

A MÉDIA-ÉRTÉKLÁNC SZERZŐI JOGI VONATKOZÁSAI

SARKADY ILDIKÓ – GRAD-GYENGE ANIKÓ

A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai

4.

Sorozatszerkesztő

Koltay András – Nyakas Levente

Sarkady Ildikó – Grad-Gyenge Anikó
A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai

Médiatudományi Intézet

2012

A kutatást támogatta:

Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács

MÉDIATUDOMÁNYI
INTÉZET

Minden jog fenntartva.

© Grad-Gyenge Anikó, Sarkady Ildikó, 2012

© Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság

Médiatanács Médiatudományi Intézete, 2012

Tartalomjegyzék

Előszó	7
Bevezetés.....	9
I. A szerzői jog és a sajtójog kialakulása, fejlődésük párhuzamosságai és eltérései.....	13
1. Szerzői alkotások az ókorban.....	13
2. A középkori kiváltságok és a könyvnyomtatás	15
3. A sajtójog kezdetei, a cenzúra új módjai	17
4. Szerzői jogelméleti változatok a szerzői jogi szabályozás kialakulásához.	19
4.1. A tulajdoni elméleten alapuló szerzői jogalkotás és sajtószabályozás	20
4.2. A francia irodalmi tulajdon és <i>droit moral</i>	21
4.3. Privilegiumi rendszer és szerzői jogelméleti sajátosságok hatása a német szerzői jogi szabályozás kialakulására.....	23
4.4. A német és a porosz sajtójogi szabályozás kezdetei.....	26
5. Technikai fejlődés és az „új keletű” szerzői jog.....	27
6. A magyar szerzői jogi kodifikáció alapjai.....	28
6.1. A magyar szerzői jogi szabályozás korszakai. A sajtójoggal közös szabályozási tárgyak.....	28
6.2. Első kísérlet a hazai szerzői jogi törvény megalkotására, és a deklarált sajtószabadság	29
6.3. Sajtó- és szerzői jog a szabadságharc bukása utáni Magyarországon	30
6.4. A kiegyezést követő jogalkotási próbálkozások és kodifikáció	31
6.5. Az első hazai szerzői jogi törvény	31
7. A szerzői jog nemzetközi struktúrájának alapjai	34
8. A szerzői jog sajtószabályozással és a rádiósugárzással kapcsolatos magyar megoldásai a 20. század első felében.....	36
9. Időszaki lapok közleményeinek szerzői jogi megítélése a 20. század első felében.....	37
10. A rádióközlés szerzői joga	41
II. A média-értéklánc általános megközelítése	47
1. A lánctól a hálózatig	47
2. A média-értéklánc közgazdasági vonatkozásai.....	48
3. A kereskedelmi televíziózás és rádiózás megjelenése: a piaci verseny kialakulása az audiovizuális médiában.....	49
4. A konvergencia jelentősége	52
5. A felhasználói tartalmak térnyerése	54
6. A szerzői jogi értéklánc a média-értéklánc tükrében.....	55
III. A média-értéklánc szerzői jogilag releváns elemei a hatályos jog alapján.....	59
1. A hatályos szabályozás közvetlen előzményei	59
2. A médiaszolgáltatás tartalma: a szerzői mű és a kapcsolódó jogi teljesítmény	60
2.1. Szerzői művek mint műsorelemek	62
2.2. Kapcsolódó jogi teljesítmény mint műsorelem	70

3. A műsorelemek szerzői és kapcsolódó jogi jogosultjai	73
4. A szerzői személyhez fűződő jogok jelentősége a médiaszolgáltatásban.....	78
4.1. A szerző személyhez fűződő jogai általában	78
4.2. A nyilvánosságra hozatal joga.....	81
4.3. A mű nyilvánosságra hozatalához adott hozzájárulás visszavonásának joga	82
4.4. A névfeltüntetés joga.....	84
4.5. A mű integritásának védelme	87
IV. A médiaszolgáltató alapvető tevékenysége szerzői jogi szempontból:	
a nyilvánossághoz közvetítés.....	95
1. Rádiós és televíziós felhasználások a rendszerváltás előtt	95
1.1. Bevezető gondolatok.....	95
1.2. Felhasználás a szerző engedélye nélkül, díjfizetés ellenében a régi Szjt. alapján a rendszerváltás előtt.....	96
1.3. Kivételek a törvényi engedély alól a régi Szjt. alapján a rendszerváltás előtt	97
1.4. A szerző díjazása törvényi engedély esetén a régi Szjt. alapján a rendszerváltás előtt.....	98
1.5. A Rendelet feltételei és a szerzői díjazás a rendszerváltás előtt	98
2. A rendszerváltás körüli, átmeneti időszak az új Szjt. megszületéséig: a Novella	101
2.1. Az 1994-es módosítást kiváltó gyakorlati indokok és jogi kényszerek	101
2.2. A Novella által bevezetett szabályozási rezsím.....	101
3. Nyilvánossághoz közvetítés a hatályos jog alapján	103
3.1. Bevezető gondolatok.....	103
3.2. A sugárzás.....	105
3.3. Vezetékes közvetítés	119
3.4. Továbbközvetítési jogok	120
3.5. A nyilvánossághoz közvetítés lehívásra hozzáférhetővé tétellel	123
3.6. A nyilvánossághoz közvetítéshez kapcsolódó szabad felhasználások	125
4. Többszörözéssel kiegészített nyilvánossághoz közvetítés – a PVR-szolgáltatások megítélése.....	130
5. Műszaki úton megvalósított nyilvános előadás.....	132
Bibliográfia.....	135

Előszó

A szerzői jog „médiás” vonatkozásait a média szabályozásával foglalkozó kutatók ezidáig egy-fajta mostohagyerekként kezelték. Erre magyarázatot adhat az a körülmény, hogy a médiajog a maga gyermekbetegségeivel küzdött és küzd ma is, ami egy ilyen fiatal jogterület esetében nem is meglepő vagy indokolatlan. A média jogi vonatkozásaival 1989. után úgy kellett foglalkozniuk a jogászoknak, hogy hiányzott az a szilárd jogi tradíció, az az elméleti-dogmatikai alap, amely más jogágakban, jogterületeken megtalálható volt. Hiszen, bár a sajtó jogával kapcsolatban komoly tudományos eredmények is születtek (például a múlt század első harmadában a jelen műben is gyakran idézett Balás P. Elemér tollából), a jogfejlődés évtizedekre megtört kontinuitása miatt a média robbanásszerű fejlődésére adható újabb jogi válaszokkal a jogtudomány is óhatatlanul késlekedett. 1989. óta pedig a médiáról való jogi (és nem jogi) gondolkodás különös érzékenysége, az ebből fakadó, az elmélet és a gyakorlat embereit egyaránt egymástól eltávolító törésvonalak, a sajátos magyar alkotmányos fejlődés buktatói akadályozzák a szilárd elméleti alapok lefektetését.

A szerzői jog médiával kapcsolatos kérdései felőli gondolkodás Magyarországon egy, a médiaszabályozás egyes, egyéb problémáihoz képest talán kevésbé képezik éles szellemi összecsapások tárgyát, miközben ez a terület Európában, sőt világszerte komoly (olykor tényleges, fizikai) összecsapások, késhegyre menő viták apropóját adja, tárgyat képezi, tanácstalan államok (jogalkotók), modern kori kalózok, érdekeiket féltő szerzők és széleskörű (és olcsó) információkra vágyó felhasználók kerülgetik egymást ebben a kavalkádban. A digitális média kora felerősítette a két jogterület találkozási pontjainál felbukkanó vitás kérdések jelentőségét, és ma már valóban elkerülhetetlen az egyes médiatartalom-szolgáltatások nyújtása, azaz a szerzői jogi relevanciájú felhasználások esetén az azokhoz kapcsolódó szabályozások alapos és teljes körű ismerete, valamint azok koherenciájának vizsgálata.

Azaz, feltételezve és megelőlegezve a szerzői jog egyre növekvő jelentőségét a médiaszabályozás területén is, éppen ideje volt már a közéleti viták kedvelt tárgyául szolgáló médiaszabályozás eredendően konfliktusos terepére hívni a szerzői jogot itthon is. A Médiatudományi Intézet kutatásainak sorába tehát jól illeszkedik a szerzőpáros első közös szakmai tanulmánya.

A tanulmány címében is szereplő – az egész írás szemléletét befolyásoló – „média-értéklánc” kifejezés szerencsés választás a szerzők részéről, hiszen plasztikus módon világít rá arra, hogy ha valóban használható és értékes kutatási eredményre kívánunk jutni, a vizsgálat tárgya nem lehet a médiajog, vagy a szerzői jog egy-egy részkérdése, hanem egységes – és ezáltal koherens szabályozást igénylő – folyamatként kell tekintenünk a média vonatkozásában felmerülő jogi kérdések sorára.

A tanulmány különös érdeme, hogy a sajtójogi és a szerzői jogi szabályozás történetén végigtekintve, azok egymáshoz kapcsolódó, egymásra ható csomópontjait elemzi, bemutatva a médiajog szerzői jogra gyakorolt hatását, a felmerülő kihívásokat és azok okait, valamint a jogalkotó és a joggyakorlat által adott válaszokat.

A két jogterület szabályozási tárgya közötti átfedéseket, a hasonló problémák mentén alakuló fejlődést látva tulajdonképpen nem meglepő a tanulmányban olvasható azon megállapítás, hogy a média-értékláncon nyugvó üzleti modell a szerzői jog rendszerébe is beilleszthető, annak nem mond ellent. Ennek módja viszont már nem mindig egyértelmű a gyakorlatban. A komoly gyakorlati tapasztalattal is rendelkező szerzőpáros ebben is segítséget nyújt a szak-

ma képviselőinek, kiemelve és részletesen elemezve a média-értéklánc szerzői jogilag releváns elemeit. A tanulmány kiemelt figyelmet szentel a médiaszolgáltatóknak, hiszen talán az ő esetükben merülnek fel a leginkább összetett kérdések, és a digitális média kora őket állítja a legnagyobb kihívások elé.

Bízom benne, hogy a szerzőpáros tanulmánya valóban hozzájárul ahhoz, hogy a szerzői jog ki tudjon törni korábbi szemérmes különállásából, legalábbis ami a médiához való viszonyát illeti, és így a médiajoggal foglalkozók számára is egyre világosabbá válik, hogy a határterületek vizsgálata nélkül, a kellően komplex megközelítés hiányában nem adhatók adekvát válaszok a felmerülő kérdésekre. Egyetértek a szerzőkkel abban, hogy „a szabályozási konvergencia problémamentes modelljének kialakítását elsősorban a jogterületek célrendszerének egymáshoz való viszonya adja,” s bár a médiajog és a szerzői jog alapvetően más módszer és szemlélet alapján működik, közös céljaik alapvetően mégis sorsközösségbe terelik őket.

Budapest, 2012. november 21.

Koltay András

Bevezetés

A Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság felkérésére készült tanulmányt a szerzők azzal a céllal írták, hogy a média(jog) és a szerzői jog határterületeivel kapcsolatos aktuális felvetéseket és megoldásokat értelmezzék, bemutassák, szűkebb értelemben pedig a média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásait ismertessék az ez iránt érdeklődő szakmai közönséggel.

A tanulmány történeti kontextusban vizsgálja a szerzői és a médiajog közös eredetét, az egymást érintő, egymáshoz kapcsolódó vagy adott esetben egymást átfedő, kiegészítő jogintézmények kialakulását és formálódását. Ennek keretében az írás elemzi a két jogterület létrejöttének egymással összefüggő állomásait és intézményeit egészen a jelenleg hatályos szabályozásig bezárólag, természetesen kitekintve a nemzetközi és uniós jogfejlődés eredményeire és azoknak a nemzeti jogra gyakorolt hatásaira is (ahol ennek relevanciája van).

A tanulmány elkészítésének módszerét úgy határoztuk meg, hogy a sajtóregulációval összefüggő, általánosabb jogtörténeti részt a 20. század első felével, az 1969-ig hatályban volt 1921. évi szerzői jogi törvénnyel befejezettnek tekintjük, és az ezt követő időszak érintett – a sajtó- és az audiovizuális média szabályozásával összefüggő – szerzői jogi intézményeit az intézményfejlődés egyes stációinak elemzésével igyekszünk a maguk teljességében bemutatni. Meggyőződésünk ugyanis, hogy a magyar szerzői jog szabályozásában a jelenlegi szabályozási rezsim alapjait az 1969. évi III. törvény és különösen annak az 1994-es novelláris módosítása oly mértékben fektette le, hogy ezt a törvényt az egyes szerzői jogi jogintézmények kialakulása és fejlődése szempontjából mindenképpen szerves előzménynek kell tekintenünk. (Tudvalevő, hogy a ma hatályos, 1999. évi LXXVI. „új” szerzői jogi törvény az 1969. évi törvény módosításaként készült, csak a módosítások száma indokolta egy új jogszabály elfogadását.)

Emiatt a tanulmány által elemzett kérdések megválaszolása, a hatályos joganyag és joggyakorlat áttekintése előtt szükséges megvizsgálni e két jogterület önálló és közös jogtörténeti fejlődését. A tanulmány keretében elsősorban az egyes meghatározó európai tagállami és a hazai szabályozás ismertetése a cél, ennek megfelelően a polgárosodás korszakának szerzői jogi jogfejlődését egyrészt az egyes európai országok szerzői jogának történeti bemutatásánál, másrészt a magyar szerzői jogról szóló történeti részben elemezzük, szoros összefüggésben a sajtójogi szabályozás fejlődésével.

A jogtörténeti ismertetés a szerzői jognak elsősorban az írott sajtóval és az elektronikus médiával kapcsolatos jogfejlődésére helyezi a hangsúlyt. A jogtörténeti elemzés röviden kitér a szerzői jogi szabályozást megalapozó különböző szerzői jogi elméletek ismertetésére, összefüggést keresve a szólás- és véleményszabadság értékeinek érvényesülésével is.

A tanulmány szűkebb értelemben vett média-értéklánc fejezete, a sajtó- és médiajog szerzői jogi megközelítésének gyakorlati módját választja, nevezetesen a piaci szereplők, elsősorban a médiaszolgáltatók szempontjából vizsgálja a két jogterület kritikus kapcsolatát.

Az audiovizuális média szabályozása szempontjából a hatályos joganyagot a médiajog (tartalomszabályozás), a hírközlési jog, az adatvédelmi jog, a versenyjog és – nem utolsósorban – a szerzői jog szolgáltatja. A jogi szabályozás szempontjából a lassan két évtizede zajló konvergenciafolyamatok hatása abban nyilvánul meg, hogy a korábban egyetlen jogterület keretein belül is kezelhető életviszonyok mára több önálló, de mégis összefüggő, egymással határos jogi rezsim szabályozásának érdeklődési körébe kerültek.

Ez a folyamat érinti a szerzői jog fejlődését is, ennek során, a szerzői jognak a digitális korban ki kell törnie abból a „szemérmes” elhatárolódottságból és izolált visszavonultságból, amelyben évtizedekig létezett. Az „elit” jogterület kategóriája nem tartható már, a médiát átszövő forradalmi technológiai fejlődés kikényszeríti a szerzői jog ismeretét más területek művelőitől és ezen rokon területek megismerését a szerzői jogászoktól, egyúttal a koherens válaszok megtalálását a technikai változások által felvetett kérdésekre. A digitális média világában még inkább megnő a szerzői jog jelentősége; a médiajoggal határos jogterületek – úgymint hírközlési jog, versenyjog – mellett felértékelődik a különböző terjesztési platformok által eljuttatott tartalom és az ezt gyakran kitöltő szerzői alkotások szabályozásának szerepe. A digitális korszak egyrészt a kapcsolódó jogterületek egymásra utaltságát, konvergenciáját erősíti, másrészt az egyes jogterületekre jellemző sajátos szemléletet, megközelítési módokat is hangsúlyozza, biztosítva ezáltal az adott jogterület integritását.

Az audiovizuális média technológiai fejlődés által indukált kérdései csak a határos jogterületek bevonásával, az egyes jogterületek sajátos logikájának együttes értelmezésével válaszolhatók meg. A szabályozás tekintetében ez egyfelől a határos jogterületek egymáshoz való közelítését, egymással való kiegészítését jelenti, másfelől pedig a jogterületek önállóságának megőrzését is hangsúlyossá teszi.

A tanulmány az audiovizuális média és a szerzői jog egymáshoz való közelítését, és – értelemszerűen – elhatárolódását vizsgálja; az audiovizuális média szabályozását és gyakorlatát a szerzői jog felől közelíti. A határos jogterületek konvergenciájának sikerét, azaz a szabályozási konvergencia problémamentes modelljének kialakítását elsősorban a jogterületek célrendszerének egymáshoz való viszonya adja, nevezetesen az, hogy az adott célrendszerek mennyire hozhatók összhangba egymással. A médiaszabályozás és a szerzői jog célrendszerében közös, hogy mindkét jogterület feladatának tekinti az egyetemes és a nemzeti kultúra megőrzését, további gazdagításának elősegítését, a hatékony piaci működés biztosítását.

Fontos azonban kiemelni, hogy a szerzői jog és a médiajog szemlélete, valamint módszere között lényegi különbségek vannak, amelyeket mindkét terület jogalkotási folyamatában – ebből következően – továbbra is fenn kell tartani. A médiaszabályozásnak és joggyakorlatnak nem lehet célja, hogy szerzői jogi kérdéseket kezeljen, és a médiaszabályozás körébe tartozó jogszabályok sem terjedhetnek ki a szerzői jog tárgykörébe tartozó kérdések rendezésére, ez legfeljebb kivételes jelleggel, nagyon indokolt esetben engedhető meg. A dolgozat témája a két jogterület közös, egymást fedő és egymást kiegészítő, ugyanakkor szükségszerűen eltérő terminológiai, szabályozási és jogintézményi rendszerének összehasonlító vizsgálata, az audiovizuális média szerzői jogi kérdései.

A téma aktualitását adja, mindenekeelőtt – egyrészt –, az a ma már közhelynek számító, de tényként elkönnyvelt rendkívül gyors, szinte forradalmi technikai és technológiai fejlődés, amely az elmúlt évtizedek média- és hírközlési eszközrendszerének folytonos és permanens, máig tartó átalakulását eredményezte, és amely indokolta a médiaszabályozás „hardverének”, a digitális terjesztési műszaki megoldások európai uniós irányelvi rendszerének kialakulását. A téma másrészt azért is időszerű, mert az eszközrendszer rendkívül változatos és gyors fejlődése indukálta a tartalmi szabályok európai uniós újragondolását és eredményezte a tartalomszabályozás „szoftverének” megalkotását, az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv (AVMS) létrejöttét. Mind a digitális átállásra vonatkozó uniós irányelvek, mind az AVMS uniós előkészületei hatással voltak a hazai átfogó médiaszabályozási reform 2006 őszi elindítására, a Digitális Átállás Stratégiájának, valamint a Nemzeti Audiovizuális Média

Stratégia (NAMS) és a hatályos médiaszabályozás alapját képező NAMS jogalkotási koncepció kidolgozására, majd pedig a hatályos többszintű médiaszabályozási rendszer kialakítására.

A dolgozat felveti annak kérdését, hogy a szerzői jog szabályozása és intézményrendszere milyen módon tudja az audiovizuális médiában megjelenő szerzői jogi teljesítmények megfelelő védelmét biztosítani. Mennyiben sikerült kialakítania és megőriznie a szerzői jogi szabályozásnak a szerzők, alkotók, mint jogosultak, valamint a felhasználók közötti érdek-egyensúlyt. A szerzői jog a nemzetközi egyezmények, az uniós jogforrások és a hazai szabályozás útján milyen eszközökkel tud lépést tartani az e jogterületre is kiható műszaki fejlődéssel. Az internet és más interaktív eszközök jogi szabályozása és gyakorlata, illetőleg ezek elemzése nem elsősorban képezik a dolgozat elemzésének tárgyát, de – a konvergencia ez irányú folyamatára tekintettel – természetesen nem hagyhatók ki a szerzői jog és a legszélesebb értelemben vett sajtójog vizsgálatából.

A tanulmány feldolgozza a hazai szerzői jogi jogfejlődést lényegileg meghatározó Szerzői Jogi Szakértői Testület, valamint a magyar és európai bírósági ítélkezés vonatkozó véleményeit és döntéseit is, és figyelemmel van a területet érintő tudományos szintű irodalom eredményeire is.

I. A szerzői jog és a sajtójog kialakulása, fejlődésük párhuzamosságai és eltérései

A keresztény kultúrákban, így a középkori Európában minden, ami a tanulmányunk szempontjából fontos, a könyvnyomtatással kezdődött.¹ Ez volt az első „műszaki–technikai” vívmány, a „közös gyökér”, az „azonos tő”, amely lényegileg meghatározta a sajtó, valamint az alkotók és más művészek műveinek és más teljesítményeinek jogi sorsát, és amely megalapozta a két jogterület létrejöttét és formálódását. Egyértelmű lineáris fejlődésről éppen a gazdasági-társadalmi viszonyok sokszínűsége és földrajzi térségenként rendkívül eltérő volta miatt nem beszélhetünk. A könyvnyomtatás előtti „szerzői jog” fejlődése sokkal inkább változás, mint fejlődés: „egymást követő állapotokról (...) lehet beszélni (...), melyek minden korban szoros összefüggésben állnak azokkal a társadalmi, politikai, gazdasági technológiai, hatalmi környezetekkel, melyekben a szerzői jog testet ölt.”² Mindamelllett, hogy a megállapítással egyet lehet érteni, a felsorolt tényezők együttes hatása nemcsak a szerzői jog, hanem valamennyi jogterület, így a sajtójog szabályozásának kialakulására, változására, formálódására és adott esetben fejlődésére is vonatkozik.

A szerzői jog kialakulásában és történetében a technológia egyértelmű és meghatározó szerepet játszott. A technológia fejlődése és az ennek kapcsán formálódó szerzői jog egymásra hatásának történetében három műszaki találmány által elindított szakasz figyelhető meg:³ a 15. században a nyomdagép európai feltalálása, a 20. században az analóg másoló gépek megjelenése, végül pedig a digitális korszak vívmányainak elterjedése. Mind a három technológiai vívmány új hullámot vert a szerzői jog tengerén. A könyvnyomtatás feltalálása indukálta a szerzői jog létrejöttét, a másoló berendezések szükségessé tették a vagyoni jogok megerősödését (bővülését és kiegészülését díjigényekkel) és a védelmi idő tartamának megváltozását, a digitális korszak pedig eddig nem látott alkalmazási kihívások elé állítja a szerzői jog valamennyi értelmezőjét, a szerzői jogi ágazatok minden szereplőjét, a jogosultakat, felhasználókat, közös jogkezelőket, jogalkotót és jogalkalmazókat egyaránt.

1. Szerzői alkotások az ókorban

Ficsor Mihály már egy 1981-ben írt tanulmányában is egyenesen a szerzői jog válságáról beszél, és annak keletkeztető okaként a tudományos-technikai forradalmakat⁴ jelöli meg. Ugyanakkor a szerzői jog kialakulása és formálódása a technológiai fejlődés által indukált és meghatározott folyamat, amelyben a szerzők alkotóként való elismerése, a művek jogi úton az alkotókhoz való kötése, illetőleg általában a szellemi alkotásokhoz való viszonyrendszer létrejötte rendkívül lassú, több évszázadot átölő időszak eredménye.

1 A könyvnyomtatás feltalálása és a nyomtatás ipari elterjedése – bár így szokás emlegetni – nem köthető egyetlen évszámhoz. A külön szedhető s elmozdítható fémbetűk feltalálója a Mainzból származó Johannes Gutenberg (1400?–1468) már az 1430-as évektől foglalkozott könyvnyomtatással, de ennek tényleges eredményei csak az 1440-es évektől maradtak az utókorra; a történetírás így erre az időpontra helyezi a könyvnyomtatás feltalálását.

2 Bodó Balázs: *A szerzői jog kalózai*. Budapest, Typotex, 2011. 47.

3 Yoshiyuki Tamura: Rethinking Copyright Institution for the Digital Age. *WIPO Journal*, 2009/1., 66–68. Lásd a kérdéstről bővebben: Mezei Péter: A szerzői jog jövője (is) a tét – Gondolatok a Google Books könyvdigitalizálási projektről. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 116/5. (2011), 5–47.

4 Ficsor Mihály: A tudományos-technikai forradalom és a szerzői jog válsága. *Jogtudományi Közöny* XXXVI./12. (1981), 983.

Európa könyvnyomtatás előtti szerzői jogi kérdéseinek elemzésében Lendvai Zsófia⁵ kifejti, hogy „A kulturális élet fejlődésének legelején két tényező akadályozta bármilyen nemű szerzői jogi gondolat fejlődését: az irodalom szájhagyomány útján terjedt, és a szerzők ismeretlenek maradtak.” A könyvnyomtatás előtt a gondolat és az információ a közösség tulajdona volt, ennél fogva a szerzői teljesítmények is közkincsnek számítottak, bár hozzáférésüket esetenként erősen korlátozták. Az antik műveket is sokkal inkább másolatokból ismerjük, mint eredeti szerzői alkotásként. Az eredeti művek többszörözésének és terjesztésének megszokott módja a másolás volt; a másolat készítője ezzel fejezte ki tiszteletét, megbecsülését a tényleges alkotó előtt, akinek személye a háttérben maradt. Az ókori görög kultúrában a művész legfeljebb közvetítője az isteni akaratnak és eszköze, szócsöve a múzsáknak, de a művészi alkotást nem az alkotó teljesítményeként értékelték. E szemlélet megváltozásának, az ismeretlen alkotótól a nevesített szerző elismeréséig tartó folyamatnak már az i.e. 7. századból fellelhető nyomai, azonban az első konkrét bizonyíték csak a következő századból maradt ránk.

A rómaiak ugyan különbséget tettek a tulajdon tárgyai között, nevezetesen felismerték a szellemi alkotás és az azt hordozó tárgyi eszköz, a pergamen vagy papirusz egymástól független, önálló jelentőségét, azonban jogi gondolkodásuk alapján – e viszonyban – a hordozó számított fő dolognak. A szellemi alkotáshoz kapcsolódó vagyoni jogok elismerésének hiánya kifejezetten korlátozta a szerzői jog kialakulását a római jogban is: „a római gondolkodás (...) – mivel kizárták a vagyoni szempontokat – nagymértékben hátráltatta bármiféle szerzői jog fejlődését.”⁶

Balogh József kimutatja, hogy „a klasszikus ókorban az olvasás rendes módja a hangos olvasás volt s a leírt betű az ókori emberben elsősorban akusztikai képet keltett életre.”⁷ Ennek oka az antik kultúra retorikus jellege, ami megfigyelhető az antik próza beszédszerű megfogalmazásában, ellentétben a modern prózával, amely a néma olvasás „technikáját” tartja szem előtt.

A mű létrejöttével az alkotók és alkotásaik közötti kapcsolat megszakadása, illetőleg annak teljes hiánya eredményezte – többek között – azt is, hogy az ókorban a szerzői jog ismeretlen jogterület annak ellenére, hogy már ebben a korban is fejlett jogrendszerek alakultak ki.⁸ A szerzői jog ókori létének hiánya kapcsán Boytha György leszögezi:

Hiába alkotott az ember már az újabb őskőkorszak kezdetén a körülötte lévő világot művészi tükröző sziklafestményeket és hiába öltött az irodalmi alkotás már az ókorban olyan méreteket, hogy I. Ptolemaios az időszámításunk előtti 3. század elején több mint félmillió teleírt papirusztekercset gyűjthetett egybe alexandriai könyvtárába, a szerzői jognak még csak elemeit sem fedezhetjük fel nemhogy a görög törvényekről ránk maradt adalékokban, de a római jog kifejlett justinianusi rendszerében sem.⁹

5 Lendvai Zsófia: Szerzői jog az ókorban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 113./3. (2008), 58.

6 Lendvai 2008, 63.

7 Balogh József: *Voces paginarum*. Budapest, Franklin, 1921.; németül bővítve: Lipcse, Dietrich, 1927.

8 Hammurapi babiloni törvényoszlopa, Mózes törvényei, a korai Athént szigorúan szabályozó Drakón törvényei, a Szólon-féle jogi reform, a tizenkét táblás törvény, majd a justinianusi kódexek egyike sem rendelkezett a szerzők védelméről. Benárd Aurél – Tímár István: *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1973.

9 Boytha György: A szerzői jog és az iparjogvédelem összefüggései. *Jogtudományi Közöny*, XXIII./11–12. (1968), 594.

2. A középkori kiváltságok és a könyvnyomtatás

A szerzői alkotások nyilvánossághoz, közönséghez való eljuttatása – még a középkorban is –, lényegében a művek szabad felhasználása révén valósult meg, a szerzőktől a műveik felhasználásáért engedélyt sem kértek, és díjat sem kaptak. A szerzők teljesítménye jogilag nem volt elismert, személyhez fűződő és vagyoni jogaik nem alakultak ki. A társadalom az írást, a képzőművészet remekeit, és általában az alkotásokat olyan égi adománynak, az alkotó képességét és adottságait pedig olyan tehetségnek tekintette, amely nem indokol anyagi ellenszolgáltatást. Knorr Alajos hangsúlyozta, hogy a „leírás általi többszörözésből jelentékeny haszon nem származott.”¹⁰

Az alkotások védelmének kialakulásához a mű értékesíthetősége elengedhetetlen feltétel volt; „a kézzel történő másolás nem hordozhatta magában az érdeket, hogy megvédjék, hiányzott ugyanis az értékesíthetőség garanciája.”¹¹

A szerzők tisztában voltak kiszolgáltatott helyzetükkel; ezen a könyvnyomtatás feltalálása és elterjedése gyökeresen változtatott. Az új technológia ugyanis az addig elsősorban az egyházi művek másolását kiváltsággként művelő tevékenységet általánossá tette, az addig a királyi udvarok és a gazdagok számára megrendelésre készült alkotások széles körben elérhetővé váltak.

A 15. század közepe új korszak kezdete a könyvkultúra, s általában az emberi művelődés történetében. Gutenberg találmányával – ennek lényege a betűk sorozatgyártásának, azaz egyforma betűk sokszorosításának a lehetősége, majd az e betűkből készített szedésről a sajtó felhasználásával történő több (szükség esetén több száz, sőt több ezer) azonos példány készítése – a kézzel írt könyv (a kódex) mellett megjelenik a nyomtatott könyv. Ez fokozatosan visszaszorítja a kézzel írt könyvet, s az írásos gondolatközlésben szinte egyeduralkodóvá válik.¹²

A papírgyártás tökéletesedésével a szerzői művek áruvá válását és a szerzői jog kialakulását is ez a reprodukciós technika indította el. „A szerzői jog az árutermelés kibontakozásának köszönheti megszületését és történeti gyökerei az iparjogvédelem talaján izmosodtak önálló jogi hajtássá.”¹³

A könyvnyomtatás elterjedése újabb és újabb impulzusokat adott a szerzői művek változatosabb megformálásához, egyéni, eredeti jellegű alkotások létrehozásához. Maguk az alkotói témakörök is egyre színesebbé váltak a kézzel másolt kódexekkel szemben. Igen hosszú ideig csak a nyomtatott termék, a dologiasult formát öltött könyv képviselt vagyoni értéket. A szerzői mű hordozótól független védelmének kialakulásához ismét hosszú idő vezetett. A szerzői jogi védelem kialakulásának történeti folyamatában a védelem középkori kiváltság formájában, a világi és egyházi vezetők, előjárók által adományozott privilégiumként jelent meg. Alapja pedig az a szemlélet volt, miszerint a szellemi alkotások felett felügyeletet gyakorló világi fejedelemlnek, császárnak, királynak vagy egyházi vezetőknek, püspöknek joga van a

10 Knorr Alajos: *A szerzői jog magyarázata*. III. Budapest, Ifj. Nagel Ottó, 1890. Hivatkozva Mezei Péter: *A szerzői jog története a törvényi szabályozásig* (1884. évi. XVI. tc.). *Jogelméleti Szemle*, 2004/3.

11 Rudolf Müller-Erbach érdekkutató álláspontja, ismerteti: Mezei 2004.

12 Part Krisztina Katalin: *A szerzői jogi szabályozás kialakulása Angliában, Németországban és az Egyesült Államokban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 111./4. (2006), 141. A hivatkozás alapja: Fülöp Géza: *Olvasók, könyvek, könyvtárak*. 1./4. fejezet: *A könyvnyomtatás feltalálása*. Gutenberg. Budapest, Magyar Médiaepedagógiai Műhely, 1993.

13 Boytha 1968, 594.

szellemi alkotások eredménye, annak nyomtatása fölött is rendelkezni, azt engedélyezni vagy megtiltani.¹⁴ A kezdeti privilégiumok ipari kiváltsággént biztosítottak kizárólagos kiadói jogokat a könyvkiadás „művészetének” általános gyakorlására.¹⁵

Az általános könyvnyomtatás privilégiumát a meghatározott betűformákra és írásfajtákra vonatkozó specifikus könyvnyomtatási kiváltságok váltották fel.

Az Európában évszázadokon keresztül érvényesülő kiváltságok rendszerének egy altípusa az egyes nyomdáknek műfaj szerint, illetőleg egyedileg meghatározott művekre biztosított kizárólagos nyomtatási jogával jellemezhető.¹⁶ A szerzői jogi védelem előzményeinek egy magasabb szintű, jogszabályban biztosított megnyilvánulása volt az „utánnyomás” meghatározott időre vonatkozó általános tilalma. Az ilyen „utánnyomás”, azaz a „sajtó útján való közlés”¹⁷ a 19. század elejéig, a rádió általánossá válásáig az egyik legfontosabb tárgya a szerzői jognak.

A jogterület kialakulásának és önállósulási folyamatának következő jelentős állomása – elsősorban a német császári udvar és a szász fejedelem által – közvetlenül a szerző részére a saját műve kiadására adományozott privilégium volt. A szerzők általában hivatásos nyomdák részére ruházták át a nyomtatás előjogát, ezzel is jelentős lépést téve a szerzői jog kialakulása felé.¹⁸

„A fejlődés tehát a szerzői jog esetében is – miként a feltalálói jogoknál – az ipari teljesítmény védelme felől vezet egy másik elsődleges teljesítmény, a szellemi alkotás védelméhez.”¹⁹

Nem tekinthetünk itt el annak megemlítésétől, hogy a privilégiumok lebontását az ipari forradalom és a piaci viszonyok erősödése mellett a polgári forradalmak által kivívott szabadságjogok egyre erősebb érvényesítése is segítette. A művészi szabadság ethoszának megszületése szorosan összefügg a szabadságjogok megjelenésével; a szerzői individuum kialakulásának egyik következménye, valamint a szerzők személyiségi jogai önállósulásának eredménye. A művészi megnyilvánulás, az alkotói, szerzői kifejezés különböző tárgyiasult formái – alkotmányjogilag a szólásszabadság körébe tartoznak, a kommunikációs alapjogok legtagabb értelmezésének fogalmába illeszkednek. „A szerzői mű, az alkotás nem más, mint a szerző formába öntött véleménye.”²⁰

14 Ilyen privilégium Henrik bambergi püspök 1490-ben kiadott kiváltsága a hamburgi misekönyv nyomtatására. Kenedi Géza: *A magyar szerzői jog*. Budapest, Athenaeum, 1908. 7.

15 Műfajoktól független, általános kiváltságot adott Velence Johann von Speyernek 1469-ben öt évre az általa meghonosított könyvnyomtatásra. Boytha 1968, 595.

16 Erre példa Magyarországon a XVII. században a nagyszombati egyetem részére adományozott kizárólagos jog az iskolai könyvek nyomtatására. Boytha 1968, 595.

17 Balás P. Elemér: *Szerzői jogi reformtörekvések*. Budapest, Csáthy Ferenc, 1927. A sajtó könyvtára 1927/2. (1927a)

18 A folyamat lassúságát jellemzi, hogy „Goethének művei gyűjteményes kiadásához még a XIX. század elején is a Bund 39 államában kellett külön-külön saját nevére szóló privilégiumot szereznie.” Boytha 1968, 595.

19 Uo.

20 Gyenge Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. Budapest, HVG-Orac, 2010., I. rész, Következtetések; felhasználja Sarkady Ildikó: A médiajog szerzői jogi megközelítése. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 116/6. (2011). A megközelítés eredeti forrása: A kommunikációs alapjogokból levezethető művészeti szabadságon nyugvó szerzői jogot Schricker nevezi igen találóan minőségi/minősített emberi kommunikációnak (qualifizierte menschliche Kommunikation). Gerhard Schricker: *Kommentar zum Urheberrechtsgesetz*. Einleitung Rdnr. 5–7. München, C.H. Beck, 1999.

3. A sajtójog kezdetei, a cenzúra új módjai

A sajtó fogalma és gyökerei a szerzői joggal közös, Gutenberg által feltalált nyomdagép technikájáig nyúlnak. A könyvnyomtatás feltalálása a történelem során először biztosított műszaki lehetőséget a gépesített munkafolyamat útján történő sokszorosításra, nevezetesen arra, hogy a nyomtatott formában rögzített gondolattartalom meghatározhatatlan számú ember részére eljusson. Az azt megelőző, egyedi munkafolyamatok, azaz a kézírás (másolás) vagy a képi megjelenítés – elsősorban a bibliai történetek eseményeinek leírása vagy lefestése – nem tette lehetővé a pontosan megegyező tartalmak rögzítését.²¹ Az első újságok a 17. század elején jelentek meg, az első lapokat a jelentős kereskedelmi vásárokon adták ki; 1660-ban jelent meg Lipcsében az első napilap.

Az európai sajtó története lényegében a sajtószabadságért folytatott küzdelem jegyében zajlott. A sajtószabadság fogalma – alkotmányjogi értelemben – szorosan kapcsolódik a szólásszabadsághoz. A két fogalmat sokáig szinonimaként is használták. A sajtó korabeli fejlettségi szintjén és elterjedtségi fokán a sajtószabadság, illetőleg „szükségesnek vélt mértéke (...) semmiben sem különbözött az – a szólásszabadság metaforikus modelljét példaként állítva – utcai szónok vagy a röpiratot osztogató aktivista szabadságától, illetve kötelezettségeitől.”²²

A sajtó kommunikációs eszközrendszerének kiteljesedése, a két szabadságjog közvéleményt befolyásoló jelentőségének felismerése, továbbá a sajtó által betöltött társadalmi szerep eredményezte a két alapjog tartalmi önállósodását.

„Amikor a sajtószabadság igénye a társadalmi fejlődés bizonyos fokán felmerült, teljességgel természetes volt, hogy a küzdelmet nem az anyagi haszon megszerzése motiválja. Magasabb célok, a társadalmi igazságosság, a tömegek felemelése, a döntéshozatal demokratizálása lebegtek a kor újságíróinak, szerkesztőinek szeme előtt. Ahogyan a sajtó egyre jövedelmezőbb üzlet lett, ez az etikai tartalom fokozatosan háttérbe szorult, és egyre inkább csak az önrekadém kedvéért hangoztatott klisévé alakult át, korunkban pedig általában már hangoztatásra sem kerül. A sajtószabadság ma már nem feltétlenül azonosítható a szólásszabadság alapvető esetével.”²³

Ebben az időszakban a sajtószabadság eszméje teljes mértékben összeforrt a könyv-, majd a lapnyomtatással, így a nyomdagép elterjedését követően új formát találtak a cenzúrát fogatosító intézkedések.²⁴ (Utalni kell itt arra, hogy a szerzői művekben hordozott információ terjesztésére a megelőző korszakokban is megtalálták a módot, a mai értelemben vett cenzúráról mégis a tömeges terjesztés lehetővé válásától beszélünk.)

21 Heinz Stöckel: *Presserecht*. München, C.H. Beck, 1994. 9.

22 Koltay András: *A szólásszabadság alapvonalai magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*. Budapest, Századvég, 2009.

23 Lásd bővebben Koltay 2009.

24 A cenzúra története az ógörög időkig vezethető vissza. A beszéd, a ruházat, a szexualitás vagy a vallásos nézetek a közösségek tabutémái voltak, amelyekről nem illtett vagy nem is volt szabad beszélni, írni. Szókratész szerint a szólásszabadság nemcsak az egyik alappillére a demokratikus köztársaságnak, hanem alapelvárás egy közösségben. Szókratész tanítványa, Platón volt az első filozófus, aki az intellektuális, vallásos és művészeti cenzúra listáit összeállította. A rómaiaknál eleinte csak az arisztokraták élveztek teljes szólásszabadságot, a birodalom azonban később – a lakosság heterogén összetétele miatt is – kénytelen volt alkalmazkodni a szólásszabadsághoz. Konstantin császár 313-ban hivatalosan is elfogadta a kereszténységet, de húsz évvel később cenzúrát vezetett be a vallás terén. A keresztény Európában Gelasius pápa 496-ban kiállította az első tiltott könyvek katalógusát, 1231-ben pedig IX. Gergely pápa bevezette az inkvizíciót, amely majdnem 500 éven keresztül a leghatékonyabb vallásos cenzuraként működött. Az első cenzurális határozatokat a katolikus egyház hozta 1482-ben az egyházellenes és egyéb bíráló pamfletek további megjelenésének megakadályozása céljából. 1559-ben IV. Pál pápa alapította meg a tiltott könyvek listáját vezető Index Librorum Prohibitorum intézményét, amelynek székhelyét Velencébe tette, és legfőbb feladatát a protestáns irományok és a nemzeti nyelvre fordított bibliai megsemmisítésében és kiadásának betiltásában határozta meg. Az 1559-ben kiadott első pápai index főként a protestáns Martin Luther műveinek, de más írásoknak a nyomtatását és olvasását is megtiltotta. Szent Pius pápa 1571-ben létrehozta a tiltott könyvek indexének összeállításával foglalkozó hivatalt, az Indexkongregációt (Congregatio indicis), amely a tilos könyvek olvasására való egyedi engedélyek kiadására is jogosult volt.

A 15. században a nyomdagép feltalálása lehetővé tette az előcenzúrázást is; ennek megfelelően a nyomtatás előtt a nyomdászoknak minden kéziratot le kellett adniuk egy hivatalos bizottsághoz. A tiltott könyvek utolsó, 1948 októberében összeállított listája a legkülönbözőbb szempontok (eretnység, erkölcstelenség, szexuális szabadság, politikai inkorrekttség stb.) szerint rendszerezett, mintegy 4000 cenzúrázott címet tartalmazott. A szerzők között olyan ismert nevek találhatók, mint Erasmus, Galeotto Marzio, Nostradamus, Nikolaus Kopernikusz, Voltaire, Daniel Defoe, Victor Hugo, Anatole France, a magyar szerzők közül pedig Kollár Ádám Ferenc, Bölöni Farkas Sándor, Prohászka Ottokár.

A 18. század forradalmainak és a világ változásának hatása érezhető volt a szólásszabadság erősödésében, és a vallási alapokon álló elnyomás enyhülésében. Európában először a polgári forradalmak – a francia és az angol forradalom – tűzték zászlajukra a cenzúra eltörlését és a teljes szólás- és sajtószabadságot. E követeléseiket azonban nem voltak képesek megvalósítani, sőt, míg az *ancient régime* ideje alatt a cenzúra megsértéséért jobbra börtönbüntetés vagy súlyos bírság járt, a francia forradalmárok már egyenesen a vérpadra küldték egymást.

A 18. századig az újságok cenzúrázása az abszolutista állam érdekeire hivatkozással teljesen „bevett szokás”, legális intézmény volt. A cenzúra eredményeként például Németországban betiltották a hazai politikai híradásokat, jelentős mértékben korlátozták terjesztésüket.

A cenzúra eltörlésének szándéka, a sajtó és a szerzői alkotás hatalomtól való függetlenedési törekvései Angliából indultak. 1649-ben a levellerek a parlamenthez intézett petíciójukban Európában először fogalmazták meg a sajtószabadság követelményét: „Ha a kormány igazságosan és az alkotmányos elvekkel összhangban kíván cselekedni, akkor meg kell hallgatnia minden hangot és véleményt. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha garantált a sajtószabadság.” Az irodalmi alkotások sorában John Milton *Aeropagatica* című műve az első, amely a sajtószabadság kérdésének központi szerepet szán. Milton szerint a cenzúra lehetetlenné teszi, hogy nyilvános vitán keresztül derüljön ki az igazság; tökéletes cenzúra egyébként sincs, az csak az igazság elfojtásához vezet. Az igazságot az érveken és ellenérveken keresztül, mások véleményének megismerése útján deríthetjük ki. 1688-tól a parlament lett a sajtó ellenőrzésének legfelsőbb szerve. A cenzúra Angliában végül 1695-ben szűnt meg, amikor nem újították meg az úgynevezett engedélyeztetési rendeletet.

A sajtószabadságot az emberi jogok amerikai nyilatkozata 1776-ban nyilvánította ki; 1789-ben pedig a francia nyilatkozata deklarálta. 1791-ben az amerikai alkotmányt bővítették a sajtószabadságot kinyilvánító első kiegészítéssel (First Amendment). Németországban a sajtó szabadságáért folytatott küzdelem összekapcsolódott a Napóleon elleni háborúkkal. Az 1819-es miniszteri gyűlés által bevezetett cenzúra az 1848-as forradalom évéig érvényben maradt. Az 1874-es birodalmi sajtótörvény ugyan formálisan megszüntette a sajtó feletti állami befolyást, a cenzúra azonban továbbra is általánosan elterjedt gyakorlat maradt. A véleménynyilvánítás szabadsága csak a weimari köztársaság idejére vált alapjoggá.²⁵

A sajtójogi szabályozás és ezen belül is a törvényi szintű reguláció alapvetően a 19. századra vezethető vissza Európában. Az alkotmányos rend biztosítékeként a sajtószabadság törvénybe ültetése az 1830-as években jelent meg először; a sajtótörvények – végül is – az 1848-as forradalom eredményeként születtek meg. A 19. századtól a sajtószabadságot az Alkotmány fontos biztosítékeként kezelik. A kezdeti szabályok elsődleges feladata mégis a gondolatközlés és véleménynyilvánítás szabadságának államhatalmi úton való korlátozása volt. Ennek eszközeként jelent meg a cenzúra és a kaució intézménye, továbbá bizonyos témájú írások

25 Michael Kunzik: A demokratikus újságírás. *Médiakutató*, 2001. nyár.

nyomtatásának megakadályozása vagy terjesztésének tiltása, valamint rendkívüli szankciók alkalmazása, a sajtótermékek rendőri elkobzása, megsemmisítése stb. „A sajtószabadság kiteljesülésére akkor kerülhet sor, ha egyetlen fentiekben említett eszköz alkalmazása nem szükséges, illetőleg megengedett.”²⁶

A sajtó európai szabályozása tekintetében is érvényesült a kontinentális és az angolszász jogrendszerek szabályozási jellegének különbsége. Míg a szűk értelemben vett európai, azaz kontinentális szabályozás részletes és mindenre kiterjedő, különösen a német jogban, ahol a törvényi szabályozás három – alkotmányi, szövetségi és tartományi – szinten is megvalósul,²⁷ addig az angolszász és elsősorban az angol szabályozás ezzel éppen ellenkező: „alkotmány hiányában a szólásszabadságot a jogállami tradíciók védelmezik.”²⁸

4. Szerzői jogelméleti változatok a szerzői jogi szabályozás kialakulásához. A sajtójogi szabályozás kezdetei az egyes európai országokban – közös jogintézmények

A két jogterület fejlődése szempontjából meghatározó jogintézmények formálódása, illetőleg az azokat megalapozó jogelméleti felfogások alakulása igen változatos képet mutat Európa-szerte. A szerzői joggal kapcsolatos elméletek mindegyikének alapja a szerző személye és a létrejött alkotás, a szellemi teljesítmény közötti viszony, illetőleg e jogviszony különböző elemeinek eltérő hangsúlyozása. Eltekintve az ókori felfogástól, amelyben a szerző személye egyáltalán nem játszott szerepet és a művek a közösség tulajdonának számítottak, a szerzői jog szabályozásának alakulására ható, a felvilágosodás filozófiai gondolkodásában megjelenő, de a 19. században kiteljesedett elméleteknek történetileg három – ma együttesen is ható – vonulata figyelhető meg. Ezek a következők: a szerző személyét teljesen figyelmen kívül hagyó és a vagyoni jogok átruházhatóságát valló copyright, a személyhez fűződő jogok létét már elismerő, de azt a vagyoni jogoktól elválasztó dualista, valamint a szerző személyéhez fűződő jogait és a vagyoni jogokat egységben kezelő monista elméleti rendszer. Az elméletek kialakulásának alapját a dologi jogtól való elszakadás különböző szakaszai fektették le. Az első elméleti megközelítések ugyanis a tulajdonjog mintájára próbálták értelmezni a szerzői jogi jogviszonyokat. A polémia egyik alapja az volt, hogy a szerzői jog tartama nem végtelen, így jogdogmatikailag mindenképpen vizsgálni kellett az abszolút szerkezetű, végtelen időtartamú, elidegeníthető dolgokon fennálló és örökölhető tulajdoni jogviszonyokkal szemben a szerzői jog sajátosságait.

Különösen figyelemre méltó, ahogy a mai értelemben vett szerzői jog az egyes országokban kialakult (és a jogi védelem fokozatosan elvált a beépített cenzúra eszközeitől), ezzel párhuzamosan alakultak ki a cenzúra egyéb eszközei a sajtójogi szabályozás keretében. Ez az alábbi, három „esettanulmány” előrebocsátott konklúziója is: bár a szerzői jogi szabályozás megszületése elvi szinten lehetővé tette a véleménynyilvánítás, a szólás szabadságának érvényesítését a szerző számára, ugyanakkor ezen szabadságok korlátozásának egyéb eszközei alakultak ki, és ezek az eszközök jellemzően a frissen születő sajtójog területén kerültek elhelyezésre.

26 Bódiné dr. Beliznay Kinga: Sajtórendészeti igazgatás a XX. századi Európában. *Magyar Közigazgatás*, 1998/1.

27 Sarkady Ildikó: *Médiaügyi íráskok*. Budapest, Új Mandátum, 2005. 41.

28 Kovács Krisztina – Cseh Gabriella: *A lapalapítás és a sajtószabadság magyar és nemzetközi szabályozása*. COLPI, 1996.; Sarkady 2005, 139–147.

4.1. A tulajdoni elméleten alapuló szerzői jogalkotás és sajtószabályozás

A szerzői jogot tulajdonnak tekintő megközelítésen alapuló szerzői jogi kodifikáció a 18. században honosodott meg Európában és mintegy egy évszázadon keresztül érvényesült, előzményei azonban jóval visszanyúlnak a privilégiumrendszer időszakára.

A tulajdoni elméletből levezetett jogi megoldások visszatekintve csak részben voltak alkalmasak a szerzői alkotások védelmére, bár a könyvek és időszaki lapok engedély nélküli utánnyomásával szembeni fellépést és a kizárólagos használatot a tulajdoni elméleten alapuló jogfelfogás is biztosította. A sajtószabadság érvényesülése szempontjából a tulajdoni elmélet alkalmasnak bizonyult arra, hogy az alkotókra vonatkozó szabályozás a polgári jog keretei közé kerüljön. A szerzői alkotásokat azonban sokkal kevésbé a tulajdoni alapon fennálló szabályozás, mint a rugalmas jogalkalmazás, a bírói joggyakorlat tudta némiképp megvédeni a torzítástól, illetőleg a szerzői névhasználattal kapcsolatos visszaélésektől. A szerzői alkotások dologi tulajdonhoz kapcsolódó jogi felfogásával szemben a szerzők személyével összefüggő jogainak kialakulása és önállósodása csak így valósulhatott meg.

A 19. század a tulajdoni alapokon álló szerzői jogfelfogás revízióját hozta magával. A tulajdonjogi elmélet ugyan a szerző személyében koncentrált a mű feletti kizárólagos rendelkezési jogokat, azonban figyelmen kívül hagyta a szerzőnek az alkotás személyes jellegéből fakadó sajátosságait, a szerző személyiségi jogait. A mű, az alkotás „kézzel fogható” tulajdonjoga egyre inkább elkülönült a „dologtól”, a szellem mindenek feletti, tértől és időtől független rendelkezési jogától.

A tulajdoni elméleten nyugvó jogfejlődés legjobb példája az angol jogfejlődés. Angliában a könyvnyomtatás meghonosodása 1476-ban William Caxton nevéhez fűződik, az első királyi privilégium pedig 1518-ban kelt. Az angol szerzői jog kialakulásának folyamatában meghatározó szerepe volt annak, hogy a szövegmásolók, könyvkötők és a könyvkereskedők Londonban már 1403-ban céhbe tömörültek; az utánnyomás tilalmáról pedig szabályzatban rendelkeztek és e tekintetben monopolhelyzetet élveztek. A megerősödő céhek királyi támogatással kizárólagos többszörözési jogot nyertek. VIII. Henrik a reformációval szemben cenzúrarendeletek kibocsátásával védekezett, majd 1538-ban bevezette a királyi engedélyezési rendszert. A cenzúra biztosítása érdekében az uralkodók a 16. század közepén újjászervezték a könyvkiparosok céhét, majd 1557-ben 97 királyhoz hű nyomdászkiadóból megalakult a Stationers' Company, melynek szabályzatát Erzsébet királynő hagyta jóvá. 1580 körül jelenik meg a bejegyzésekben először a „right to copy”, a többszörözésre jogot adó kifejezés használata. A könyvpiacra kialakuló verseny hatására megerősödő céhrendszer a kizárólagos többszörözési jog központjává vált, amelyben a könyvek kiadásához a céh tagjai a Stationers' Company vezetőjétől kérhettek engedélyt. A kiadói jog lényegében a szerzőt megillető, a kéziratban megtestesülő jogok részbeni átruházását jelentette, a mű többszörözését, közzétételét és terjesztését foglalta magában. A kizárólagos kiadói engedély a céhtagot haláláig illette meg, ezt követően ismét a Company rendelkezett a joggal. Ez a céh-kizárólagosságon alapuló intézményrendszer a 17. század végére terjedt el és a stationers' copyright a későbbiek során a szerzőt megillető, törvényben biztosított copyright előfutára lett.

A szerzői jogok védelmét az 1623-ban megjelent, a feltalálókat védő, találmányuk kizárólagos használati jogát biztosító Statute of Monopolies törvény készítette elő. A könyvkiadás tekintetében a törvény véget vetett a korábbi protekcionizmusnak és a 17. század végére a nyomtatás is szabadabbá vált. A törvény hatására az 1709. évi Statute of Anne, amely a

common law országok első szerzői jogi törvénye, az írói mű szerzőjét határozott időre szóló, 14 évi védelemben részesítette. Anna királynő törvénye jogilag is megalapozta a szerzői jog tulajdonjogi elméletét azzal, hogy deklarálta a szerző művéhez való tulajdonjogát. A törvény bevezette a már említett védelem határozott időtartamát is. A védelem a későbbiekben kiterjedt a rézmetszetekre, térképekre és más művészeti tárgyakra; az 1842-es törvény alapján pedig már a nyilvános előadásokra és a színművekre is. A védelem időtartamát ez utóbbi törvény a szerzők életének végéig és az azt követő 7 éven keresztül, illetőleg a mű kiadásától számított 42 évre biztosította. Az irodalmi művek tulajdonjoga tekintetében a Kings' Bench 1769-ben elismerte annak időbeli korlátlanságát, azonban ezt a jogot 1774-ben a Lordok Háza a kiadatlan művekre korlátozta. Ennek az időszaknak a joggyakorlatát a Lordok Házának 18. századi precedenseire építő ítéletei jellemezték. A polgárosodás jegyeit is magán hordozó 1911. évi angol szerzői jogi törvény gyökeresen szakított a „könyvesek” céhe könyvkiadásra vonatkozó kizárólagos jogával, regisztrációs rendszerével, továbbá a monopolhelyezeten alapuló, a mű megjelenésétől számított kizárólagossági védelmi idővel. A törvény a védelmi időt a szerző életében és örökösei részére a szerző halálától számított 50 évre biztosította. A törvény alapkoncepciójára ugyanakkor nem voltak hatással a 19. század elejére a kontinensen elterjedt tulajdoni szemléletet tagadó német és francia felfogások; az angol 1911-es törvény továbbra sem vette figyelembe a szerző személyhez fűződő jogait és megmaradt a szerzői jog eredeti, vagyoni jogi megközelítésénél.²⁹

Ezzel párhuzamosan Angliában sajtószabadságról – ha csak szűk értelemben is, de – lényegében a 18. századtól kezdve beszélhetünk.³⁰ Nyilvánvaló az, hogy a korábban bemutatott szerzői jogi eszköztár alkalmas volt a sajtó szabadságának korlátozására is. A sajtószabadság tényleges megvalósulásáig ezen eszköztár átalakítására is sort kellett keríteni. A sajtószabadságot érdemben befolyásoló (korlátozó) eszközök voltak a bélyeg-, a hirdetési szabályozás, és mindenekelőtt a pénzügyi és adójogi szabályok. A 19. század elején, 1819-ben Six Acts néven létrejött törvény az ún. hírlapbélyegekkal és a kaucióval kapcsolatban vezetett be szigorításokat. A hírlapok és a röpiratok kiadóinak olyan előzetes kötelezvényt kellett aláírniuk, amelyen a későbbiekben kiszabandó pénzbírság teljesítését vállalták. A kiadókat ugyanakkor magas adókkal is sújtották. A hirdetési bélyegdíjak eltörlésére 1853-ban, a hírlapbélyegek megszüntetésére pedig 1855-ben került sor. Az 1869. évi sajtótörvény megszüntette a kaució intézményét. A század végétől lehetővé vált a parlament és más testületek tárgyalásairól szóló tudósítások, törvényszéki tárgyalások közleményeinek szabad közreadása, amennyiben azok a közérdek szempontjából fontos információt tartalmaztak (ennek az intézménynek ma már a szerzői jogi szabályozás ad helyt). 1889-től szankcionálták az erkölcsstelen tartalmú hirdetéseket. A lapok regisztrációs kötelezettségét egy 1881-ben hozott törvény írta elő azzal, hogy a nyilvántartásba vétel nem tagadható meg, ha az egyébként megfelelt a törvényi előírásoknak.

4.2. A francia irodalmi tulajdon és *droit moral*

A kontinens országai közül a franciák törték meg először a szerzői jogi privilégiumok rendszerét. A francia forradalmi törvényhozás 1789-ben megszüntetett minden kiváltságot; a szerzők szabadon rendelkezhetek műveik publikálása felől és ugyancsak szabaddá vált a művek

²⁹ Benárd–Tímár 1973, 22.

³⁰ Sarkady 2011, 42.

nyomtatása. 1791-ben a drámai szerzők, majd 1793-ban az írók műveikhez való jogát szabályozták a tulajdoni elmélet alapján. A szellemi tulajdon egységes tanának bizonyítéka a szerzők és feltalálók jogainak azonos időben, 1791-ben történő kodifikációja.

Franciaországban a szerzői jog ugyan a tulajdoni megközelítésen nyugodott, azonban már létrejöttékor sem ismerték el „örökös jognak”. A szerző személyhez fűződő jogainak elismerését valló francia elmélet, a „szerzői erkölcsi jog”, a „*droit moral*”, a 20. század elejére egységesé váló francia szerzői jogalkotás terméke. A 19. század francia bírói ítélkezési gyakorlatában ugyan már van nyoma a szerzők személyiségi érdekeit szem előtt tartó döntéseknek, de az erkölcsi jog felfogása csak a tulajdonjogi felfogást tagadó és azt meghaladó német elméletek hatására, a 20. század elején válik elfogadottá.

A *droit moral* eredetileg nem a szerzők személyes jogaként merült fel, hanem a szerzők alkotói teljesítményének elismeréséül szolgált. A tulajdoni alapokon nyugvó francia szerzői jogfelfogás mellett tehát kialakult egy, a kulturális célokat is szolgáló önálló, sajátságos jogintézmény, amely a francia ítélkezési gyakorlat részévé vált. A 20. századra a francia morális jogfelfogás tartalma több elemmel is bővült: így a nyilvánosságra hozatal, a szerzőség elismerése, a mű megváltoztatása elleni tiltakozás és a visszavonás joga jogintézményeivel. A morális jogok francia tana a szerző személyhez fűződő jogainak részletes kimunkálását eredményezte. Az elmélet ilyen módon összemosta a szerző és örökösei magánjogi alapokon álló engedélyezési jogát az állami szervek és társadalmi szervezetek közjogi szempontú kulturális funkcióival.³¹

A francia forradalom időszakában született szerzői jogi szabályok egészen 1957-ig, a francia szerzői jog alkodifikációjáig maradtak fenn. Az 1957. évi újrakodifikált szerzői jogi törvény már a módosított szerzői jogi dualizmus szellemében született, összekapcsolva a bírói gyakorlatban a 19. és 20. század fordulójától érvényesülő *droit moral* intézményét a szerzői tulajdonnal. A törvény ugyan – elnevezése szerint – az irodalmi és művészeti tulajdonról szól, de „a szerző immateriális és kizárólagos tulajdonjoga szellemi és erkölcsi sajátosságokat is magában foglal.”³² A törvény a *droit moral* intézményét az időben korlátozott szerzői tulajdonnal szemben a szerző személyéhez kötődő örökös jogként fogalmazza meg, de nem tisztázta a *droit moral* tartalmát képező engedélyezési jog, valamint a művek hamisításával szembeni fellépés viszonyát.

Bár a szerzői jogi szabályozás a szerző személyiségét is védeni látszik, azt nem lehet állítani, hogy ezzel együtt a művek korlátlan terjesztése is megvalósult volna. A forradalmat követően Franciaországban egy 1804-ben kiadott rendelet vezette be a sajtócenzúrát. A cenzúra-eljárások lefolytatása a rendőrhatalóság feladata volt, a rendőrhatalóság határozatait – a rendelet értelmében – a szenátori bizottság bírálta felül, azonban ez a szenátori bizottság ténylegesen soha nem működött. Az 1810-ben hozott rendelet értelmében a cenzúra-felügyeleti hatáskört a Rendőrminiszteri Hivatal, illetőleg annak vezetője látta el. A cenzúra megkerülésével megjelent írásokat – különösképpen vonatkozott ez a közigazgatást érintő írásokra – a rendőrminiszter lefoglalta, terjesztését felfüggesztette, illetőleg a már terjesztésben lévő példányokat elkobozhatta. Az 1814-ben született rendelet ugyan szövegében kimondta a sajtó teljes szabadságát, de gyakorlatilag a rendőrség cenzúrája érvényesült az újságok és a falragaszok tekintetében, továbbá a röpiratok terjesztése is engedélyhez kötött tevékenység volt. Az 1814-es Alkotmány szintén deklarálta a sajtószabadságot, de ez ténylegesen a cenzúra intézményén

31 Benárd-Tímár 1973, 34.

32 Benárd-Tímár 1973, 40.

keresztül valósult meg. Az előzetes vizsgálat csak az idegen vagy holt nyelvű írásokra, az egyházi iratokra, a peres ügyek feljegyzéseire, az engedéllyel alapított tudományos társaságok közleményeire, a parlamenti képviselők véleményeire, valamint a 20 ívet meghaladó irományokra nem terjedt ki. Az Alkotmány sajtószabadságot kinyilatkoztató rendelkezését a gyakorlatban körülbástyázták a szerző különféle nyilatkozattételi kötelezettségeivel. Az időszaki lapokról szóló 1819. évi törvény kiadását az indokolta, hogy a hírlapokkal történő visszaélések megszorodtak. A törvény értelmében a politikai kérdéseket taglaló, havonta több alkalommal megjelenő újságok tulajdonosai kötelesek voltak a felelős tulajdonos vagy a kiadó nevét bejelenteni, és kauciót fizetni. Ez a szabályozás 1820-tól tovább bővült a hírlapok engedélyhez kötöttségével, a kauciótételi-kötelezettséggel, valamint a cenzúra kiterjesztésével. 1822-től valamennyi lapindítás engedélyhez kötött volt, 1824-től érvényesült a hírlapcenzúra. A cenzúra intézményét 1828-ban eltörölték, a kaució azonban általánossá vált. Ez utóbbi alól csak a havonta legfeljebb egyszer megjelenő folyóiratok, a legfeljebb kéthetente megjelenő, nem politikai tárgyú időszaki lapok, a hirdetési újságok, valamint a Francia Akadémia által minősített tudományos és művészeti kiadványok, valamint a politikát nem érintő idegen nyelvű lapok mentesültek. 1850-től a kaució-letételi kötelezettség csak az idegen nyelvű, külföldi terjesztésre szánt sajtótermékekre nem vonatkozott. 1852-től bevezették a megintés intézményét, amely – két indokolt esetet követően – lehetőséget adott a lap két hónapot meghaladó felfüggesztésére. Az 1868-as rendelet a lapindítást engedély helyett csak bejelentéshez kötötte.

Az 1881. évi francia törvény részletesen szabályozta a sajtóval kapcsolatos kérdéseket. Az újságok kiadásához a kiadó nevének és lakásának, továbbá a nyomda megnevezésének, a lap címének és megjelenési módjának feltüntetését tartalmazó nyilatkozatot kellett aláírni. A kiadandó lap két-két példányát a megjelenéssel egyidejűleg be kellett mutatni a helyi ügyészségnek, illetőleg a rendőrhatalóságnak.

4.3. Privilegiumi rendszer és szerzői jogelméleti sajátosságok hatása a német szerzői jogi szabályozás kialakulására

A német szerzői jog történetében közel két évszázadon keresztül fennállt a privilegiumi rendszer. A kezdetekben a tartományi földesurak által adományozott kiváltságokat a reneszánsz korban közvetlenül a szerzőknek juttatott személyes privilegium váltja fel.³³ Az alkotásokat (a kéziratokat) „dologként” kezelték és a 16. századtól érvényesülő területi privilegium meghatározott földrajzi területre és ideig biztosította a szerző részére a kizárólagosságot. Amennyiben a kiadó megszerezte a szerző jogait, az utánnyomás tiltott volt. A kiadók csak a legritkább esetben fizettek honoráriumot a szerzőknek. Az utánnyomás elleni védelem hosszú ideig a privilegiumok büntetőjogi védelmére épült. A német szerzői jogfejlődés a kezdetekben szintén a tulajdoni elméleten alapult.

A 18. század tulajdoni szemléletén nyugvó elméletek közül kiemelkedik az önállósuló kiadói jog törvényi deklarálása.³⁴

33 Ilyen, honoráriummal is kiegészített privilegiumot kapott 1511-ben Albrecht Dürer.

34 1734-ben J. Böhmer kifejtette, hogy a kézirat megvásárlása a könyv kiadásához való jog megszerzését is jelenti. Ld. Benárd-Tímár 1973, 27.

A szerző személyhez fűződő jogainak előretörése, a szerzői jog személyiségi elmélete³⁵ Németországból származik és Immanuel Kant nevéhez fűződik; Kant felfogása a 19. század végére vált általánosan elismertté. Kant – Fichte, Hegel és Schopenhauer³⁶ tulajdoni felfogásával szemben – hangsúlyozta, hogy „a mű kiadásának engedélyezése a szerző „legszemélyesebb joga”, „jus personalissimum”. A Joseph Kohler (1894) nevéhez fűződő „szellemi alkotások mint anyagtalan javak” eszméje a szellemi alkotások valamennyi fajtáját ún. *Immaterialgut*nak, azaz anyagtalan, testetlen javaknak tekintette és a szellemi alkotások valamennyi területére általa kidolgozott anyagtalan javak joga³⁷ keretében kezelte. Kohler szerint a szerzői jog tárgya egy képzeletbeli kép, amelyet a szabályozás külső formaként védelemben részesít. Kohler elmélete a szerzői jogot ugyan elkülönítette a szellemi alkotások egyéb „produktumaitól”,³⁸ de felfogása nem tudta különválasztani a szerzői jogi alkotásokhoz kapcsolódó vagyoni jogokat a más jogterületek „*res incorporalis*” fogalma alá tartozó objektív jogintézményeitől, mint például a kötelmi jogi követeléstől, a hagyatéki vagyontól, vagy a részvénytől és a kötvénytől.³⁹ Kohler ugyanakkor a szerzők árúként kezelt vagyoni jogai mellé megalkotta a személyiségi jog, az „*Individualrecht*” fogalmát is, megteremtve ezzel a szerzői jog duális felfogásának, a „*Doppelrecht*” alapjait. Kohler a szerzői jogon belüli intern jogok viszonya kapcsán vallja, hogy az alkotó a szerzői jog által nem rendelkezik speciális személyhez fűződő jogokkal, csupán a polgári jog által biztosított általános jogérvényesítés eszközeivel. A dualista elmélet lényege szerint a személyhez fűződő jogok és a vagyoni jogok időbeli érvényesíthetősége is eltér egymástól; az előbbi korlátlan, az utóbbi véges.

Radikális változást hozott a szerzői jogi elméletek sorában a 19. század végén szintén a dualista áramlathoz tartozó Otto von Gierke jogelméleti megoldása. Gierke szakított minden korábbi olyan felfogással, amely a szerzői jogot kizárólag az abszolút vagyoni jogok kategóriájából vezette le.

Álláspontja szerint „a szerzői jog a szerző alkotó tevékenységéből folyó személyiségi joga, amelynek tárgya a szerző személyiségi szférájának részét képező szellemi alkotás”.⁴⁰ Gierke dualista rendszerhez tartozó elmélete a szerzői jogot ugyan egységes jogként fogta fel, azt elsősorban mégis csak személyiségi jognak tekintette. Tagadta, hogy a szerző személyhez fűződő joga mellett kezdettől fogva fennállnak az alkotással kapcsolatos vagyoni jogosultságok is. Gierke alapvetően individualista, a tulajdoni elméletet tagadó felfogása jelentős hatással volt a 19. század joggyakorlatára és a bírói ítélkezésre. Munkásságának eredménye azonban érdemi hatással volt a 20. századi szerzői jogalkotásra is.

A 20. század elején megélénkülő gazdasági-kereskedelmi tevékenység szükségessé tette a piaci verseny szabályozását. Mivel a szellemi alkotások, így a szerzői jogi művek is ipari-kereskedelmi ügyletek útján váltak a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, azaz piaci viszonyok között cseréltek gazdát, a versenyszabályok kialakulása érintette a szerzői jog területét is. Ilyen körülmények között formálódott a szerzői jog versenyjogi elmélete, amelyet Alexander Elster foglalt egységes rendszerbe a 20. század húszas éveiben. Elster a szellemi alkotások

35 Gyenge Anikó a dualista elméletek között említi a tulajdoni elméletet a személyhez fűződő jogok rendszerével kiegészítő jogfelfogást, ami a *droit moral*t, illetve az *Individualrecht*et bevezette a szerzői jogba. Szintén a dualista felfogás körébe tartozik a szerzői jogok dologi jogi jellegét előtérbe helyező *immaterialis* jogok elmélete, valamint a személyiségi jogokat a vagyoni jogokkal szemben elsődlegesnek tekintő elmélet. Gyenge Anikó: A szerzői jog metamorfózisai és az *editio princeps* jogintézménye. *Magyar Jog*, 50/11. (2003) 655. 2. lj.

36 Az Arthur Schopenhauer (1788–1860) nevéhez fűződő szellemi tulajdoni elmélet filozófiai magyarázatot ad a szerző személyhez fűződő jogai létére, amely „a kezdetektől megillette volna az embert, az idők folyamán csupán elismerésre várt.” Boytha 1968, 596.

37 *Immaterialgüterrecht*, Joseph Kohler szerzői jogi kézikönyve: *Urheberrecht an Schriftwerken und Verlagsrecht*, Stuttgart, F. Enke, 1907.

38 Kohler Kant személyiségálapú szerzői jogfelfogását csupán „egy nem jogászí g éniusz kalandos szüleményének” tekintette.

39 Benárd-Tímár 1973, 31.

40 Otto von Gierke: *Deutsches Privatrecht*, I. Leipzig, 1895. *Urheberrechte* 85–93. §.; Benárd-Tímár uo.

jogát, így a „szerzői, feltalálói, árujelzői és versenyjogot” összefoglalóan az iparjogvédelem fogalma alá vonta, rámutatva ezzel a jogok közös nevezőjére, a vállalkozói érdekviszonyokra. Elster szerint „a szerzői jogi alapok a verseny eleme révén teljessé válnak vagyoni érdekű szerzői joggá.”⁴¹ Boytha György cáfolja Elster versenyjogi elméletét, amikor megállapítja: „a gazdasági alap jogkeletkeztető funkciója nem válhat önmaga is jogi tartalommal, valamint »versenyre irányuló akarat« formájában.”⁴² Boytha tagadja Elster azon álláspontját is, miszerint a verseny célzata tenné a szellemi alkotásokon fennálló jogot vagyoni érdekűvé. Véleménye szerint ez éppen fordítva igaz: a szellemi alkotás piaci értéke és használhatósága generálja a versenyt.

A kizárólagos vagyoni jogosultság azonos mű vonatkozásában éppen a verseny kiküszöbölését eredményezi. A verseny az áruterelés korának meghatározott piaci mechanizmusa, amely a keresleti és kínálati viszonyok befolyásolásán keresztül kihat ugyan az értékviszonyokra, a termelt anyagi javak és szellemi alkotások használati és csereértékének azonban nem elegendő forrása

– állítja Boytha idézett írásában. A versenyjogi koncepció teljesen figyelmen kívül hagyja az alkotás személyes jellegét, azt az „alkotói folyamatot”, amely a szerzői jogi teljesítmények létrejöttét jellemzi és arra sem alkalmas, hogy a szellemi alkotások különböző fajtáit elhatárolja más jogterületektől.

A porosz Allgemeines Landrecht 1794-ben szabályozta először az utánnyomás tilalmát és jellemzően sokáig kizárólag az irodalmi alkotások terén lehetett védelmet szerezni. Az akkori legfejlettebb német államban, Poroszországban csak 1837-ben hoztak törvényt „a tudomány és a művészet alkotásain fennálló tulajdon védelméről” az utánnyomással szemben. Az 1870-es porosz, majd a német egység létrejöttét követő német birodalmi törvény az írói művek, a képes ábrázolatok, a zenei és színművek együttes védelmét biztosította. A szövetségi szerzői jogi törvény szerint a szerzői jog a szerzőt életében, valamint örököseit a szerző halálát követő 30 éven keresztül illette meg. A szövetségi szerzői jogi törvény szakított a korábbi szabályozások büntetőjogi megközelítésével; a szerzői jog magánjogi tartalmára helyezte a hangsúlyt. A szövetségi törvényt 1876-ban kiegészítő két törvény tette teljessé a szabályozást a képzőművészeti alkotások és a fényképek szerzői jogi védelmének biztosításával. Lényegében ez utóbbi törvények képezték alapját az első magyar szerzői jogi törvénynek, az 1884. évi XVI. tv.-cikkünknek is.⁴³

A polgári társadalmak újabb, 20. századi szerzői jogi elméletei továbbfejlesztik a szerzői jog sajátos kettősségét, nevezetesen a személyhez fűződő és a vagyoni jogok egymásra utaltságát. Felelevenedett Kohler 19. századi elképzelése az anyagtalan szerzői jogi tárgyokról, nevezetesen arról, hogy a szerzői jog tárgya alapvetően az a forma, az az alak, amiben a szerző alkotása megtestesül. A gondolkodásban új elemként jelent meg, hogy a mű védelme is ehhez a megtestesült formához kapcsolódik. Ez az új, vegyes, *Vermischtes Recht* az Eugen Ulmer (1965) által kidolgozott monista elmélet, amely vallja a szerzőt megillető vagyoni-, és személyhez fűződő jogok kizárólagosságát, átruházhatatlanságát és a tulajdonjoghoz hasonló abszolút szerkezetét. A monista felfogás a két jogosultsági kört egységben, egymásra tekintettel kezeli: a vagyoni jogok érvényesítése nem képzelhető el az egyik legfontosabb személyhez fűződő jog, a nyilvánosságra hozatal gyakorlása nélkül, de a személyhez fűződő jogok megsértésének is

41 Benárd-Tímár 1973, 33.

42 Uo.

43 Kenedi Géza: *A magyar szerzői jog. Az 1884. évi XVI. törvénycikk rendszeres magyarázata, valamint a vele egybefüggő törvények és rendeletek*. Budapest, Athenaeum, 1908. 9.

lehetnek vagyoni jogi, kártérítési következményei. A monista felfogás értelmében a szerzői jog intern viszonyait alkotó két jog szoros kapcsolatát jelzi azok egyidejűsége is: a jogok egy időben, az alkotás létrejöttével keletkeznek és a szerző halálát követő védelmi idő elteltével szűnnek meg.⁴⁴

Mindezek nyomán Németország 1901-ben kodifikálta újra szerzői jogát. A védelmi idő szempontjából jelentős 1934. évi módosítás 50 évre emelte az oltalom tartamát. Ennek nyomán a Német Szövetségi Köztársaság 1965. évi szerzői jogi törvénye a szerzők jogosultságait egységes jogként kezelve, a védelmi időt a szerző halálát követő évtől számított 70 évben határozta meg.

4.4. A német és a porosz sajtójogi szabályozás kezdetei

Az angolszász sajtószabályozással, illetőleg „szabályozási hiánnyal” szemben a német kontinentális típusú sajtójogi reguláció a legrészletesebb. A német szabályozásban először 1815-ben deklarálták törvényileg a sajtószabadságot. A Deutsche Bundesaktot követő 1819-ben megjelent szabályozás bevezette a cenzúrát a napilapok, a folyóiratok és a 20 ívet meghaladó könyvek esetében. Ez a szabályozás maradt fenn lényegében 1832-ig, amikortól nem jelenhettek meg a kormány engedélye nélkül nem a német szövetséghez tartozó államban terjesztett sajtótermékek és politikai jellegű kiadványok. 1831 és 1845 között több folyóiratot is beszüntettek. Németországban 1848-ban mondták ki újra a sajtószabadságot és törölték el a cenzúrát. Ezt követően egy 1854-es szövetségi határozat értelmében engedélyhez kötött tevékenység volt a kiadványok terjesztése, árulása és egyáltalán mindenfajta nyomtatvánnyal való „házalás”. A kiadványok egy példányát a terjesztés előtt a hatóság részére át kellett adni, a büntetés és eljárási költségek fedezetéül szolgált kaució letétele is kötelező volt az időszaki lapok tekintetében.

A 19. századi Poroszországban 1819-től a német államokban érvényes sajtójogi rendelkezéseket vezették be, ennek megfelelően eltörölték a cenzúrával kapcsolatos korábbi rendelkezéseket és e jogintézmény szabályozását teljesen új alapokra helyezték. Így a katonai írárok cenzúrájával a vezérkart bízták meg, megszüntették továbbá a tudományos intézetek és egyetemek cenzúramentességét is. 1823-tól a cenzúra feletti felügyelet több más hatáskörrel együtt az országos jogkört gyakorló Ober-Censur-Kollegiumhoz került. 1835-től – többek között – csak e Kollegium engedélyével lehetett terjeszteni a külföldön nyomtatott újságokat és könyveket. A cenzúrahatóságtól függetlenül működött a Cenzúrabíróság, amelynek döntéshozatali rendszerében az államügyész tájékoztatta a cenzúrahatóságot a Cenzúrabíróság végleges döntéséről, ha cenzúraeljárás kezdetéről, engedély nélküli újságok megjelenéséről, vagy a cenzorok törvényellenes eljárásáról volt szó. Az 1848. évi törvény ugyan eltörölte a cenzúrát, de a politikai tartalmú időszaki lapok esetében továbbra is fenntartotta a kaució letételi kötelezettséget. A sajtószabadság alkotmányos deklarálására 1848. december 5-én került sor. Ennek megfelelően „minden porosz állampolgárnak joga, hogy gondolatait szóban, írásban, nyomtatvány és ábrázolat útján szabadon közölje.”

A sajtószabadság korlátlan érvényesülése azonban nem sokáig tartott, 1850-től ugyanis újra bevezették a kaució intézményét, továbbá a belügyminiszter engedélye kellett valamilyeni nyomtatvány Poroszországon kívüli megjelenéséhez.

⁴⁴ Eugen Ulmer a szerző és jogai közti összefonódást a fa törzse és ágai kapcsolatához hasonlítja. Gyenge 2003, 649.

Az 1851-ben megjelent porosz sajtótörvény alapján – többek között – a nyomdatulajdonosok, az újságok, röplapok árusításával foglalkozók csak a kerületi hatóság engedélyével tevékenykedhettek. A szerkesztő, illetőleg a kiadó az időszaki lapok egy példányát a terjesztés előtt köteles volt bemutatni a helyi rendőrhatóságnak. Az alkalmanként, vagy havonta egyszer megjelenő újságok és folyóiratok kauciókötelesek voltak.

5. Technikai fejlődés és az „új keletű” szerzői jog

A 19. században az antik korra jellemző retorika helyét az újságírás veszi át. A néma olvasás technikája mind a művek tartalmára, mind pedig formájára kihat. Míg az írásban Spengler a történeti gondolkodás szimbólumát látja, Treitschke szerint ez „minden emberi találmány közül a legnagyobb következményekkel járt, vele kezdődik a történeti élet.”⁴⁵ Treitschke álláspontja szerint sem a könyvnyomtatás, sem a távíró nem vitte előre annyira az emberiséget, mint az írás. Zolnai e megállapításhoz kapcsolódva kifejti, hogy

az íráskultúra terjedésével az írott szó tekintélye fölébe kerekedett a kiejtett szónak és ma már valóságos betűbálványozásról beszélhetünk; írástörténet és szellemtörténet párhuzamos jelenségek. Az írás nagy jelentőségére mutat az is, hogy az újságírás az irodalmat befolyásolja és egy-egy írói műfajt határozottan a saját irányába terel.⁴⁶

Hevesi Sándor a drámai zsurnalizmus elhatalmasodását hangsúlyozza a 19. században.⁴⁷

A rádió és a gramofon elterjedése többek állítása szerint hozzájárul a szellemi passzivitás kialakulásához, továbbá „a könyv és az újságírodalom mellett ma már igen nagy a szerepe a gépies hang- és képközlésnek is, úgy hogy jóslatok hallatszanak már a könyv közeli bukásáról.”⁴⁸ Balás P. ennek kapcsán megjegyzi, hogy „Edison azt hiszi, hogy unokáink már csak hirtől fogják ismerni a könyvet és Stefan Zweig is ezzel riasztja író társait.”⁴⁹ Zweignek a könyv jövőjét illető szkepticizmusával szemben Balás P. szerint „A könyv sorsa talán mégsem olyan reménytelen: egy német kiadású angol könyv borítékán olvastam azt az ajánlást, hogy egyik rádió-vállalat angol leckeóráin használják, A rádió mint könyvreklám!”

A polgári korszak szerzői jogának szabályozása, a korábbi szerzői jogi törvények újrakodifikálása szorosan összefügg a már ismertetett szerzői jogi elméletek fejlődésével, új irányainak kialakulásával, valamint az újabb technológiai vívmányok megjelenésével. „A fejlődés tehát a szerzői jog esetében is – miként a feltalálói jogoknál – az ipari teljesítmény védelme felől vezet egy másik, elsődleges teljesítmény, a szellemi alkotás védelméhez.”⁵⁰

Amint arra már több összefüggésben utaltunk, a szerzői jog kialakulása és formálódása jelentős mértékben a technológiai fejlődés eredménye. A technológiai haladásnak meghatározó szerepe van a szerzői jog létrejöttében, és ez a meghatározó hatás az újabb és újabb felhasználási módok megjelenésében követhető nyomon. Amint kialakul a hagyományos felhasználási módokra vonatkozó szerzői jogi védelmi rendszer, már meg is jelenik egy új technikai

45 Heinrich von Treitschke: *Politik*. I. Leipzig, S. Hirzel, 1899. 65.

46 Zolnai Béla: *A látható nyelv*. Budapest, Minerva, 1926.

47 Hevesi Sándor: *Magyar író mesterek*. Budapest, Singer és Wolfner, 1926.

48 Balás P. 1927a, 9.

49 Uo.

50 Boytha 1968, 595.

vívmány felhasználásának szerzői jogi rendezésére irányuló igény: „Az új felhasználási mód először »nem jellemző«, elhanyagolható jelenséggént bukkan fel.” A szerzői jogi szabályozás az új műszaki vívmányok használatával támasztott igények rendezését legfeljebb követni tudja; a felbukkanó új jelenségekre először a kialakult gyakorlat, a szokás ad – kezdetben sokszor ellentmondásos – válaszokat. „Mire a vita a bíróságok vagy a törvényhozás elé kerül, a felhasználók már szerzett jogokra, „kialakult gyakorlatra” hivatkoznak.”⁵¹

A 19. század végén, 20. század elején jelentkező új szerzői jogi kihívások nem csak a technológiai fejlődéssel függenek össze, hanem a felhasználó szervezetek folyamatosan bővülő hálózatának elemei közötti versenyhelyzet kialakulásával is. A szerzői jogi értéklánc bővülése, az egyes láncszemek – szerzők, felhasználók szervezetei, közvetítők, ellenőrizhetetlen számú fogyasztók stb. – közötti érdekviszonyok egyre bonyolultabbá válását is eredményezte. A korábban egyértelmű és egyszerű szerzőfelhasználói viszony többszereplős piaci tényezővé vált. A szerzői jog által érintett folyamat „piacosodása” különösen a tömegkommunikációs eszközök használatának hatására, a műsorátviteli, tovább sugárzási tevékenység következtében jelentkezik.⁵²

6. A magyar szerzői jogi kodifikáció alapjai

6.1. A magyar szerzői jogi szabályozás korszakai. A sajtójoggal közös szabályozási tárgyak

Magyarország viszonylag korán, Angliát és Bécset⁵³ is megelőzően alkalmazta a könyvnyomtatás vívmányát. A Budai Krónika, az első hazai nyomtatott mű, 1473-ban jelent meg. A könyvnyomtatás művészetének meghonosítása hazánkban a Mátyás király által Rómából a királyi udvarba hívott Hess András nevéhez fűződik.

A 16. században a nyomdatechnika alkalmazásának széleskörű elterjedésével – Európa több országához hasonlóan – hazánkban is kialakult a privilégiumok rendszere. Az első privilégiumot a nagyszombati egyetem kapta a királytól tankönyvek nyomtatására, majd pedig 1584-ben a Corpus Juris kiadására. A kiváltságok hazai rendszere a 18. századra már nem nyújtott megfelelő kereteket az utánnyomás kizárólagos jogának kezelésére. A privilégiumi rendszer felbomlásának és a szerzői jog hazai szabályozásának első jele volt, amikor 1793-ban Takáts Ádám gönyi református lelkész a halotti beszédeit kiadó Paczkó pesti nyomdász munkájának „szó nélküli utánnyomásáért” bepanaszolta Landerer Mihály pesti nyomdászt.

Ennek az ügynek eredményeként született meg az 1793. évi 12157. sz. királyi rendelet,⁵⁴ amely Magyarországon büntető-, és polgári jogi következmények együttes alkalmazását tette lehetővé az engedély nélküli utánnyomás esetére. A rendelet pénzbüntetés terhe mellett tiltotta meg a belföldi utánnyomást és a szerző részére kártérítést is előírt, kivéve „ha valamely nyomdász a könyv példányainak elfogyása vagy azoknak fölötte magas ára miatt az utánnyo

51 Ficsor 1981, 984.

52 Lásd bővebben Lontai Endre: Technikai fejlődés és a szerzői jog. *Állam- és Jogtudomány*, XXXIII/1–2. (1991)

53 Angliában 1476-ban, Bécsben pedig csak 1483-ban alapították az első nyomdát.

54 A rendelet az osztrák 1775. február 11-én kelt rendelet javított változata volt és november 3-án kelt. Hivatkozva: Mezei 2004.

másra engedelmet kapna.”⁵⁵ A rendeletet 1794-ben úgy terjesztették ki Ausztria területére is, hogy az Ausztriában nyomtatott munkák magyarországi utánnyomását megtiltották. A ki-terjesztésről szóló 1812. sz. rendelet az irodalmi és művészeti művek kölcsönös elismerése tárgyában született magyar–osztrák megállapodás létrejöttéig, azaz 1887-ig maradt hatályban. A reformkor idejének felpettségű gazdasági, társadalmi és politikai közege a magyar szerzői jog kialakulását is felgyorsította. A század közepétől egyre több folyóirat jelent meg, ekkor születtek a legjelentősebb nemzeti irodalmi alkotások és zenei művek. A fellendült irodalmi, művészeti élet magával hozta a szerzői jogokkal való visszaélés lehetőségét, a szerzői jogi polémikák kialakulását. A szerzői jogi kérdésekre kezdetekben a német–francia tulajdoni szemlélet alapján kerestek választ a hazai szerzői jog felfogásában. A Toldy (Schledel) Ferencz⁵⁶ által 1840-ben „Az írói tulajdon” címmel a *Budapesti Szemlében* megjelent írás az írók örökös jogainak elismerését szorgalmazta.⁵⁷

6.2. Első kísérlet a hazai szerzői jogi törvény megalkotására, és a deklarált sajtószabadság

A magyar szerzői jogi törvény megalkotására irányuló első kísérlet Szemere Bertalan nevéhez fűződik. Az 1844-ben „Az irodalmi és művészeti jogok” címmel készített jelentés és beterjesztett törvényjavaslat a tulajdoni szemlélet helyett a történeti fejlődésre helyezi a hangsúlyt, nagyobb jelentőséget tulajdonítva a szerzők, irodalmárok, művészek érdekeinek és „az iparág” fontosságának. Szemere törvényjavaslata fejezetekbe csoportosította a különböző szerzői jogi műfajokra vonatkozó szabályokat, a védelmi időt a szerző halálát követő 50 évben határozta meg, továbbá az „álkiadással” szemben a polgári kártérítési és büntetőjogi védelmet egyaránt biztosította.

Szemere javaslatában a szerző jogának védelme elsőbbséget élvezett a kiadó jogaival szemben, a szerző művén fennálló jogokat a szerző személyhez fűződő jogának fogta fel és álláspontja szerint a szerző kizárólag e jogok gyakorlását ruházhatja át. Szemere tervezete a folyóiratok és a tanulmánykötetek írói jogát ugyan a kiadóhoz telepítette, de ettől eltérően is megállapodhattak a felek. A szerző a megjelenést követő két év elteltével, jogainak elsődleges védelme mellett, önálló gyűjteményben is kiadhatta cikkeit. Szemere javaslata függetleníteni tudta magát az 1837-es porosz jogalkotási szemlélettől, előremutató megoldást tartalmazott a védelmi idő meghatározásában, valamint a kártérítési igény biztosítása tekintetében. Ezt a tulajdonjogi elméletől elszakadó szemléleti novumot csak 1895-ben kezdte átvenni az osztrák jogalkotás. Szemere a szerzői jog kodifikálását a művelt nemzetek teljesítményeként fogta fel; „a francia irodalmi élet jogi szabályozását és társadalmi megbecsültségét példaként állította a magyar jogalkotás elé.”⁵⁸ Törvényjavaslata megteremtette a magyar szerzői jogi szakértés első intézményét, „a magyar Academia által választandó „szakértői szék” működését”⁵⁹ is. Tervezete a feudális örökségekkel való szakítás és az egységes szerzői jogi törvény létrejötte

⁵⁵ Palágyi Róbert: *A magyar szerzői jog zsebkönyve*. Budapest, Kereskedelmi és Jogi Kiadó, 1959. 124.

⁵⁶ Toldy Ferenc a magyar irodalomtörténet „atyja”, 1836-ban az ő kezdeményezésére alakult meg a Kisfaludy Társaság, amelynek 1841-től igazgatója. Jelentős szerepe van Szemere Bertalan megbízásában az irodalmi és művészeti jogok biztosításáról szóló törvényjavaslat kidolgozására. Nótári Tamás: *A magyar szerzői jog fejlődése*. Szeged, Lectum, 2010. Jegyzetek 23. alapján.

⁵⁷ Lásd bővebben: Mezei 2004.

⁵⁸ Nótári 2010, 43.

⁵⁹ Benárd–Tímár 1973, 50.

érdekében kimondta a korábbi törvények, kiváltságok és szokások hatályon kívül helyezését. A törvényjavaslatot bár Csengery Antal⁶⁰ méltatta, és azt a Karok és Rendek, majd a főrendek is méltányolták, a király azonban nem szentesítette; helyette az egész birodalomra vonatkozó császári pátent hirdették ki 1846 októberében. A pátens nyomán készült Jászay-féle javaslatból a szabadságharc bukása miatt nem lett törvény.

6.3. Sajtó- és szerzői jog a szabadságharc bukása utáni Magyarországon

A gondolatterjesztés szabadságát Magyarországon az 1848. évi XVIII. tc. mondta ki,⁶¹ „a nyomdát fölszabadította a régi közigazgatási rendszabályok bilincseiből,”⁶² (a cenzúrát megszüntette, köztük a színházak cenzúráját is eltörölte), a szerzői jog szabályozása azonban továbbra is elmaradt.

A szabadságharc leverése után az 1852-től életbe léptetett 1846-os császári pátens⁶³ nem ismerte a szabad sajtót, a cenzúra intézményét mégsem állította vissza. Az 1852. május 27-én kelt sajtórendtartás nem hagyta kontroll nélkül a sajtó működését; a sajtóvétségek megelőzése céljából a cenzúra helyett bevezette az „előzetes bejelentés” intézményét. A többi írói mű kiadásának korlátozását pedig „*consensio*” útján oldotta meg. A szerzői jogi jogsértések orvoslása a büntetőbíróóságok hatáskörébe került az 1852. évi osztrák büntető anyagi, majd az 1853. évi büntető eljárásjogi törvények alapján. A pátens a jogosulatlan magatartások elbírálását a politikai hatóságok elé utalta, más szerzői jogi jogsértések ügyében az osztrák büntetőbíróóság járt el. Polgári bíróság kizárólag a művek címével összefüggő jogosulatlan használattal kapcsolatos ügyekben ítélt. A pátens Magyarországon 1861-ig, az osztrák jogot felváltó Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (ITSZ) megalkotásáig maradt hatályban. Az ITSZ a Szemere-féle törvényjavaslattal szemben visszatért a tulajdoni szemlélethez; az I. 23. szakaszában kimondja: „Az ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény ótalma alatt áll.” Az ITSZ mégis előremutató azáltal, hogy megteremtette a szerzői és kiadói jog első magyar törvényi szabályozásának alapját, a szerzői jog tárgyát az irodalmi alkotásokon túl kiterjesztette minden szellemi tulajdonra, továbbá a szerzők jogi védelmét a büntető bíróságok helyett a polgári bíróságokhoz utalta.

A kiegyezést közvetlenül megelőzően az 1865/66. évi XVI. törvénnyel kiadott, Magyarország és az örökös tartományok közötti vám és kereskedelmi szerződés 19. cikke rendelkezik az írói és művészi tulajdon mindkét állam általi kölcsönös elismeréséről úgy, hogy azt a két állam törvényhozása közötti megállapodás rendezi. Ez a törvény az Ausztria és Franciaország közötti nemzetközi szerzői jogi szerződés hatályát kiterjesztette Magyarországra is.

60 „[A] magyar törvényhozás története nem mutathat föl e részben szebb, jelesebb példányt.” Csengery Antal: *Adatok Szemere Bertalan életrajzához*. 2. közlemény, Budapesti Szemle, 1869/XIII., 251.

61 Lásd bővebben: Révész T. Mihály: *A sajtópolitika egyes kérdései Magyarországon a kiegyezés után*. Budapest, ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszék, 1977., valamint Koltay András: *Sajtó és Jog 1848/49-ben*. Horváth Attila – Hajdu Gábor (szerk.): *Magyar jogtörténeti tanulmányok: pályakezdő dolgozatok*. Budapest, Neolife, 2004. 63–72.

62 Kenedi 1908. „Jogtörténet” 11.

63 Az OPTK-hoz függelékként csatolt 72. számú osztrák császári nyílt parancs általában az írói mű védelmét szabályozta, amely kiterjedt a közzétételre és a nyilvános előadásra is. A jogvédelem Magyarországon a büntetőbíróóság hatáskörébe került. Kiss Tibor: *A szerzői jog első kodifikációja Magyarországon: az 1884. évi XVI. törvény cikk a szerzői jogról*. *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, 12/3. (2002), 164.

6.4. A kiegyezést követő jogalkotási próbálkozások és kodifikáció

Az 1867. évi kiegyezés új lendületet adott a magyar szerzői jogi kodifikációnak, azonban sem a Kisfaludy Társaság 1867-es, sem pedig a Magyar Írók és Művészek Társaságának 1874. évi javaslatából nem lett törvény.

„A magyar szerzői jog történetét sikeres és sikertelen kodifikációs kísérletek egyaránt jellemzik, bár az elvetélt tervezetek elfogadása sem a javaslatok színvonalasságán múltott, hanem a történelmi körülmények alakulásán.”⁶⁴

Az 1875. évi Kereskedelmi Törvénykönyv – 1875. évi XXXVII. törvénycikk – külön fejezetet⁶⁵ szentel a „kiadói ügylet” felhasználói érdekeket képviselő szabályozásának, anélkül azonban, hogy a szerzői jog átfogó regulációja napvilágot látott volna. A kiadói ügylet fogalma rögzítette a kiadói jogok tartalmát és elemeit: „Azon ügylet, mely által valaki (a kiadó) kész vagy készítenő irodalmi, műszaki vagy művészeti munka többszörözésére, közzétételre és forgalomba helyezésére a szerzőtől vagy ennek jogutódaitól kizárólagos jogot szerez, kiadói ügyletnek tekintik.” A német Handelsgesetzbuch mintájára kidolgozott Kereskedelmi Törvénykönyv kiadói ügyletekre vonatkozó részének a kiadó érdekeit szem előtt tartó rendelkezései – többek között – előírták, hogy a szerző tiszteletdíjat csak akkor kapjon, ha azt akár kifejezetten vagy akár hallgatólágoosan is, de kikötötték. Az egyenlőtlen feltételek másik bizonyítéka, hogy a szerződésben meghatározott íven felüli szerzői jogi teljesítményért a kiadó nem volt köteles fizetni és az ellátás joga is csak a kiadó illette meg. A kiadói ügyletekre vonatkozó rendelkezések túléltek az 1921. évi szerzői jogi törvényt, és a törvényi rendelkezésekhez csak az 50-es években csatlakoztak azt módosító vagy kiegészítő rendeletek. Az első, 1884-es szerzői jogi törvény megszületéséig terjedő időszakot a hazai szerzői jog szabályozását hat történelmi korszakra osztó Kiss Tibor és Petkó Mihály⁶⁶ a Kereskedelmi Törvény szerzői jogi rendelkezéseivel lezártnak tekintik.

6.5. Az első hazai szerzői jogi törvény

A magyar szerzői jogi kodifikációs időszak első fejezete az 1884. évi XVI. törvénycikk jegyében zajlik. Ebben az évben nyitják meg ünnepélyesen a Magyar Királyi Operaházat, a díszelőadáson a Bánk bánnal, a Hunyadi László nyitányával, Erkel Ferenc vezényletében. A törvény megszületése idején nincs átfogó polgárjogi törvénykönyvünk és a szerzői jogi alapelveket lefektető, a szerzői jogi viták rendezését nemzetközi szinten megoldó első multilaterális nemzetközi szerzői jogi egyezményre is két évet kell várni.

A korabeli kommentárok szerint az első hazai szerzői jogi kodifikáció a német 1870. évi törvény és az azt kiegészítő 1876. évi német törvény magyar adaptációja lett; lényegét tekintve vagyoni jogi keretek között maradt. Kenedi Géza az 1884. évi XVI. törvénycikkről⁶⁷ 1908-ban *A magyar szerzői jog* címen megjelent könyvének⁶⁸ bevezetésében a következőket írja: „Az életben levő magyar szerzői jog rendszeres egybefoglalásáról és gyakorlati értékű

⁶⁴ Nótári 2010, 31.

⁶⁵ Kereskedelmi Törvénykönyv II. rész, VIII. cím, 515.

⁶⁶ Kiss Tibor a szerzői jogi szabályozás hat korszakát nevezi meg [Kiss 2002, 163.], hozzá csatlakozva Petkó Mihály: A szerzői jogi szabályozás története. *Collega*, VI./5. (2002). Ő szintén hat önálló szabályozási korszakot nevesít.

⁶⁷ Ez a törvény viselte először a „szerzői jogról” elnevezést, rövidítése is a jelenlegi hatályos szerzői jogi törvény szerinti: Sztj.

⁶⁸ Lásd Kenedi 1908, 67. ljt.

magyarázásáról lévén szó, 1884. évi törvényünk volt munkám alapja. Attól, akármennyire is csábított is a fejlettebb szomszéd jogok látványa, eltérni nem lehetett.” Kenedi ezzel maga is elismeri a hazai törvénynél fejlettebb szerzői jogok létét. A kiadói jog tekintetében – amint azt már említettük – az 1884. évi törvény érintetlenül hagyta az 1875. évi Kereskedelmi Törvény rendelkezéseit, azonban e szabályok Kenedi álláspontja szerint a hírlapkiadásra egyáltalán nem alkalmazhatók.⁶⁹ Kenedinek az 1884. évi XVI. törvénycikk kiadói ügyletekre vonatkozó magyarázata⁷⁰ rögzítette, hogy „Mivel a hírlapkiadást és az abban részt vevő közreműködő személyek jogviszonyait külön jogszabályok nem rendezik, minden előforduló jogügylet a maga külön természete szerint ítélandó meg.” Kenedi ugyan kísérletet tesz a már említett „Magyarázatban” a kiadói ügyletek hírlapkiadásra történő adaptálására, feltehetően összegezve a korabeli hírlapkiadói gyakorlat szokásjogi tapasztalatait, de mindez fejtegetésnek tűnik a törvényi regulációval szemben. Érdekességként azonban meg kell említeni, hogy Kenedi jövőbe mutatóan „magyarázza” a hírlapkiadók, szerkesztők és közreműködők jogi státuszát és jogi felelősségét: „a hírlapkiadó vállalkozónak tekintendő, aki a lap kiadásával járó kockázatot maga viseli és jogait vagy maga gyakorolja (szerkesztő-kiadó) vagy megosztja, mégpedig oly képpen, hogy az üzleti részt maga látja el, a szükséges szellemi tevékenységgel pedig a hírlapszerkesztőt bízta meg.”

A hírlapszerkesztő a munkajog alapján a kiadóval munkaviszonyban áll, ugyanakkor mint „felelős szerkesztő” a sajtótörvény szerint büntetőjogilag felel.⁷¹ Mivel az 1884. évi szerzői jogi törvény a hírlapkiadásra külön szerzői jogi rendelkezéseket nem tartalmazott, és a Kereskedelmi Törvény kiadói ügyletekre vonatkozó szabályai sem voltak alkalmazhatók e területre, a sajtóval kapcsolatos szerzői jogi kérdések törvényi rendezése 1884 után is megoldatlan maradt. Az első szerzői jogi törvényünket értékelő írárok, így Kenedi és Alföldy kommentárjai⁷² nem feltétlenül ismerik el a törvény haladó szellemiségét, előre mutató felfogását. Bár a törvény *expressis verbis* a szerző személyéhez fűződő jogairól nem szól, mégis „Az 1884-es törvény már egyértelműen az először az 1870-es porosz (a német egység létrejötte után német birodalmi) törvényben visszatükröződő új, a tulajdonjogtól eltérő alanyi jog, a szerzői jog talaján állt.”⁷³ A törvény a szerzői jogok korlátlan átruházhatóságát vallotta, és az átruházott jogosítványokat a szerző személyéhez kötötte. A törvény egészét értékelve, Kiss Tibor idézett tanulmányában kimutatja, hogy a törvény „semmilyen nem maradt el a kor más európai kódexei mellett,”⁷⁴ és az méltán nevezhető az 1844-es Szemere-féle javaslat „megvalósult örökségének”.

A szerzői jog a 19. század közepétől a jogrendszer önálló, „stabil”⁷⁵ területévé vált. A szerzői jog definíciójának meghatározására irányuló kísérletek azt bizonyítják, hogy a hazai jogalkotás végigkísérte lényege formálódásának európai útját, a tulajdoni szemlélettől a személyhez fűződő jogok elismeréséig. A szerzői jog lényegi elemeinek kikristályosodásáig, fogalmának meghatározásáig⁷⁶ hosszú út vezetett.

Ami a magyar szerzői jogelméleti megközelítéseket illeti, idézzük itt Nótári Tamás összefoglalóját: Grosschmid Béni 1900-ban a szerzői-, védjegy-, és szabadalmi jogot elhatárolja a tulaj-

69 Kenedi 1908, 32.

70 Kenedi 1908, 87.

71 Lásd bővebben Révész T. Mihály: A sajtójogi felelősség kérdése a magyar jogban. *Jogtörténeti Szemle*, 1992/1. 48–53.

72 Kenedi 1908, 57. l. és Alföldy Dezső: *A magyar szerzői jog*. Budapest, Grill, 1936.

73 Faludi Gábor: *A felhasználási szerződés*. Budapest, Közgazdasági és Jogi, 1999. 42.

74 Kiss 2002, 187.

75 Mezei 2004, „Befejezésben” használt kifejezése.

76 „A szerzői jog a szerző vagy jogutódjának kizárólagos joga valamely az irodalom vagy a művészet körébe eső szellemi termék felett.” *Magyar Jogi Lexikon*, VI. Budapest, Pallas, 1907.

donjogtól, ezeket nem dologi jogi, ám mégis abszolút szerkezeti jogokként fogja fel. A szellemi alkotásokra vonatkozó jogokat örökölheto, vagyoni jogi kategóriának tekinti. Szladits Károly 1917-ben a szellemi alkotásokhoz fűződő jogokat a tulajdonhoz hasonló kizárólagos jogokként jellemzi. Balás P. Elemér pedig az 1934-ben kidolgozott szerzői jogi törvényjavaslatában a következőket fogalmazza meg: „a szerzőnek joga van arra, hogy személyiségét alkotása vonatkozásában szabadon érvényesítse.” Balás P. ugyan kijelenti, hogy „a szerzői jog gyökerei a személyiségi jogra nyúlnak le”. Törvényjavaslatának szövege azonban mégis a dologi joggal mutat rokon vonásokat.

A két jogterület, a szerzői- és a sajtójogi szabályozás legjelentősebb, egymásra reflektáló feldolgozását ebben az időszakban Balás P. Elemér végezte el. A két terület összehasonlítása kapcsán Balás P. Elemér⁷⁷ megállapítja, hogy „a szerzői és a sajtójog nagyon közel áll ugyan egymáshoz, de nem ugyanaz.”⁷⁸ Balás P. a sajtójog és a szerzői jog elhatárolásánál meghatározónak tartja a „jeleket”, azokat a közvetítő eszközöket, amelyek lehetővé teszik a szellemi tartalmak megértését az egyén számára és amely „jelek” mindkét Balás P. által jogágnak nevezett jogterület közös sajátjai. Ilyen közvetlen és közvetett „jelek” – többek között – a gesztus és a némajáték (közvetlen jelek), valamint a rajz, és a plasztikai mű (közvetett jelek). A nyelv, mint a megértés hagyományos eszköze különböző módokon közvetíti a szellemi tartalmakat. „A leírt szavak már kétszeres jelek: mint írásjelek jelei a szónak, mint szavak, jelei az értelmi tartalomnak.”

A gondolat kifejezése és a gondolatnak idegen személy által tudomásulvétele egymástól különböző két fogalom. Kifejezni akkor is lehet gondolatot, ha azt senki nem veszi tudomásul, ellenben idegen gondolatot tudomásul venni csak valamely kifejező mozdulat, hang, beszéd közvetítésével lehet. Amikor tehát kifejezésről beszélünk, nem a tudomásulvételre gondolunk, hanem az idegen gondolat tudomásulvételét közvetítő jelre.

Balás P. álláspontja szerint a szerzői jog feladata az egyén védelme. A szerzői jog a közösséget csak közvetve óvja a védett egyénen, a szerzőn keresztül, valamint a szerző védelmének korlátok közé szorításával. Ezzel szemben a sajtójog az „összességet”, a közösségi érdeket védi, egyfelől közvetlenül, másfelől az egyén által közvetve. A két jogterület elhatárolása kapcsán Balás P. hangsúlyozza, hogy míg a szerzői jog a szellemi alkotások védelmének egyetlen forrása,⁷⁹ addig a sajtójog nem kizárólagos forrása a közösség védelmének, hanem a büntető- és magánjogi védelem mellett sajátos védelmi eszköze a kizárólag sajtó útján elkövetett jogsértéseknek. Mindkét jogterület szempontjából meghatározó jelentősége van a „megértést közvetítő érzékszervek különbözőségének”. Míg ezek a szerzői jog szempontjából az egyes műfajok egymástól való elhatárolását eredményezik, a sajtójog csak bizonyos közvetítők, „jelek” és érzékszervek használatát igényli. Balás P. a két jogterület közötti egyezőségek közül elsődlegesnek tartja a szellemi tartalom „objektívizálódását”. Ez a tárgyasulás a szerzői jogban a szerző személyének és alkotásának elválásában jelentkezik, nevezetesen abban nyilvánul meg, hogy az alkotás önállóvá válik, átruházható és a szerző halála után is bizonyos ideig fennmarad. A sajtójogban a tárgyasulás a sajtójogi felelősség speciális szabályozási módjában érhető tetten, nevezetesen abban, hogy ki a felelős a sajtóban megjelent közlésért.

Balás P. hangsúlyozza, hogy „a szerzői jog nem technikus jog, mint a sajtójog, nem formális, hanem materiális jelentőségű és amint a szerzői jogi védelem nem szorítkozik a

77 Nótári 2010. „Jegyzetek” 113. alapján.

78 Balás P. Elemér: *Rádió, szerzői jog, sajtójog*. Budapest, Csáthy Ferenc, 1927. A sajtó könyvtára 1927/1. (1927b)

79 „[N]em figyelembe véve az ipari találmányokra vonatkozó szabadalmi és mintaoltalmat...” Balás P 1927b, 19.

sajtótermékekre, úgy a szerzői jogi rendelkezések szempontjából hírlapnak lehet venni olyant is, ami sajtójogi szempontból minden csak nem időszaki lap.”

Balás P. álláspontja szerint a szerzői jog a személyiségi jogban gyökerezik, szabályai pedig a dologi joghoz is közelítik, vagyis a szerzői jog nem más, mint a „személyiségnek dologi joga”.⁸⁰ (Mindenesetre meg kell azt jegyezni, hogy kortársa, Alföldy Dezső ezzel szemben a szerzői jogot a szellemi tulajdon jogának tekinti, illetőleg az ész szüleményeinek tulajdonjogaként határozza meg.⁸¹)

A magyar sajtó- és médiaszabályozás szerzői joggal közös jogintézményeinek formálódását nem lehet függetleníteni a szerzői jog nemzetközi fejlődésétől, a technikai vívmányok felhasználásának internacionális szerzői jogi megoldásaitól. A magyar sajátosságok bemutatásánál – ezért – a nemzetközi szerzői jogi rendszerek összefüggéseire és azok magyar szabályozásra gyakorolt hatására is kitérünk. A következőkben néhány gondolatot érdemes szólni a nemzetközi szerzői jogi struktúrákra és rendszerük rövid elemzésére.

7. A szerzői jog nemzetközi struktúrájának alapjai

A szerzői jog területiális jellege folytán az egyes országok szerzői jogi törvényeinek területi hatálya csak az adott kibocsátó állam határain belül érvényesült és gyakorlatilag nem jelentett jogvédelmet a külföldi szerzők művei vonatkozásában. A szerzői jog területi jellegének gyökerei a közjogi alapú privilégiumi rendszerre nyúlnak vissza. A privilégium ugyanis az adott közjogi hatalomtól származott és az adott közjogi területre korlátozódott. Változást a szerzői jogi felfogások polgárosodás korának új irányai, elsősorban a szerző személyéhez fűződő jogainak önállósulása, illetőleg ennek elismerése hozta, amely a közjogi kereteket magánjogi alapokkal váltotta fel.

A polgári jogi alapokon nyugvó szerzői jogi jogfejlődés egyenlőtlen kialakulását és különböző fejlődését az Európa szerte rendkívül eltérő gazdasági és társadalmi viszonyok indokolták. Mindez a szerzői jog viszonyait érintő kodifikációban is megmutatkozott.

Először a 19. századi francia jogalkotás próbálkozott a forradalmi dekrétumok szellemiségének nemzetközi átültetésével, illetőleg a jogelméleti koncepció nemzetközi vonatkozásainak végiggondolásával. 1852-ben dekrétum erősítette meg a Code Civil azon rendelkezését, miszerint a külföldi szerzők a belföldiekkel esnek egy elbírálás alá.⁸² Viszonosság hiányában azonban az egyoldalú „gesztus értékű” előírások nem érvényesülhettek. A francia szerzők műveit ugyanis jogsértés nélkül lefordították és kiadták más országokban, míg Franciaország és Belgium saját önkorlátozása miatt nem adhatta ki külföldi szerzők alkotásait. Franciaország – a hazai szerzők és műveik jogvédelmének biztosítása érdekében – a viszonosság elve alapján kétoldalú szerződéseket kötött a többi országgal.⁸³ Fokozatosan más európai országok is államközi szerződésekkel rendezték egymással szerzői jogi kapcsolataikat, így Ausztria és Magyarország között a már említett vám-, és kereskedelmi szerződés is utal az írói és művészeti jogok kölcsönös törvényi elismerésére, amely végül is az 1878. évi XX. törvénycikkbe került beépítésre.⁸⁴

80 Balás P. Elemér: Szerzői jog. Szladits Károly: *Magyar Magánjog*, I. Budapest, Grill, 1941. 664.

81 Alföldy 1936, 15.

82 Az elvet Belgium is átvette 1886-ban.

83 További 23 ország mellett Franciaország 1866-ban kötött államközi szerződést Ausztria–Magyarországgal.

84 Kenedi 1908, 12.

Az alaki viszonyosságon nyugvó, két ország között létrejött bilaterális államközi szerződések rendszere, amely a szerződő államok szerzőinek a kölcsönösség talaján biztosított egyenlő jogokat, a 20. század második felére terjedt el Európa szerte. Ez a jogi megoldás hívta életre a szerzői jog napjainkig is egyik legfontosabb alapelvét, az egyenlő elbánás elvét. A bilaterális szerződési rendszer eredményeképpen lett a viszonyosság a nemzetközi szerzői jog másik alapvető jogelve és a szerzői jog területi korlátainak „feloldó” eszköze. A kölcsönösségen alapuló viszonyosság elvét a több állam által létrehozott nemzetközi egyezmény szintjén először a irodalmi és művészeti művek védelméről szóló 1886-os Berni Unió Egyezmény (a továbbiakban: BUE) alkalmazta.

A BUE 2. Cikke ugyan nem nevesíti az alaki viszonyosság elvét, azonban tartalmában megfogalmazza azt: „Az Unió valamelyik országának kötelékébe tartozó szerzők vagy jogutódaik a többi országokban, akár az említett országok egyikében megjelent, akár meg nem jelent műveikre nézve azokat a jogokat élvezik, amelyeket a vonatkozó törvények a belföldieknek most vagy ezután adnak.”

A BUE létrejöttét megelőzően az első nemzetközi szerzői jogi értekezletet 1858-ban Párizsban tartották. A Victor Hugo elnöklétével 1878-ban a párizsi világtalálkozó alkalmából rendezett művészeti–irodalmi kongresszuson megalakult a Nemzetközi Irodalmi és Művészeti Szövetség (ALAI),⁸⁵ amely azóta is két évente ad helyt az írók, művészek és kiadók tanácskozásának. Az 1882-es római tanácskozáson – mintegy a BUE létrejöttének előkészítéseként – a bilaterális szerződésekkel szemben megfogalmazódott a szerzői jog nemzetközi védelmének sokoldalú, a jövőben valamennyi államra kiterjedő, multilaterális szabályrendszerének igénye. A nemzetközi szerződés tervezetét az ALAI által összehívott kongresszus dolgozta ki 1883-ban, majd a Svájci Szövetségi Kormány szervezésében az 1884 és 1886 között tartott diplomáciai konferenciák eredményeként 1886. szeptember 9-én megszületett a BUE.

A BUE azon túl, hogy lefekteti a szerzői jog alapelveit, szövegébe foglalja az egyenlő elbánás elvét, a formakényszer eltörlését,⁸⁶ valamint az oltalmak függetlenségének elvét, meghatároz a szerzők javára minimumjogokat és ezeket korlátozó maximumkorlátozásokat. Ugyanakkor a BUE-ben részes tagállamok számára a minimumjogokon túlhaladón teljes szabadságot biztosít a részletes szerzői jogi szabályok megalkotására. Az Egyezmény az első nemzetközi szerzői jogi szerződés, amely szellemiségében és elveiben is támpontot nyújt a szerzői jogi viszonyok nemzetközi rendezésére, valamint mintát szolgáltat a nemzeti szerzői jogi törvények megalkotásához. A BUE multilaterális nemzetközi egyezmény, amely egységes alapelvek szerint biztosítja valamennyi alapító és csatlakozó tagállama számára a szerzői jogok érvényesülését.

A BUE felülvizsgálatát általában a technikai fejlődés és – ennek következtében – a szerzői teljesítmények felhasználási körének folyamatos bővülése indokolta.⁸⁷ Magyarország csatlakozása már 1913 óta napirenden volt, de az I. világháború és következményei miatt a csatlakozást kimondó törvény tervezetét a Nemzetgyűlés csak 1921. december 23-án fogadta el. A BUE hazai törvénybe iktatását az 1922. évi XIII. törvénycikk valósította meg „Magyarország belépéséről az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult berni nemzetközi unióba” címmel.

85 Association Littéraire et Artistique Internationale (ALAI).

86 Tímár István nevezte el „alakszerűtlenség” elvének az egyébként angol-szász regisztrációs rendszer ellen irányuló, valamennyi formalitás eltörlését. Benárd–Tímár 1973, 383.

87 A BUE-t először Párizsban 1896. május 4-én egészítették ki, majd Berlinben 1908. november 13-án felülvizsgálták, Bernben 1914. március 20-án kiegészítették, Rómában 1928. június 2-án, Brüsszelben 1948. június 26-án, Stockholmban 1967. július 14-én, majd Párizsban 1971. július 24-én felülvizsgálták.

A BUE folyamatos felülvizsgálatai eredményeként a magyar jogfejlődésre leginkább ható 1928. évi római felülvizsgálati szöveg⁸⁸ elismerte a *droit moral* intézményét és – többek között – rögzítette a technikai haladást tükröző sugárzásra vonatkozó rendelkezéseket. A BUE ezen szövege akceptálta a rádión történő sugárzás kizárólagos jogát, valamint kimondta, hogy e jog szabályozása a nemzeti törvényhozás feladata.

8. A szerzői jog sajtószabályozással és a rádiósugárzással kapcsolatos magyar megoldásai a 20. század első felében

Ebben az időszakban már egy, a nemzetközi szerzői jogi fejlődéssel lépést tartó 20. századi magyar szerzői jogi szabályozást, az 1884. évi szerzői jogi törvény újrakodifikálását több tényező is indokolta. A szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvénycikk miniszteri indokolása a szerzői jogi alapelvek és a szerzői jog különös szabályainak „világszerte nagyarányú fejlődését” hozta fel egyik indokként. A Balás P. Elemér által „Új törvénynek” nevezett szabályozás megalkotását a technikai fejlődés által életre hívott új szerzői jogi tényállások, így a mechanikai többszörözés, a „mozgófényképészet”, illetőleg a szerzői joghoz kapcsolódó jogok, a hangfelvétel-előállítás és az előadóművészi teljesítményekkel összefüggésben felmerült szerzői jogi kérdések, valamint a rádiós sugárzás szerzői jogi problémái is ösztönözték. Az 1921. évi kodifikációt a BUE akkorra már ismertté vált rendelkezései, valamint Magyarországnak a BUE-hez való közeli csatlakozása is szükségessé tette. A csatlakozás miatt felül kellett vizsgálni a szerzői jog érintett részeit abból a célból, hogy a belföldi irodalmi és művészeti szerzői jogi teljesítmények a nemzetközi forgalomban lévő szerzői jogi művekkel azonos védelemben és „kedvezményekben” részesülhessenek.⁸⁹ Itt kell megjegyezni, hogy a hazai kodifikációs szakma nem volt egységes a BUE-hez való csatlakozásunk megítélésében. Szalai Emil például vitatta a viszonyosság elvének formai és tartalmi megjelenését a BUE szövegében és nem is értett egyet a csatlakozással; ennek ellenére 1922-ben közzétette a Jogállam című jogi szakfolyóiratban a BUE szövegét. Az 1921. évi LIV. törvénycikk a szerzői jog elméleti megalapozását illetően nem hozott újdonságot. A hazai szerzői jogelmélet továbbra is arra a feltevésre épült, hogy „a szerzői jog a tulajdontól ugyan különbözik, de lényegét tekintve vagyonjogi intézmény.”⁹⁰

Az 1921. évi szerzői jogi törvényünk rendszere kapcsán Sente Andor⁹¹ megállapítja, hogy a szerzői jogosítványok szabályozásának egyik módja a francia természetjogi felfogáson alapuló kodifikáció, amely nem nevesíti a szerzők műveikkel kapcsolatos egyes jogosítványait, mint például a közzétételhez, többszörözéshez, forgalomba hozatalhoz, nyilvános előadás-hoz, mechanikai készülékre való feldolgozáshoz való jogokat, hanem általános felhatalmazást ad a szerzőnek műveik minden irányú felhasználására. Az új technikai vívmányok megjelenésével felmerült új felhasználási módokra vonatkozó szerzői jogosítás – ebből következően – felesleges, hiszen az új értékesítési lehetőség e jogrendszerekben *eo ipso* a szerzőket már megilleti. A 20. század találmányainak megjelenése, a gramofon, a film, a hangosfilm, a rádió, a hangszóró stb. nem igényelték ezt a szerzői jogi megoldást alkalmazó országok szerzői

⁸⁸ Magyarország a BUE-hez 1922-ben csatlakozott, és a római szöveget is aláírta.

⁸⁹ Alföldy 1936, 9.

⁹⁰ Benárd–Timár 1973, 53.

⁹¹ Sente Andor: *Rádió, film és hangos film a szerzői jogban*. Budapest, Kereskedelmi Jog, 1934.

törvényeinek aktualizálását, hiszen a szerző kizárólagos jogosultságra vonatkozó általános felhatalmazása ezen új technikai vívmányok felhasználására is kiterjedt. Ezt a jogi megoldást alkalmazta az angol, belga, bolgár, görög, lengyel, portugál és román szerzői jogalkotás. A másik kodifikációs szemlélet, így a német, osztrák, svájci, svéd, norvég, dán, holland, csehszlovák, spanyol, finn, brazil és japán ugyan elismerik a szerző kizárólagos jogát arra, hogy a „szellemi művének gyümölcset minden irányban anyagilag értékesíthesse,”⁹² mégsem adnak általános, természetjogi alapon álló és mindenre kiterjedő felhatalmazást a szerzők részére, hanem egyenként felsorolják a szerzőt megillető jogosítványokat. Az 1921-es törvény ugyan műfajonként csoportosította a védelem szabályait és tételesen nevesítette azokat a felhasználási módokat, amelyeket oltalomban kívánt részesíteni, de a Kúria gyakorlata biztosította azt, hogy az újabb felhasználási módokra is mindig kiterjedjen a szerző engedélyezései joga. A törvény rendszere szerint a szerző külön-külön kapja meg a mű gépi többszörözéséhez, közzétételéhez és forgalomba hozatalához (1. §), a gramofonlemezre való átvitelhez (6. § 9. pont), a mozgókép-képszeti mű céljára való felhasználáshoz (6. §. 10. pont), a mű átdolgozásához, feldolgozásához (8. §), és a mű fordításához (7. §) való kizárólagos jogot. Ugyanilyen elv szerint határozta meg a törvény a jogsértés és a szabad felhasználás eseteit is. A szerzői jogi törvény csak olyan felhasználási módokat, értékesítési lehetőségeket nevesített, amelyek a törvény megalkotásakor ismertek voltak. Ennek megfelelően nem rendelkezett a törvény a rádió útján való közlésről, mint a szerzői jogi védelem tárgyát képező technikai újdonságról. Így a rádiós sugárzás szerzői jogi gyakorlatát a nemzetközi szerződéseken nyugvó bírói ítélezés alakította.

A rádióval kapcsolatos szerzői jogi kérdések tárgyalása előtt bemutatjuk az írott sajtóval kapcsolatos főbb rendelkezéseket, elsősorban az időszaki lapok közleményeinek szerzői jogilag releváns kérdéskörét a BUE-ben, a korabeli hazai szerzői jogi szabályozásban.

9. Időszaki lapok közleményeinek szerzői jogi megítélése a 20. század első felében

A BUE 4. cikke „az irodalmi és művészeti művek” kifejezés alá rendeli a tételes felsorolást követően „az irodalom és a művészet mindennemű termékét, amely a nyomtatás vagy a többszörözés akárminő módja útján megjelenhet.”

Ezzel lényegében a BUE nem zárja ki a jövőbeli technikai vívmányok, az akkor még ismeretlen műszaki jellegű találmányok – a rádió, a televízió stb. – szerzői jogi védelmét. Rugalmas, kiterjesztő jogértelmezéssel a megfogalmazás azokat irodalmi és/vagy művészeti műnek tekinti és ezzel a BUE hatálya alá helyezi.

A 7. cikk külön foglalkozik a hírlapokban vagy folyóiratokban megjelent cikkekkel. E cikkek az Unió többi országában „eredetiben vagy fordításban utánnyomhatók, hacsak a szerzők vagy a kiadók az utánnyomást kifejezetten meg nem tiltották.” A BUE a folyóiratok tekintetében elegendőnek tartja, ha a tilalom a folyóirat minden egyes számának elején általánosságban fel van tüntetve. A tiltás nem vonatkozott a „napi politika körébe tartozó cikkekre vagy napi hírek és vegyes apróságok utánnyomására”.

A BUE Záró Jegyzőkönyve⁹³ a 4. cikk tekintetében a részes államok megállapodását rögzíti a fényképészeti művek művészeti jellegének elismeréséről és a fényképészeti alkotásokra vonatkozóan a BUE-ben nevesített kivételek és korlátozások alkalmazásáról. Az 1896. év május hó 4-én Párizsban kelt pótokmány a BUE 7. cikkét úgy pontosítja, hogy megtiltja az Unióban részes valamely államban megjelenő hírlapban vagy folyóiratban közzétett tárcaregények és elbeszélések engedély nélküli utánnyomását. Ezt a tilalmat kiterjeszti a hírlapok és folyóiratok más cikkeire is, amennyiben a szerzők ilyen jellegű kifejezett tiltásról rendelkeznek. A folyóiratoknál elég az általános tilalom feltüntetése az egyes lapszámok elején.

A BUE pótokmányában fogalmazódik meg először a forrás megjelölésének jogi igénye és kötelezettsége: „Ha a tilalom hiányzik, az utánnyomás szabad, de a forrást meg kell jelölni.” A pótokmány a továbbiakban pedig megerősíti a BUE eredeti szövegét, miszerint: „A tilalmat semmi esetre sem lehet alkalmazni a napi politika körébe tartozó cikkekre vagy napi hírekre és vegyes apróságok utánnyomására.”

Az időszaki lapokban megjelent közlemények szerzői jogi védelmével is foglalkozó 1928-as római szöveg újdonsága volt, hogy megszüntette az újságok és a folyóiratok szerzői jogi megkülönböztetését. A javaslat nem érintette a napi híreket, valamint a távirati irodák közleményeit; azok szerzői jogi védelme kivételesnek számított.

Az egyéb lapközlemények tekintetében, amelyek oltalma eredetileg is igen szűk volt, kérdésként merült fel, hogy az oltalom megilleti-e a tudományos, műszaki, illetőleg szórakoztató témájú munkákat is. A polémia 9. cikk 1. és 2. bekezdése között feszülő ellentmondásból fakadt. Az 1. bekezdés értelmében ugyanis „feltétlenül tilos átvenni a regényeket, az elbeszéléseket és egyéb, akár irodalmi, akár tudományos, akár művészeti dolgozatokat (oeuvres)”; ezzel szemben a 2. bekezdés szerint „a regények és elbeszélések kivételével minden újságcikket át lehet venni más újságba, ha nincs kifejezetten megtiltva.”

A BUE kezelésével megbízott berni Nemzetközi Iroda – a fentiekben jelzett ellentmondás feloldása céljából – azt szorgalmazta, hogy kifejezett tilalom hiányában csak a politikai, gazdasági, vallási és más ilyen jellegű cikkek átvétele legyen lehetséges.

Az 1921-es szerzői jogi törvény az 1884. évi XVI. törvénycikk 6. §-ának 7. pontjához hasonlóan szerzői jogbitorlásnak minősítette a kizárólag napilapokban történő közlés céljából összegyűjtött és többszörözve megjelent „táviratok” (távirati irodák közleményei) és tudósítások jogosulatlan átvételét más hírlapba. Az egyetlen különbség a két szabályozás között az, hogy az új törvény 6. § 7. pontja nem írja elő a jogbitorlás tényállási elemeként a „valamely hírlapba történt” átvételt. A törvény indokolása szerint: „A nyomatos napisajtó termékeinek minél hathatósabb megvédése végett mellőzi a javaslat az 1884. évi XVI. törvénycikk ugyanezen pontjában foglalt azt a korlátozást, hogy a kérdéses táviratoknak és tudósításoknak pusztán „valamely hírlapba történt” jogosulatlan átvétele szerzői jogbitorlás.” Újdonság továbbá, hogy a törvény 9. §-ának 2. pontja szerint nem minősül szerzői jogbitorlásnak a „hírlapok és folyóiratok egyes közleményeinek átvétele, kivéve a szépirodalmi és tudományos dolgozatokat; továbbá az olyan nagyobb közleményeket, melyeknek élén az utánnyomás tilalma kifejezett, de a forrást és az abban esetleg megjelölt szerzőt világosan meg kell nevezni”.

Említést érdemel e vonatkozásban a Királyi Kúria P.I.2908/1924. sz. ítélete, amely az utánnyomási tilalom feltüntetésével ellátott cikk külföldi hírlapból történő engedély nélküli átvételét jogbitorlásnak minősítette. Az ítélet a forrás megnevezése alatt a cikket megjelenető hírlap megjelölését érti. Amennyiben a lapban a cikk szerzőjét is feltüntették, akkor az

93 A BUE, a Pótcikk és Záró Jegyzőkönyv aláírására 1886. szeptember 9-én került sor.

átvételnél a szerző nevét ugyanúgy meg kell jelölni. A Királyi Kúria másik, P.I.5767/1933. sz. ítélete a törvény 9. § 2. pontja szerinti forrás megjelölését alapvetően szintén a hírlap, és nem a szerző érdekéhez köti. A forrás mellőzését ennél fogva a hírlap sérelmezheti, a forrás feltüntetésének hiányát keresettel a hírlap támadhatja meg. A cikk szerzője csak nevének mellőzése esetén léphet fel.

Az új törvény a „hírlapi cikkek hírlapba” való átvételéről is rendelkezik. A hírlap és a folyóirat közötti különbségtétel szerzői jogi értelemben azonban nehezen határozható meg:

A hírlapok inkább napi eseményekhez tartozó, átmeneti jelentőségű s a közönség minden rétegét érdeklő cikkeket hoznak, míg a folyóiratok inkább a napi eseményektől távolabb álló, maradandóbb értékű s többé-kevésbé a kérdések egy bizonyos körére, sokszor csak egy meghatározott szakra szorító cikkeket tartalmaznak.⁹⁴

Balás P. a „Rádió, szerzői jog és a sajtójog” című írásában az Sztj. 9. § 2. pontját úgy értelmezi, hogy a nem tudományos vagy szépirodalmi cikkek nemcsak hírlapba, hanem egyéb műbe is átvethetők. Az „új” törvény 9. § 3. pontja a BUE és annak római szövege rendelkezéseivel összhangban új szabályként fogalmazza meg a szerzői jogbitorlás szabályait. Ezek szerint: „nem tekintendő a szerzői jog bitorlásának hírlapban vagy folyóiratban megjelent napihíreknek és vegyes apróságoknak átvétele, amelyek egyszerű közléseket tartalmaznak.”

A szabad átvétel oka, hogy a napihíreknek és a „vegyes apróságoknak” nincs olyan egyéni, eredeti jellege, amely oltalomra alkalmas lenne. Alföldy a szabad felhasználásnak fentiekben megfogalmazott lehetőségét kiterjesztő értelmezéssel a rádió útján való közlésre is alkalmazni véli:

Indokolt a 9. § 2. és 3. pontjaiban foglalt rendelkezéseket kiterjesztőleg értelmezni akképp, hogy a sajtóban megjelent cikkek ugyanoly feltételek mellett közölhetők rádió útján is, mint aminők mellett azoknak a sajtóban való utánnyomása meg van engedve. Indokolt ez a kiterjesztő értelmezés azért, mert a rádió éppúgy, mint a sajtó hivatva van a közönséget a napi eseményekről s időszzerű kérdésekről tájékoztatni. Alföldy – Balás P.-vel egyezően – megállapítja, hogy az utánnyomás tilalma alatt a rádióközlés tilalmát is kell érteni.⁹⁵

A rádióközlésben leadott közlemények sajtóba történő átvétele tekintetében az átvétel csak a 9. § 2. pontjának korlátai között lehetséges, azaz a forrás és a szerző világos megnevezése mellett.

Az utánnyomással kapcsolatban Balás P. megjegyzi, hogy a BUE 9. cikkének eredeti szövegében a *reproduction* kifejezés sem kizárólag utánnyomást, hanem általában a mű hű utánzását (*imitation*) jelenti. Ebből következik, hogy az „új törvény” szerinti megfogalmazás sokkal szabadabb. Az 1921. évi LIV. szerzői jogi törvény vonatkozó rendelkezései szerint tehát a hírlaptudósító újságok és távirati irodák közlései szabadon átvethetők, amint e közlések jogszerűen, azaz a forrás feltüntetésével nyilvánosságra kerültek, megjelentek egy napilapban. Balás P. a hírek szerzői jogi oltalmi idejével kapcsolatban megjegyzi, hogy e hírek aktualitása legfeljebb egy nap, ezért azokra vonatkozó oltalmi időt egy napban kellene meghatározni, de ilyen rendelkezést az „új” törvény nem tartalmaz.⁹⁶

⁹⁴ Alföldy 1936, 79.

⁹⁵ Alföldy 1936, 80.

⁹⁶ Balás P. 1927a, 44.

Igen figyelemreméltó, hogy ezeknek a híreknek (amelyeknek a szerzői jogi oltalmának indokoltsága is erősen megkérdőjelezhető) a védelmi ideje mekkora vitát váltott ki ebben a korszakban.

Az oltalmi idő tekintetében az egyes állami szabályozások igen változatos képet mutatnak. Az oltalom egységes szabályozási alapja az elsőbbség biztosítása annak részére, aki pénzt és időt fordított a hírek megszerzésére. Az oltalmi idő 18–120 óráig terjedhet, de előfordul 5 nap is. A közlés szabadságának felfüggesztésére egyes országokban maximális időt szabnak. E határidő a távirat, illetőleg bármely híryanag megérkezésétől számított 6–28 óra. A szerzői jogi bírói gyakorlat által biztosított közzétételig tartó oltalmi idő nem bizonyult elegendőnek. Az oltalmi idő tekintetében egyes megoldási javaslatok, így a például a belga javaslat a tisztességtelen verseny elleni oltalom körébe utalja a kérdést. Meg kell jegyezni, hogy többek szerint (Röthlisberger, Balás P.) a tisztességtelen verseny elemei a sajtóhírek jogosulatlan átvételében is fellelhetők.

Más javaslatok csak a forrás megjelölését szorgalmazták, míg egyéb kezdeményezések a kizárólagos közlés idejét konkrét időtartamhoz (12, 18 vagy 24 óra) kívánták kötni. Az 1908. évi berlini szerzői jogi konferencia elé kerülő hivatalos módosító indítvány a következő volt:

Napihírek és vegyes apróságok átvételét nem lehet megtiltani. A forrás világos megjelölésének kötelezettsége olyan napihírekre terjed ki, melyeket első közzétételük alkalmával távirati vagy távbeszélő közleményeknek tüntettek fel, ha változatlanul vagy módosított alakban 24 óra alatt közölték le újra, akár védett művek, akár nem.

Végül sem az 1908. évi berlini hivatalos módosító indítvány, sem pedig a belga versenyjogi szemléletű megközelítés nem került be a BUE szövegébe.

Az európai távirati irodák 1924. évi berni kongresszusának határozati javaslatai elismerik a tudósítások felkutatása, gyűjtése és nyilvánosságra hozatala tekintetében az „egyéni erőfeszítés”, a munka jelentőségét, amely oltalmat érdemel, emiatt pedig a sajtótudósítások tulajdonának egységes törvényi szabályozása érdekében nemzetközi egyezmény létrejöttét szorgalmazzák.

Ennek egyik alapelve, hogy „a valamely ujság vagy tudósító iroda által kapott híreket, bármilyen az alakjuk, tartalmuk és a hozzájuk jutás módja, az ily ujság vagy iroda tulajdonának kell tekinteni mindaddig, míg kereskedelmi értékük megvan.”⁹⁷

A távirati irodák kongresszusának másik alapvető javaslata volt a tudósításokkal, hírekkel kapcsolatos magatartások versenyjogi megítélése. Ennek megfelelően a távirati irodák szorgalmazták, hogy a „napihírek, így különösen a politikai, kereskedelmi, gazdasági és pénzügyi tudósításoknak vagyoni haszon céljából való leközlése és felhasználása” szerepeljen a tisztességtelen versenyselekmények között.

Balás P. szerint is a magyar versenyjogi szabályozásba⁹⁸ ütközik a szerzői jogi oltalom alá nem eső lapközlemények olyan átvétele más lapba, amely alkalmas arra, hogy a „közönség a szokásos figyelem mellett azt a benyomást szerezze, mintha az átvévő lap vállalata saját szerkesztésével vagy legalább saját anyagi erejével jutott volna abba a helyzetbe, hogy a tudósítást közölhesse.”⁹⁹

97 Balás P. i. m., 46.

98 1923. évi V. törvénycikk.

99 Balás P. 1927a, 46.

A valóságnak nem megfelelő látszatkeltés különösen a forrás feltüntetésének hiánya. Balás P. hangsúlyozza ugyanakkor, hogy a forrás feltüntetése is csak az alól mentesíti a jogosulatlan átvétőt, hogy „valóságnak meg nem felelő látszattal akart magának előnyös helyzetet biztosítani az üzleti versenyben.”¹⁰⁰ Balás P. szerint más kérdés, hogy mennyiben tisztességes a más „áldozatkészsége árán” szerzett üzleti előny? A hírek, tudósítások értéke az irántuk tanúsított érdeklődéssel mérhető, s ez Balás P. szerint legalább egy nap, hiszen a reggeli hírek még az esti lapokban is megvan a „hírértéke”. A 24 órát nem kell szigorúan értelmezni, ennek ugyanis a hírek szempontjából nincs jelentősége.

Balás P. a fentiekben többször idézett, Szerzői jogi reformtörekvések című írásában kimutatja, hogy a magyar jog mind magánjogilag, mind pedig büntetőjogilag megfelelően védelmezi a laptudósításokat, így különösen a távirati irodák közleményeit a jogosulatlan átvétellel szemben. Ebből következően – állítja – nincs szükség további magyar törvényi szabályozásra e téren. A nemzetközi szabályozást ugyanakkor sürgetni rendeli „saját oltalmunkra olyan államokkal szemben, melyek ma nem adnak védelmet”.¹⁰¹ Másodrendű kérdésnek tekinti Balás P. azt, hogy a szorgalmazott nemzetközi egyezmény a sajtójog vagy a szerzői jog keretében valósuljon-e meg.

10. A rádióközlés szerzői joga

A rádiózás kialakulása időben viszonylag hosszú folyamatot ölel fel; megszületése nem kapcsolható kizárólag egyetlen feltaláló nevéhez, kialakulása több évszázadon keresztül valósult meg. Sok természettudós, fizikus, kémikus, mérnök, feltaláló időben és térben, nagyon távol eső területeken végzett munkájának összegződése tette lehetővé a rádió megszületését. A rádió szó a latin *radius* (sugar) szóból származik, ami arra utal, hogy az elektromágneses hullámok a térben minden irányban szétterjednek. A rádió fogalma alá tartozik – tág értelemben – mindaz, ami az elektromágneses hullámok előállítására, kisugárzására, észlelésére vonatkozik és vételéhez szükséges. A történet a 17. században kezdődik, amikor egyes csillagászok megpróbálták megérteni a fény jelenségét, míg mások a mágnességet kutatták.

A 20. század első felében a drótnélküli telegráf, illetve a rádió távközlés rohamos fejlődésnek indul és olyan méreteket ölt, hogy szükségessé vált a nemzetközi összefogás és a szabályozás kialakítása. Először 1903-ban, majd 1906-ban Berlinben tartottak nemzetközi rádióértekezletet. Az 1912. évi londoni nemzetközi konferencia eredményeképpen a rádiótávközlést és a rádióadásokat nemzetközileg szabályozták. Berlinben 27 állam, Londonban 43 állam csatlakozott a rádiófejlesztés munkájához.

A rádióval kapcsolatos szabályozás tekintetében a BUE kiegészítését célzó, már említett római nemzetközi konferencia számára készült javaslat indokolása szükségesnek tartotta a BUE eredeti szövegének bővítését a rádióra vonatkozó rendelkezésekkel. Az egyes államok szerzői jogi törvényei ugyanis – amennyiben egyáltalán rendelkeztek is a rádió szerzői jogi kérdéseiről – igen eltérően viszonyultak rádiósugárzás kezeléséhez.

A rádiós sugárzás magyar szerzői jogi szabályozásának első jelentős törvénye, az 1921. évi LIV. törvénycikk önálló, védett felhasználási eseteinek felsorolásából a rádió útján történő sugárzás nem szerepelt. A tételes felsorolásból kimaradt felhasználásokat, így a rádiós sugárzás

¹⁰⁰ Uo.

¹⁰¹ Balás P. i.m., 51.

szerzői jogi kérdéseit, a BUE római módosítása nyomán kialakult bírói ítélkezési gyakorlat analógia alkalmazásával, kiterjesztő jogértelmezéssel ismerte el. E joggyakorlat minősítette a rádiót mechanikai előadást szolgáló készüléknek, és tiltotta az engedély nélküli átvitelt a rádiós sugárzáshoz való jog tekintetében. A BUE revíziói közül a magyar szerzői jogfejlődésre egyébként leginkább ható római szöveg kapcsán, az eredetileg 1927 őszére tervezett nemzetközi szerzői jogi konferenciára készülve (melyet végül 1928 tavaszán tartottak meg) Balás P. Elemér megállapítja, hogy „Magyar perspektívából talán különösnek látszik a szerzői jog reformjáról beszélni, amikor „új” szerzői jogi törvényünk mindössze hat éves múltra tekinthet vissza.” Balás P. annak tudatában teszi ezt a kijelentést, hogy álláspontja szerint az 1921. évi törvényünk – karöltve a bírói gyakorlattal – megfelelően kezeli a rádiós sugárzás szerzői jogi kérdéseit.

A következőkben elemezzük az „új törvény” rádiós közzétételre, pontosabban „a műnek átvitele mechanikai előadás céljára szolgáló készülékre” vonatkozóan kialakult gyakorlatát.

Az „új” szerzői jogi törvény – Balás P. állítása szerint – sok tekintetben az 1884. évi XVI. törvénycikk „újabb kiadása”, de amely nem kezeli egyértelműen a „közlési technika” fejlődését. Emiatt „előbb-utóbb sor kerülhet a kifejezett törvényi szabályozásra, bár egyelőre – a rádiót illetően – mi abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy törvényünk szövege alapján a bírói gyakorlat meg tudja adni a szükséges oltalmat az újabb közlési módoknak is.”¹⁰²

„Amióta a szellemi tartalom közlésének új módja: a rádió útján való közlés ismeretes, új jogi problémák foglalkoztatják a jogalkotás és jogalkalmazás tényezőit. A technikai jelenségek és a jogi megítélés kapcsolatba hozatala nem szükségképpen, de nem is szokatlan.”¹⁰³

Amint arra már utaltunk, a törvény nem nevesíti a védett felhasználási esetek körében a rádiós sugárzást, de a szerzői jog bitorlásának a 9. §-ban foglalt, nem taxatív felsorolásában rögzíti a szerző beleegyezése nélküli műátvitelt mechanikai előadás céljára szolgáló készülékekre, „állandó vagy cserélhető alkatrészeire (lemezekre, hengerekre, tekercsekre stb.)”

Alföldy Dezső a Budapesti Királyi Ítéltábla alelnöke gyakorló bíróként a *Magyar szerzői jog* című, már idézett, 1936-ban, tehát jóval a BUE római módosításának megszületését követően megjelent könyvében, az 1921. évi szerzői törvényt – a Királyi Ítéltábla konkrét jogeseteit bemutató – értelmező és magyarázó jegyzetekkel látja el. Alföldy a közzététel értelmezése kapcsán megállapítja, hogy „Közzététel alatt a mű nyilvánosságra hozásának bárminő módját kell érteni (...) Közzététel lehet valamely műnek (...) mechanikai vagy optikai készülék (pl. vetítógép) útján való nyilvános bemutatása. A mű közzététele történhet sokak számára rádió, telefon vagy telegráf útján is.” A közzététel a műnek csak az első ízben való nyilvánosságra hozatala Alföldy szerint.¹⁰⁴ A korabeli bírói joggyakorlat értelmében a műnek a készülékre való átvitelével megtörténik a mű leadása, azaz másokkal való közlése. A műnek rádió útján való közzétételét, azaz első nyilvánosságra hozatalát már a törvény 1. és 5. §-a is a szerző engedélyéhez köti, a 6. § 9. pontja pedig „a már közzétett műveknek a rádió útján a nyilvánossággal való közlését is a szerző beleegyezésétől teszi függővé.”¹⁰⁵

Aki a szerző beleegyezését megszerzi a rádió útján való közléshez, az csak arra jogosult, hogy a művet megismertesse azokkal, akik rendelkeznek megfelelő felvevő készülékkel. Sem a művet rádió útján felvevő, sem pedig a leadó nem jogosult a művet olyan további készülékre átvinni, amely a mű ismételt visszaadására alkalmas. Ilyen készüléknek számított például a

102 Balás P. Elemér: *Rádió, szerzői jog, sajtójog*. A sajtó könyvtára 1927/2–5. (1927c)

103 Balás P. 1927b.

104 Balás P. szerint a „Közzététel lehet az ismételt közzététel is.” Balás P. 1927b, 5.

105 Alföldy 1936, 62.

gramofon, illetőleg a „hangfilm”. A rádióközlés szerzői jogi megítélése szempontjából elvi jelentőségű a Királyi Kúria 1333/1935. számú ítélete, amely 6. § 9. pont értelmezése kapcsán megállapítja, hogy

a mű átvételét kell érteni minden olyan készülékre, amely készülék a reá átvitt művet mechanikai úton adja elő (reprodukálja) (...) A műnek rádió útján való közlése nem egyéb, mint az Sztj. 6. § 9. pontjában említett átvitel olyan készülékre, amely azt mechanikai úton visszaadni vagyis előadni képes. A rádió tehát nem pusztán hangtovábbítás, hanem az elhangzott hangoknak mechanikai úton való reprodukálása.¹⁰⁶

A Kúria fent említett ítéletében kimondta, hogy az 1921. évi szerzői jogi törvény a 6. § 9. pontjának megfogalmazásánál a rádió még nem volt ismert, de a szabályozás értelemszerűen kiterjedhet a rádióra is, mivel a BUE római szövege szerint a rádió útján való közlés joga már a külföldi szerzők tekintetében érvényesül, ezért nincs akadálya annak, hogy azzal a magyar szerzők is rendelkezzenek. A BUE római szövege 11. a) cikke értelmében „az irodalmi és művészeti mű szerzőjének kizárólagos joga van arra, hogy művének a nyilvánossággal rádió útján történő közlését megengedje.”

A Királyi Kúria ítéletének jelentőségét a rádióközlés tekintetében az adja, hogy a BUE római szövege alapján kialakított joggyakorlata egyértelművé tette a rádió útján való közlés önálló felhasználási módját, illetőleg az ennek megfelelő szerzői jogi védelem biztosítását. A Kúria ítélete szerint a rádiós közlés nem többszörözés, hiszen a rádió ugyan egyszerre több helyen hallhatóan, de mégis csak egyszer adja le a műsort.

Balás P. az „új” törvény 9. § 2. és 3. pontjának értelmezése kapcsán lényegében elsőként a magyar szerzői jogban elismeri a rádió útján való közlés önálló terjesztési eszköz voltát. Álláspontja szerint az írói műnek rádió útján való közlése olyan tevékenység, amely egyszerre valósítja meg a többszörözést, a forgalomba hozatalt és a közzétételt. A zeneművek rádiós sugárzásával kapcsolatban hangsúlyozza: „Ami a zeneműveket illeti, azoknak rádió útján közlése szintén közzététel és így arra a védelmi időn belül szintén a szerzőnek van kizárólagos joga.”¹⁰⁷ A rádiós közlés az időszaki sajtó közleményei tekintetében is önálló közzétételi eszköz, ennek megfelelően osztja a sajtóközlemények jogi sorsát is. Balás P. írásában igazolja, hogy a rádió útján történő közlés nem esik a sajtótermék fogalma alá, „így a rádió-hírmondó sem lehet időszaki lap a sajtótörvény értelmében.”¹⁰⁸

A Királyi Kúria másik, a felhasználási módok elkülönítése szempontjából jelentős P.I.2763/1931. számú ítélete kimondja, hogy a zenei művek mechanikai készülék, így gramofon és/vagy film útján való „többszörösítésére és forgalomba helyezésére” vonatkozó jog, amelyről az Sztj. 6. § 9. pontja rendelkezik, másfelől a mű az Sztj. 49. §-a szerinti nyilvános előadás joga két különálló jog. A Kúria fenti ítéletének analógiája alapján amennyiben „a mű gramofonfelvétel felhasználása nyilvános előadásra nincs megengedve, akkor ugyanennek kell állania a rádió útján közölt műnek hangszóróval való nyilvános előadására is.” Az ítélkezési gyakorlat tehát egyértelmű a tekintetben, hogy a „rádióközlés a rádióleadás felfogásával be van fejezve.” Alföldy hangsúlyozza, hogy a rádió útján való közlés joga és a nyilvános előadás joga két külön jogosítvány, azaz a szerző beleegyezése mindkét önálló felhasználáshoz szükséges.

106 Alföldy 1936, 60.

107 Balás P. 1927b, 15.

108 Balás P. 1927b, 16.

A Kúria joggyakorlata biztosította az ugyanazon épülethez tartozó különböző lakásokra vonatkozó vételi lehetőség jogszerűségét is, mikor kimondta, hogy a mű vezeték útján való közvetítése megengedett a rádió felvevő állomásról a felvevő állomás közelében lévő olyan mellékállomásokkal, amelyek után rádió előfizetési díjat fizetnek.

A színházi előadások kapcsán Alföldy azt az álláspontot képviselte, hogy a művet „csak a szerző engedélyével szabad bárminő technikai berendezéssel egy távolabb eső helyen egybe gyűlt közönség – egy távolabbi nyilvánosság előtt – reprodukálni, értékesíteni”.

A rádiós felhasználási mód önállósításánál a joggyakorlat a szerzők jogait és érdekeit tartotta szem előtt. A joggyakorlat lényegében a Római Egyezmény rádiós sugárzásra vonatkozó rendelkezéseit vette alapul és annak ellenére elismerte a rádió útján való közlést, mint önálló szerzői jogi teljesítményt, hogy a hazai jogalkotás kifejezetten nem rendelkezett róla.

Balás P. idézett írásában¹⁰⁹ leszögezi, hogy a technika fejlődése, az új közlési módok nem állítják megoldhatatlan feladatok elé a szerzői jogot; a sajtótermék, a gramofonlemez és a „rádióvevőkészülék” nem veszélyeztetik a szerzői jog helyes felfogását.

„Hogy mi lesz a könyv jövője, ma még nem lehet tudni. De bármi lesz is, a szellemi alkotásnak nem egyetlen formája a könyv, s éppen a film és a rádió nagy térhódítása teszi szükségessé, hogy a kérdést ne pusztán könyvkereskedői szemüvegen át nézzük.”¹¹⁰

A szerzői jog nemzetközi jelentőségére utalva Balás P. megjegyzi, hogy a BUE keretében megvan a törekvés bizonyos reformgondolatok megvalósítására. Rámutat arra, hogy a viszonylag fiatal, magyar 1921. évi szerzői jogi törvény a kialakult bírói gyakorlattal együtt megfelelően tudja kezelni ezeket a kérdéseket is, így a magyar törvényi szabályozásig – amint láttuk a Kúria joggyakorlatának bemutatása során – „a rádiót illetően” sem megoldatlan a szerzői jogi helyzet.

A Balás P. Szerzői jogi reformtörekvések című munkájában¹¹¹ külön fejezetet szentel a rádióközlés szerzői jogi dilemmáinak. Egyértelműen kijelenti, hogy a rádióközlés a szerzői jog oltalma körébe esik. A kifejezetten a rádiózás jogi kérdéseivel foglalkozó, Rádió, szerzői jog, sajtójog című tanulmányában pedig rámutat a rádióközlés jogával kapcsolatban, főleg a sajtójog és a szerzői jog terén felmerült problémákra.¹¹² „Mindkettőnek tárgya a szellemi tartalom, mely mások által megérthető kifejezésre jutott. A különbség azonban oly jelentékeny, hogy igen nevezetes eltérésre vezet a rádiónak szerzői jogi és sajtójogi megítélése tekintetében.”

A hazai szerzői jogalkotásra jelentős hatással bíró német jogalkotás – a bírósági joggyakorlat eredményeként is¹¹³ – a rádió útján való közlést fogalmilag egyértelműen terjesztésnek minősítette. Mivel ez a megközelítés széles teret kapott a magyar elméletben is, érdemes itt röviden erre is kitérni.

A német ítélkezési gyakorlat sokáig nem volt egységes a rádiós közlés szerzői jogi minősítése tekintetében. A német birodalmi törvényszék kimondta, hogy az ilyen közlés nem tekinthető nyilvános előadásnak, ebből következően a szerző engedélye szükséges művének rádió útján való közléséhez. A Reichsgericht döntése után is fennmaradt a dilemma a rádió útján való közlés szerzői jogi minősítéséről, nevezetesen arról, hogy az a terjesztés, a többszörözés vagy a nyilvános előadás körébe tartozik-e.¹¹⁴

109 Balás P. 1927a, 10.

110 Balás P. 1927a, 27.

111 Balás P. 1927a.

112 Balás P. 1927b, 3.

113 Reichsgericht ítéletre hivatkozik: Balás P. 1927b, 9.

114 A negyedik, nem túl sikeres megközelítésről, a mechanikai előadás céljára szolgáló alkalmazásról lásd Paul Abel: Rundfunk und Urheberrecht. *Gerichts-Zeitung*, 1925./10.

Az Elster által képviselt „többszörösítési” elmélet szerint a többszörözés jogi fogalmához szükséges „testi tárgy” léte a rádiónál megvan, mert a „vevőkészüléket lehet olyan kézzel-fogható (greifbar) és forgalomba helyezhető (vertreibbar) dolognak tekinteni mely a rádió útján való közlés terjesztéséhez szükséges.”¹¹⁵ A Kammergericht ítéletében¹¹⁶ nem adott helyt a többszörösítési elméletnek. Álláspontja szerint:

többszörösítésnek minősül minden olyan cselekmény, amelynek útján valamely dolog vagy szellemi mű egymáshoz hasonló tárgyi megjelenési formáinak többsége az eredeti forma után képeztetik s így a forgalom nézetével ellenkeznék, ha a többszörösítés fogalma alá vonnák a rádió útján való közlést, mely nem vezet a műnek megtestesítésére. A vevőkészülék csak a kimondott és a nyomban elhangzó szót tudja felfogni, de nem tudja előidézni az ily szolgáltatásnak tartós megtestesülését, ami pedig a mű példányához szükséges.

A Reichsgericht nem osztotta a Kammergericht véleményét a többszörözés tekintetében, hanem egyértelműen terjesztésnek minősítette a rádió útján való közlést.

Balás P. szintén vitatta a Kammergericht álláspontját, mondván, hogy „a többszörösítés fogalma nem szorítkozhat a testi tárgyak előállítására”. Véleménye szerint szerzői jogilag a „többszörösítés a tartalmat kifejező jelek többszörösítése, ez pedig akkor is megvan, ha a tartalmat élő beszéd fejezi ki és a készülék csak azt teszi lehetővé, hogy különböző helyeken lévő emberek egyidőben szerezzenek tudomást róla.”

Az 1921. évi szerzői jogi törvény ugyan nem használja a terjesztés definícióját, de a forgalomba helyezés lényegileg – kellően rugalmas értelmezéssel – e fogalommal azonos. Már az első, 1884. évi szerzői jogi törvény is célul tűzte ki a szerzői jog védelmének teljessé tételét, ennél fogva a forgalomba helyezés fogalmának terjesztésként való értelmezése összhangban van a jogalkotói céllal.

Ha már akkor ismerték volna a rádiót vagy hasonló technikai ujitásokat, tágabb terjedelmet adtak volna a terjesztés fogalmának (...) Az államnak a rádióra vonatkozó felségjoga nem zárja ki, hogy az, aki a posta tulajdonában lévő adóállomás részére a programot összeállítja és az adást intézi, terjesztőnek legyen tekinthető.¹¹⁷

A terjesztés több fogalma közül a német törvényhozás a példányok forgalomba hozatalát használja. Ezzel szemben a német bírósági jogalkalmazás, nevezetesen a Kammergericht a terjesztés kifejezésének – vitathatóan – a német büntetőjogi fogalmát vette át szó szerint.

Ennek jelentése az, hogy bizonyos „képzetek” széles körben jutnak tudomásra (pl. rágalmazás). A terjesztés büntetőjogi jelentéstartalma azonban egyáltalán nem vonatkoztatható a szerzői jogi értelemben vett terjesztésre.

Az előadási elmélet szerint a rádió útján való közlés azért nem szerzői jogi kérdés, mert nem más, mint nyilvános előadás, amely a német szerzői jogi törvény 11. §-a értelmében a mű megjelenését követően szabad. A Reichsgericht egyértelműen elutasította a rádió útján való közlés nyilvános előadássá minősítését, mondván, hogy a rádió útján való közlés esetén – szemben a nyilvános előadással – „teljesen hiányoznak a térbeli korlátok, továbbá nincs meg a kölcsönhatás az előadó és a hallgatóság közt s hiányzik az előadásnak egyénien művészi volta.”

115 Balás P. 1927b, 10.

116 10.U.3844-25., Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht 1925. 281.

117 Balás P. 1927b, 11.

Végül Balás P. tételesen bizonyítja a rádió útján való közlés eltérő szerzői jogi és sajtójogi minősítését. Míg az 1921-es szerzői jogi törvény kiterjesztő értelmezésével a rádiós közlés önálló felhasználási mód, amelyre a bírói gyakorlat szerint is irányadó a szerzői jogi törvény, addig az akkor hatályos sajtótörvény, az 1914. évi XIV. törvénycikk még kiterjesztő értelmezés esetén sem vonatkoztatható a rádió útján történő közlésre. A rádiós közlés ugyanis a sajtótörvény alapján nem sajtótermék; a sajtótörvény tárgyi hatálya nem terjed ki a rádiós közlésre, a sajtótörvény a rádió útján való közlést meg sem említi.

II. A média-értéklánc általános megközelítése

Ma már a szerzői alkotások audiovizuális médiában való megjelenése szinte minden esetben üzleti vállalkozás eredménye. A szerzői műveknek a médiafogyasztóhoz való eljuttatása a média-értéklánc folyamatában résztvevő, médiaértéket teremtő, egymásra épülő „láncszemek”, piaci és nem piaci (adott esetben az állam által létrehozott, vagy legalábbis általa támogatott) szereplők tevékenységének és közreműködésének eredménye.

Média-értéklánc alatt – szerzői jogi szempontból nézve – azt a folyamatot értjük, amelynek során a szerzői mű vagy más teljesítmény a mű felhasználásának eredményeként – tipikusan újabb védelem alatt álló teljesítménybe foglalva – eljut a médiafogyasztóhoz. Létezik azonban olyan eset is, amikor a „közbenső” védelem hiányzik, vagy csak csekély részét teszi ki a „végterméknek” és a médiafogyasztóhoz „csak” a médiaszolgáltató védelem alatt álló teljesítménye jut el (pl. sportközvetítés). Ez médiajogi szempontból lényegében a médiatartalom¹¹⁸ előállításának és szolgáltatásának folyamata (Mttv. 203. § 40.).

E folyamatban szerzői jogi védelem alatt álló alkotások és más teljesítmények jönnek létre és kerülnek a közönséghez/a nyilvánosságához közvetítésre. A szerzői mű akár önálló alkotásként, az audiovizuális médiát csupán közvetítő eszközként használva (filmalkotás), akár a programba építve, ún. szomszédos jogi teljesítmény (műsor) alkotórészeként kerül a média-értéklánc szereplői által vezényelt folyamatba. Ebben a rendszerben a mű szerzője vagy más teljesítmény előállítója az értéklánc szereplője lesz, adott esetben tartalom-előállítóvá válik.

Másként megfogalmazva tehát az értéklánc az audiovizuális médiában azt az értékteremtő folyamatot jelenti, amely a szerzői alkotások és más teljesítmények nyilvánosságához közvetítését azok létrejöttétől egészen a médiafogyasztóig végigkíséri.

1. A láncról a hálózatra

A média-értéklánc fogalmának segítségével leképezhető az információáramlásnak akár valamennyi történeti szakasza is, egészen a kezdetektől a jelenlegi médiarendszer kialakulásáig. Ez a historikus folyamat – ahogy azt a történeti fejezetben bemutattuk – minden korszakban egy-egy műszaki találmány, újdonság megjelenésével, a technológiai folyamatok robbanásszerű megváltozásával függ össze. Az információk befogadó közeghez való eljuttatásának eszközei, így a könyvnyomató szerkezet, a rádió, a televízió, végül pedig a számítógép egyre bővítették az emberek közötti kommunikáció lehetőségeit.

A szerzői művek – legyenek azok a tudomány, az irodalom, vagy a művészet alkotásai – a leghagyományosabb, és a technika által érintetlen élő előadást kivéve – egyre változatosabb műszaki találmányokon alapuló kommunikációs eszközök révén jutottak és jutnak el a felhasználókhoz.

A digitális média világában az alkotó és a befogadó közeg, a tartalom-előállító és a médiafogyasztó közötti technikailag változatos kapcsolatok egy többszereplős piacon, az értékláncolatok szövevényes hálózatán keresztül jönnek létre. Jelenleg az értékláncok „hálózatosodása” zajlik, a lineáris értékesítési rendszerből lassan egy sokszereplős hálózat lesz, amelyben

¹¹⁸ A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Mttv.) 203. § 42. pont.

szinte mindenki mindenkivel érdekviszonyban áll és üzleti kapcsolatba kerül, amelynek célja az értékesítés és az abból származó bevétel növelése.¹¹⁹

2. A média-értéklánc közgazdasági vonatkozásai

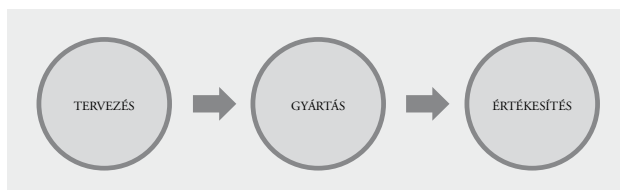
A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásainak áttekintése előtt mindenképpen szükséges néhány gondolatot szentelni az értéklánc közgazdasági eredetének és értelmének, valamint a média-értéklánc általános vonatkozásainak.

Az általános értéklánc elmélet (*value chain concept*) kidolgozása Michael Porter¹²⁰ stratégia-szakértő nevéhez fűződik, aki az 1980-as évek második felében a vállalati stratégiai elemzés területén fejlesztette ki koncepcióját a vállalati versenyelőnyt nyújtó források felkutatása és működési mechanizmusuk értelmezése céljából. Porter elméletének lényege, hogy a vállalati tevékenységek rendszere stratégiaiilag fontos és önálló tevékenységi területekre bontható annak érdekében, hogy vizsgálhassuk e tevékenységek költségekre gyakorolt hatását, valamint a potenciális versenyelőnyök kialakításához való hozzájárulásukat. A vállalatok a stratégiaiilag meghatározó tevékenységek optimalizálásával, a versenytársakénál olcsóbb vagy jobb megvalósításával érhetnek el versenyelőnyt. Az értékláncban „a vállalat főtevékenységei egymásba láncszerűen kapcsolódva, folyamatot formálva vezetnek a fogyasztói igények kielégítéséhez, miközben a főtevékenységek megvalósulását támogató tevékenységek teszik lehetővé.”¹²¹

A vállalaton belüli értéklánc egy szélesebb értékfolyamba, az ellátási láncba kapcsolódik be. Az érték teremtése az értéklánc egyes elemeinél történik; az értéklánc optimalizálása a fogyasztók kegyeiért folytatott küzdelem jegyében zajlik, és célja – a nyereség elérése mellett – a fogyasztói igények kiszolgálása, a fogyasztók megnyerése.

A gazdasági folyamatok értéklánc alapú megközelítése többnyire az egymással vertikális integrációban lévő piaci szereplők között lehetséges, és legegyszerűbben az alábbi ábra segítségével érzékeltethető:

1. ábra

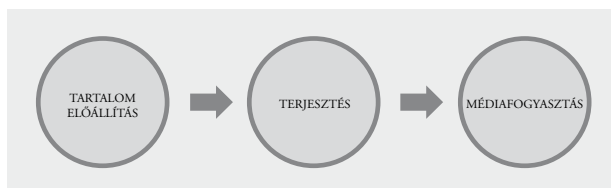
119 A hálózat fogalma több tudományág szempontjából meghatározható, általános érvényű alapdefinícióját Csermely Péter biokémikus, hálózatkutató fogalmazta meg a következőképpen: „Minden olyan rendszer felfogható hálózatnak, amely egymástól elkülönített elemekből áll, és amelyekben ezeket az elemeket gyengébb vagy erősebb kapcsolatok kötik össze. A hálózatok elemei távolról nézve pontok csupán, de közelről nézve maguk is hálózatok. A hálózatok definíciója szinte minden bennünk rejtőző vagy minket körülvevő rendszerre teljesül. A hálózatok attól válnak hálózattá, hogy elemeik össze vannak kötve. A hálózatokban fontos, hogy az információk gyorsan terjedjenek, azaz az elemek hatékonyan legyenek összekötve.” Csermely Péter: *A rejtett hálózatok ereje: Hogyan stabilizálják a világot a gyenge kapcsolatok?* Budapest, Vince, 2005.

120 Michael Porter: *Competitiv Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York, The Free Press, 1985.

121 Chikán Attila: *Vállalatok és funkciók integrációja*. Versenyben a világgal kutatási programzáró tanulmányok, A magyar gazdaság versenyképességének mikrogazdasági tényezői c. kutatási program keretében 1997.

Ez a kezdetleges értéklánc az audiovizuális médiaszolgáltatásra adaptálva a következő folyamatábrán mutatható be (annak előrebocsátásával, hogy az audiovizuális médiaszolgáltatási értéklánc e három eleme több részelemre is bontható lesz a későbbiek szerint):

2. ábra

A leegyszerűsített értéklánc első eleme magában foglalja a tartalom-előállítás mellett annak szerkesztését, műsorfolyamba illesztését is, a terjesztés pedig a programcsomagok összeállítását és eljuttatását a médiafogyasztó részére.

3. A kereskedelmi televíziózás és rádiózás megjelenése: a piaci verseny kialakulása az audiovizuális médiában

A kereskedelmi televíziózás és rádiózás magyarországi megjelenésével létrejött a hazai médiapiac,¹²² és verseny alakult ki a média-értéklánc egyes elemein belül és elemei között, így a tartalom-előállítók, a tartalomszerkesztő médiaszolgáltatók, és a terjesztő csomagolók,¹²³ valamint a reklámügynökségek között. A médiaszolgáltatói piacon belül verseny zajlik az egyes tartalom-előállítók között, így az általános tematikájú országos kereskedelmi televíziók, az azonos tematikájú szakosított televíziók, a közszolgálati televíziók, valamint az ingyenes és fizetős csatornák között is.

A terjesztői piacon a verseny az egyes platformok (földfelszíni, műholdas, kábeles, IPTV, mobiltv és ezek közül egyesek egyre interaktívabb változatai) között és a platformokon belül is folyik. A média-értéklánc elemeinek bővülése, a médiaszolgáltatások nézőhöz, hallgatóhoz való eljuttatásának egyre gazdagabb és bonyolultabb rendszere – a technika fejlődése mellett – ma már jelentős mértékben összefügg a médiakoncentrációs¹²⁴ folyamatokkal, valamint a konvergencia audiovizuális médiában is tapasztalható jelenségeivel.

Az elsősorban a digitalizáció hatásaként felgyorsult médiakonvergencia-folyamat a „90-es években került a szakmai érdeklődés középpontjába, és az ún. Bangemann-jelentés¹²⁵ 1994. évi elfogadásához köthető. A jelentés két kulcsfontosságú üzenetet tartalmazott, nevezetesen egyrészt az információs társadalom elkerülhetetlen eljöveteletét, másrészt pedig azt, hogy a folyamat a piac által vezérelt, azaz az Unió információs társadalomba való belépése alapvetően

122 A hazai médiapiac kialakulásáról lásd bővebben: Gálik Mihály: A magyar médiapiacok koncentráltasága és a médiakoncentráció külön szabályozása. Valentiny Pál – Kiss Ferenc László (szerk.): *Verseny és Szabályozás*. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 2008.

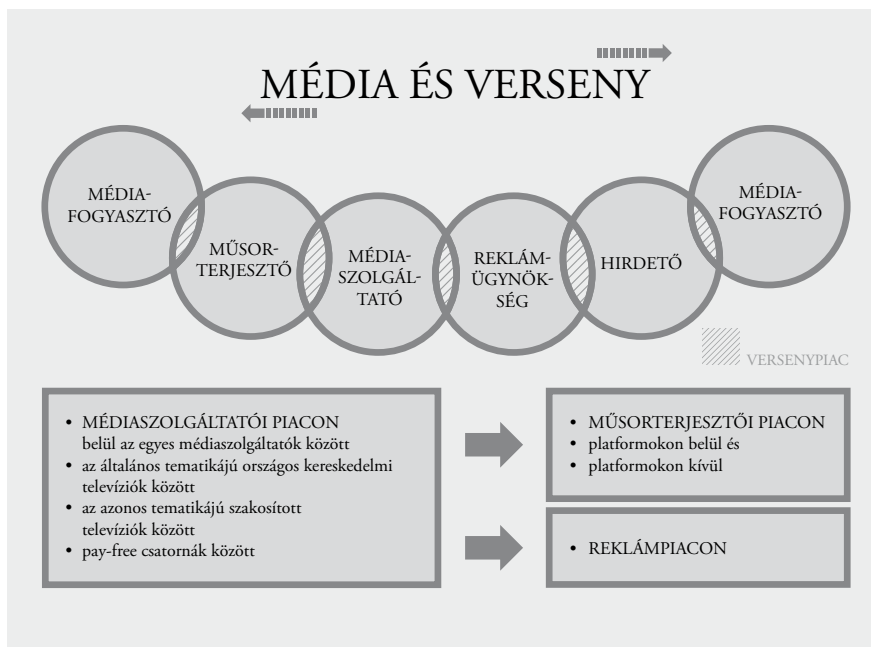
123 Tartalomcsomagolás alatt a műsorterjesztő műsorcsomag összeállítási tevékenységét értjük a tartalom értékesítése céljából. Mtv. 203. § 57.

124 Lásd részletesen Gálik Mihály – Polyák Gábor: *Médiaszabályozás, a médiakoncentráció szabályozása*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2005. 321.

125 A Bangemann-jelentés az Európa Tanács felkérésére szakértők által „Európa és a Globális Információs Társadalom. Ajánlások az Európa Tanácsnak” címmel készített jelentés, amely az Uniót ért hatásokkal szembeni fellépés stratégiai megalapozását fogalmazta meg 6 fejezetben, 32 oldalon.

piaci hatások eredménye lesz. Az Európai Uniónak tehát ki kell dolgoznia egy közös szabályozási rendszert e piaci hatások maximális érvényesülésére, és egyben biztosítania kell a szellemi tulajdonjogok és a személyes adatok lehető legmagasabb szintű védelmét, valamint a hálózatok biztonságának megfelelő szintjét. A jelentés az audiovizuális médiaszektornak alapvető jelentőséget tulajdonít az információs társadalom megvalósulásában, amely folyamatban az informatika, a távközlés és a média fokozatos összefonódása, konvergálása jön létre a technológiák, a szolgáltatások és a piacok szintjén.¹²⁶ A konvergencia szempontjából meghatározó jelentősége van annak, hogy az elmúlt évtizedek gazdasági és technikai fejlődésének eredményeként önálló iparággyá vált média és kapcsolódó ágazatai (hírközlés, szerzői jogi ágazatok¹²⁷ stb.) piaci viszonyok között működnek, a médiaszektor éppúgy a piacgazdaság része, mint más ágazatok; folyamataira és működésére a piacgazdaság szabályai irányadók. Az új technológiák erősítik a médiapiacon a vertikális és horizontális koncentrációk¹²⁸ létrejöttét és e koncentrációk közötti konvergens hatást. A média-értéklánc olyan többszereplős piac, melynek középpontjában a tartalmat megszerző/előállító médiaszolgáltató és terméke áll, amely médiaszolgáltató az általa szerkesztett kész programot bármely jelenleg ismert platformot alkalmazó terjesztőhöz közvetíti. Az értéklánc végén a médiafogyasztó áll, akinek igényei szerint, és akinek a megnyeréséért a verseny folyik. Az értéklánc szereplői közötti kapcsolat pedig – versenyjogi értelemben – eladó-vevő viszony, hiszen az értéklánc láncszemei között a szolgáltatások és termékek adásvétele zajlik (az ábrán piros rács jelzi). A folyamat a következő ábrával illusztrálható:

3. ábra

126 OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) technológiai, funkcionális és vállalati konvergenciát különböztet meg. <<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/muszaki/szamtech/wan/hatasok/bangemn.hun>>

127 Penyigei Krisztina: *A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 3*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2012.

128 Vertikális és horizontális koncentrációkról lásd bővebben Gálik 2008.

A médiapiac ugyanakkor sajátos piac, szereplőinek súlya, jelentősége speciális tényezőktől is függ. A szektorban elfoglalt helyét, piaci relevanciáját nem csak az adott médiaszolgáltató piaci részesedése, forgalma, bevétele határozza meg, hanem e pozícióra jelentős hatással van egy szubjektív elem, nevezetesen az adott médiaszolgáltató által sugárzott médiatartalom, illetve annak véleménybefolyásoló képessége (VBK). Viszonylag kis árbevétel, csekély piaci részesedés is meghatározó szerepet indukálhat a médiaszektor egésze tekintetében, amennyiben a médiaszolgáltató által sugárzott tartalom – elsősorban a hírműsorok mennyisége, minősége, vagy a közéleti, politikai háttérműsorok jelentősége – befolyásolja a nézők véleményalkotását. A VBK alapvető relevanciával bír az adott médiaszolgáltatás nézettségének szempontjából, hiszen a nézettséget elsősorban a médiatartalom határozza meg, amely kihat annak reklámpiaci értékesítésére is.

A VBK olyan szubjektív elem a média-értéklánc médiaszolgáltatási folyamatában, amelynek jelentősége ugyanakkor alapjogi súlyú: a véleménynyilvánítás és az információs szabadság alkotmányos alapjogának gyakorlását érinti alapvetően. Ebből következően állami médiaszolgáltatási kötelezettségként jelentkezik az információ minden állampolgárhoz való eljuttatása, továbbá az, hogy mindenki élhessen a kellően differenciált tartalom választásának lehetőségével. Hírközlési szempontú állami kötelezettség a műsorszolgáltatói jel biztosítása minden állampolgár részére – oda is el kell juttatni a jelet, ahova üzleti alapon, piaci szempontból egyetlen terjesztőnek sem érné meg.

Fontos itt megemlíteni azt is, hogy a technológiai fejlődésnek köszönhetően a médiapiacok – a hagyományos földfelszíni, főképpen közszolgálati rádiózást és televíziózást kivéve, ahol a frekvenciakiosztás legfeljebb a műsor túlsordulása (*overspill*) révén érheti el más állam közönységét¹²⁹ – már régóta nem tekinthetők nemzeti piacoknak. Ezt az Európai Unió a határok nélküli televíziózásról szóló irányelvvel¹³⁰ követően az AVMS-irányelv¹³¹ elfogadásával is megerősítette olyan módon, hogy ez utóbbi irányelvben az uniós jogalkotó már számolt a konvergencia hatásaival is. Ez az irányelv a médiapiacon zajló folyamatok elemzésének eredményeként kifejezetten a piaci viszonyokat támogató, a versenyt torzító magatartásokat elkerülő, továbbá a belső piac egységét biztosító és a jogbiztonságot növelő tagállami szabályozások kialakítását irányozta elő. Az AVMS-irányelv a preambulumban rögzíti minden olyan magatartás megelőzésének szükségességét, amely egyrészt elősegítheti az erőfölény kialakulását, másrészt pedig a televízió közvetített információ, a tájékoztatási szektor pluralizmusának és szabadságának korlátozásához vezet. A hazai médiaszabályozás – összhangban az AVMS alapelveivel – a médiapiaci pluralizmus hiányának, valamint a tájékoztatási monopólium létrejöttének megakadályozása érdekében egyrészt bevezette a médiapiaci koncentrációk megelőzésére vonatkozó szabályokat (Mttv. 67–68. §.), másrészt beemelte a szabályozásba a véleménybefolyásoló képesség elemét.

A jelentős befolyásoló erővel rendelkező médiaszolgáltatók (JBE) azonosítására vonatkozó szabályok meghatározásával (Mttv. 69–70. §.) és e médiaszolgáltatókat terhelő további kötelezettségek megállapításával a médiapluralizmus megvalósulásának egy újabb törvényi garanciája jött létre.

129 Ha a földfelszíni sugárzással párhuzamosan műhold útján is hozzáférhetővé teszik a műsort, akkor csak a nyelvi korlátok határolják természetben a hozzáférést.

130 A tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló, a 2007. december 11-ig 2007/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvvel módosított 1989. október 3-i 89/552/EGK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

131 A tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010. március 10-i 2010/13/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) – a továbbiakban: AVMS.

4. A konvergencia jelentősége

Témánk, a média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai szempontjából a konvergencia jelenségei közül elsősorban a technológiai szinten megvalósuló, valamint a szerzői jogilag releváns funkcionális egységesülésnek van szerepe.

A technológiai értelemben vett konvergencia egyrészt – a szolgáltatói oldalon – az átviteli rendszerek egyesítését jelenti, nevezetesen azt, hogy egyetlen átviteli hálózati eszközfajta, azaz egyféle technológia (telefonhálózat, kábel, műhold stb.) többféle információszolgáltatás nyújtásának lehetőségét foglalja magában. A konvergens átviteli rendszer közvetíthet hangot, képet, szöveget, adatot (ez a szolgáltató oldalán létrejövő technológiai konvergencia a szolgáltatási konvergencia). A technológiai konvergencia másrészt pedig magában foglalja a médiafogyasztónál jelentkező eszközkonvergenciát, azt, hogy a szolgáltatások igénybevétele a médiafogyasztónál meglévő, konvergáló átviteli rendszerhez tartozó speciális, technológiai-lag szintén konvergáló végfelhasználói eszközökkel történik (fogyasztói konvergencia).

A szolgáltatói oldalon tehát egyetlen hálózat képes többféle adatot, információt közvetíteni, szolgáltatást nyújtani és azok vételéhez a fogyasztónál is elegendő egyetlen konvergáló eszköz. Technológiai konvergencia valósul meg például a távközlési szolgáltató esetében, amely szolgáltató ugyanazon a hálózaton keresztül nyújt telefonszolgáltatást, internet-szolgáltatást és akár televíziós tartalmakhoz való hozzáférést is. Ugyanígy technológiai konvergenciáról beszélünk, amikor az okostelefonon nemcsak hívást kezdeményezhetünk, hanem weboldalt böngészhetünk, e-könyvet olvashatunk vagy videotartalmat nézhetünk.

A technológiai konvergencia a kommunikációs rendszerek egységesülését eredményezi és – természetesen – az alkotások nyilvánosságához közvetítési eszközeinek bővülésével jár, valamint a szolgáltatói konvergencia esetében kihat a szerzői művek felhasználásának eszközeire és módzataira is, a fogyasztói konvergencia révén pedig a művek fogyasztására, élvezetének eszközeire.

Mindezekből következik a funkcionális egységesülés, ami a multimédia megjelenését, a különböző szolgáltatások összetett változatát, a hangok, képek, adatok, video stb. együttes szolgáltatási képességét hozta magával. A konvergenciának ez a fajtája szerzői jogi szempontból a technológiai egységesülés olyan hatását eredményezi, amely egy felhasználó által egyszerre, egy szolgáltatás keretében megvalósított felhasználási cselekmények több felhasználási módként való minősítésével jár.

Hangsúlyozni szükséges, hogy a médiakonvergencia nemcsak a technológiában, funkciókban és a vállalkozások szintjén jelentkezik, hanem az audiovizuális média jogi szabályozásában (szabályozási konvergencia), valamint a média és hírközlési ágazatok piacának egységes felügyeletét ellátó hatósági megoldásában, valamint a közszolgálati média hazai intézményrendszerében (intézményi konvergencia) is.

Ez utóbbi eredményeként hozta létre a hazai médiaszabályozás¹³² – a Nemzeti Audiovizuális Média Stratégia Jogalkotási Koncepció (NAMS JK)¹³³ elvei szerint – a média és hírközlési szolgáltatások egységes felügyeletét ellátó konvergens Média- és Hírközlési Hatóságot.¹³⁴

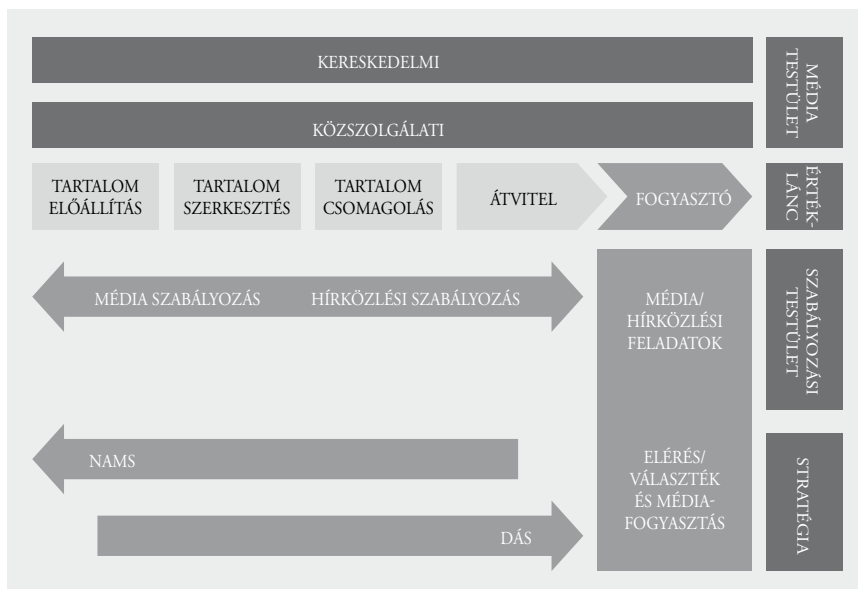
¹³² Mttv. Negyedik rész, I. fejezet.

¹³³ A Nemzeti Audiovizuális Média Stratégia (a továbbiakban: NAMS) a Miniszterelnöki Hivatal kezdeményezésére 2007-ben készült átfogó elemzés és szabályozási javaslatok gyűjteménye. Ennek alapján a Miniszterelnöki Hivatal audiovizuális kormánybiztosa 2007. decemberére kidolgozta és nyilvánossá tette a NAMS Jogalkotási Koncepciót (a továbbiakban: JK).

¹³⁴ NAMS JK intézményi tételek 12. A NAMS JK a lineáris audiovizuális szolgáltatások tekintetében az elektronikus média-értéklánc mentén elemezte a média- és hírközlési piacot és tette meg e két jogterületre vonatkozó elkülönített szabályozási javaslatait. A NAMS JK a konkrét szabályozási területekre fókuszálva vizsgálta és határozta meg az új média-jogalkotás szabályozási területeit: tartalomszabályozás, versenyszabályozás, közszolgálati, intézményrendszer és finanszírozás.

Az elektronikus média egyszerűsített értéklánca a következő ábrával szemléltethető (NAMS JK 6.).

4. ábra

Hangsúlyozni szükséges, hogy a terjesztői szolgáltatás jeltovábbítási (hírközlési jogi) funkciója, valamint a program összeállítói (médiajogi) tevékenysége nemcsak szabályozási szempontból, hanem ténylegesen, a gyakorlatban (csomagolás – átvitel) is elkülönülnek egymástól.¹³⁵ A média-értéklánc szerzői jogi szempontú megközelítése során szintén jelentősége van az elhatárolásnak, hiszena szerzői mű eredeti tartalma, illetőleg az audiovizuális műsor szomszédos jogi teljesítménye a vizsgálódás elsődleges tárgya, a jeltovábbítási folyamat, ha nem érinti a jel által hordozott védett tartalmat, első látszatra ilyen relevanciával nem bír. Ha azonban a védett tartalmat hordozó jelet az eredeti védett tartalmat a nyilvánossághoz közvetítő szervezettől különböző szervezet – a tartalom érintése nélkül – saját, külön értékesített szolgáltatásába foglal, annak az a szerzői jogi jelentősége, hogy önálló, engedély- és díjköteles felhasználást valósít meg.¹³⁶

A lineáris tartalomszolgáltatás egyszerűsített értékláncában releváns – a szerzői jogi értéklánc szempontjából meghatározó – eleme a médiatartalom¹³⁷ előállítása. A tartalom előállítása (részben az új tartalmak gyártása, részben a már kész tartalmak felhasználása) a tartalom szerkesztéséhez szükséges, már létező és rendelkezésre álló szerzői alkotások és más teljesítmények (például előadások, hangfelvételek, filmek) felhasználását, az audiovizuális médiaszolgáltatás céljára történő megrendelését és elkészítését, ezt követő felhasználását, továbbá a rádió és televízió szervezetek által saját műsorok gyártását mint saját szomszédos

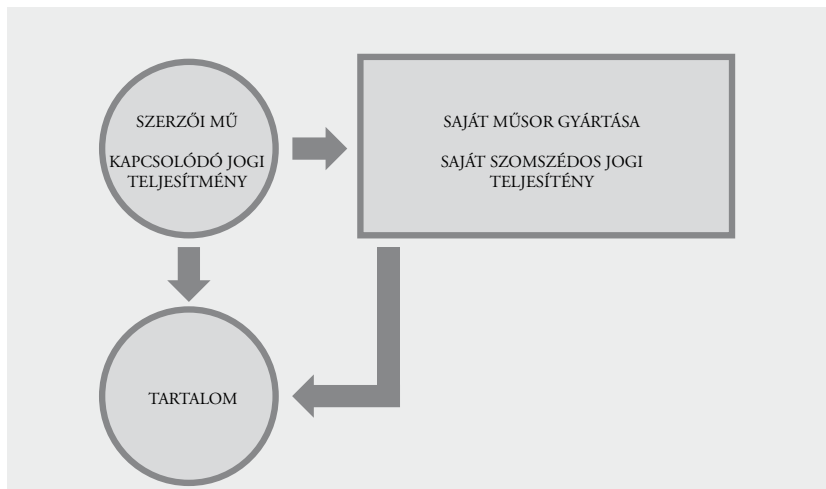
¹³⁵ Tartalomcsomagolás és értékesítés témakörében lásd bővebben Polyák Gábor: *A médiarendszer kialakítása piacra lépés és hozzáférés a német, osztrák és magyar médiaszabályozásban* Ph.D. értekezés 2008.

¹³⁶ Az egyidejű változatlan, hagyományosan vezeték útján megvalósított továbbkövetítés nem azért esik engedélyezés alá, mert a tartalmat érintené a továbbkövetítés, hanem azért, mert azt az eredeti RTV szervezettől (médiaszolgáltatótól) különböző szervezet (műsorterjesztő) valósítja meg. Ezt igazolja a BUE 1948-as felülvizsgálatának eredménye. Ugyanezt a szemléletet követeli (mást nem is tehet) az uniós jogalkotó a Műhold-irányelvben, és ezt az alább részletesen vizsgált Airfield-döntés is igazolja.

¹³⁷ Mtrv. 203. § 42. pont. Médiatartalom: valamennyi médiaszolgáltatás során, valamint sajtótermék által kínált tartalom.

jogi teljesítmények elkészítését foglalja magában. A tartalom előállítás lehetséges változatait a következő ábra szemlélteti:

5. ábra

A tartalomszerkesztés az előállított médiatartalom műsorrendbe, illetve műsorkínálatba helyezését jelenti a médiaszolgáltató által. A média-értéklánc elemei között a tartalom-előállító médiaszolgáltató és a médiafogyasztó közötti kapcsolat elsődleges és meghatározó; lényegében úgy is fogalmazhatjuk, hogy minden más „láncszem” szerepe másodlagos, közvetítő jellegű. A médiatartalmak előállítása a médiafogyasztó érdekében, annak igényei szerint történik. A tartalmak befogadó közeghez való eljuttatása és a tartalmak médiafogyasztó általi befogadása, nézettsége, hallgatottsága pedig – a reklámértékesítésen keresztül – befolyásolja az adott tartalom-előállító (legyen az akár tartalomgyártó műsorterjesztő is) bevételeit, ezáltal piaci súlyát és szerepét. A médiaszolgáltató és a médiafogyasztó kapcsolata – amint arra már utaltunk – lényeges abból a szempontból is, hogy az információhoz jutás, valamint a véleményszabadság feltételeit mind médiajogi, mind pedig hírközlésjogi értelemben állami kötelezettségként kell megteremteni.

5. A felhasználói tartalmak térnyerése

Szükséges megjegyezni, hogy a lekérhető audiovizuális szolgáltatások esetében az értéklánc – a megjelent új funkciók, illetőleg az interaktív szolgáltatások miatt – sokkal összetettebb, mint a lineáris szolgáltatások esetében. Ebben az értékláncban ugyanis az eddig passzív médiafogyasztó már egy sajátos, új típusú tartalom előállítójaként is megjelenik. Ezt a tartalmat a szaknyelv *user created content*-nek (felhasználó által előállított tartalomnak, UCC-nek), egyes esetekben *user generated content*-nek (felhasználó által generált tartalomnak UGC-nek) hívja. A két fogalom nem teljes szinoníma. A UCC esetében a felhasználó, és csak a felhasználó a szerző. A UGC esetében más által alkotott védett mű/teljesítmény olyan hozzáférhetővé tételéről van szó, amelynek során a fogyasztó/felhasználó hozzátesz az adott tartal-

lomhoz, abból elvesz, védett tartalmakat összeolvast, szétválaszt, azaz olyan változtatásokat hajt végre, amelyek adott esetben a többszörözési jogot, más esetben az átdolgozási jogot, ismét más esetben az integritási jogot is érintik (sérthetik).

Az UCC és az UGC terjedése nem csak a tartalom-előállítói szereplők körének bővülését jelenti, hanem valószínűsíthető, hogy emiatt az értékláncban feltüntetett terjesztői program-csomagoló tevékenység, a tartalomcsomagolás jelentősége is át fog alakulni, ugyanis e tartalmak előállítói igen gyakran nem igénylik a közönséghez való eljuttatás bonyolult infrastruktúráit, hálózatait: az értékláncban a közvetítői funkció átalakul.

6. A szerzői jogi értéklánc a média-értéklánc tükrében

A média-értékláncon nyugvó gazdasági, üzleti modell, amelyet a médiajogi szabályozás is követ és kezel, a szerzői jogi rendszerbe is beilleszthető, annak nem mond ellent.

A szerzői jogi értéklánc alapvetően háromelemű lánc,¹³⁸ része az alkotó és hozzá hasonló tevékenységet végzők, a művet a közönséghez közvetítő felhasználó, valamint a befogadó közönség. A szerzői jogi értékláncot és annak elemeit elsősorban a szabályozás szempontjából vizsgáljuk. Az értéklánc sajátossága, hogy az utóbbi láncszemnek alapvetően nincs a szabályozásban értékelt pozíciója, ugyanakkor mégis alapvetően meghatározza a szabályozás rendszerét. Ha azonban az utolsó láncszem, a fogyasztó (a közönség tagja) interaktív (lekérhető és letölthető) szolgáltatást vesz igénybe, és UGC tárgyává teheti a hozzáférhetővé tett tartalmat, akkor van értékelendő pozíciója (ld. később). A szerzői jogi értéklánc elemeinek a média-értéklánccal való kapcsolatának vonatkozásában érdemes annyit előre bocsátani, hogy a kettő között – szükségszerűen – igen szoros korreláció van: valamennyi szereplő pozíciót tölt be a média-értékláncban is, csak funkciói térnek el.

A szerzői jogi szabályozási rezsím alapja – a szerzői jogi értéklánc kezdő pozíciójában – mindig a szerzői jogi jogosult. Ő a szerző, illetve az a személy, akinek az egyéb teljesítményét szerzői joghoz hasonló, ún. kapcsolódó jog védi. Ez utóbbi körbe tartoznak az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók, a rádió- és televízió-szervezetek, filmelőállítók és az adatbázis-előállítók, akik ugyan nem hoznak létre egyéni, eredeti alkotást, de a szerzői jog által honorált tevékenységük legtöbb esetben valamely szerzői művel kapcsolatos, értékkeremtő tevékenység, ami azonban túlmutat a művek előállításának anyagi finanszírozásán. (A média-értékláncban ők valamennyien tartalom-előállítóként jelennek meg.)

Történeti szempontból a szerzői jogi védelem első alanyai az irodalmi és a zenei szerzők voltak. A művek piacainak bővülése, továbbá annak felismerése, hogy más művek (képzőművészeti, táncművészeti alkotások, a nyilvánosan tartott beszédek, a színmű, a zenés színmű, a táncjáték és a némajáték, a rádió- és a televíziójáték, a filmalkotás és más audiovizuális mű, a jelmez- és díszletterv) is hasonló funkciót töltenek be a társadalomban, kultúrában és a gazdaságban, oda vezetett, hogy ezek az alkotások is hasonló védelmet kapjanak. Így lehet azt mondani, hogy a médiában megjelenő alkotások kezdettől fogva olyanoknak tekinthetők, amelyek tárgyai voltak a szerzői jognak is, ebből fakadóan pedig mindig – legalább – kettős, párhuzamos szabályozás alá estek: egyszerre volt rájuk alkalmazandó az adott médiumra vonatkozó szabályok rendszere és az aktuális szerzői jogi rezsím is.

¹³⁸ Ezt az elvet a szoftver, és az adatbázis megjelenése megtörte, ezekben az esetekben a közönség tagjának műérzékelése egyben felhasználást is jelent, tehát kétszereplős lett a folyamat. A hagyományos értéklánc a védett művek hagyományos felhasználásai vonatkozásában (ideértve a médiaszolgáltatás körében megvalósuló felhasználást is) létezik.

A médiában felhasznált művek szerzői eredeti jogosultjai az alkotásoknak, ugyanakkor egyes alkotások esetében a vagyoni jogok megszerzhetők más szereplők által (akik elsősorban nem természetes személyek, hanem az adott felhasználási módra specializált szervezetek – többek között ilyenek a később részletesen vizsgált filmek és más audiovizuális alkotások vagy a reklámozás céljára készült művek). Ez eredményezheti végső soron azt, hogy – legalábbis a vagyoni jogok tekintetében – a szerző kihullik az induló pozícióból és a filmelőállító veszi át az (engedélyezési tartalmú) szerepét, amellet, hogy neki a saját szomszédos jogai gyakorlására is lehetősége van. Ezáltal pedig a természetes személy szerző helyébe ipari szereplő lép. (A közös jogkezelés egyik, nélkülözhetetlen, érdek- és alkupozíció kiegyenlítő szerepe éppen az, hogy megakadályozza az eredeti jogosult jogosulti pozíciójának a határ nélküli megszüntethetőségét, és emiatt bizonyos szerzői/szomszédos jogok akkor is megmaradjanak az eredeti jogosult javára fellépő közös jogkezelő szervezet kezében, ha teljes vagyoni jogát ruházás következik be.)

Az audiovizuális média esetében azonban lehetséges az is, hogy egy másik szomszédos jogi jogosult is „induló” pozícióba kerüljön, ez pedig a rádió- és televízió-szervezet, amelynek saját műsorán szintén engedélyezési tartalmú joga keletkezik.

Mindebből fakadóan pedig a művek és más teljesítmények esetében már akkor is, amikor még a felhasználásukra sor sem került, több szereplővel és azok alanyi jogaival kell számolni, akiknek jogai nem zárják ki egymást, hanem egymás mellett élnek.

Ha számos mű felhasználása történik egyszerre ipari volumenben – ami különösen igaz az audiovizuális médiában való felhasználásra –, az már régóta (lényegében a 19. század közepe óta) gyakran nem tette/teszi lehetővé, hogy a felhasználó egyedileg vegye fel a kapcsolatot az összes szerzővel vagy kapcsolódó jogi jogosulttal. Az egyszerű szerző vagyoni elismerésének a felhasználó részéről sok esetben akadálya lenne, hogy a felhasználó számos, akár részben számára is beazonosíthatatlan mű felhasználását végzi. A szerzői jogi értéklánc e pólusán emiatt – ahogy azt a jogtörténeti részben is bemutattuk – már több mint száz éve állnak/állhatnak a szerzőt képviselő, tőle azonban elkülönülő érdekeket nem megtestesítő személyek, ügynökségek vagy közös jogkezelést végző szervezetek, akik a szerzők és más jogosultak vagyoni jogait gyakorolják a velük kapcsolatban álló felhasználókkal szemben.

A szerzői jogi értéklánc közepén a felhasználó áll, aki a művet vagy más teljesítményt a közönség számára eljuttatja. Ugyanez a szereplő szerzői jogi szempontból lehet természetes személy, vagy nonprofit szervezet is, a témakörünkbe tartozó esetek igen nagy részében azonban profitorientált szervezet, valamilyen gazdasági társaság, amely a felhasználást nyereségszerző céllal végzi. Ez a szervezet a média-értékláncban az – adott esetben tartalom-előállítóként is működő – audiovizuális médiaszolgáltató, illetve a műsorterjesztő. Ez utóbbi tevékenysége azonban jóval túlhaladhat a mű egyszerű felhasználásán, hiszen akár a művekből és más teljesítményekből műsort készít, azokat válogatja, összeállítja, megszerkeszti, műsorra rendezi (ezt a szerzői jog akár szomszédos jogi teljesítményként önálló, eredeti jogokkal honorálja is), vagy egyszerűen a technikai, műszaki eszközökkel újabb és újabb közönséghez juttatja el a művet (ezt a szerzői jog csupán a felhasználói tevékenység értékeléseként kezeli). Ez lényegében azt jelenti, hogy a műsorterjesztő a hagyományos értelemben vett hírközlési-terjesztési tevékenységen túlmenően tartalom-előállítói funkciót is ellát, ez a médiajogi szempontból elkülönülő két funkció szerzői jogi minősítése szerint is két eltérő felhasználási cselekmény.

A felhasználás a mű érzékelhetővé tétele a befogadó közeg a közönség számára. Ebből fakadóan valamennyi érzékelhetővé tétel felhasználásnak minősül, de ezek közül a média-

szolgáltatás körében természetesen nem mind jöhet számításba. Alapvetően a nyilvánosság-hoz közvetítés az a felhasználás, amelyet a médiaszolgáltató, illetve a műsorterjesztő végez, ugyanakkor szerzői jogilag a nyilvános előadás egyes gépi megvalósulásai, a műsorok valamely hordozóra való többszörözése is ennek a szisztémának a részét képezik, hiszen az alkotásokat, teljesítményeket, a belőlük készült műsorokat ezen keresztül is eljuttatják a közönséghez.

Bár a siker elsősorban a befogadó közeg, a közönség reakcióján mérhető, a szerzői jogi szabályozás mégsem e személyi körre vonatkozóan ad iránymutatást elsősorban. E vonatkozásban a média-értéklánc és a szerzői jogi értéklánc vége azonos: a befogadó közönség (a média-értékláncban e személy a médiafogyasztó).

A szerzői jogi szabályozásban – ahogy a pre-szerzői jogi modellekben – a közönség a szabályozásnak nem volt alanya, hiszen a cél az volt, hogy a szabályozás a piaci szereplők viszonyait rendezze. Arra figyelemmel, hogy a közönség tagja nem közvetítette mások számára a művet (vagy azt csak igen szűk, magánkörben tudta és akarta megtenni), a szabályozásban vagy meg sem jelent (ilyenek a nem nyilvános előadások), vagy szabad felhasználásként kezelte (a magáncélú többszörözés szűk családi célra). Ez persze soha nem jelentette azt, hogy a közönséget valamilyen módon ne vette volna számításba a szerzői jog, ezt azonban csak közvetve, beszámítási pontként tette.

Egyrészt azért, mert a szerzői jogi szabályozás értéksemleges: mindegy, hogy a közönség milyen alkotással kerül kapcsolatba (punk-zenét hallgat, szappanoperát néz, vagy egy kortárs szobrot tekint meg), így a közönségnek csak az elvont számításba vétele történhet meg.

Másrészt a közönségnek legalább a mérete (esetleg az elhelyezkedésének földrajzi terjedelme) mégis befolyásolta a szerző és a közvetítő közti viszonyt, méghozzá úgy, hogy a szerzőnek a felhasználó által fizetendő díjba, amikor csak lehetséges, beszámításra kerül, hogy a felhasználó mekkora közönségnek kívánja/tudja eljuttatni a művet. (A felhasználó és a közönség között szerzői jogi viszony a hagyományos felhasználási modell szerint nem létezik,¹³⁹ ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lehetne köztük más típusú, jellemzően általános polgári jogi, kötelmi jogviszony.)

A lineáris médiaszolgáltatások vonatkozásában a közönség figyelembevételének módját a szerzői jogi viszonyokban alapvetően meghatározza az üzleti modell és az azt leképező médiaszabályozás. Az egyszerű, kódolatlan földfelszíni sugárzás esetében az üzleti modell a kereskedelmi médiaszolgáltatás esetében alapvetően a médiaszolgáltatásból (műsorszolgáltatásból) származó bevételekre, többek között a reklámmal elért médiafogyasztók számára épül. A közönség mérete a kereskedelmi média üzleti modellben a vételkörzethez igazodik, és a médiaszolgáltató jellege (helyi, kisközösségi, közösségi vagy országos) befolyásolja azt is, hogy a kereskedelmi közlemények különböző fajtáit, így a reklámot milyen áron tudják eladni, azaz mekkora közönséghez jut el a kereskedelmi közlemény.

A műsorban nyilvánosság-hoz közvetített műveket befogadó közönség mérete (földrajzi kiterjedése) azonos azzal, hogy a médiaszabályozás alapján milyen területre adható meg a sugárzási engedély és azonos azzal a közönséggel, amelynek méretét a reklámpiaci érték meghatározásánál figyelembe vették.

¹³⁹ Ha egy videotárhely-szolgáltató felhasználási engedélyt kér a feltöltő személyektől, és egyben a javukra, akkor valójában a közönség tagjai számára is engedélyt kér. A hatásos műszaki intézkedéssel védett tartalom esetén gyakran a felhasználók látják el – jó esetben jogosult engedéllyel, de gyakran anélkül – hatásos műszaki intézkedéssel védett tartalmat, és valós, vagy valótlán felhasználási engedélyezői pozícióban adnak engedélyt a közönség tagjainak. Röviden: a feltételes hozzáférés = hatásos műszaki intézkedés körében keverednek a pozíciók.

Ezt az egyszerű relációt finomítja valamennyi olyan médiaszolgáltatási mód (szerzői jogilag: felhasználási mód), amelynek megvalósulása során technikailag lehetőség van a közönség méretének jobb meghatározására, lehatárolására, korlátozására. Az alapmodellen azonban ezek szerzői jogi szempontból nem változtatnak: a közönség mérete a médiaszolgáltató által elért/elérhető bevételen keresztül a díj meghatározásánál jön számításba, egyébként nem tekinthető relevánsnak.

Azt a megjegyzést meg kell tenni, hogy a közvetítés ezen formái lehetővé teszik azt is, hogy a közönség mérete megtöbbszöröződjön. Lényegében ez az oka annak, hogy a szerzői jog külön értékeli a különböző közvetítési módokat (azaz külön felhasználási engedély szükséges az összes kiterjesztéshez, valamennyi felhasználáshoz).

A nem lineáris szolgáltatások esetében jelenleg kisebb a médiaszabályozási meghatározottság: az üzleti modellek nem rögzültek, a közvetítés altípusai sem differenciálódtak még sem médiaszabályozási, sem szerzői jogi szinten (erről részletesen az egyes vagyoni jogoknál szólunk). Ide kívánczik az a jóslat, hogy erre egy ideig nem is kerül sor: ugyanis a fent tárgyalt technológiai konvergenciajelenség éppen ez ellen hat. A nem lineáris szolgáltatásokat nyújtó szolgáltatók szerzői jogilag releváns tevékenysége szintén a mechanikai többszörözést is magában foglaló nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel, ez a felhasználási mód – legalábbis egyelőre – valamennyi releváns tevékenységet magába tudja olvasztani. A nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel olyan általános meghatározás, amelyről nem fogalmi leválásra, hanem inkább annak további kiterjesztésre mutatkozik igény.

A technológiai konvergenciának a szerzői jogot (és a médiaszabályozást egyaránt) más szempontból befolyásoló hatása a passzívan befogadó közönség aktívvá, esetenként tartalom-előállítótá, vagy ezen is túlmutatóan önálló médiaszolgáltatóvá válása.

A stratégiai dokumentumok¹⁴⁰ egyre nagyobb szerepet adnak a korábban már említett UGC-nek és az UCC-nek, amely nem csak a műfogyasztás új módja a digitális média igénybevételével, hanem egyben sok esetben az alkotásnak, a kreatív tartalom létrehozásának, sőt, a művek közvetítésének is módja. Bár az angol nyelv „user”-ről beszél ezeknek a tartalmaknak az előállítóiként, azonban ez inkább azon személyek megjelölésére vonatkozik, akik a klasszikus értékláncban fogyasztóként jelentek meg, vagyis nem felhasználók. Szerepük ugyanakkor már túllép az egyszerű befogadáson azáltal, hogy vagy tovább is közvetítik (szerzői jogi értelemben: ismételten a nyilvánosság számára hozzáférhetővé teszik) a tartalmat mások felé, vagy azt egyéni, eredetinek nem tekinthető kiegészítésekkel, szerkesztéssel látják el, vagy – ritkább esetben – egyéni, eredeti kiegészítéseket tesznek hozzá, ami által részben a sajátjukká is válik a tartalom. Egyelőre ezeknek az interaktív magatartásoknak a szerzői jogi megítélése a hatályos szabályok alapján történik. Az Európai Bizottság ugyanakkor már érzékelte, hogy ezeknek – az egyébként igen népszerű tartalmaknak – a kezelése lehet, hogy új megközelítést igényel, mivel végső soron mégis a fogyasztók által előállított tartalmakról van szó. Bár a Bizottság egyelőre kívár ez ügyben (nem tudván eldönteni, hogy egy múlt jelenségről vagy a fogyasztói attitűd tartós megváltozásáról van-e szó, illetve hogy ezt milyen eszközzel kell leképeznie a jogi szabályozásnak), de azt mindenképp meg lehet már ma is állapítani, hogy az UGC/UCC térnyerése nem csak a szerzői jogi modell, de a médiajogi modell átértékelésére és megváltoztatására is alkalmas, még ha talán a radikális átalakuláshoz egyelőre kevés is az amatőr tartalmak térnyerése.

140 Ilyen a Bizottság közleménye a szerzői jogról a tudásalapú társadalomban Brüsszel, 2009. 10. 19. Biz(2009) 532 végül.

III. A média-értéklánc szerzői jogilag releváns elemei a hatályos jog alapján

1. A hatályos szabályozás közvetlen előzményei

Az audiovizuális média szerzői jogi intézményeinek, szabályozási megoldásainak jelenlegi feltételrendszere a múlt század nemzetközi egyezményeinek, vonatkozó uniós irányelveinek és hazai szabályozásának köszönhető.

Az 1921-es szerzői jogi törvény érzéketlen maradt a 20. század elejének technikai vívmányaival szemben és ez a szabályozási közöny egészen a régi Sztj. hatályba lépéséig, azaz 1970. január 1-ig fennmaradt. Második szerzői jogi törvényünk a BUE-nek való megfelelésre törekedve kizárólag olyan felhasználási módokat sorolt fel szövegében és tett a szerzői jogi védelem tárgyává, amelyek a törvény megalkotásakor már ismertek voltak. Míg a BUE azonban kellő rugalmassággal széleskörű felhatalmazást adott a nemzeti jogalkotók számára a jövőbeni technikai vívmányok felhasználhatóságát illetően, addig a mi '21-es törvényünk – tényleges nevesítés hiányában –, nem szabályozta a rádió útján való közlést, mint a szerzői jogi védelem tárgyát képező technikai újdonságot. A rádiós sugárzás szerzői jogi kérdései azonban annak széleskörű elterjedése miatt nem maradhattak megválaszolatlanul, azt a magyar jogban a nemzetközi szerződéseken nyugvó bírói gyakorlat – mint új technikai vívmányt – besorolta a szerzői jogi rendelkezések hatálya alá. Magyarországnak a BUE-hez való 1922-es csatlakozása pedig egyértelművé tette, hogy a rádió útján való közlés szerzői jogi kérdéseire „a mechanikai előadást szolgáló készülékekre való átvitel” analógiája adhat választ.¹⁴¹

A szerzői jogról szóló harmadik törvényünk, az 1969. évi III. törvény a II. világháború után, egy viszonylag stabilizálódott, de az azt megelőző korszaktól teljesen eltérő társadalmi, politikai és jogi környezetben született meg. Ekkorra már volt Polgári Törvénykönyvünk,¹⁴² amelybe később (1978-ban) bekerült a szellemi alkotások fogalma, ráadásul az Sztj.-vel egy időben a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény, illetve a védjegyek oltalmáról szóló 1969. évi IX. törvény is hatályba lépett.

A szellemi alkotások, így különösen a szerzői művek korszakot jellemző, alapvetően megváltozott rendeltetését rendkívül képletesen írja le Boytha György¹⁴³ a szocialista szerzői jog kialakulása kapcsán:

A felhasználó ipari és kereskedelmi vállalatok társadalmi tulajdonba vételével a szellemi alkotások közönséghez juttatása terén is megszűnt a tőke meghatározó szerepe, s vele a művek felhasználásának elsődlegesen profitra irányuló, a szerzői művek eredeti rendeltetését az értéktöbblet termelésének alárendelő jellege. A szocialista termelési viszonyoknak megfelelően megváltoztak a szerzői alkotásokat értékesítő intézmények, a kiadók, a színházak, a rádió és a filmgyártás feladatai is: elsődleges rendeltetésük a szocialista kultúra fejlesztése és gazdagítása lett; funkciójuk egyrészt kiváló alkotások létrejöttének elősegítésében, másrészt szerzői alkotásoknak a társadalom minél szélesebb rétegeihez való eljuttatásában áll.

141 A rádiósugárzáshoz való jogot a mechanikai előadást szolgáló készülékekre való engedély nélküli átvitelt tiltó rendelkezés alapján ismerte el a Kúria a P.I. 1333/1935. ítéletében.

142 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

143 Benárd-Tímár 1973, 55.

A szerzői alkotások szocialista szemléletű megközelítése, az alkotó szerzők személyhez fűződő jogainak megerősített, törvényi szintű elismerése, vagyoni jogaik állami befolyás alá kerülő védelme, továbbá a szerzői alkotások lehető legszélesebb körű társadalmi hozzáférhetősége tétele a szocialista szerzői jog szabályozásának elsődleges tárgya és jogalkotói célja lett.¹⁴⁴

Figyelmet érdemel az, hogy a szerzői jogi kodifikációra miért csak tíz évvel a magánjogi kódex megalkotását követően került sor. A II. világháborút követően a szerzői jog terén néhány, elsősorban a kiadói jogokat rendező minisztertanácsi- és művelődésügyi miniszteri rendelet¹⁴⁵ ugyan napvilágot látott, azonban az egységes, új szerzői jogi törvényre 1970-ig várni kellett. A '69-es törvény megszületését két tényező is késleltette: egyrészt az átfogó polgárjogi szabályozásra, a Polgári Törvénykönyv 1959-es megalkotására kellett várni, másrészt pedig a BUE 1967-es stockholmi revíziója hozott néhány olyan új rendelkezést, amelyeket a magyar szerzői jogi szabályozásban is figyelembe kellett venni. A törvény első tervezete már 1962-re elkészült, azonban a revíziós rendelkezések tervezetbe építésére csak 1969 tavaszán került sor. A törvényt egy komplett szabályozási csomag egészítette ki: végrehajtására a 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet (a továbbiakban: Vhr.), az egyes alkotói műfajokhoz és a felhasználási módokhoz kapcsolódóan pedig további művelődésügyi miniszteri rendeletek sora. A szerzői jogot így egymással összefüggő és egymásra épülő, koherens jogszabályrendszer alkotta, amely a mai napig megalapozta és rendezte a szerzők és alkotásaik jogi sorsát.

A szerzői jogi jogszabálycsomag a legmagasabb szintű regulációtól szinte a legapróbb részletekig szabályozási rendet teremtett a hazai szerzői jogban, és szerzői jogi megoldásaiban legalábbis támaszkodott a nemzetközi egyezményekre (még ha azoknak nem is felelt meg teljesen – ld. erről később részletesen), valamint a hazai joggyakorlat tapasztalataira.

A szabályozás nívója volt a már említett szemléletváltás, nevezetesen a társadalom érdekében alkotó ember és az alkotói tevékenység eredményének primátusa, valamint a szerző és a mű kapcsolatának elsődleges elismerése és védelme. A törvény deklarálta, hogy az *ex lege* védelem alatt álló alkotás semmilyen módon nem használható fel a szerző, az alkotó hozzájárulása nélkül.

2. A médiaszolgáltatás tartalma: a szerzői mű és a kapcsolódó jogi teljesítmény

Az audiovizuális médiaszolgáltatás tartalma a műsor (az Mttv. 203. § 44. pontja alapján: műsorszámok megszerkesztett és nyilvánosan, folyamatosan közzétett sorozata), amelynek egyes elemeit (a műsorszámokat) jórészt – védelem alatt álló – szerzői művek vagy szomszédos jogi teljesítmények alkotják. Műsorszámnak az Mttv. a hangok, illetőleg hangos vagy néma moz-

¹⁴⁴ A népi demokráciák szerzői jogi kodifikációjáról lásd részletesen: Benárd–Tímár 1973, 58. A témakör újra felbukkan az új Ptk. kodifikációjának a szellemi alkotások jogáról folytatott vitájában. Ld. erről részletesebben: Boytha György: A szellemi alkotások joga és az új Ptk. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/3; Bacher Vilmos: A szellemi tulajdon jogi védelme és a Ptk. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/3.; Ficsor Mihály Zoltán: A szellemi tulajdon és a Ptk.: (észrevételek és javaslatok a polgári jogi kodifikációhoz). *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2001/2.; Faludi Gábor: Szerzői jog, iparvédelem és a Ptk. Konceptiója: I. rész. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/2.; Grad-Gyenge Anikó: Az új Ptk. szerzői joggal és iparjogvédelemmel kapcsolatos rendelkezései: búcsú a szellemi alkotások jogától? A KRE ÁJK 20 éves jubileumi kötete, várható megjelenés: 2013. tavasz.

¹⁴⁵ Az írói művek kiadásáról szóló 98/1951. (IV. 21.) MT rendelet, a Szerzői Jogvédő Hivatal felállításáról rendelkező 106/1952. (XII. 31.) MT rendelet, továbbá az íróknak járó jogdíjakat szabályozó művelődésügyi miniszteri rendeletek stb.

góképek sorozatát tekinti, mely egy médiaszolgáltató által kialakított műsorrendben vagy műsorkínálatban önálló egységet alkot, és amelynek formája és tartalma a rádiós vagy televíziós médiaszolgáltatáshoz hasonlítható. Ebből fakadóan pedig a műsorban megjelenő szerzői mű abban az esetben tekinthető műsorszámnak, ha ez az Mttv. szerinti kritériumoknak megfelel. Ebből logikusan következik az is, hogy nem minden, a műsorban megjelenő szerzői mű tekinthető önálló műsorszámnak, de minden, a műsorban megjelenő szerzői mű mindenképp részét képezi valamely műsorszámnak is. Ez amiatt fontos, hogy láthatóvá váljon: a szerzői mű – általában szerkesztői jellegű – többletteljesítmény során válik műsorszámmá, vagy a műsorszám részévé.

Figyelemmel arra, hogy a fentiek szerint nem lehet egyenlőségjelet tenni a két jogterület fogalmai közé, az alábbiak könnyebb megértése érdekében – kizárólag szerzői jogi vonatkozásokban – itt bevezetjük a műsorelem¹⁴⁶ fogalmát, amelyet alkalmazunk minden szerzői jogi védelem alatt álló szerzői műre vagy kapcsolódó jogi teljesítményre, amely a műsor részét képezi, függetlenül attól, hogy önálló műsorszámnak tekinthető-e vagy sem.

A műsorelem lehet olyan szerzői mű, amelyet kifejezetten a médiaszolgáltatás céljára készítettek (tipikusan ilyenek a tévéfilmek, rádiós hangjátékok, egyes reklámozás céljára készült művek, ezek az adott esetben önálló műsorszámok is), illetve olyan szerzői mű is, amely a médiaszolgáltatáson kívül született, viszont alkalmas arra, hogy abban felhasználják (ilyenek jellemzően a filmalkotások, zeneművek, műsorszámban bemutatott képzőművészeti alkotások).

Lehet műsorelem kapcsolódó jogi teljesítmény is (a fogalomról részletesen később), azaz előadóművészi, hangfelvétel-előállítói, film-előállítói teljesítmény, rádió- vagy televízió-szervezet teljesítménye vagy ritkábban adatbázis-előállítói teljesítmény. Fontos itt hangsúlyozni, hogy a műsorelemek többféle teljesítményt is egyesíthetnek: ilyenkor az oltalmak párhuzamosan állhatnak fenn. A kapcsolódó jogi teljesítmények is készülhetnek természetesen kifejezetten a médiaszolgáltatás céljára és lehetnek korábban készült teljesítmények is.

Figyelemmel arra, hogy az előbbiek szerint a médiaszolgáltató igen sok esetben nem maga hozza létre azt a – médiaszolgáltatási szempontból legalábbis – „nyersanyagot”, amelyből a műsor készül, ezért kulcsfontosságú annak az áttekintése, hogy egyáltalán melyek is a védelem alatt álló műsorelemek (melyekkel kapcsolatban a médiaszolgáltatónak a felhasználási jogokat meg kell szereznie, vagy van magának szerzői vagy szomszédos joga).

E fejezetben azt mutatjuk be, hogy milyen feltételekkel tekinthető egy leendő műsorelem szerzői műnek, illetve kapcsolódó jogi teljesítménynek, illetve melyek azok az új műsortípusok, amelyek vonatkozásában a védelem fennállása kérdéses lehet. Ez több szempontból is releváns kérdés: egyrészt a jogok keletkezése és megszerzése szempontjából, másrészt viszont a jogszerzéssel kapcsolatos költségelem szempontjából. Már itt előre lehet bocsátani azt a megfigyelést azonban, hogy a médiaszolgáltatás piaci értéke szempontjából egyáltalán nem biztos, hogy az a tartalom nem bír értékkel, amely nem áll szerzői jogi védelem alatt. Ugyanakkor hangsúlyozni szükséges, hogy a médiaszolgáltató által előállított program mint szomszédos jogi teljesítmény mindenképpen médiajogi értéket képvisel.

146 A fogalmat az SZJSZT is alkalmazta többek között az ún. Cappuccino-ügyben. Ld. SZJSZT 26/2000. – Rádiós műsorformátum és szerzői jogi védelme (a továbbiakban: Cappuccino-ügy).

2.1. Szerzői művek mint műsorelemek

A hatályos szerzői jogi rendben ahhoz, hogy egy szellemi alkotás szerzői jog által védettnek minősüljön, két pozitív és konjunktív feltételnek kell megfelelnie. Ezek hiánya nem feltétlenül jelent teljesen védelem nélküli állapotot, ugyanis azt nem zárja ki a törvény, hogy ezek az alkotások más jogterület eszközei által védettek legyenek. Ha több oltalmi forma feltételeinek is megfelel a vizsgált szellemi alkotás, akkor pedig akár több oltalmi forma is védheti.

A szerzői jogi védelem elsődleges feltétele, hogy az alkotás az irodalom, a tudomány vagy a művészet területére essen. Ezt a kategóriát tágan értjük: a hatályos Szjt. nem definiálja, hogy mit kell irodalom, tudomány, művészet alatt érteni, ez a mindenkori irodalom, tudomány és művészet saját feladata. A törvény csak egy példálódzó felsorolást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy mit tekintünk úgy, hogy az az irodalom, a tudomány vagy a művészet területére tartozik (vagyis szerzői jog védheti).

Ezek között a törvény kifejezetten említ olyan műtípusokat is, amelyek eleve az audiovizuális médiaszolgáltatás igényének megfelelően jönnek létre, „médiaszpecifikus” műtípusok (rádió- és televíziójáték), illetve olyanokat, amelyek jellemzően felhasználásra kerülnek az audiovizuális médiaszolgáltatás során is (forgatókönyv, dísletterv), továbbá olyanokat is, amelyek rendszerint felhasználásra kerülnek (zenemű szöveggel vagy anélkül, irodalmi mű – regény, vers, újságcikk –, nyilvánosan tartott beszéd, a színmű, a zenés színmű – opera, musical –, táncjáték, némajáték, filmalkotás és más audiovizuális mű, a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve, a fotóművészeti alkotás, a jelmezterv, az ipari tervezőművészeti alkotás, vagy a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis). Érdemes itt utalni arra, hogy a szerzői alkotások általános törvényi megfogalmazását a régi Szjt. Vhr.-je is meghatározta egy nem taxatív felsorolással. A felsorolás tartalmazta az irodalmi művek között a publicisztikai műveket és már nevesítette a rádió- és televíziójátékot is.

A hatályos Szjt. 1. §-ában szereplő lista példálódzó jellege lehetőséget ad arra, hogy a bírói és a szakértői gyakorlat továbbfejlessze azt úgy, hogy az újonnan létrejövő műtípusok folyamatosan bekerülhessenek a védelem alá akár törvényt módosítás nélkül is.

Az SZJSZT gyakorlata ebből a szempontból rendkívül szerteágazó. A Testület szerzői jogi védelemre alkalmasnak tekintette egy – még a régi Szjt. alapján vizsgált esetben – a bohóc-tréfát.¹⁴⁷

A lézer fényjáték esetében pedig az SZJSZT kimondta, hogy az szerzői jogi oltalom alatt álló vizuális művészeti alkotás lehet, amelyben a technikai háttér is a mű része, így a fényjáték szerzőjének minősül a zeneszerző, a koreográfus, a fényjáték alkotója és a szoftver szerzője is.¹⁴⁸

Témánk szempontjából kiemelkedő jelentőségű, hogy az SZJSZT álláspontja szerint szerzői jogi védelem illetheti a weboldalt is, mivel az abban megjelenő grafikák, színvilág, a honlap mérete, formátuma, a feliratok, képek elrendezése egyéni, eredeti jellegű lehet. A honlapok tartalmazhatnak irodalmi műveket és szoftvereket is, amelyek szintén védelem alatt álló, a honlaptól függetlenül is védelem alatt álló szerzői alkotások.¹⁴⁹ Vagyis nem csupán a honlap egésze, de az abban megjelenő egyes részek is állhatnak önálló szerzői jogi védelem alatt.

¹⁴⁷ SZJSZT 7/1973. – Bohóc-tréfák szerzői jogi oltalma.

¹⁴⁸ SZJSZT 31/2005. – Az átdolgozás szintjét el nem érő inspiráció színpadi lézerprodukció esetén.

¹⁴⁹ SZJSZT 3/2005. – Internetes portál (weboldal) szerzői jogi védelme.

Az SZJSZT több ügyben is érintette azt a kérdést,¹⁵⁰ hogy mi minősül multimédia műnek, ugyanakkor ennek egzakt megfogalmazására mindeddig nem került sor. Mindenesetre annyit meg lehet itt jegyezni, hogy a multimédia művek körébe tartozhatnak az olyan DVD-k, amelyek például egy filmalkotás mellett, ahhoz kapcsolódóan szerkesztett formában egyéb információkat, műrészleteket, riportokat, zenei felvételeket is tartalmaznak. Ennek azonban ma már csak annyi jelentősége van, hogy az ilyen alkotások egyben is állhatnak védelem alatt (pl. mint gyűjteményes művek), és nem csak az egyes elemeik.

A szerzői jogi védelem kizárólagos feltétele, hogy az alkotásnak a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleggel kell rendelkeznie. A szerzői jogi védelem a törvény szerint olyan alkotásra áll fenn, amely a szerzőjének önálló, egyéni szellemi terméke. A törvény általános meghatározása közel száz éves jogi tradícióra nyúlik vissza. A Kúria ítélete szerint „a szerzői jogi védelem szempontjából csak azok a művek jöhetnek tekintetbe, amelyek alkotóik egyéniségének bizonyos sajátosságát viselik magukon.”¹⁵¹ Az ítélet az alkotás egyéni, eredeti jellege mellett megemlíti az „újszerűség bélyegét” is, mint a szerzői jogi oltalom követelményét: „Ismert adatoknak, meglévő anyagnak feldolgozása is védelem alatt álló mű, ha ebben önálló, egyéni tevékenység nyilvánul meg, és az újszerűség bélyegét viseli magán.” A régi Szjt. előtti bírói gyakorlat szerves átvételét igazolja egy másik, még 1955-ben született ügyben kifejezésre jutott álláspont is, miszerint „A szerzői jogi védelem szempontjából közömbös az, hogy a műnek mennyiben van irodalmi vagy művészeti értéke.”¹⁵² Ugyanez a bírói álláspont ugyanakkor a szerzői mű minimális mércéjét a „használhatóság” fogalmában határozta meg: „A használható szerzői mű gyengébb minősége csak a szerzői jogdíj mérvére lehet befolyással.”

Fontos, hogy a szellemi tevékenység azé a személyé legyen, akit szerzőnek tekintünk és nem másé: ha más a mű tényleges alkotója, az csak az ő javára keletkeztethet szerzői jogi védelmet. Az, aki a televízióműsornak csak az ötletét adja, vagy az anyagi támogatást biztosítja a létrejöttéhez, nem minősül szerzőnek.¹⁵³ A régi Szjt. is az alkotás érzékelhető eredményét, de nem az alkotás folyamatának minden mozzanatát védte. A régi Szjt. és az annak nyomán kialakult gyakorlat megerősítette azt a BUE alapján már korábban is alkalmazott elvet, miszerint egy szerzői mű ötlete önmagában nem részesül védelemben. Az „alkotás” és a „mű” kifejezések egyrészt a szellemi teljesítményre, másrészt pedig befejezett cselekményre, annak eredményére utalnak. A szerzői jogi produktumot elindító ötletet – ennek megfelelően – a jog már akkor sem értékelte önálló védelemre méltónak. A Legfelsőbb Bíróság egy filmnovella társszerzőségének megállapítására irányuló perben megállapította: „Egyedül a gondolat, az ötlet szerzői jogi védelemre nem tarthat igényt, mert csak a formába öntött gondolat az, amely oltalomban részesül, ha egyéni és eredeti.”¹⁵⁴ A bíróság annak az esetben a kapcsán, miszerint a „Halálmadár” című dal a „Főnix éjszakája” című dal létrejöttéhez az ötletet szolgáltatva, megállapította, hogy „A téma, a gondolat fölvetése nem jelenti a mű megalkotását, nem alapozza meg a szerzői jogot.”¹⁵⁵

150 SZJSZT 36/2007/1. – Szakirodalmi mű közzététele és felhasználása az internet útján; SZJSZT 15/2008. Felhasználási engedély szerzése filmben felhasznált zeneműnek a filmmel együtt DVD-n; SZJSZT 01/2009/1. – A zeneművekre és zeneműszövegekre fennálló kizárólagos többszörözési és terjesztési jog gyakorlása, különös tekintettel az Szjt. 19. §-ára.

151 A Kúria P.I.3581/1934. ítélete.

152 Áf.II.20.954.

153 SZJSZT 41/2004. – Azonos ötlet megjelenése különböző alkotásokban.

154 Legf. Bír. Pf. III.20107/1970.

155 Legf. Bír. Pf. IV.21060/1984.

Az ötletvédelem kapcsán utalunk az SZJSZT egyik, az alkalmazott grafika megítélésének tárgykörében adott szakvéleményére, amely szerint:

Önmagában a téma, mint ötlet még nem művészi alkotás, azt a feldolgozás minősége, eredetisége, sajátossága teszi azzá. Bár a téma megválasztása nem a felperes eredeti gondolata volt, a felperes mégis e műfajban eredeti önálló művet alkotott, ami a figura ötletes megjelenítésében mutatkozik, így ez szerzői jogi oltalomra alkalmas.¹⁵⁶

A szellemi tevékenység követelménye azt jelenti, hogy nem lehet az alkotás teljesen mechanikus, körülmények, szabályok által determinált: csak abban az esetben keletkezik szerzői jogi oltalom, ha az eredmény létrehozásában van mozgástere, a megoldási, kivitelezési, megfogalmazási lehetőségek között van választási lehetőség az alkotónak. Az egyéniség követelménye a szerzői jogi védelem eredője: ennek alapján a műnek hordoznia kell a szerző személyiségének lenyomatát. Az eredeti jelleg kritériuma pedig azt a követelményt állítja, hogy nem lehet a mű egy másik alkotás másolata, szolgai utánzása.

Az egyéni, eredeti jelleg fennállásának vizsgálatánál – adott esetben – műfajonként más és más mércét kell alkalmazni, hiszen a védelem fennállásának megítélése igazodik a mű tartalmának és műfajának sajátosságaihoz. „A szerzői műfogalomnak reális és objektív alapon kell nyugodnia, ami nem lehet sem több, sem kevesebb, mint a saját szellemi alkotás ténye.”¹⁵⁷

A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől. Vagyis a szerzői mű terjedelme csak annyiban szempont, hogy az adott méret alkalmas-e a szerző egyéni, eredeti szellemi tevékenységének tükrözésére. Szerzői mű lehet egy reklámszpot is, vagy egy film trailere, de akár egy több órás film is. Az általános feltételek teljesítése esetén egy Oscar-díjas film, mint filmalkotás ugyanúgy védett, mint egy olyan alkotás, amely esetleg művészileg kevésbé minősül értékesnek. Nem számít az sem a védelem fennállása szempontjából, hogy a mű milyen művészeti stílusban született: a korszak modern irányzatainak megfelelő-e, vagy valamely korábbi művészeti irányzatba illik. Végül nem tekinthető a védelem feltételének az sem, hogy az adott mű jó vagy gyenge alkotás-e. Ehhez hozzá lehet tenni, hogy a védelemből nincsenek kizárva a funkcionalitással bíró alkotások sem: tehát attól függetlenül, hogy az alkotás hasznosítható-e valamilyen gyakorlati célra, ha egyébként teljesíti a védelem feltételeit, állhat szerzői jogi védelem alatt. Mindegyik alkotás ugyanolyan erősségű, tartalmú szerzői jogi védelem alatt áll.

Ide tartozik, hogy az SZJSZT gyakorlata szerint a szerzői jogi védelem megalapozásának, meglétének nem feltétele, hogy a mű főcímet, „vége” főcímet és stáblistát tartalmazzon. Bár az Szjt. 65. § (1) bekezdése meghatározza, mikor minősül a filmalkotás befejezettnek, nemcsak a befejezett filmalkotás állhat szerzői jogi védelem alatt.¹⁵⁸

Témánk szempontjából különösen fontos a filmalkotással, mint olyan műtípussal foglalkozni, amely tipikus műsorelem és amelyre vonatkozóan az Szjt. több szempontból is sajátos, az általános szabályoktól eltérő rendelkezéseket ad. Ennek az oka elsősorban az, hogy a filmalkotások és más audiovizuális művek jellemzően ipari viszonyok között születnek, így szabályai is ehhez a környezethez igazodnak.

156 Messik Márta (vál., szerk., kieg.): *A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeinek gyűjteménye*, I.: 1970–1977. Budapest, 1981. (A továbbiakban: SZJSZT Gyűjtemény I.) 215. Ü.sz.:16/1976 2.P.20.398/1976. Ötletvédelem nincs.

157 SZJSZT 01/2005. – Azonos, illetve hasonló ötlet alapján egymástól függetlenül készült grafikai alkotások szerzői jogi védelme.

158 SZJSZT 39/2000/1–2. – Filmek engedély nélküli bemutatása; az okozott hátrány.

Tehát az Szjt. 1. §-a a szerzői művek példálódzó listájában említi a filmalkotásokat és más audiovizuális műveket. Emellett a külön, rájuk vonatkozó (IX.) fejezetben definiálja is a filmalkotást: ez olyan mű, amelyet meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli vagy hanggal összekapcsolt sorozatával fejeznek ki, függetlenül attól, hogy azt milyen hordozón rögzítették. A példálódzó felsorolás szerint ilyen különösen a filmszínházi vetítésre készült játékfilm, a televíziós film, a reklám- és a dokumentumfilm, valamint az animációs és az ismeretterjesztő film [Szjt. 64. § (1)].

A filmalkotás Szjt.-beli fogalmát szükséges összeolvasni az Mttv. és a Filmtörvény¹⁵⁹ vonatkozó fogalmával is (előbbi a 203. § 11., utóbbi a 2. § 2. pontjában). Alapvetően abból kell kiindulni, hogy e törvények alapján ugyanazt kell filmalkotás alatt érteni, mint amit az Szjt. ilyennek tekint. Ugyanakkor azonban vannak olyan alkotások, amelyeket az Szjt. szerint filmalkotásnak kell tekinteni, de ezen törvények alapján mégsem tartoznak ebbe a körbe, a szabályozás eltérő céljai miatt. Az Mttv. 203. §-ának 11. pontja szerint filmalkotás a szerzői jogról szóló törvény szerinti filmalkotás, ilyen különösen a játékfilm, a televíziós film, a televíziós filmsorozat, az animációs film és a dokumentumfilm. Nem tartozik azonban ide a hír- és politikai tájékoztató műsorszám, az aktuális- és szolgáltató magazin műsorszám, a sportműsorszám vagy egyéb esemény közvetítését tartalmazó műsorszám, a játék- és vetélkedő műsorszám és a kereskedelmi közlemények. A kivételek oka az, hogy az egyes médiaszolgáltatókra irányadó előírások alapján ez utóbbiak médiajogi szabályozási, és/vagy támogatási szempontból ne legyenek filmalkotásoknak tekinthetők. Az, hogy más az Szjt. és az Mttv. filmalkotás-fogalma, jelentőséggel bír aszerint, hogy mely műsorszámokban megengedett a termék megjelenítés [Mttv. 30. § (2) a)], hogy az adott műsorszám milyen gyakran szakítható meg reklámmal [Mttv. 34. § (2)], hogy mely műsorszámot kell a hallásszerűtek számára hozzáférhetővé tenni [Mttv. 39. § (2) b)], hogy a lineáris médiaszolgáltató számára előírt támogatási kötelezettség mely alkotások támogatásával teljesíthető [Mttv. 136. § (8)].

A lineáris médiaszolgáltatókra vonatkozó, magyarmű-szolgáltatói kötelezettség szempontjából is van jelentősége annak, hogy mi minősül filmalkotásnak [Mttv. 20. § (1) b)]. Itt összekapcsolódik a Mttv. a Filmtörvény definíciójával is, ugyanis az Mttv. szerinti filmalkotások közül csak az minősül magyar műnek, amelyet a Filmtörvény magyar műnek minősít. Ez a meghatározás pedig beemeli a mediaszabályozásba a Filmtörvény filmalkotás-fogalmát is, hiszen a Filmtörvény csak olyan műveket minősít magyarnak, amelyek a saját filmalkotás-definíciója szerint filmalkotások. (A Filmtörvény a filmgyártás, illetve a filmterjesztés állami támogatásának szabályait határozza meg. Ilyen támogatásokban azonban pl. a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló törvény hatálya alá tartozó reklámfilmeket nem kívánta részesíteni, ezért ezek a Filmtörvény alkalmazása során nem tekintendők filmalkotásnak.)

Mindenesetre azt fontos hangsúlyozni, hogy az eltérő fogalomhasználat nem befolyásolja a szerzői jogi védelem fennállásának kérdését, illetve a szerzői jogi szempontból filmalkotásnak minősítést.

A külön nevesített műtípusok között meg kell említeni a gyűjteményes műnek minősülő adatbázist is. Adatbázis az Szjt. 60/A. § (1) bekezdése alapján önálló művek, adatok vagy egyéb tartalmi elemek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjteménye, amelynek tartalmi elemeihez – számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon – egyedileg hozzá lehet férni. Az adatbázisra vonatkozó rendelkezések tágan értendők: beletartoznak az

159 A mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény (a továbbiakban: Filmtörvény).

adatbázis működtetéséhez, illetve tartalmának megismeréséhez szükséges dokumentációk is, de nem tartoznak bele a számítástechnikai eszközökkel hozzáférhető tartalmú adatbázis előállításához vagy működtetéséhez felhasznált szoftverek. Mindazonáltal nem minden, a törvényi definíciónak megfelelő adatbázis áll szerzői jogi védelem alatt, hanem csak a gyűjteményes műnek minősülő adatbázisok: így azok, amelyeknek a tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű. Ilyen adatbázis lehet az audiovizuális médiaszolgáltató napi vagy a heti programja, amelynek összeállítása, elrendezése lehet egyéni, eredeti jellegű.¹⁶⁰ Ennek a szerzője nem a médiaszolgáltató, hanem a médiaszolgáltatóval polgárjogi, vagy munkajogi kapcsolatban álló a természetes személy (adott esetben a médiaszolgáltató munkavállalója), akinek feladatát képezi a médiaszolgáltató műsorainak adatbázisát létrehozni.

Külön meg kell itt említeni, hogy a mű (például egy film, egy műsorszám) címe a műtől elválasztva (akár mű nélkül), önállóan is védelem alatt állhat akkor, ha sajátos jelleggel bír (ez lényegében a műcímekkel kapcsolatban is az egyéni, eredeti jelleg kritériumát jelenti.) Az SZJSZT kialakított egy általános elvet is a művek címének védelmével kapcsolatban: eszerint pedig minél speciálisabb egy cím az azonos műfajú művek címeivel összehasonlítva, annál nagyobb esélye van annak, hogy oltalomban fog részesülni. Nem az a lényeges tehát a védelem fennállása szempontjából, hogy a „fogyasztók” egy műcímet hozzákapcsoltak már egy konkrét műhöz. Egy popzenei szám esetében az „Ezüst Gitár” cím nem minősült sajátos címnek,¹⁶¹ miközben a „Szomorú Vasárnap” sajátos és ilyen módon védett címnek minősült,¹⁶² és a „Mátrix – Újratöltve” cím egy mozifilm esetében ugyanígy.¹⁶³ Az SZJSZT legújabb gyakorlata alapján a „Csiribiri”¹⁶⁴ nem minősült sajátos címnek, ugyanakkor viszont az „Egy boltkóros naplója” cím igen.¹⁶⁵

Az 1. §-beli példálódzó listában nem szerepel a reklámozás céljára létrejött mű,¹⁶⁶ mint funkcionális alkotás, de az egyes műfajokra vonatkozó külön rendelkezések között megjelenik. A reklámozás céljára létrejött mű sajátos: ugyanis nem egy elkülönült műtípusról van szó, hanem olyan alkotásról, amely lehet akár például filmalkotás, más audiovizuális alkotás, grafikai alkotás, amelyet kifejezetten a reklámozás céljára hoznak létre. A rá vonatkozó speciális szabályok is a célra rendelt felhasználásához köthetők, egyebekben ezek a művek ugyanúgy használhatók fel, mint bármely más alkotás.

A sajátosságok legfőbb oka a felhasználás általánostól eltérő voltában jelentkezik. Az általánostól való eltérés az, hogy a reklám céljára megrendelt mű – ahogy elnevezéséből is következik – kifejezetten és csakis reklámban (gazdasági, politikai reklám) használható fel; minden reklám céljára megrendelt mű gazdasági döntés eredménye, a megrendelő igényei szerint létrejött funkcionális alkotás. További sajátosság, hogy a szerzői jogi értelemben vett felhasználó a Grtv.¹⁶⁷ *terminus technicus*a szerint részben a reklámszolgáltató, aki önálló gazdasági tevékenysége körében a reklámot megalkotja, létrehozza, illetve ezzel összefüggésben

160 Ezzel kapcsolatban ld. a C-241/91. számú Radio Telefis Eireann és Independent Television Publications Ltd. kontra Bizottság ügyben hozott ítélet.

161 SZJSZT 8/1986. – A mű „nem sajátos” címe.

162 BH1986. 14.

163 SZJSZT 13/2003. – Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmben.

164 SZJSZT 22/2010. – Cím szerzői jogi védelme.

165 SZJSZT 21/2009. – Cím szerzői jogi védelme.

166 Szt. 63. §.

167 A gazdasági reklámtevékenység feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény.

egyéb szolgáltatást nyújt, részben pedig a reklám közzétevője, amennyiben a felhasználás során szerzői jogilag releváns cselekményt végez.¹⁶⁸

Bár a védelem általános feltételeinek rendszerint megfelelnek, valamilyen egyéb okból kifolyólag a törvény egyes alkotásokat kifejezetten kivesz a szerzői jogi védelem alól annak érdekében, hogy ezek az alkotások szabadon hozzáférhetők legyenek.

Az alkotások védelmének azon kritériumából, hogy a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleggel kell bírniuk, következik az, hogy az egyszerű tények, napi hírek (például az Országgyűlés megalakulása, egy színházi bemutató időpontja és a darabban szereplő színészek neve) nem áll szerzői jogi védelem alatt. Ez természetesen csak a tényekre vonatkozik. Ha az újságíró ezeket a tényeket önálló értékelésre, a saját véleményének kifejtésére használja fel (például hogy mi következik az adott választásokon létrejött parlamenti arányokból, vagy hogy hogyan sikerült a bemutató előadás), azt már illetheti szerzői jogi védelem, de az is igaz, hogy a sajtón belül az aktuális közleményekre nézve szabad az átvétel.¹⁶⁹

Valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek. Az ötletek (például egy TV-műsor ötlete) általában még nem bírnak olyan kidolgozottsággal, ami tükrözhetné a szerző egyéni, eredeti szellemi tevékenységét és így érdemes lenne a szerzői jogi védelemre. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy például titoktartási megállapodás vonatkozzon rájuk.

Témánk szempontjából különösen fontos a műsorformátumok védelmének kérdése. A műsor leírásokra, műsorformátumra vonatkozó szerzői jogi felvetésekkel a Szerzői Jogi Szakértői Testület több ügy kapcsán is foglalkozott.¹⁷⁰ „A műsorformátum azonos cím alatt futó, azonos külső és műsorszám-felépítési jellegzetességekkel sugárzott, eltérő tartalmú műsorszámok közös vonásait jelölő, nem jogi, üzleti fogalom.”¹⁷¹

Az SZJSZT a Cappuccino-ügyben megállapította a műsorformátum fogalmát: „az ötleten, elven és elgondoláson túlmutató, kellően kidolgozott séma, terv, amely meghatározza azokat a jellemzőket, amelyekkel az egységbe tartozó minden műsorszámnak rendelkeznie kell.”

168 A rádió- és televízió szervezetek, illetőleg az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény (a továbbiakban: Ektv.) értelmében vett tartalomszolgáltatók – az Szt. 26. §-a értelmében – szerzői jogi felhasználást, nyilvánossághoz közvetítést végeznek. Az audiovizuális médiaszolgáltatásban felhasznált reklámok esetében a reklám közzétevője, nevezetesen a rádió, televízió, és a tartalomszolgáltató közvetlenül szerzői jogi felhasználónak minősül, amely a jogokat egyenesen a szerzőtől szerzi meg. Ez akkor is így van, ha a közbeiktatott reklámműnyökség, mint reklámszolgáltató jogosultsága arra is kiterjed, hogy a megrendelő reklámozó javára, annak nevében a reklám közzétételére vonatkozó szerződést/szerződéseket is megkösse. (Ld. bővebben: SZJSZT 29/2006. – Reklámcélra készített művekre fennálló szerzői vagyoni jogok átruházása, illetve ilyen művekre adott felhasználási szerződések.) Tekintettel a reklámcélú művek speciális felhasználási módjára, a vagyoni jogok a legtöbbször jogi személy felhasználóra átruházhatók és az adott felhasználási szerződés felek által kialakított tartalmának jelentősége is megnő. A szerződésben – az általában szokásos és szükséges tartalmi elemeken túl – a törvény előírása szerint meg kell állapodni a felhasználás módjában, mértékében, földrajzi területében, időtartamában, a szerzőnek járó díjazásban és a reklám hordozójában. [63. § (2) bekezdés] Ez utóbbi kérdésben azért, mert a reklám célján kívüli felhasználáshoz a szerző újabb engedélyre van szüksége. A reklám céljára megrendelt művekre a közös jogkezelés nem terjed ki. [63. § (3) bekezdés] Mindezek alapján a szerző a felhasználás teljes folyamatát átláthatja és ellenőrizheti, továbbá a felhasználási szerződésben – közös jogkezelő szervezet beiktatása nélkül is – meg tudnak állapodni a felek egy, az egész felhasználási folyamatot lefedő díjazásban. Az előzetesen meglévő művek is felhasználhatók a reklám céljára. Az ilyen felhasználást a szabályozás kivonja a közös jogkezelés alól azzal a megszorítással, hogy a reklámcélú felhasználást egyrészt a szerzőnek írásban közölnie kell a közös jogkezelő szervezettel, másrészt pedig – értelemszerűen – a közös jogkezelő szervezettel fennálló sugárzási szerződést is módosítani szükséges. A reklámcélú felhasználás közös jogkezelés alóli kivonásának törvényi kimondására azért volt szükség, mert a már meglévő zenei, irodalmi művek, képzőművészeti alkotások felhasználásának engedélyezése – általános esetben – a közös jogkezelés körébe tartozik.

169 SZJSZT 19/2003. – Cikkek másolatainak engedély nélküli többszörözése és terjesztése, 28/2003. – A sajtófigyeléssel kapcsolatos szerzői és szomszédos jogi kérdések, 25/2000. – Tények, hírek a szerzői jog tükrében, 11/2007. – Cikk szerzői jogi védelme.

170 SZJSZT 09/2000. – Televíziós műsorformátumok és műsorok szerzői jogi védelme, SZJSZT 26/2000. – Rádiós műsorformátum és műsor szerzői jogi védelme, SZJSZT 28/2000. – Televíziós műsorformátum és műsor szerzői jogi védelme, SZJSZT 24/2008. – Televíziós műsor formátumának egyéni, eredeti jellege stb.

171 Cappuccino-ügy.

A műsorformátum esetében a formai azonosságot az elnevezés, a színvilág, az azonos kísérő zene, továbbá a helyszín, a műsor szereplői, a tartalmi egységet a szerkesztési elv azonossága biztosítja. A valóságshow-k műsorformátuma kapcsán az SZJSZT azt a véleményt képviselte, hogy az egyes műsorszámok részletes tartalma más és más, a tartalom az adott műsorszám sugárzása, illetve felvétele, rögzítése során alakul ki. Az azonos formátum alá tartozó műsorszámok egymástól függetlenül érzékelhetők, megérthetők, élvezhetők és nincs összefüggő cselekményük.

Az SZJSZT a Cappuccino-ügyben adott szakvéleményében a műsorszámok szerkezetét vizsgálva úgy foglalt állást, hogy nincs szó szerzői jogi védelmet élvező alkotásról.

Sem a rádióműsorok szokásos elemeit képező alkotóelemek – hírek, reklámok, sporthírek, meteorológiai jelentések stb. – megléte és egymáshoz való viszonya nem éri el az egyéni eredeti szellemi alkotás szintjét, de az olyan többletelemeknek a műsorba való belefoglalása sem, mint az ébresztések, a hanghatások vagy a minihangjátékok. Mindezek az ötletek szintjén állnak külön is és egymáshoz való viszonyukban is, s mint ilyenek, nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben.

A Legfelsőbb Bíróság ugyanebben az ügyben felülbíráta az SZJSZT álláspontját és a szakvéleményben megfogalmazottaktól eltérő következtetésre jutott. „A felperesek által éveken át szerkesztett és vezetett rádióműsor a visszatérő tartalmi elemei és a műsorvezetők sajátos stílusa folytán egyenként és összességében is különbözött a más, könnyed hangvételő, szórakoztató rádióműsoroktól.” Az LB annak a ténynek, hogy a magát könnyed hangvételő, szórakoztató rádiós műsort nem a felperesek találták ki, nem tulajdonított szerzői jogi relevanciát, a szerzői jog ugyanis nem az újdonságot, hanem az egyéni, eredeti jelleget védi. Az ítélet leszögezte, hogy

A különböző műsorelemekből felépülő szerkesztői és műsorvezetői tevékenység eredményeként létrejött rádióműsor szerzői jogi védettségét ugyanis nem zárja ki az a körülmény, hogy a műsor egyes alkotóelemei önmagukban csak ötletnek minősülnek. Az a szellemi tevékenység ugyanis, amely az ötleteket egységes rádióműsorrá szerkeszti és a szerkesztés eredményeként létrejött műsor más hasonló jellegű információs és szórakoztató műsoroktól megkülönböztethetően egyéni, eredeti jellegekkel rendelkezik, szerzői jogi védelem alatt álló alkotásnak minősül.¹⁷²

Az ítélet a konkrét ügyben – anélkül, hogy a formátum szerzői jogi védelmét kimondta volna, – a szerkesztői teljesítmény értelmezésével összetett műnek tekintette a formátum összeállított elemeinek összességét. Nem szabad a Legfelsőbb Bíróság döntését félreértelmezni. Nem állapította meg, hogy a formátum védelem alatt áll – ezt nem is tehette. De az adott konkrét esetben a szerkesztői teljesítmény értelmezésével összetett műnek tekintette a „formátum” összeállított elemeinek összességét.

A rádiós és televíziós műsorformátum szerzői jogi megítélésével kapcsolatban – összefoglalóan – leszögezhető, hogy nincs általános, önálló műsorformátum-védelem sem a magyar, sem a külföldi szerzői jogban. Az audiovizuális médiatartalom megszületésének alkotói folyamatában csak esetenként, valamennyi körülmény ismeretében dönthető el, hogy „a műsor egymás utáni adásai egységes vonásainak összessége, (amelyet esetleg szinopszisban, forgató-

172 LB Pf.IV.25.051/2001/8., SZJSZT 24/1998. – Az időszaki kiadványok egyes példányainak mint gyűjteményes műveknek, valamint a bennük szereplő alkotásoknak a szerzői jogi megközelítése.

könyvben rögzítenek) megfelel-e a szerzői jogi védelem követelményeinek.¹⁷³ Szintén egyedi megítélés tárgya lehet az adott műsorformátum elemeinek, az egyes műsoroknak, műsorrészeknek a szerzői jogi vizsgálata.

Az adott mérlegelés járhat azzal az eredménnyel, hogy a forgatókönyv kidolgozottságát elérő műsorformátum, mint szakirodalmi mű megfelel a szerzői jogi követelményeknek, és ezáltal védelemben részesül. A csak műsorleírást tartalmazó „formátum” ugyanakkor – egyszerű kifejezőmódja és az esztétikai megformáltság hiánya miatt – önmagában nem olyan szerzői jogi teljesítmény, amely oltalomban részesülhetne; ilyenkor ugyanis a leírás célja, hogy utasításokat adjon.¹⁷⁴

A műsorformátum egyes elemei ugyanakkor az egyes epizódokban töltődnek fel olyan tartalommal, amelyek egyéni, eredeti jellegüknel fogva élvezhetnek szerzői jogi védelmet.

A műsorformátum részeit alkotó műsorszámok – ennél fogva – egyenként audiovizuális műnek minősülnek és szerzői jogi védelemben részesülnek.

Itt felmerül természetesen az is, hogy az adott formátum a hatályos Ptk.¹⁷⁵ szerint nem nevesített szellemi alkotásként, vagy know-how-ként védett lehet-e. Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy mindkét esetben feltétele a védelemnek, hogy ne váljon bárki számára megismerhetővé a formátum. Vagyis ha a formátumban előállított műsort sugározták, azzal az ilyen jellegű védelme lehetősége is megszűnik.¹⁷⁶ (Itt lehet utalni arra, hogy az új Ptk. alapján a nem nevesített szellemi alkotásként való védelem már nem lesz biztosított, a know-how védelme pedig az üzletitok-védelem altípusaként kerül majd szabályozásra.¹⁷⁷)

Idetartozik még az, hogy a gyűjteményes mű egészére a szerzői jog a szerkesztőt illeti, anélkül, hogy a gyűjteménybe felvett egyes részek önálló szerzői jogát ez érintené. A szerkesztő olyan sajátos társszerző, aki a gyűjteménybe, adott esetben az audiovizuális műsorba a médiatartalmakat egyéni, eredeti szempontok szerint válogatja és állítja össze. A szerkesztőnek ez a tevékenysége akkor válik a szerzői jog szempontjából értékelhetővé és védetté, ha éppen e szerkesztési, válogatási és összeállító tevékenység eredményeként jön létre a műsor, mint szerzői alkotás; a műsorban szereplő elemek pedig nem feltétlenül szerzői művek és élveznek szerzői jogi védelmet. A szerkesztői tevékenységnek egyéni, eredeti jellege a védelem alapfeltétele, szükséges, hogy „(…) az összeállításon az alkotó szellem tevékenységéből fakadó eredetiség jegyei felismerhetők legyenek. Ilyen esetben a szerkesztő követelheti, hogy mint szerkesztőt művén feltüntessék.”¹⁷⁸

173 id. Ficsor Mihály (szerk., megj.): A szerzői jog a gyakorlatban. *A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeinek gyűjteménye*, III.: 1997–2003. Budapest, KJK-Kerszöv, 2004. (A továbbiakban: SZJSZT Gyűjtemény III.)

174 SZJSZT 32/2010. – Televíziós műsor alapját képező szinopszis szerzői jogi védelme.

175 Ptk. 86. § (3)–(4) bekezdés, 1978. évi 2. törvényerejű rendelet 4. § (1) bekezdés.

176 SZJSZT 9/2000. – Televíziós műsorformátumok és műsorok szerzői jogi védelme, SZJSZT 26/2000. – Rádiós műsorformátum és műsor szerzői jogi védelme, SZJSZT 28/2000/1–2. – Televíziós műsorformátum és műsor szerzői jogi védelme, SZJSZT 24/2008 – Televíziós műsor formátumának egyéni, eredeti jellege, SZJSZT 32/2010. – Televíziós műsor alapját képező szinopszis szerzői jogi védelme.

177 T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről, 2:47. §.

178 LB Pf.III.20015/1977., BH1978/9.376.

2.2. Kapcsolódó jogi teljesítmény mint műsorelem

Ahogy arra már utaltunk korábban, a műsorelem nem feltétlenül szerzői mű, de ez nem jelenti azt, hogy ne állhatna szerzői jogihoz hasonló védelem alatt, illetve hogy a műsorelemeken a szerzői jogi védelem mellett esetleg ne állhatna fenn más tartalmú védelem is. A szerzői jogihoz hasonló védelmi formák átfogó néven a kapcsolódó jogi oltalmak. A kapcsolódó jogi oltalom közvetett tárgya kapcsolódó jogi teljesítmény, amely a jogosult személyétől függően lehet előadóművészi teljesítmény, hangfelvétel, film, rádió vagy televízióműsor (e négy együtt szomszédos jogi teljesítmény), illetve esetleg adatbázis.

Az előadóművészi teljesítmény jelentős arányban jelenik meg műsorelemként, vagy ennek részeként. Előadóművészi teljesítmény ugyanakkor nagyon sokféle lehet, ezek kimerítő felsorolását nem találjuk egyetlen normában sem. Jellemzően ide tartozik az énekes, hangszeres zene, tánc, színművészeti előadás, cirkuszművészeti előadás. Az előadóművészi teljesítmények esetében a szakirodalom szintén az egyéni, eredeti jelleget jelöli meg a védelem feltételeként, bár erre az Szjt.-ben – és a vonatkozó nemzetközi egyezményekben – nincs utalás. Mindenképp indokolt azonban a védelem parttalanná válásának megakadályozása, ehhez pedig „minőségi” kritérium meghatározása szükséges. Ennek eredményeként azonban például a gyermekelőadások tipikusan nem állnak védelem alatt. Előfordulhat azonban az (ld. a tehetségkutató vetélkedőkben feltűnő előadókat), hogy egy gyermekelőadás is védelem alatt áll, ha az egyéninek, eredetinek tekinthető. (A cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképés kiskorút is megilleti tehát a védelem, de jogainak gyakorlása a Ptk. ilyen személyekre vonatkozó rendelkezései szerint alakul.)

Az SZJSZT gyakorlatában felmerült már, hogy dokumentumfilm szereplőjének részvétele előadóművészi teljesítménynek tekinthető-e. Az SZJSZT azonban megállapította, hogy a dokumentumfilm szereplője nem egyéni, eredeti teljesítményt nyújt, hanem a dokumentumfilm jellegének megfelelően abban csupán közreműködik, ebből fakadóan sem szerzőként, sem előadóművészként nem élvezhet védelmet.¹⁷⁹

Egy friss döntésében az SZJSZT a színpadi rendező teljesítményét ítélte előadóművészi teljesítménynek, bár a tanács hozzátette azt is, hogy a színpadi rendező tevékenysége akár túl is haladhat az előadóművészi tevékenységen, és bizonyos szintű beavatkozás meghaladása esetén akár a mű társszerzőjévé is válhat.¹⁸⁰

Bár az Európai Bíróság egy friss, labdarúgó mérkőzések nyilvánosságához közvetítésével kapcsolatos kérdéseket vizsgáló ügyében utalt arra, hogy a sportteljesítmények a nemzeti jogalkotó hatáskörében hozott döntés alapján állhatnak védelem alatt,¹⁸¹ a magyar joggyakorlat jelenleg nem ismeri el szomszédos jogi teljesítményként a sportteljesítményeket, még abban az esetben sem, ha azoknak részben van esztétikai értéke is (pl. egy művészitorna-gyakorlat, vagy egy jégtánc kűr). Itt is hangsúlyozni kell, hogy e védelem hiánya természetesen megint csak nem befolyásolja azt az üzleti értéket, amelyet egy magas színvonalú sportrendezvény

179 SZJSZT 42/2000. – Dokumentumfilm közreműködői, mint szerzők, illetve előadóművészek.

180 SZJSZT 3/2012. – Színpadi mű rendezésének szerzői jogi védelme.

181 A C-403/08. számú Football Association Premier League Ltd. és társai kontra QC Leisure és társai, valamint a C-429/08. Karen Murphy kontra Media Protection Services Ltd. ügyben 2011. október 4-én meghozott ítélet. Álláspontunk szerint ez téves vélemény, ami a BUE, vagy a Római Egyezmény, és így a TRIPS szerint nem védett, annak védelem alá helyezésére csak formálisan terjed ki egy állam joghatósága. Egy ilyen döntés ugyanis kimosná a talajt a szerzői jogi védelem alól, és azt gyakorlatilag eltüntetné egy idő után amiatt, hogy nem lenne alsó határa védelemnek. Emellett egy ilyen állam igencsak meggondolatlan lenne, mert a nemzeti elbánás elve miatt védelemben kellene részesítenie a külföldi labdarúgó mérkőzéseket és más sportteljesítményeket a saját területén, miközben ugyanezt a védelmet a külföldi államok nem biztosítanák. Így hát az BUE álláspontját csak egy elefántcsont-toronyban ülő, a szerzői jogi szabályozás struktúráját nem értő panel súlyosan téves (egyébként is nehezen olvasható) megnyilvánulásának lehet tekinteni.

közvetítése képviselhet (illetve nem érinti az egyéb oltalmi formák fennállásának lehetőségét, például a meccs elején elhangzó szignálók, himnuszok szerzői jogi védelmét).

A műsorba műsorelemként gyakran kerülnek be korábban készült hangfelvételek (akár önálló zenei műsorként egy rádióműsorba, akár valamely vizuális műsorelem hangjaként). Azt, hogy mi tekinthető hangfelvételnek, annak fogalmát az Szjt. szintén nem határozza meg, de az alkalmazandó nemzetközi egyezményekben megtalálható.¹⁸² Hangfelvétel egy előadás hanganyagának, más hangoknak, vagy egyéb hangmegjelenítéseknek a rögzítése, ide nem értve azonban a filmben vagy más audiovizuális műben történt rögzítést. A rögzítés a hangoknak, illetve azok megjelenítéseinek a megtestesítését jelenti, ahonnan azok valamely készülék segítségével érzékelhetővé, többszörözhetővé vagy közvetíthetővé tehetők. Az értelmező rendelkezés kapcsán kiemelendő, hogy a hangfelvétel akkor is védelem alatt áll, ha az nem szerzői mű hangjait, hanem például – szerzői jogi védelem alatt nem álló – népdalokat, vagy madárhangokat rögzít. Viszont ha az előadás felvétele kifejezetten az audiovizuális alkotás keretében történik (például egy képes koncertfelvétel hangsávja, vagy egy filmalkotás párbeszédei), akkor nem beszélünk hangfelvételtől.

Szomszédos jogi teljesítménynek minősül a film is, amely azonban nem azonos a filmalkotással, ugyanakkor a fogalmát az Szjt. nem határozza meg. E tekintetben ismét az SZJSZT gyakorlatára lehet hagyatkozni, amely az Szjt. 64. §-ának (3) bekezdését értelmezve mondja ki, hogy – az Szjt. rendelkezését az uniós jog, méghozzá a Bérlet irányelv¹⁸³ 2. cikkének 1. bekezdése fényében értelmezve – filmnek minősül a hanggal kísért vagy hang nélküli filmalkotás, audiovizuális mű vagy mozgókép. Az ügyben az SZJSZT kimondta, hogy azon videofelvételek is hordozhatnak filmelőállítói teljesítményt, amelyek ugyan egyéni eredeti jelleggel nem rendelkeznek, és ezért szerzői jogi védelem alá nem tartozhatnak.¹⁸⁴ Ebből viszont következik, hogy a szomszédos jogi teljesítményként értékelt filmelőállítói tevékenység eredménye lehet alkotásnak minősülő, de akár annak nem tekinthető mozgóképes anyag is. Így viszont filmnek minősül a meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli vagy hanggal összekapcsolt sorozata, függetlenül attól, hogy azt milyen hordozón rögzítették, és attól is, hogy az egyéni–eredeti jelleggel rendelkezik-e.

Az Szjt. nem tartalmazza a műsor definícióját sem, hiszen a műsor sem áll feltétlenül teljes egészében szerzői jogi védelem alatt, inkább csak az egyes műsorelemek. Jogtörténeti kitekintésként szükséges itt megjegyezni, hogy a régi Szjt. sem ismerte el a rádiók és televíziók műsoraiban megtestesülő szerzői jogi teljesítményt, a rádiós és televíziós programok szerzői joghoz kapcsolódó ún. szomszédos jogainak intézményesített védelmét. A törvény már bizonyos védelmet nyújtott a rádió és televízió műsorok számára, elismerve a műsorokban felhasznált művekhez kapcsolódó olyan önálló szerzői jogi teljesítményt, amelyet akkor még a gyakorlatban lényegében a szerkesztői feladatokkal¹⁸⁵ azonosítottak. A rádiós és televíziós műsorok önálló védelmére vonatkozó rendelkezést nem is tekintették igazán szerzői jogi szabálynak, de médiajogi szabályozás hiányában nem is tudták besorolni oda. Minden esetre a rádiós és televíziós műsorok szomszédjogi védelmének szabályozása, önállósulásának kezdő lépései e

182 A Szellemi Tulajdon Világszervezetének az Előadásokról és Hangfelvételekről szóló, 1996. december 20-án Genfben aláírt Szerződése. Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény (a továbbiakban: WPPT) 2. cikk, Az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961. október 26-án aláírt Római Egyezmény. Magyarországon kihirdette az 1998. évi XLIV. törvény (a továbbiakban: Római Egyezmény) 3. cikk.

183 A bérleti jogról és a haszonkölcsonzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról szóló 2006. december 12-i 2006/115/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

184 SZJSZT 8/2002. – Videofelvétel szerzői jogi védelme; filmelőállítói jogok.

185 Petrik Ferenc (szerk.): *A szerzői jog*. Budapest, Kereskedelmi és Jogi, 1990. 104.

rendelkezésekben mutatkoznak meg elsőként. A szerkesztői tevékenység önálló szerzői jogi teljesítményként való elismerésére példa az SZJSZT rádióriport-műsor alapján készült könyv szerzőségének megállapítására vonatkozó szakvéleménye, amelyben rögzíti:

A szerkesztői tevékenységet a szerzői jog ortalomban részesíti. Ebből kiindulva (...) a peres feleket a szerzői jogi ortalom nem az egyes konkrét riportok elkészítésével kapcsolatban illeti, hanem azzal a koncentrált szellemi munkával kapcsolatban, amelynek eredményeként a szóban forgó rádióműsor abban a formában, ahogy azt a peres felek megszerkesztették, sugárzásra került (...) A jogi védelem tehát a művet: a megszerkesztett rádióműsort illeti, ill. annak szerzőit, de az egyes konkrét riportokat nem.¹⁸⁶

A rádió és televízió műsorok önállósuló védelmével kapcsolatban a régi Szt. indokolása megállapítja, hogy

a rádió és a televízió a szerző hozzájárulása nélkül, de díjazás ellenében sugárzott műről hang- és képfelvétel készítése joga szükségszerűen megkívánja, hogy díjazás ellenében összeállított műsorát csak hozzájárulásával vehesse át más rádió és televízió, valamint hogy forgalomba hozatal vagy nyilvános előadás céljára azt hozzájárulásával rögzíthessék.

A régi Szt. értelmében tehát a műsor egészben vagy részben történő átvételéhez, valamint rögzítéséhez forgalomba hozatal vagy nyilvános előadás céljára, a rádió, illetőleg a televízió hozzájárulására volt szükség [Szt. 23. § (2)]. Ez a hozzájárulás nem csorbíthatta a műsorban felhasznált művek szerzőinek az Szt.-ben biztosított jogait [Vhr. 19. § (3)].

A hatályos jogban alkalmazott fogalom tartalma vonatkozásában ugyanakkor itt nem kell eljutni a nemzetközi egyezményekig, hiszen az Mttv. ad műsordefiníciót (ld. fent). A műsorral kapcsolatos teljesítmény pedig, amelyre vonatkozóan a rádió- vagy televíziószervezet a szomszédos jogi védelem megilleti, az a műsor szerkesztésére és közzétételére irányuló tevékenység. Ez az ortalom elsősorban nem a konkrét műsorszám szerkesztése (például a kameraállások, vágások összeállítása – ezek a teljesítmények akár szerzői jogot is keletkeztethetnek), hanem a teljes műsor létrehozatala, kiválogatása, finanszírozása teljesítményét értékeli. Itt meg kell tenni azt a kiegészítést, hogy a bírói gyakorlat viszont – helyesen – a műsor védelmét kiterjeszti a műsorszámra is.¹⁸⁷

Az adatbázison fennálló kapcsolódó jogi ortalom az audiovizuális médiaszolgáltatás vonatkozásában csak kiegészítő jellegű. Az adatbázison fennálló szerzői jogi ortalomtól független, hogy annak előállítója részesülhet-e kapcsolódó jogi ortalomban, vagyis egy szerzői jog által nem védett adatbázison is lehet kapcsolódó jogi teljesítmény. A kapcsoló jogi védelem feltétele, hogy az adatbázis tartalmának megszerzése, ellenőrzése vagy megjelenítése az előállító részéről jelentős ráfordítást igényeljen [Szt. 84/A. § (5)]. Az előzőekből következően a szerzői jogi és a kapcsolódó jogi ortalom párhuzamosan is fennállhat, ha azok feltételei egyidejűleg teljesülnek, miközben gyakorta előfordul, hogy egyes adatbázisok csak gyűjteményes műként, vagy csak kapcsolódó jogi teljesítményként állnak védelem alatt. Az Európai Bíróság eseti döntései, illetve az SZJSZT nyilvánosságra hozott szakvéleményei alapján nem állapítható meg jelentős ráfordítás, ha az adatbázis a szervezet fő tevékenységének melléktermé-

186 SZJSZT Gyűjtemény III. 41. Ü.i.sz.: 8/1985. 2.P.20.779/1984. Pf.IV.20.433/1986.

187 BH2005. 56.

keként jött létre (ilyen melléktermék például a futballmeccseket rendező szervezet esetében a mérkőzések idejére, helyszínére, eredményére vonatkozó adatsor), de ha ezen túlmutató összefüggések is vannak az adatbázisban, akkor azok vonatkozásában fennállhat a védelem.

3. A műsorelemek szerzői és kapcsolódó jogi jogosultjai

A műsorelemek fennálló szerzői és kapcsolódó jogi védelemmel kapcsolatban nem elhanyagolható kérdés, hogy a védelem kinek a javára áll fenn. Az audiovizuális médiaszolgáltató – szerzőn és előadóművészen kívül – lényegében valamennyi jogosultság eredeti jogosultja lehet, illetve ezeket a jogokat átruházás útján is megszerezheti, ilyen módon pedig nem csak felhasználóként, hanem jogosultként is kerülhet szerzői jogi jogviszonyba.

A szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta (Szjt. 4. §.). Ebből következően a szerzői jogi védelem alanya, a szerzői jogok elsődleges, eredeti jogosultja az irodalom, a tudomány és a művészet területén létrehozott egyéni, eredeti alkotás alkotója/szerzője. Szerző a magyar jogban csak természetes személy, azaz ember lehet, mivel csak az ember képes saját, önálló szellemi tevékenységgel, alkotó munkával művek, alkotások létrehozására. Ilyen módon például egy állat által létrehozott produkciót akkor sem véd a szerzői jog, ha egyébként a gazdája azokat jó áron értékesíteni tudja. (Ennek a médiaszolgáltatás szempontjából legfeljebb ott van jelentősége, amikor a műsorban ilyen állat és produkciója kerül bemutatásra. A produkcióbemutatásához ilyen esetben a gazdától nem szerzői jogi felhasználási engedélyt kell kérni, hanem legfeljebb a tulajdonosi hozzájárulását.) Ugyanígy nem minősül szerzői műnek a tisztán gép által, emberi irányítás, beavatkozás nélkül létrehozott eredmény, mivel az szintén nélkülözi az emberi szellem teremtő erejének közvetlen közrehatását. Így egy olyan szoftver által létrehozott hangzó anyag, amely előre megadott paraméterek alapján, kizárólag a gép által jön létre, nem szerzői mű (például a szünetjel).

El kell azonban határolni ezt azoktól az esetektől, ahol a természetes személy szerző az alkotás eszközeként vesz igénybe valamilyen eszközt (például egy performanszban egy állatot, vagy egy építészeti alkotás létrehozásánál egy tervezőprogramot, vagy egy audiovizuális alkotás esetében a digitális kamerát, a keverőpultot, a vágóasztalt). Ezekben az esetekben van olyan szellemi tevékenység, amelyet a szerző maga fejt ki, így ez már alapja lehet a szerzői mű létrehozatalának. Az ilyen típusú, alkotói segédeszközöket igénybe vevő alkotás egyre gyakoribb.

Míg egy állat vagy gép közvetve sem lehet jogosultja szerzői jogoknak, addig egy vállalkozás (jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező vállalkozás egyaránt) válhat szerzői jogok jogosultjává, de csak átruházást követően: azaz ezek a személyek sem minősülhetnek szerzőnek, legfeljebb a szerzőtől szerezhetnek valamilyen jogügylet (például munkaszerződés, jogátruházó szerződés) útján szerzői jogosultságokat.

Nem lehet a mű szerzője más természetes személy sem, mint az, aki a művet létrehozta. Ebből fakadóan a *ghostwriters* (a magyar szakzsargonban: négerék), akik név nélkül írnak könyvet, szakdolgozatot, zenét, ugyan kötelmi jogviszonyban vállalhatják, hogy lemondhatnak a művön a nevük feltüntetésének igényéről,¹⁸⁸ ez azonban szerzőségük tényét nem érinti. (A szerzői művek más neve alatt való megjelentetése egyes esetekben azonban jogsértő lehet és akár büntetőjogi jogkövetkezményekkel is járhat.)

188 Álláspontunk szerint ez semmis megállapodás, mert tilos.

Az Szjt. azt nem zárja ki, hogy a szerzői mű több természetes személy alkotó tevékenységének az eredménye legyen, a közös alkotás a szerzői művek létrehozásának mindig ismert és alkalmazott módja volt, a médiaszolgáltatásban ez különösen gyakori, hiszen rendszerint többféle hozzájárulás szükséges a médiaszolgáltatásban való felhasználásra alkalmas művek létrejöttéhez. Az ilyen művek esetében attól függ a szerzői jog tartalma és gyakorlása, hogy az alkotók egy időben vagy időben egymástól elszakadva, illetve egymással mennyire szoros közösségben alkotnak. Ide soroljuk az átdolgozásokat, a gyűjteményes műveket, a szűk értelemben vett közös műveket, az összekapcsolt műveket és az együttesen létrehozott műveket.

A többszerzős alkotások első csoportját azok a művek alkotják, amelyek átdolgozásnak minősülnek. Abban az esetben beszélhetünk átdolgozásról, ha az alapul fekvő, – időben már korábban elkészült – alkotás is szerzői mű, illetve az új, a korábbi átdolgozó mű is hordozza az alkotója személyiségének egyéni, eredeti lenyomatát. (Átdolgozás lehet például a műfordítás, egy regény színpadra állítása, egy vers megzenésítése, egy forgatókönyv megfilmesítése, a filmalkotás *remake*-je.) Szűken vett, szerzői jogi értelemben nem átdolgozás tehát például egy népdal meghangszerelése, mert nincs alapul fekvő, szerzői jog által védett mű. Az átdolgozás esetében szükséges, hogy a két mű között szoros kapcsolat álljon fenn: az átdolgozó mű kifejezetten az átdolgozott műre épüljön: ha az utóbbi szerzőjét csak „megihleti” a korábban volt alkotás, nem beszélhetünk átdolgozásról, a viszony a két mű között szerzői jogilag nem releváns. Nem beszélhetünk átdolgozásról akkor sem, ha a későbbi mű csupán ugyanazt a témát dolgozza fel, de a megfogalmazás nem kapcsolódik a korábbi alkotáshoz.

Az átdolgozásnak minősülő művön az átdolgozó szerzőnek önálló, új szerzői jogi védelme áll fenn, ez azonban nem választható el hermetikusan az átdolgozás alapjául szolgáló mű védelmétől. Az átdolgozó és az átdolgozott mű közötti kapcsolatot biztosítják azok a szabályok, amelyek szerint az átdolgozáshoz az átdolgozott mű szerzőjének engedélye szükséges, természetesen csak akkor, ha az még védett (Szjt. 29. §), illetve hogy az átdolgozó művön fel kell tüntetni az átdolgozott mű szerzőjének nevét is. [Szjt. 14. § (2) bekezdés] Ez utóbbi szabály abban az esetben is alkalmazandó, ha az alapul fekvő mű már nem védett, hiszen a névfeltüntetéshez való jog nem szűnik meg a védelem lejártát követően.

A többszerzős művek közé tartoznak a gyűjteményes művek is. Egy antológia, szöveggyűjtemény vagy egy adatbázis akkor részesülhet gyűjteményes műként szerzői jogi védelemben, ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű. Ilyen módon a szerkesztőnek az egyes elemek esetleges szerzői jogi védelmétől függetlenül keletkezhet szerzői joga, ha ez az összeválogatás, elrendezés vagy szerkesztés egyéni–eredeti jellegűt mutat. A védelem tehát a gyűjteményes művet megilleti akkor is, ha annak egyes elemei esetleg nem részesülnek védelemben. Így csak a szerkesztőt illeti szerzői jogi védelem egy jogszabálygyűjtemény esetében, de egy versekből álló antológiára vonatkozóan külön szerzői jog illeti a válogatás készítőjét és az egyes költemények szerzőit. Gyűjteményes mű az „Önök kérték” jellegű műsor, amelybe – ugyan a közönség által kért művek közül – a szerkesztő válogatja össze azokat a műveket, amelyek egy műsorba bekerülnek. Ha az egyes kívánságok alapjául szolgáló felvételeket később máshol fel kívánják használni, az nem érinti az „Önök kérték” szerkesztőjének jogát (erre nem kell tőle engedélyt kérni), ha viszont a műsor védelem alá eső szerkezete is felhasználásra kerül, ahhoz már kell az ő hozzájárulása is. Online környezetben egyre nagyobb jelentőséggel bírnak a különféle adatbázisok. Így például még azok a honlapok is, amelyek esetleg külsőleg nem rendelkeznek egyéni, eredeti jelleggel, állhatnak szerzői jogi védelem alatt az elemek elrendezése, kiválogatása okán.

A következő csoportba azok az alkotások tartoznak, amelyeknek alkotói egy időben, egymásra figyelemmel hozzák létre a műhöz a saját hozzájárulásukat. Ezeken a műveken attól függően alakul a szerzői jog, hogy a közös alkotás részei felhasználhatók-e egymástól önállóan: eszerint alakul a jogok gyakorolhatósága és az érvényesítése is.

Abban az esetben, ha több alkotó együttműködésében készült mű (ún. közös, vagy többszerzős mű) részei nem használhatók fel önállóan, a szerzői jog együttesen és – kétség esetén – egyenlő arányban illeti meg a szerzőtársakat. [Szt. 5. § (1) bekezdés] Ennek tipikus esete a két zeneszerző által írt dal, amely természetesen hangonként nem választható szét.

A szerzői jogi törvényben meghatározott másik eset az, amikor a közös mű részei önállóan is felhasználhatók (összekapcsolt közös mű). Ilyenkor a saját rész tekintetében a szerzői jogok önállóan is gyakorolhatók, de az egész közös műre nézve ilyenkor is együttes jogosultság illeti a szerzőtársakat. [Szt. 5. § (2) bekezdés] Tipikusan ilyen mű egy honlap, amelynek grafikai megoldásai, a rajta elhelyezett szöveg, képek, esetleg hangeffektek egymástól különválaszthatók (és akár egy másik honlap készítéséhez is felhasználhatók). Ha az összekapcsolt műveket egymásra is tekintettel, közösen hozták létre az alkotók, akkor az ilyen – egyébként önállóan is felhasználható – részművek más művel való összekapcsolásához is szükséges az eredeti közös mű valamennyi szerzőjének hozzájárulása.

A közös műveken belül létezik továbbá az együttesen létrehozott mű kategóriája. Ezeknek a műveknek szintén több szerzője van, azonban az ő hozzájárulásaik olyan módon egyesülnek a létrejövő egységes műben, hogy nem lehetséges az egyes szerzők jogait külön-külön meghatározni, és a szerzői jog – a törvény egyéb szabályai alapján – azt a természetes vagy jogi személyt, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságot illeti meg, amelynek kezdeményezésére és irányításával a művet létrehozták és amely ezt a saját nevében nyilvánosságra hozta. Tipikus együttesen létrehozott mű lehet a teljesítmények elválaszthatatlansága esetén egy reklámozás céljából létrejött mű, esetleg ugyanilyen feltétellel egy több tervező által készített ipari létesítmény terve, a szoftver vagy az adatbázis, ha az egyes teljesítményekre (tervrészekre) nem lehet a jogokat külön-külön gyakorolni. Az együttesen alkotott műminőség objektív ismérven alapul, erről a felek nem állapodhatnak meg.

A műsorelemeken esetlegesen fennálló szerzői jogi védelem mellett számolni kell más szerzői jogi jellegű védelem alatt álló teljesítményekkel is. Az Szt. a szerzők jogainak védelme mellett oltalmat biztosít a fent már bemutatott teljesítmények jogosultjai számára is. [Szt. 1. § (8) bekezdés]

Az előadóművész kifejezés tartalmát az Szt. nem adja meg, de több, Magyarországon hatályban lévő nemzetközi szerződés is tartalmaz olyan felsorolást,¹⁸⁹ amelyből következtetni lehet ennek a körnek az összetételére. Ezek szerint előadóművésznek kell tekinteni mindazokat, akik irodalmi vagy művészeti műsorokban, továbbá folklórműsorban szerepelnek, énekelnek, táncolnak, szöveget mondanak, szavalnak, játszanak, előadnak vagy másformán teljesítményt nyújtanak. Az előadóművész – a szerzőhöz hasonlóan – minden esetben természetes személy, a szomszédos jogi védelemnek azonban nem előfeltétele szakirányú végzettség vagy engedély. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az előadóművészi tevékenység folytatásához egyes esetekben (például a tevékenység közalkalmazottként való végzéséhez) ne lenne szükség egyéb jogszabályok alapján végzettségre, vagy engedélyre, de ez nem befolyásolja a már – esetlegesen enélkül – létrejött előadás szomszédos jogi védelmének létét.

¹⁸⁹ Az előadóművészek, hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről 1961-ben, Rómában létrejött nemzetközi egyezmény – Magyarországon kihirdette a Római Egyezmény 3. cikk a) pont; a Szellemi Tulajdon Világszervezete által 1996-ban létrehozott Szerződés az Előadásokról és Hangfelvételekről – Magyarországon kihirdette a WPPT 2. cikk a) pont.

Több olyan művészeti műfaj is létezik, amelynek a szerzői előszeretettel adják elő a műveiket. Ilyen esetben a szerzői és az előadóművészi jogok is keletkeznek a művel és az előadóművészi teljesítménnyel kapcsolatban és külön díjazás illeti őket. Ilyen az, ha egy zeneművet a szerző ad elő a koncerten.

A hangfelvétel-előállító fogalmát definiáló nemzetközi szerződések¹⁹⁰ szerint azt a természetes vagy jogi személyt kell a hangfelvétel előállítójának tekinteni, aki (amely) az előadás rögzítését kezdeményezi, és az azzal kapcsolatos felelősséget viseli. Ez tehát nem a hangfelvétel technikai rögzítését végző személyre vonatkozik, hanem a gazdasági jellegű döntéseket meghozó személyre. A fogalom kapcsán hangsúlyozandó, hogy míg szerző és előadóművész csak természetes személy lehet, addig a hangfelvétel-előállító jellemzően – de nem kizárólagosan – jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társaság.

Az ún. szerzői kiadások az utóbbi időben egyre népszerűbbek. Ezeket a zeneművek szerzői – akik gyakran a műveik előadói is – adják ki. Ilyenkor a szerzői, az előadóművészi jogok mellett a hangfelvétel-előállítói jogok is ugyanannak a személynek a javára keletkeznek.

Ugyanakkor a különböző tehetségkutató műsorok programjainak rögzítése adott esetben a médiaszolgáltató javára hangfelvétel-előállítói jogokat is keletkeztethet.

A filmelőállító jellemzően jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdálkodó szervezet, de az Szjt. szerint lehet akár természetes személy is, aki/amely saját nevében kezdeményezi és megszervezi a film (ideértve az Szjt. szerinti filmalkotás és film) megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről. Ebből következik az SZJSZT azon értelmezése, hogy az a személy, amely kizárólag vagyoni hozzájárulást nyújt a filmhez, de szervezési feladatokat nem lát el, nem tekinthető filmelőállítónak. Ugyancsak nem filmelőállító az a személy, amely a filmet megrendeli, de nem kezdeményezi és szervezi meg a film megvalósítását, és nem gondoskodik annak anyagi és egyéb feltételeiről.¹⁹¹ Koprodukció esetén a film-előállítói minőség két vagy több külön-külön előállítónak (producer) minősülő fél között oszlik meg, aminek külső és belső feltételeit, így különösen az anyagi fedezet biztosítását, technikai, művészeti hozzájárulásokat, harmadik személyekkel szembeni jogszerző és kötelezettségvállaló meghatalmazásokat, a felelősség és az eredményekben való részesedés megoszlását filmenként szerződésben kell rögzíteni. A gyakorlatban nem kizárt, hogy az audiovizuális médiaszolgáltató filmelőállítóként is tevékenykedjen.¹⁹²

A filmelőállító fogalmát a Filmtörvény is meghatározza: a tevékenységi feltételek – saját nevében kezdeményezi és szervezi meg a film megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről – azonosak, de a Filmtörvény alkalmazásában természetes személyek nem lehetnek filmelőállítók. Továbbá a Filmtörvény csak a szerzői műnek minősülő filmek előállítóit sorolja ebbe a kategóriába. Ennek a Filmtörvény szerinti jogok és kötelezettségek vonatkozásában lehet jelentősége. Annak eldöntésénél azonban, hogy ki az Szjt.-ben meghatározott film-előállítói szomszédos jogok alanya, minden esetben az Szjt. meghatározását kell figyelembe venni. E megkülönböztetésnek a médiaszolgáltatók esetében akkor lehet jelentősége, ha maguk kívánnak film-előállítói jogokat szerezni. Ezeket a jogokat tehát a Filmtv. alapján más feltételekkel szerezhetik meg, mint az Szjt. alapján.

190 A hangfelvételek előállítóinak védelméről, a hangfelvételeik engedély nélküli sokszorosítása ellen Genfben, 1971-ben létrejött egyezmény – Magyarországon kihirdette az 1975. évi 18. törvényerejű rendelet 1. cikk b) pont; WPPT 2. cikk d) pont.

191 SZJSZT 28/2007. – A filmelőállító fogalmának értelmezése.

192 Itt érdemes arra utalni, hogy gyakran előfordul, hogy a „producer” természetes személy magát tekinti filmelőállítónak. Ez azonban csak abban az esetben van így, ha a fent megjelölt tevékenységeket mind ő végzi, tehát abban az esetben nem, amikor a film előállítását nem a saját nevükben, hanem egy jogi személy nevében kezdeményezik, ennek nevében veszik át a filmalkotás létrehozásához szerzett anyagi fedezetet és teremtik meg a filmalkotás megvalósításának egyéb feltételeit (bérlik ki a forgatási helyszínt stb.).

A film szerzői és előadóművészei jogaik többségét átruházhatják a filmelőállítóra és ezt általában meg is teszik. Ebből fakadóan a filmelőállító igen gyakran kettős pozícióban van: egyszerre a saját szomszédos jogai tekintetében eredeti jogosult, illetve a szerzői és szomszédos vagyoni jogok származékos jogosultja. Itt azonban már szükséges előrebocsátani, hogy a filmelőállító nem tud minden jogot megszerezni a többi jogosulttól, így előfordulhat, hogy a film felhasználásához másoktól is engedélyt kell szerezni.

A rádió-, illetve a televíziószervezetet az Sztj. ugyancsak nem definiálja, és a nemzetközi egyezmények is hallgatnak róla. A magyar jogban a rádió- és televíziószervezetnek máshol sem találjuk a definícióját, legfeljebb az Mttv. médiaszolgáltató-fogalmának megfeleltetése kísérelhető meg. Ugyanakkor előre kell bocsátani, hogy a rádió- vagy televíziószervezet jóval szűkebb fogalom, mint a médiaszolgáltató fogalma, hiszen a médiaszolgáltató tevékenysége jóval összetettebb, mint a rádió- vagy televíziószervezeté. Ugyanakkor nem is feltétlenül médiaszolgáltató minden rádió- vagy televíziószervezet.

Az Mttv. szerint médiaszolgáltatónak tekintendő az a természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki vagy amely szerkesztői felelősséggel rendelkezik a médiaszolgáltatás tartalmának megválasztásáért, és meghatározza annak összeállítását. A szerkesztői felelősség a médiatartalom kiválasztása és összeállítása során megvalósuló tényleges ellenőrzésért való felelősséget jelent, és nem eredményez szükségszerűen jogi felelősséget a médiaszolgáltatás tekintetében (Mttv. 203. § 41.). Az Mttv. fogalma az AVMSZ 1. cikk (1) bekezdés d) pontjának a hazai jogba illesztett megfelelője. Itt szükséges arra utalni, hogy az AVMSZ hatálya a rádiós szolgáltatásokra nem alkalmazandó,¹⁹³ ilyen módon az Mttv.-beli fogalom ilyen szempontból is tágabb.

Az Mttv. – a szerzői jogi megítélés szempontjából – kétféle médiaszolgáltatót különböztet meg. Egyrészt ismeri az ún. lineáris médiaszolgáltatást, amely a műsorszámok műsorrend alapján történő egyidejű megtekintését, illetve meghallgatását teszi lehetővé, (Mttv. 203. § 35.) valamint az ún. lekérhető médiaszolgáltatást, amely a médiaszolgáltató által összeállított műsorkínálatban szereplő műsorszámok felhasználó által egyéni kérés alapján, az általa kiválasztott időpontban történő megtekintését/meghallgatását teszi lehetővé (Mttv. 203. § 36.).

E két típusú médiaszolgáltató szerzői jogi szempontból más megítélés alá tartozó tevékenységet folytat. A lineáris médiaszolgáltatást nyújtó szolgáltatók akkor minősülnek rádió- vagy televíziószervezetnek, ha a tevékenységük során műsort hoztak létre. A közönséghez a műsort a sugárzás felhasználási módjával juttatják el. A lekérhető médiaszolgáltatást nyújtó médiaszolgáltatók tevékenységének megítélése bonyolultabb. A lekérhető médiaszolgáltatást nyújtó médiaszolgáltatók által készített műsor tekintetében őket úgy kell tekinteni, mintha rádió- vagy televíziószervezetek lennének, a tevékenységük lehívásra hozzáférhetővé tételnek minősülő felhasználás.

Az Adatbázis irányelv nyomán az Sztj.-be bekerült adatbázis-előállítói teljesítményt létrehozó személy az adatbázis-előállító, aki (amely) a 84/A. § (6) bekezdése alapján saját nevében és kockázatára kezdeményezte az adatbázis előállítását, gondoskodva az ehhez szükséges ráfordításokról. Az adatbázis-előállító nem csak természetes személy, hanem jogi személy/jogi személyiséggel nem rendelkező gazdálkodó szervezet is lehet. Ebből fakadóan pedig a médiaszolgáltatással kapcsolatban létrejövő adatbázisok előállítója – és így az ebből fakadó jogok eredeti jogosultja – lehet a médiaszolgáltató is. Hangsúlyozni kell, hogy ehhez az kell, hogy az adatbázis előállítására az ő nevében és kockázatára kerüljön sor. Így abban az esetben, ha

193 (23) preambulumbekkezdés.

ezt a tevékenységet kiszervezi más szervezetbe, akkor az adatbázis-előállító az a másik szervezet lesz. (Ugyanakkor viszont az adatbázis-előállítói jogok átruházhatósága ezt kezelni tudja.)

4. A szerzői személyhez fűződő jogok jelentősége a médiaszolgáltatásban

4.1. A szerző személyhez fűződő jogai általában

A szellemi alkotás folyamata szorosan összefügg az alkotó, a szerző személyiségével, míg a szellemi alkotás produktuma azáltal képvisel értéket és válik mások számára felhasználhatóvá, hogy elkülönül annak létrehozójától. A szerzői jog mind a két jogosultsági kört, a szerző személyhez fűződő és vagyoni jogait is védelemben részesíti. A szerző személyhez fűződő jogainak felismerése – amint azt a történeti részben is kifejtettük –, több évszázados jogfejlődés eredménye. A szerző személyéhez fűződő jogai a magyar törvényi szabályozásban is csak a vagyoni jogokat követően jelentek meg és fokozatosan kerültek bevezetésre.

A '21-es törvény semmilyen megkülönböztetést nem tett a két jogosultsági kör között, lényegében a személyhez fűződő szerzői jogokat meg sem említette. Törvényi szabályozás hiányában a hazai bíróságokra hárult a szerző személyéhez fűződő elidegeníthetetlen jogosultságok részleteinek kidolgozása és elismerése.

A BUE 1928-as római felülvizsgálata során megállapított szövege német jogelméleti hatásra és a francia ítélkezési gyakorlat alapján, olasz javaslatra előírta bizonyos személyhez fűződő szerzői jogok (szerzőség elismerése, műintegritás védelme) oltalmát.¹⁹⁴

A római szöveg hozadéka volt, hogy az addig egységesnek tekintett engedélyezési jogosultságok kettéváltak: vagyoni és személyhez fűződő jogokra. A szöveg szerint a szerző engedélyéhez kötött vagyoni jogok élők közötti átruházása lehetséges volt, ugyanakkor két nevesített személyhez fűződő jogosultság, a szerzőség elismeréséhez való jog, valamint a mű megváltoztatása elleni tiltakozás joga mindenképpen a szerzőnél maradnak, azokról lemondani sem lehetett. A római szöveg nem rendelkezik a nyilvánosságra hozatal és a visszavonás jogáról. A mű megváltoztatásának tiltása is csak akkor illeti meg a szerzőt, ha a torzító felhasználás a becsületét vagy a hírnevét sérti.

A római szöveg hazai törvénybe iktatása¹⁹⁵ nyomán a Kúria ítéletben mondta ki, hogy a szerzői jog átruházása esetén is, a védelmi idő lejártáig a szerzőnél maradnak meghatározott személyhez fűződő jogosultságok.¹⁹⁶ Ezt az álláspontot a Legfelsőbb Bíróság is irányadónak tekintette a II. világháborút követő hazai ítélkezési gyakorlatban.¹⁹⁷

A szerző személyhez fűződő jogainak törvényi lefektetésére Balás P. Elemér tett kísérletet az 1934. évi szerzői jogi törvényjavaslatában, majd Szalay Emil 1936-ban megjelent írásában szorgalmazza az előadóművészek jogainak sui generis védelmét, valamint a gramofonlemez- és a rádióval kapcsolatos szerzői jogok szabályozását. Ezek a szabályozási kezdeményezések a háború miatt nem valósultak meg.

194 BUE 6bis Cikk (1) Függetlenül a szerző vagyoni jogaitól, sőt még azoknak az átruházása esetén is, a szerző megtarthatja azt a jogát, hogy annak elismerését követelhesse, hogy ő a mű szerzője, továbbá azt a jogát, hogy ellenezze a mű minden eltorzítását, megcsonkítását, vagy más olyan megváltoztatását, amely becsületére vagy hírnevére sérelmes lehetne. (2) Az Unió országainak hazai törvényei hivatottak megállapítani a jogok gyakorlásának feltételeit. E jogok megóvására szolgáló jogi eszközöket annak az országnak törvényei szabályozzák, amelyben a védelmet élvezik.

195 1931. évi XXIV. törvény.

196 P.I.348/1932.

197 LB 1423/1952.

A régi Sztj. egyértelműen rögzíti a szerzői jog két jogosultsági körét, expressis verbis kijelenti, hogy „A szerzőt művével kapcsolatban személyhez fűződő jogok és vagyoni jogok illetik meg.” (rég. Sztj. 7. §.) A régi Sztj. nem csak elkülönítette, hanem nevesítette is a szerzők személyhez fűződő és a mű felhasználásával kapcsolatos vagyoni jogait, azonban az előbbi jogosultsági kör jelentősége csak később, igazán a Polgári Törvénykönyv 1977. évi revíziója nyomán,¹⁹⁸ a nem vagyoni kártérítés polgárjogi jogintézményének felélesztése következtében mutatkozott meg a szerzői jogi gyakorlatban. Itt kell megemlítenünk, hogy a mindenkit megillető, általános polgári jogi személyiségi jogok és a szerző személyéhez kötődő személyhez fűződő jogok eredete közös; szabályozásuk a '69-es Sztj. megszületésével azonban elvált egymástól. A két szabályrendszer egymáshoz való viszonyában a Ptk. általános személyiségi jogi rendelkezései mint *lex generalis* állnak az Sztj. *lex specialis* személyhez fűződő szabályai mögött. A régi Sztj. indokolása kimondta, hogy

A személyhez fűződő jogok tiszteletben tartása azt jelenti, hogy a szerző dönt a mű nyilvánosságra hozataláról, s kifogásolhatja a műnek minden jogosulatlan felhasználását. A személyhez fűződő jogot nem lehet eladni vagy megvásárolni, nem ruházható át és nem évül el. A társadalmi érdek rovására azonban a szerzők e jogaikkal nem élhetnek vissza.

A Vhr. is rögzítette, hogy „Az Sztj.-nek a szerző személyhez fűződő jogaira vonatkozó rendelkezései nem zárják ki és nem érintik a Polgári Törvénykönyvnek a személyhez fűződő jogokra vonatkozó általános szabályai alkalmazását.” [Vhr. 9. § (1)]

A Vhr. a szerző jogainak és érdekének feltétlen védelmét azzal is demonstrálni kívánta, hogy a védelmi időn túl az elhunyt szerző személyhez fűződő jogainak védelme érdekében lehetővé tette a Szerzői Jogvédő Hivatal, a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja, valamint az érdekelt szövetségek és szakszervezetek fellépését [Vhr. 9. § (2)]. (Ennek ma is megvan a megfelelője az Sztj. 14. §-ának (2) bekezdésében, igaz csak a névfeltüntetés joga vonatkozásában.)

A szerzőt illető személyhez fűződő jogok általában vett célja az, hogy a társadalom (elsősorban a műélvező közönség) erkölcsi megalapozású elismerését biztosítsa a szerző alkotó, teremtő munkájának. Ennek szellemében biztosítja a törvény azokat a személyiségi jogokat, amelyek a művel kapcsolatban a szerzőt amiatt illetik meg, mert a mű nem más, mint az alkotói személyiség sajátos kifejeződése.

A hatályos szerzői jogi szabályozás összesen négy személyhez fűződő jogot biztosít a szerző számára: a nyilvánosságra hozatal és a visszavonás jogát, a névfeltüntetés jogát, valamint a mű egysége védelmében való fellépés jogát. Vagyis a szerzőt nem általában, valamennyi személyhez fűződő igénye vonatkozásában illeti meg a védelem (ellentétben a Ptk.-beli személyhez fűződő jogi védelemmel), hanem kifejezetten azok az érdekei kapnak erősebb oltalmat, amelyekben erőteljesebben fejeződik ki a szerzői személyisége.

E jogok – a személyiséghez való szoros kapcsolódásuk miatt, hasonlóan a Ptk.-beli személyhez fűződő jogokhoz – nem ruházhatók át, másként sem szállhatnak át és a szerző le sem mondhat róluk. Ez önmagában természetesen nem zárja ki azt, hogy esetenként a szerző helyett más lépjen fel ezen jogok védelmében.

A szerzői személyhez fűződő jogokra vonatkozó egyes kiegészítő szabályok – elsősorban e jogok korlátozhatóságára vonatkozóan – a Ptk.-ban találhatók. Ugyanakkor ez nem jelenti

¹⁹⁸ „Az élő jogban a személyhez fűződő jogok forrongásban vannak, és egyre fontosabb szerepet harcolnak ki maguknak.” Sólyom László: *A személyhez fűződő jogok elmélete*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983.

azt, hogy a szerzői személyhez fűződő jogok körében is érvényesülne a Ptk. személyhez fűződő jogi generálklauzulája (azaz további, az Szjt.-ben szabályozottakon túlmutató szerzői személyhez fűződő jogokat nem lehet levezetni a Ptk.-ból). Ez pedig azt is jelenti, hogy ahol a szerzői személyhez fűződő jogok határa van (tartalmilag: ha az Szjt.-ben meghatározott feltételek már nem teljesülnek, időben: ha a szerző halálát követő 70 év eltelt), nem lehet a Ptk. alapján szerzői személyhez fűződő jogi igényt érvényesíteni (ez ugyanis de facto a szerzői személyhez fűződő jogok időben végtelen oltalmát eredményezné).¹⁹⁹ Ugyanakkor természetesen a szerzőket – e minőségüktől függetlenül – megilletik a Ptk.-ban elismert személyiségi jogok, mint bármely más személyt.

A szerzői jogok védelmére vonatkozó hatályos szabályok értelmében a szerzői jogok már nem korlátlan ideig, hanem a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben (Szjt. 31. §). (Korábban a szerzői személyhez fűződő jogok védelme időben ugyanúgy korlátlan volt, mint a Ptk.-beli személyhez fűződő jogoké.) Így a személyhez fűződő jogok is védettek a szerző halálát követően is, de – ahogy az alábbiakban az egyes jogok tárgyalásánál fogjuk látni – a szerző halálát követően tartalmilag sajátos kegyeleti jogokká alakulnak át.

A szerző életében a jogok gyakorlása a Ptk.-beli személyhez fűződő jogok gyakorlásához hasonlóan történik: a személyhez fűződő jogokat főszabály szerint a szerző személyesen érvényesíti [Ptk. 85. § (1)–(2)]. A korlátozottan cselekvőképes szerző maga is felléphet a személyhez fűződő jogai védelmében (ez nem zárja ki, hogy mellette vagy helyette a gondnoka is fellépjen a jogsértés ellen). A cselekvőképtelen személy személyhez fűződő jogai védelmében törvényes képviselője, az ismeretlen helyen távollevő szerző személyhez fűződő jogai védelmében pedig hozzátartozója vagy gondnoka léphet fel. (A korlátozott cselekvőképesség, vagy cselekvőképtelenség tehát azt nem befolyásolja, hogy ki a szerző, csak azt, hogy milyen módon, ki által gyakorolhatók a szerzőt illető jogok.)

A szerzővel felhasználási szerződést kötő felhasználó gyakran hamarabb észleli a személyhez fűződő jog megsértését, mint maga a szerző. Ugyanakkor a fent részletesen bemutatott személyhez fűződő jelleg miatt mégsem lehetséges, hogy bármely felhasználó fellépessen egy esetleges, a szerzőt érintő személyhez fűződő jogi jogsértés ellen. Csak abban az esetben léphet fel a felhasználó a személyhez fűződő jogi jogsértés ellen, ha ahhoz a szerző a felhasználási szerződésben kifejezetten hozzájárult.

A szerző halála után a szerzői személyhez fűződő jogok sajátos kegyeleti jogként élnek tovább: tartalmilag fennmarad a fent felsorolt négy személyhez fűződő jog, az eredeti jogosult azonban ilyenkor már nem tudja a jogokat maga gyakorolni. Így ezek megsértése miatt a szerző halálát követően, de még a védelmi időn belül az léphet fel, akit a szerző irodalmi, tudományos vagy művészi hagyatékának gondozásával megbízott – ilyennek hiányában pedig, vagy ha a megbízott nem intézkedik, az, aki a szerzői vagyoni jogokat öröklési jogcímen megszerezte.

A védelmi idő eltelte után a szerző halálát követően továbbélő személyhez fűződő jogok is megszűnnek, így jogsértés miatt tovább már nem lehet fellépni ezen jogok megsértése ellen. Ez alól egyetlen, fent már említett ésszerű kivétel van: a védelmi idő eltelte után a szerző emlékének megsértése címén az érintett közös jogkezelő szervezet vagy szerzői érdek-képviselői szervezet is felléphet olyan magatartás miatt, amely a védelmi időn belül sértené a szerző jogát arra, hogy a művén vagy a művére vonatkozó közleményen szerzőként feltüntessék. Természetesen a védelmi idő lejártát követően sincs semmilyen indok arra, hogy a művön más,

¹⁹⁹ Ez a megoldás sem tilos a BUE 5. Cikke alapján, pl. a francia vagy a spanyol szerzői jogi törvény, vagy az 1969-es Szjt. is ezt a megoldást követi.

mint a szerző neve kerülhessen feltüntetésre. Ugyanakkor igen gyakori, hogy a szerző halálát követően ilyen sok idő elteltével már nincsenek olyan jogutódok, akik fel tudnának lépni a jog megsértése ellen, így a törvény lehetővé teszi más személyek számára is a fellépést. Meg lehet jegyezni, hogy erre elvételre kerül csak sor, a névfeltüntetés joga ebben az időszakban már inkább morális elvárás, mint jogi igény.

4.2. A nyilvánosságra hozatal joga

A nyilvánosságra hozatalhoz való jog (Szt. 10. §) alapján a szerző maga jogosult eldönteni, hogy hol, milyen formában, és különösen, hogy mikor kívánja a közönséggel megismertetni a művét. A nyilvánosságra hozattal a mű hozzáférhetővé válik bárki (tehát nem csak konkrétan meghatározott személyek) számára – a hozzáférésnek nem kell megvalósulnia, elegendő, ha a lehetősége fennáll. Ez a jog előzetes engedélyezési lehetőséget is biztosít a szerzőnek, továbbá a jogsértő módon történt nyilvánosságra hozatal elleni utólagos fellépés lehetőségét is. Ez a jog bármilyen formában gyakorolható, akár ráutaló magatartással is. Ezt erősíti meg a korábbi joggyakorlat is: nyilvánosságra hozatalnak minősül a kézirat egyetemi könyvtárnak történő átadása,²⁰⁰ vagy cikknek az újság számára való megküldése, függetlenül attól, hogy megjelentetésére sor kerül-e.²⁰¹

A nyilvánosságra hozatal joga azonban a szűken vett műnél tágabb körre vonatkozik, ugyanis ennek a jognak a megsértését jelenti az is, ha a mű nyilvánosságra hozatala előtt annak lényeges tartalmáról a szerző hozzájárulása nélkül ad valaki a nyilvánosság számára tájékoztatást. Vagyis a szerző dönthet arról, hogy a közönség mikor, milyen formában tudhatja meg például azt, hogy új regényt ír, hogy abban milyen alakok lesznek stb.

A nyilvánosságra hozatalhoz adott engedély nem jelent egyben felhasználási engedélyt is, arról külön meg kell állapodni. Ha azonban a szerző már adott a műve felhasználásához engedélyt, és kifejezetten nem tiltotta meg, hogy a felhasználó a mű tartalmáról a felhasználás céljának megfelelő módon a nyilvánosság számára tájékoztatást adjon, az jogszerűnek minősül. Ez szükséges lehet például ahhoz, hogy egy új televíziós sorozatot a médiaszolgáltató reklámozhasson, beharangozhasson.

A szerző halála után fellelt művet – ha a szerző vagy jogutódja ellenkező nyilatkozatot nem tett vagy az ellenkezőjét másképp nem bizonyítják – úgy kell tekinteni, hogy a szerző azt nyilvánosságra hozatalra szánta. Eszerint a jogutód lényegében szabadon rendelkezhet a mű nyilvánosságra hozataláról, még akkor is, ha a szerző ezt kifejezetten megtiltotta volna. Ilyen esetben legfeljebb morális, kegyeleti megfontolások akadályozhatják a jogutódot a nyilvánosságra hozatalban, ezt a személyhez fűződő jogot azonban lényegében teljes körben gyakorolhatja. Ez azt is jelentheti, hogy egy, a szerző életében nyilvánosságra nem hozott mű tekintetében akár úgy is dönthet, hogy nem járul hozzá a nyilvánosságra hozatalhoz.

A munkaviszonyban létrehozott művekre vonatkozóan az Szt. sajátos szabályokat állapít meg a nyilvánosságra hozatal tekintetében: Ilyen esetben a műnek a munkáltató számára történő átadása a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül. A kulcskérdés tehát az ilyen esetekben az, hogy mi számít átadásnak.²⁰²

200 Legf. Bír. Eln. Tan. P. törv. 21.399/1972.

201 Legf. Bír. Pf. III. 21.597/1979.

202 Az SZJSZT két szakvéleménye is vizsgálta ezt a kérdést és egybehangzóan állapította meg, hogy önmagában az a tény, hogy a mű a munkáltató szerverén került elmentésre, nem minősül átadásnak. SZJSZT 6/2005. – Sajtótermékek összehasonlító vizsgálata és a kapcsolódó szerzői jogi kérdések, SZJSZT 1/2011/1. „A 100 leggazdagabb magyar” című kiadvánnyal összefüggő szerzői jogi kérdések.

A nyilvánosságra hozatal szükségszerű feltétele annak is, hogy a szabad felhasználások gyakorolhatók legyenek. (Nyilvánosságra nem hozott művel kapcsolatban mindenfajta felhasználási cselekményhez szükséges a szerző hozzájárulása.)

Hangsúlyozni kell, hogy a nyilvánosságra hozatal nem feltétele a szerzői jogi védelemnek. Vagyis ha egy film a dobozban marad, az ugyanúgy védelem alatt áll, mint egy a TV-ben többször vetített alkotás (legfeljebb a jogokat megsérteni nehezebb így). A védelmi idő az alkotástól és nem a nyilvánosságra hozataltól kezdődik, ez alól azonban kivételt képez az az eset, ha a szerző ismeretlen (ilyen esetben gyakran az alkotás időpontja sem állapítható meg): ilyenkor a védelem az első nyilvánosságra hozataltól illeti meg a művet. Ugyanígy az együttesen létrehozott mű védelmi ideje a mű első nyilvánosságra hozatalát követő év első napjától számított hetven év.

4.3. A mű nyilvánosságra hozatalához adott hozzájárulás visszavonásának joga

Az Szjt. a mű nyilvánosságra hozatala cím alatt, de a nyilvánosságra hozatal jogától elkülönítetten biztosítja a nyilvánosságra hozatalhoz adott hozzájárulás visszavonásához (az alábbiakban: a visszavonáshoz való jog, vagy visszavonási jog) való jogot, amely csak igen szigorú feltételek teljesülése esetén gyakorolható. Indokolt ez a szigorúság amiatt, mivel az egyszer nyilvánosságra hozott művek ténylegesen igen nehezen tehetők „meg nem történtté”, másrészt a társadalom, a közönség érdeke gyakran éppen az, hogy a művek – akár a szerző akaratával ellentétesen is – megismerhetők maradjanak. Ezen szempontok figyelembevételével alakul e jog szabályozása.

A visszavonáshoz való jog gyakorlása *erga omnes* (azaz minden harmadik személy felé irányuló) módon történhet csak. Vagyis nem beszélhetünk a visszavonási jog gyakorlásáról, ha a szerző egy konkrét felhasználó konkrét cselekményét szeretné megtiltani. A visszavonás azt eredményezi, hogy – az alábbi kivételekkel – senki sem használhatja fel a művet tovább. Továbbá a visszavonás mindig *pro futuro* történik, azaz nincs visszaható hatálya, a visszavonó nyilatkozat megtételét megelőzően megvalósult felhasználások – akár szerződés, akár szabad felhasználás alapján – nem válnak jogsértővé.

A személyhez fűződő jogok érvényesítése elválik a vagyoni jogok gyakorlásától. Ezt erősítette meg a Pannon Rádió-ügyként elhíresült eset. Az ügyben azok a zenekarok, melyeknek vezetői „betiltani” kívánták teljes életművük lejátszását egy olyan rádióban, amelynek populista-nacionalista műsoraival nem értettek egyet, látszólag beleütköztek abba a jogintézménybe, amely az ő jogaik érvényesítésére született: a közös jogkezelési szabályokba. A közös jogkezelés azonban egyáltalán nem akadályozza a szerzők személyhez fűződő jogai érvényesítésének. A közös jogkezelés ugyanis csak a vagyoni jogokra vonatkozik. Következik ez a közös jogkezelésre vonatkozó szabályokból csakúgy, mint a közös jogkezelő szervezetek alapszabályaiból, illetve *a contrario* a személyhez fűződő jogokra vonatkozó szabályokból, amelyeket a szerző életében ő maga mindenféle megszorítás nélkül [Szjt. 9. § (2)], illetve az általa feljogosított felhasználó erre való külön jogosítás esetén gyakorolhat (Szjt. 15. §.), halála után pedig a törvényben meghatározott személyek léphetnek fel a személyhez fűződő jogok védelmében [Szjt. 14. § (1)–(2)]. Az Alkotmánybíróság elé került ügyben az indítványozó azt kérte, hogy az Alkotmánybíróság állapítsa meg az Szjt.-nek a sugárzás kötelező közös jogkezelésben való engedélyezését előíró 27. §-áról, hogy az sérti az emberi méltósághoz fűződő jogot [Alk. 54.

§ (1)], a tudományos és művészeti szabadságot (Alk. 70/G. §) és a tulajdonjogot (Alk. 13. §), mivel „az utólagos döntési lehetőséget sem adja meg – semmilyen formában – az alkotónak, olyan módon, hogy megvonja a felhasználási jogot, amelyet nem is ő adott, ha a felhasználás körülményeit a művészi mondanivaló integritására nézve sérelmesnek tartja.”

Amellett, hogy az AB – korábbi határozataira hivatkozva – nem tartotta aránytalan korlátozásnak a kötelező közös jogkezelést a közérdekre hivatkozással, vagyis megállapította az Szjt. vitatott 27. §-ának alkotmányosságát, felhívta a figyelmet arra, hogy az Szjt. a közös jogkezelés eseteire nem határoz meg olyan szabályt, amely eltérne a szerzőt megillető személyhez fűződő jogokra vonatkozó általános rendelkezésektől. Az Szjt. alapján tehát a szerző érvényesítheti a személyhez fűződő jogait (így többek között a műnek a szerző becsületére, hírnevére sérelmes torzítása, megcsonkítása, megváltoztatása esetében), mert ezek egyedileg gyakorolhatók. A szerző felléphet a személyhez fűződő jogai megsértése esetére az Szjt.-ben és a Ptk.-ban meghatározott jogkövetkezmények alkalmazása érdekében.

Bár a személyhez fűződő jogok gyakorlásának nincs alakisági feltétele az Szjt. szerint, a visszavonás jogát a szerző mégis csak írásban gyakorolhatja, az *erga omnes* hatályból fakadóan címzetlen (egyoldalú) jognyilatkozatként. Ez a jognyilatkozat tartalma szerint a következőket jelentheti: a szerző visszavonja a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyét (ha ez még nem történt meg, akkor jó eséllyel akadályozható meg, hogy a mű a közönség számára hozzáférhetővé váljon), illetve a szerző a már nyilvánosságra hozott művének további felhasználását megtilthatja. Ez a korábban megvalósított felhasználások jogszerűségét nem befolyásolja, vagyis a visszavonás nem visszaható hatállyal történik meg.

Előfordulhat, hogy a visszavonás előtt egy felhasználó már befektetéseket eszközölt a művel kapcsolatban. Ha nem folytathatja a tevékenységét a mű visszavonása miatt, ezek a befektetések hiábavalóvá válhatnak, amelyből kára keletkezhet. A törvény általában kötelezi a szerzőt arra, hogy ilyen esetben térítse meg a keletkezett kárt.

Ha a szerző visszavonási jogát gyakorolja, az érintheti konkrét, hatályban lévő felhasználási szerződések teljesítését. A felhasználási szerződést ilyen esetben fel kell mondani, viszont a szerző ilyenkor biztosítékot kell, hogy adjon a nyilatkozat időpontjáig felmerült kár megtérítésére. Előfordulhat, hogy a szerző később meggondolja magát és ismét nyilvánosságra hozza a művet: ekkor a korábbi felhasználót előfelhasználási jog illeti meg.

A visszavonásról való szerzői döntés nem tudja azt eredményezni, hogy a mű teljesen hozzáférhetetlenné váljon. Ennek több korlátja is van. Mindenekelőtt az, hogy ha a mű munkaviszony keretében jön létre, és azt a szerző át is adta a munkáltatónak, a visszavonás nem érinti a munkáltató jogát a mű felhasználására (azaz tovább folytathatja azt). Ezt kiegészíti az, hogy ha a szerző visszavonta a művet, a munkáltató – a felhasználás folytatása esetén – mellőzni köteles a szerző nevének feltüntetését.

További korlátja a visszavonási jog gyakorolhatóságának, hogy azokban az esetekben, amikor lehetőség van a művön fennálló jogok átruházására, a visszavonás nem akadályozza a vagyoni jogok átruházása esetén a jogszerzőt az átruházott vagyoni jogokon alapuló felhasználásban.

A visszavonás jogának gyakorlása nem érintheti azokat a műpéldányokat sem, amelyek már kívül esnek a szerző rendelkezési jogán: ilyen módon azokat a példányokat sem, amelyek tekintetében megtörtént a jogkimerülés.

Mindezekből jól látható, hogy a visszavonás nem egyenlő a műpéldányok teljes eltűnésével a nyilvánosság köréből, legfeljebb a mű további felhasználásai akadályozhatók meg (ez is a fent ismertetett korlátok között).

A visszavonás jogának gyakorlását követően a művel (az esetlegesen hozzáférhető műpéldányokkal kapcsolatban) a továbbiakban nem gyakorolhatók a szabad felhasználások sem: az Szjt. 33. §-ának (1) bekezdése szerint a szabad felhasználásokat csak a nyilvánosságra hozott művekkel kapcsolatban lehet gyakorolni – a visszavonás jogának gyakorlását követően viszont a mű nem minősül nyilvánosságra hozottnak többé.

4.4. A névfeltüntetés joga

A szerzőség elismerésének legkorábbi módja a név feltüntetéséhez való jog. A személyhez fűződő jogok között az ún. névjog fejezi ki leginkább és legközvetlenebbül a szerző és a művének kapcsolatát. A legtermészetesebb szerzői igény, de valamennyi szerzői jogi törvényünk szemléletmódjában tükröződő, szervesen fejlődő bírósági, szakértői gyakorlatot eredményező társadalmi elvárás is, hogy az alkotás minden korban és időben az adott szerző nevéhez kötődjék. A név feltüntetése nélkül pedig a szerző megtarthatja anonimitását. A névjog feltüntetésének szabályai az adott szerzői műfajtól függően, az adott felhasználási módhoz kapcsolódóan alakultak ki. A névjog részjogosítványai közül itt a művön való név feltüntetéssel, névtelenséghez való joggal, a szerzői minőség kétsége esetén való védelemmel, továbbá a névfeltüntetéssel a szabad felhasználások esetén, végül pedig a szerzői művek ismertetése, reklámozása során történő névfeltüntetéssel, valamint a televíziós produkciók szerzőinek névjogával foglalkozunk.

A szerző alapvető jelentőségű joga, hogy a művén őt szerzőként feltüntessék. Ez a jog – hasonlóan a nyilvánosságra hozatal jogához – nem csak szűken értve, a műre vonatkozóan illeti meg a szerzőt, hanem fel kell tüntetni a nevét a művel kapcsolatos bármely közleményen is (például a reklámokon, meghívókon). A szerzői művek létéről történő információk közzététele, az alkotások ismerteté válásának elősegítése és elterjesztése a kommunikációs eszközök fejlődésével egyre bővültek, ezeket már a korábbi szerzői jog is értékelte: ide tartozik az „egyszerű beszámoló, bírálat, az ún. előzetes, és ide tartozik a hírverés számtalan más módja is történjék az sajtóban, moziban vagy televízióban, plakáton, vagy műsorfüzetben.”²⁰³

A névjog sem abszolút azonban: a nevet mindig a felhasználás jellegének megfelelően és ahhoz igazodó módon kell feltüntetni [(Szjt. 12. § (1)] és egyes esetekben mellőzni is kell vagy lehet [például: Szjt. 30. § (5)].²⁰⁴ A közleménnyel kapcsolatos névfeltüntetési jogot is a közlemény terjedelmétől és jellegétől függően gyakorolhatja a szerző (ami szintén vezethet oda is, hogy mellőzzék a nevét). Ebből fakadóan a különböző műtípusok esetében eltérhet a szerző névfeltüntetési jogának gyakorlásának módja.

A gyakorlat már abban az időszakban is rugalmasan kezelte a névfeltüntetés igényét, amikor ez a törvényben kifejezetten még meg sem jelent. Érdekes itt felidézni azt az 1932-ben hozott döntést, amely a többszerzős művek tekintetében nem tartotta szükségesnek valamennyi szerző nevének

203 Benárd–Tímár 1973, 103. Ld. még Bacher Vilmos – Faludi Gábor: Jogértvényesítés a szellemi tulajdonjogok területén. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2005. április.

204 BH1993. 226. BH1990. 126. LBPf.I.21322/1964.; SZJSZT 26/2004. Építészeti látványtervek szerzői jogi oltalma és felhasználása.

feltüntetését; kinyilvánította, hogy ha a műnek több szerzője van, a mű előadását tudató egyszerű, s a dolgok természete szerint rövidre szabott hirdetéseknel (lapokban, falragaszokon) nem kell valamennyi szerző nevét feltüntetni. Az előadást jelentő hírlapi közleményeknél az e célra rendelkezésre álló hely korlátoltságánál fogva el lehet tekinteni valamennyi, különösen a mű megalkotásánál kevésbé fontos ténykedést végző szerzők neveinek közlésétől.²⁰⁵

Egy másik műfajban, a film ismertetésével kapcsolatos esetben egy 1955-ben hozott határozatban a névfeltüntetéssel kapcsolatban pozitív döntés született: „A filmvígjáték nyilvános előadásainak napilapokban és a falragaszokon történő hirdetésénél a forgatókönyv írójának és a kísérő zene szerzőjének feltüntetése beleegyezésük nélkül nem mellőzhető.”²⁰⁶

A régi Szjt. látszólag egyértelmű rendelkezést tartalmazott a szerző nevének ismertetésénél való feltüntetésére: „a mű (...) ismertetése esetén a szerzőt meg kell jelölni.” (Szjt. 9. §.) A Vhr. pedig további útmutatást adott a névjog ismertetés esetén való gyakorlására: „Az ismertetéssel egy tekintet alá esnek a műre vonatkozó közlemények (falragasz, napilap, műsor, film, rádió, televízió stb.); a mű szerzőjét – a közlemény terjedelmétől és jellegétől függően – ezekben is meg kell jelölni.” [Vhr. 6. § (1)]

E rendelkezések alapján a szerzőket tehát mindenfajta ismertetésben, az egyszerű figyelemfelkeltő vagy az alkotást népszerűsítő kiadványokban, valamint a műbírálatokban, kritikákban, műelemzésekben és az üzleti reklámokban is fel kellett tüntetni – a körülményektől függően. A Vhr. által megfogalmazott, „a közlemény terjedelmétől és a közlemény jellegétől függő” névfeltüntetési jog gyakorlatát a bírói ítélkezés a praktikum és a racionalitás elveinek figyelembevételével akként kísérelte meg alakítani, hogy a szerzők e személyhez fűződő joga a lehető legcsekélyebb mértékben sérüljön. Így például:

A reklámként a villamosra festett óriásplakáton hiába is tüntetnénk fel 20-30 nevet, az eleve olvashatatlan lenne. Ehelyett arra kell törekedni, hogy az ilyenfajta hírveréssel párhuzamosan és azonos elterjedtséggel jelenjék meg olyan színlap vagy műsor, amelynek szedési technikája, kialakítása lehetővé teszi a szerzők pontos feltüntetését.²⁰⁷

A többszerzős művek kritikájával szemben elvárásként fogalmazódott meg, hogy „a bíráló legalább azokat a szerzőket nevezze meg, akiknek munkájával bírálatában foglalkozik.”

A hatályos Szjt. már külön kimondja, hogy a szerzőt a mű részletének átvétele, idézése vagy ismertetése esetén is meg kell jelölni. Az, hogy ezt a szabályt a törvény nem csak a még védett művek egyes konkrét szabad felhasználásai tekintetében írja elő, hanem a névfeltüntetés joga körében külön is megemlíti, amiatt fontos, mert ez biztosítja, hogy a szerzői jog által (már) nem védett művek tekintetében is érvényesülő névjog körében fel lehessen lépni a név elhagyása, nem megfelelő feltüntetése (vagy végső esetben: más név feltüntetése) ellen. Ugyanez igaz az át- vagy feldolgozásokra, illetve a fordításokra is. [Szjt. 12. § (2) bekezdés] (Itt lehet utalni arra, hogy ez a szabály a régi Szjt.-ből hiányzott, de az irodalom elismerte a név feltüntetésének morális kötelezettségét itt is.)²⁰⁸

205 Benárd-Tímár 1973, „Jegyzetek” 730. Ítéletek Géczy Kálmán összeállításából.

206 Benárd-Tímár 1973, 103.

207 Benárd-Tímár 1973, 104.

208 Ezzel az állásponttal kapcsolatosan Törő Károly utal Zakár János álláspontjára, miszerint: „ebben az esetben a szabadon felhasznált mű szerzője nevének feltüntetése nem jogi, hanem csupán erkölcsi kötelezettség.” Törő Károly: *A szerzői jog kézikönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990. 147.

Az ilyen, másodlagos felhasználások esetén való névfeltüntetés szintén nem új eleme a szerzői jognak: a '69-es törvény alapján a szerzőket a más mű átvételére vonatkozó szabályok szerint kell feltüntetni (pl. készült: Gárdonyi Géza regénye nyomán). Törő Károly kifejti, hogy az ilyen esetekben

a szerző nevének feltüntetése az átvétel (felhasználás) által indokolt módon és keretben jogi kötelezettség. A névfeltüntetési kötelezettség alapjául szolgáló átvétel akkor is megvalósul, ha a mű gondolati tartalmát veszik át, az alkotás egyedi sajátosságait kifejező egyéb elemeit használják fel, pl. ha egy színműből regényt írnak. Az új mű szerzőjének jogi kötelezettsége, hogy az átvétel módjára utalással megjelölje annak a nevét, akinek a munkáját az új mű elkészítéséhez felhasználta.

Nem kizárt, hogy a szerző nem kívánja a közönség tudomására hozni a nevét, vagy művészi álnevet (felvett nevet) kíván használni. Az előbbi esetben elnehezülhetne a szerzői jogok gyakorlása (pl. a felhasználások engedélyezése), így mindaddig, amíg a szerző fel nem lép, az gyakorolja a szerzői jogokat, aki a művet nyilvánosságra hozta. (Szt. 8. §) A művészi álnév felvétele esetén figyelemmel kell lenni a névválasztás Ptk.-beli szabályaira is. A jogok gyakorlása ilyen esetben is problematikusá válhat. A joggyakorlás megkönnyítése érdekében az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület önkéntes álnév-adatbázist vezet, amelybe bárki regisztrálhat, így a művének potenciális felhasználói innen nyerhetnek tájékoztatást az álnév mögött álló személy tényleges nevééről.²⁰⁹

A szerző a nevének feltüntetésével nyilvánosságra hozott mű újabb jogszerű felhasználása esetén is megkívánhatja, hogy a művét a továbbiakban nevének feltüntetése nélkül használják fel.

A szerző névfeltüntetési joga abban az esetben is fennmarad – hasonlóan a többi személyhez fűződő jogához –, ha a vagyoni jogai átruházásra kerülnek, vagy egyébként átszállnak. Ha azonban ilyen művel kapcsolatban gyakorolja a szerző a visszavonási jogát, a munkáltató nem tüntetheti fel a továbbiakban a szerző nevét. Ugyancsak mellőzni kell a szerző kérésére nevének feltüntetését akkor is, ha a művön a munkáltató a munkaviszonyból eredő jogaival élve csak változtat, de a változtatással a szerző nem ért egyet. (Ez a szabály azt természetesen nem zárja ki, hogy a felek megegyezése esetén a szerző neve mégis feltüntetésre kerüljön. Egyetértése esetén természetesen fel kell tüntetni a nevét.) Ez nem vonatkozik a munkaviszonyban létrehozott filmalkotásokra: ezek tekintetében az általános szabályok érvényesülnek.

A szabad felhasználások szabályai egyes esetekben kifejezetten is előírják, hogy a szerző neve és a felhasználás forrása feltüntetésre kerüljön. Ezekben az esetekben a szabad felhasználás jogszerűségének feltétele az, hogy a feltüntetés megtörténjen, ennek elmaradása esetén a felhasználás jogsértő. Ez nem jelenti azt, hogy a többi szabad felhasználás esetében ne kellene feltüntetni a szerző nevét.

A szerző követelheti, hogy e minőségét senki se vonja kétségbe. E jogának gyakorlását biztosítja az a megdönthető vélelem-rendszer is, amelyet a szerzőség vélelmének hívunk. (Szt. 94/B. §) Eszerint az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, akinek a nevét ilyenként a művön a szokásos módon feltüntették. Ha ez a szabály nem alkalmazható (mert nincs senki feltüntetve a művön), az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, aki a művet sajátjaként a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál önkéntes műnyilvántartásba

209 <http://artisjus.hu/szerzoknek___jogdijikifizetes_/tajekoztatok/alnev_tajekoztato/>

vetette és ezt közokirattal igazolja. Ha nem áll rendelkezésre ilyen közokirat sem (mert nem éltek a műnyilvántartásba való bejegyzés lehetőségével, vagy a közokirat megsérült, megsemmisült és nincs mód a pótlására), az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, aki ezt közös jogkezelő szervezet által a közös jogkezelés alá tartozó művekről, szomszédos jogi teljesítményekről, illetve jogosultakról fenntartott adatbázis alapján kiállított teljes bizonyító erejű magánokirattal igazolja. Ilyen magánokiratot a közös jogkezelő szervezet önként vállalt szolgáltatásként – alapszabályával összhangban – saját tagja számára, a tag kérésére állíthat ki. Ha pedig a szerző a művével ide sincs bejegyezve, az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, aki a művet először hozta nyilvánosságra.

Az audiovizuális médiaszolgáltatásban megjelenő műsorszámok (produkciók) szerzőinek névfeltüntetési joga – tekintettel a műfaji hasonlóságokra – a mozifilmekre vonatkozó speciális szabályok alapján alakul. Vitathatatlan tény, hogy a televíziós produkciók, játékfilmek – szerzői jogilag – a mozifilmekhez hasonlóan összetett, kollektív produkciók, amelyek több szerzői jogi teljesítményt is magukban foglalnak, ennél fogva a szerzőség kérdésének szabályozása és a '69-es Szjt. óta töretlen gyakorlat a két műfajban lényegében azonos. A televíziós produkciók szerzőinek névfeltüntetésre vonatkozó joga a törvényileg is szabályozott filmek analógiáján alakult ki. (Itt szükséges megjegyezni, hogy a televíziós játék, a televíziós produkció önálló szerzői jogi műként való elismerése is vitatott volt a kezdetben; azt csupán a közvetítés egyedi módjának tekintették. A televíziózás technikai fejlődése és elterjedése azonban igazolta a műfaj önálló és egyedi jellegét, amit az Szjt. a műtípusok felsorolásában történő megjelenítéssel már visszaigazol.)

A televíziós játék szerzői – ennek megfelelően – a játék céljára készült irodalmi és zene-művek szerzői, a játék rendezője és mindazok, akik az egész produkció létrejöttéhez alkotó módon járultak hozzá. A televíziós produkcióban felhasznált egyes szerzői alkotások szerzőségének kérdése független a teljes produkció szerzőinek elismerésétől [régí Szjt. 41. § (1)]. A televíziós játékfilm eleje vagy vége főcím után tehát valamennyi személy nevét fel kell tüntetni, akik a produkció létrehozásában alkotó módon közreműködtek, és ezáltal a televíziós játék szerzőivé váltak (operatőr, vágó, szerkesztő stb.). A produkció létrejöttében nem alkotó módon közreműködők (technikai, gazdasági, szervezési közreműködők, pl. gyártásvezető) nevének feltüntetése (credit) nem kötelező, az elsősorban szokásjogon alapszik és az amerikai filmipar gyakorlatában honosodott meg.

4.5. A mű integritásának védelme

A mű sérthetetlenségére²¹⁰ vonatkozó személyhez fűződő szerzői jog – amint azt a fentiekben idéztük is – megjelent a BUE revíziójának 1928. évi római szövegében, majd ennek hatására az 1934. évi szerzői jogi törvényjavaslatban is. A mű integritásvédelmének jogintézménye a két világháború közötti szerzői jogi törvényalkotási próbálkozások eredménytelensége után és az ítélkezési gyakorlat elismerése nyomán – a régi Szjt.-ben kezdett formálódni.

A régi Szjt. 10. §-a a jelenleg hatályos szöveghez képest jóval egyszerűbben fogalmaz: „A szerző személyhez fűződő jogát sérti művének minden jogosulatlan megváltoztatása vagy felhasználása.” A törvény indokolása ennek kapcsán „a mű változtatás-torzítás elleni védelméről” beszél. A jogosulatlan megváltoztatás törvényi tényállása tekintetében a jogosulatlanság fo-

210 A „mű integritásához való jog” kifejezés csak később, az 1999. évi Szjt. nyomán vált általánossá.

galmának értelmezése vetett fel kérdéseket és eredményezett különböző nemzeti szabályozásokat. A BUE római szövegére is ható egyes tagállami megoldások a jogosulatlanságot az általánosan elfogadott társadalmi normák, szokások alapján a szerzőre nézve valamiképpen hátrányos értelmezésben látták, a szerzőre kifejezetten sérelmes, a szerző image-ét sértő, a művet torzító változtatást tilalmazták; ez tükröződött is a BUE 1928-as római revíziója által megállapított 6. a) cikkében. Más nemzeti megoldások pedig a jogosulatlanság fogalmát nem kötötték a műnek a szerző becsületére, hírnevére sérelmes megváltoztatásához, hanem a szabályozásban tiltottak mindenfajta önkényes változtatást és a szabályozásban minden szerzői hozzájárulás nélküli módosítást szankcionáltak. A régi Szjt. is ezt a megoldást választotta.

Ez azonban a gyakorlatban azzal járt, hogy a felhasználó, adott esetben a lap főszerkesztője az alkotáson, nevezetesen az újságcikken az újságíró/szerző hozzájárulása nélkül még a legszükségesebb javításokat sem végezhetette el, nem húzhatta meg a cikket és a helyesírási hibákat sem javíthatta ki (legalábbis szerzői jogi alapon).

A törvény egyébként nem sorolta fel a jogosulatlan felhasználások és változtatások eseteit, hanem a jogszerű felhasználások és változtatások körén kívüli módozatokat jogosulatlannak tekintette. Ez utóbbiakra a Vhr. néhány általános eligazító példát adott: felhatalmazás nélküli vagy szélesebb körű, nagyobb példányszámú felhasználás; valamint kizárólag az építészeti alkotások műfaja tekintetében a rendeltetésszerű használatot vagy az üzemeltetést befolyásoló, a szerző hozzájárulása nélküli változtatást nevesítette konkrétan. A kiadói szerződések egyes feltételeiről és a szerzői díjakról szóló miniszteri rendelet²¹¹ a szerző kötelességévé tette művének kéziratáról készült nyomdai levonatok kijavítását és a levonatok kinyomtatásához való hozzájárulás határidőre történő megadását. A szerzői mulasztás esetén a kiadó jogosult volt intézkedni a levonatok kijavítása iránt és a szerzői hozzájárulást is „megoldottnak” tekinthette.

A szerzők jogait védő, de a gyakorlatban szinte tarthatatlan, a minden változtatást jogosulatlannak kimondó törvényi szabályozás feloldására két lehetőség kínálkozott: a változtatás törvényi engedélyezése bizonyos keretek és korlátok között, illetve a szerző és a felhasználó közötti szerződésben a változtatásra való jogosultság kérdésében való megegyezés. A szerzői jog és gyakorlat mindkét változatot támogatta.

A régi Szjt. a törvényi engedélyezés intézményét vezette be azzal, hogy a felhasználási szerződések általános szabályai körében az ún. kisebb változtatások végzésére kifejezetten lehetőséget adott (ezek rendes esetben egyébként nem értek el olyan szintet, ami az átdolgozáshoz való engedélyszerzést indokolta volna; Szjt. 30. §).

Ahogy az a törvényi rendelkezésből is kitűnik, a szabály csak meghatározott feltételek fennállta esetén (felhasználáshoz elengedhetetlen és nyilvánvalóan szükséges, továbbá a mű lényegét nem érintő változtatás) engedte az utólagos szerzői korrekciót, és csak a szerzői (akár objektív, akár szubjektív) okokból fennálló akadályoztatás esetén tette lehetővé a felhasználói beavatkozást. Emellett az érintett felek feltétlen együttműködését feltételezte.

A mű lényegének kritériumát az SZJSZT a következők szerint definiálta:

Valamely mű lényegéhez annak felépítése, rendszere, szerkezete éppúgy hozzátartozik, mint egyéb tartalmi vonatkozásai. A mű szempontjából nem közömbös, hogy mondanivalóját a szerző hogyan taglalja. A mű felépítéséhez, rendszeréhez, szerkezetéhez pedig az egyes anyagrészek elhelyezése, azok egymáshoz viszonyított sorrendje stb. szorosan hozzátartozik.²¹²

211 A kiadói szerződések feltételeiről és a szerzői díjakról szóló 1/1970. (III. 20.) MM rendelet 7. §.

212 SZJSZT 23/1994. Lenkovich Barnabás – Székely László (összeáll.): *A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeinek gyűjteménye*. III. 1990–1996. Budapest, Eötvös, 1998. 144.

A törvényi korrekció lehetőségén felül szintén a szerző és a felhasználó kölcsönös együttműködésére épített a változtatásokhoz való utólagos szerzői jóváhagyás intézménye is.

A felhasználási szerződés keretei között a szerző már eleve hozzájárult bizonyos felhasználói korrekciókhoz vagy pedig utólag jóváhagyta azokat. Ezekre az esetekre példa az idegen nyelvű filmszövegek magyar adaptációja, ahol a párbeszédek szükséges a hazai viszonyoknak megfelelő értelmezésben megjeleníteni, vagy a szerző akadályoztatása (hosszabb betegség, külföldi tartózkodás) miatt a szükséges felhasználói változtatások elvégzésére eleve hozzájárulást adni.

Ezek a szerzői jogokat és érdekeket továbbra is körülbástyázó jogi megoldások enyhítettek az Sztj. szerzői mű sérthetlenségére vonatkozó rendelkezésének merevségén.

A szerzői jog által kollektív műfajoknak nevezett film, rádiós és televíziós játék esetében – éppen a „többszerzős” alkotások miatt – a szerzők és a forgalmazó, sugárzó szervezetek közötti megegyezésnek, a felhasználási szerződések mindenre kiterjedő megállapodásának még nagyobb a jelentősége.

A mű „változtatás-torzítás” intézményének értelmezéséhez és az érintett felek közötti megállapodáshoz némi támpontot nyújtottak – mögöttes szabályként – a jóhiszemű joggyakorlás és a kölcsönös együttműködés polgári jogi elvei is. A bírói gyakorlat a mű lényegét nem érintő változtatásnak tekintette például az idézés kisebb, olyan pontatlanságait, amelynek során „a közölt szöveg nem mindig követi pontosan a szerző írásának szóhasználatát, de az írás gondolati lényegét tartalmazta.”²¹³ A rádiós és televíziós műfajban a Fővárosi Bíróság egy 1994-ben kelt jogerős ítéletében jogsértő változtatásnak ítélte egy televíziós filmsorozat főcímműzének kicserélését.²¹⁴

A mű sérthetlenségéhez való jog kiterjedt (ahogy ma is) az alkotás megsemmisítésének tilalmára is. A szerzőt megillető személyhez fűződő jog nem az adott műpéldányban vagy többszörözött példányaiban és annak pénzben kifejezhető értékében fejeződik ki, hanem abban az eszmei, erkölcsi értékben, amit az alkotás megjelenít. Ezáltal a többszörözött művek valamennyi példányának megsemmisülése jelenti csak a mű tényleges megsemmisülését. (A megváltoztatás legintenzívebb, legdurvább módja a megsemmisítés.)²¹⁵

A mű fizikai megrongálódásával kapcsolatban a bíróság megállapította, hogy a mű megrongálódása nemcsak a szerző vagyoni, hanem „művészi személyiségi jogait” is sérti. „Befolyásolja az alkotói szabadság érvényesülését, hatással van művészi hírnév alakulására.”²¹⁶

A hatályos Sztj. 13. §-a rendelkezik a mű egységének (integritásának) védelméről. Eszerint pedig sérti a szerző személyhez fűződő jogát a művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes.

E szabály alapján a szerzőnek lényegében a jogsértéstől való utólagos eltiltásra irányuló joga van, ugyanakkor a Ptk.-nak a személyhez fűződő jogok gyakorlására irányuló általános szabálya szerint – amely ebben az esetben is háttérnorma – a szerzőnek lehetősége van a mű egysége fenti cselekményekkel megvalósuló megváltoztatásához való előzetes hozzájárulásra is (feltéve, hogy az nem sért közérdeket).

213 Legf. B. Pf.III.21.597/1979.

214 FB 8.P.26070/1994/41., hivatkozva Gyertyánfy Péter (szerk.): *A szerzői törvény magyarázata*. Budapest, CompLex, 2006. (A továbbiakban: Kommentár) 87.

215 Dokumentum hangjáték hangfelvételtől való letörlése BH1991. 146.

216 Legf. B Pf. IV20560/1983., BH1984. 6. 222., PJD X.40.

A jogsértő megváltoztatás irányulhat közvetlenül a mű „testére”, pl. úgy, hogy egy zeneműből elhagyásra kerül néhány ütem, egy versből kimarad néhány versszak, letörrik a szobor karját. Ezek a tevékenységek a mű egységének közvetlen, direkt sérelmét okozzák. Ilyen esetekben nehezen vitatható a jogsérelem. Ezt támasztja alá az a korábban már említett bírósági döntés, amely szerint televíziós filmsorozat zenéjének új főcím zenére cserélése sérti az integritásvédelmet.²¹⁷

Lehetséges azonban az is, hogy a megváltoztatás közvetlenül nem a művet, hanem annak körülményeit érinti. Ilyen eset lehet az, ha a mű olyan környezetbe kerül, amellyel az alkotó nem ért egyet. Ez a kérdés különös élel merül fel a szoborparkba száműzött alkotások esetében, vagy olyan rádióműsor esetében is, amelyben az alkotók világnézetével ellenkező beszélgetés szakaszolásaként hangzik el a zeneművük. Egy bírósági döntés szerint a szobor talapzatán az ötágú csillag koronára cserélése ilyen integritássérelmet valósíthat meg.²¹⁸

Ugyan a szakirodalmi álláspontok megoszlanak abban a tekintetben,²¹⁹ hogy a becsület, illetve a hírnév sérelme mindegyik cselekmény esetében szükséges-e, álláspontunk szerint a nemzetközi szabályozással az a megközelítés áll összhangban, amely szerint a tilalom bármely eltorzításra, megcsonkításra vonatkozik, míg a megváltoztatás és megcsonkítás csak akkor tilos, ha az sérelmes a szerző becsületére vagy jó hírnevére. A szakértői és bírói gyakorlat feladata annak megállapítása, hogy a konkrét esetben mely behatásról van szó, és ennek megfelelően kell-e vizsgálni a szerző becsületének, hírnevének sérelmét is, vagy sem.

A mű egységének védelméhez fűződő jog gyakorolhatósága sajátosan alakul, ha a jogosult és a potenciális jogsértő között felhasználási szerződés van.

Az Szt. 50. §-a értelmében ha a szerző a mű felhasználásához hozzájárult, a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat köteles végrehajtani. Ha e kötelezettségének nem tesz eleget, vagy nem tud eleget tenni, a felhasználó a változtatásokat hozzájárulása nélkül is végrehajthatja. Ha tehát végső soron a felhasználó hajtja végre ezeket a változtatásokat, az nem lehet jogsértő (sem szerződésszegés, sem a személyhez fűződő jog sérelme nem valósul meg). Más kérdés, ha a megváltoztatás túlterjed a szükségességen és a szerző becsületére vagy hírnevére is sérelmes, akkor az a személyhez fűződő jogokat sérteni fogja.

A törvény 29. §-ában szabályozott átdolgozás engedélyezésére vonatkozó vagyoni jog gyakorlása, az átdolgozás engedélyezése más számára nem jogosít a személyhez fűződő jog megsértésére. Vagyis még ha kap is a felhasználó engedélyt az átdolgozásra, az sem történhet eltorzítással, megcsonkítással, illetve a becsületre, jó hírnévre sérelmes megváltoztatással, megcsonkítással, kivéve, ha ehhez a szerző kifejezetten hozzájárult (például paródia esetében).

Az előadóművészek személyhez fűződő jogai szűkebbek: csak a névfeltüntetés és az integritás védelme illeti meg őket. A hangfelvétel-előállítónak, valamint a rádió- és televíziószervezetnek a saját teljesítménye vonatkozásában csak névfeltüntetői joga van. A film-előállítónak az Szt. nem biztosít kifejezetten személyhez fűződő jogokat, a névjogot az Szt. 3. §-a útján alkalmazandó Ptk. 77. § (4) bekezdéséből lehet levezetni, vagy szokásjogi alapon illeti meg.

217 FB 8.P.26 070/1994/41. hivatkozta a Kommentár 87.

218 BH1993. 351.

219 Ezeket részletesen bemutatja Faludi Gábor: A szerzői mű egysége védelmének egyes kérdései. *Infokommunikáció és Jog*, 2011. december.

Az audiovizuális média szempontjából a mű egységének védelme különös jelentőséggel bír a műsorszámoknak kereskedelmi közlemény²²⁰ bizonyos fajtáival (reklám, televíziós vásárlás) történő megszakításánál, illetőleg a műsorszám megszakításával megvalósított szerzői jogi jogsértések értelmezésénél. Ennek során a gyakorlatban leginkább előforduló, tipikusnak mondható reklámmal történő műsorszám megszakítást vesszük alapos vizsgálat alá.²²¹

Ez a kérdés sajátos megvilágításba helyezi a szerzőt megillető mű egységének védelméhez való jogának érvényesíthetőségét.

Jogtörténeti szempontból meg kell jegyezni, hogy már a hazai első médiatörvény, a rádiózásról és a televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény (Rttv.) is rendelkezett a szerzői érdekek és a médiajogi szempontok kiegyensúlyozott érvényesüléséről. Az Rttv. vonatkozó rendelkezései szerint „a műsorszámon belül is közzétehető reklám úgy, hogy az ne sértse a műsorszám értékét, valamint a műsorszám szerzői jogi jogosultjának jogát és jogos érdekét.” [Rttv. 17. § (2)] Emellett az Rttv. részletesen rendelkezett a filmalkotások reklámmal történő megszakításának feltételeiről és időbeli korlátaival [Rttv. 17. § (3)–(6)].

Az Rttv. ezen rendelkezése szerint a szerző nemcsak az Szjt., hanem az Rttv. alapján is felléphetett személyhez fűződő jogainak megsértése miatt.

Mindebből az nyilvánvaló, hogy nem beszélhetünk szerzői jogi jogsértésről, amennyiben a szerző hozzájárul művének reklámmal való megszakításához. Ugyanígy egyértelműnek tűnik, hogy a mű egységének védelmére vonatkozó általános szerzői jogi rendelkezések és a műsorszám megszakítására irányadó speciális médiajogi előírások egymás viszonylatában, mint *lex generális* és a *lex speciális* értelmezhetők. E rendelkezések szerint a műsor sugárzása még a szerző engedélyével sem szakítható meg a törvényi előírásoknál gyakrabban. Joggal merül fel a kérdés, hogy a szerzői műveknek a médiaszabályok betartásával történő, reklámmal való megszakítása sértheti-e és ha igen, mennyiben a szerző személyhez fűződő jogait? Vagyis: a mű reklámmal való megszakítása elérheti-e a szerző becsületét vagy jó hírnevét sértő jogsérelem szintjét?

A feltett kérdésekre a Kommentár nem ad választ, de a jogsérelem tárgyalásának fejezet-címéből következtethetünk a szerkesztő álláspontjára.²²² A Kommentár²²³ rögzíti, hogy „az esetek jelentős részében a médiatörvény szerinti számú megszakításhoz sincs a filmforgalmazóknak, mozinak kifejezett szerzői „engedélye” és feltételezhető, hogy az ilyen megszakításokat a bíróság a fentiek alapján eleve a hírnévre sérelmes, így jogellenes beavatkozásnak minősítené.” Ebből a fenti következtetéseink helytállósága következik, vagyis, hogy az engedélyezett megszakítások nem lehetnek jogsértők. Ezzel a megállapítással azonban a

220 „Kereskedelmi közlemény: olyan médiatartalom, amelynek célja gazdasági tevékenységet folytató természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság árujának, szolgáltatásának vagy arculatának közvetlen vagy közvetett népszerűsítése. Az ilyen tartalmak fizetés vagy hasonló ellenszolgáltatás ellenében, vagy önreklámozás céljából kísérik a médiatartalmakat, vagy szerepelnek abban. A kereskedelmi közlemény formái közé tartozik többek között a reklám, a támogatást nyújtó nevének, védjegyének, arculatának vagy termékének megjelenítése, a televíziós vásárlás és a termék megjelenítés.” Mtv. 203. § Értelmező rendelkezések 20. pont.

221 A gazdasági reklám jogintézményére vonatkozó törvényi szabályozás általános, – az audiovizuális médiaszolgáltatáson kívül közzétett reklámokra vonatkozó – rendelkezéseit a Grtv. tartalmazza, azaz az írott sajtóban megjelenő reklámokra továbbra is e törvényi rendelkezések az irányadók. Az általános reklámjogi rendelkezésekhez képest a rádió és televízió műsorszolgáltatásban közzétett reklámokra a médiaszabályozás kétszintű törvényi rendszerében a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény, valamint az Mtv. speciális szabályokat ír elő. Grtv. 1. § (3) bekezdés: A rádió és televízió műsorszolgáltatásában közzétett reklámra – ha e törvénytől eltérő követelményeket állapít meg – a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvényben foglalt rendelkezéseket kell alkalmazni. Ennek megfelelően a gazdasági reklám szabályozásának alapfogalmai, így a reklámozó, a reklámszolgáltató, valamint a reklám közzétevője az audiovizuális médiaszolgáltatásban közzétett reklámok vonatkozásában is használatos.

222 Gyertyánfy Péter a műsorszám reklámmal történő megszakításának kérdéskörét „A becsületre vagy a hírnévre sérelmes megváltoztatás” esetei között tárgyalja.

223 Kommentár 86–92.

Kommentár a műsorszám – legyen az filmalkotás vagy maga az Sztj. értelmében vett audiovizuális műsorszám –, engedély nélküli, reklámmal történő megszakítását – különösebb indokolás nélkül – olyan jelentős jogsérelemnek minősíti, amely biztosan a szerző hírnevét sérti. Erre a következtetésre vélhetően abból kiindulva jut, hogy a hírnév- és becsületsértő jogsérelem a mű szellemiségének változatlanságába vetett hitet rombolja le. E felfogás szerint a jogsérelem megvalósulásához elég a mű által közvetíteni kívánt szellemiség leértékelődése. A Kommentár ilyen, a szerző becsületét, jó hírnevét sértő magatartásnak tekinti a mozifilmek sugárzásának kereskedelmi televíziók által szokásos, reklámcélú megszakítását. Álláspontunk szerint a Kommentárban felhozott példa azonban csak többletfeltételek teljesülése esetén vezethet a szerző becsületét, hírnevét is sértő jogsérelem bekövetkezéséhez. A kereskedelmi médiaszolgáltatásban az egyes műsorszámok közé reklám vagy televíziós vásárlás – a médiaszabályozás szerint jogszerű – beiktatása csak extrém esetekben érheti el és nem is éri el a szerző becsületét vagy hírnevét sértő szerzői jogsértés szintjét (például olyan esetben, ha a közbeékelte reklám morális tartalma ellentétes a megszakított film mondanivalójával). Álláspontunk szerint ugyanis azt mindenképp figyelembe kell venni, hogy a reklám, a televíziós vásárlás, illetőleg a kereskedelmi közlemény más formái (műsorszám támogatása, termékelhelyezés stb.) az audiovizuális médiaszolgáltatás koherens részei, az azokból származó bevétel a kereskedelmi és még a hazai közszolgálati médiaszolgáltatók finanszírozásának is az egyik leglényegesebb forrása, ami nem kapcsolható ki a média-értéklánc folyamatából. Egyébként abból a tényből, hogy az Rttv. kifejezetten rendelkezett e két érdek egymásra figyelemmel való érvényesítésének szükségességéről, következik, hogy kell lennie olyan megszakításnak, ami nem sérti a szerző integritási jogát.

Ezt az álláspontot támasztja alá az a BH is, amely kimondja:

A mű torzítása, megcsonkítása (lényeges vonást érintő megváltoztatása) megítélésénél – a beavatkozás azonos intenzitása mellett is – a személyhez fűződő jogokat műtípusonként, felhasználási módoként és a beavatkozás jellegétől függően esetenként más és más eredménnyel lehet és kell összemérni a felhasználó érdekeivel.

Ez a megállapítás fokozottan érvényes a szerzők és a felhasználó médiaszolgáltatók közötti érdek- és jogviszonyokban, azaz az adott jogsérelmet a műfaji sajátosságokra, a szerző és a felhasználó érdekeire tekintettel, az adott eset összes körülményének mérlegelésével kell megítélni.

Ezt az álláspontot erősíti az SZJSZT egyik ügyben²²⁴ általános elvi élel kialakított véleménye is, miszerint:

Az eljáró tanács álláspontja szerint csak konkrét ügy konkrét tényállása alapján lehetséges azt megítélni, hogy hol húzódik a határ egy szerzői műnek az adott kor művészeti, erkölcsi értékrendjének megfelelő és/vagy műfaji sajátosságok miatt indokolható, a mű egységét tiszteletben tartó értelmezése, illetve jogsértő megváltoztatása között.

A két jogterület közötti harmóniát e kapcsolódási ponton, a szabályok értelmezési szintjén is szükséges megteremteni. A filmalkotások, valamint az egyéb audiovizuális művek rek-

²²⁴ SZJSZT 30/2003 – A mű integritása védelmének joga, mint személyhez fűződő jog, értelmezése zenés színpadi mű filmfeldolgozása esetén.

lással történő megszakítása során a szerzőt mind a hatályos uniós jogforrások, mind pedig a hatályos magyar médiaszabályozás védelemben részesítik. Az AVMS 20. cikkének (1) bekezdése kimondja: „A tagállamok biztosítják, hogy a műsorszámba beiktatott televíziós reklám vagy televíziós vásárlás – figyelembe véve a műsorszámban a természetes szüneteket, az érintett műsor időtartamát és természetét – ne sértse a műsorszám egységét, valamint a jogosultak jogait.”

Az idézett uniós szabályozást átültető Mttv. 33. §-ának (2) bekezdése szerint:

A lineáris médiaszolgáltatásban a műsorszám megszakításával közzétett reklám és televíziós vásárlás – figyelembe véve a műsorszámon belüli természetes szüneteket, a műsorszám időtartamát és jellegét – nem sértheti indokolatlan mértékben a műsorszám egységét, valamint a műsorszám szerzői vagy szomszédos jogi jogosultjának jogát vagy jogos érdekét.

A műsorszám egységének „indokolt mértékű” megbontását, a reklámmal, illetőleg televíziós vásárlással történő megszakítását az új hazai médiajogi szabályozás lehetővé teszi. Teszi ezt nyilvánvalóan abból a megfontolásból, hogy a médiaszolgáltató lineáris médiaszolgáltatásában közzétett, szerzői műnek minősülő filmek és egyéb audiovizuális műsorszámok „történetileg” kialakult, természetes velejárói a kereskedelmi közlemények, így a reklámok és a televíziós vásárlás is. A két jogterület vélt szabályozási ellentmondása, a szerzői jogi integritás-védelem, valamint annak médiajogi megfogalmazása, nevezetesen a szerzőt megillető kizárólagos és sérthetetlen személyhez fűződő jog és annak indokolt mértékű megsértési lehetősége közötti kollízió a törvények megfelelő, életszerű értelmezésével és alkalmazásával feloldható. Kérdéses lehet, hogy az „indokolt mértékű” megsértés túlterjedhet-e azon, amit az Szjt. és az Mttv. együttesen megenged e tekintetben. Az Mttv. fentiekben idézett szakaszával kapcsolatban – álláspontunk szerint – nem képzelhető el olyan legitim értelmezés, amely az Szjt. vonatkozó rendelkezéseibe ütköző magatartást az Mttv. alapján jogszerűnek minősíti.

A mű integritását érintő megszakítások – az AVMS szerint – ugyanis figyelembe veszik a műsorszámban a természetes szüneteket, az érintett műsorszám időtartamát és természetét, valamint a jogosultak jogait. A műsorszámok közé reklám beiktatása, illetőleg az azzal összefüggő felhasználói érdek, valamint a mű egységéhez fűződő szerzői érdek közötti összhang tehát mind az uniós, mind pedig a hazai szabályozásban kiegyensúlyozottnak tekinthető. A szabályozott jogok értelmezése nem válhat parttalanná, a médiaszolgáltatás egyik legfontosabb finanszírozási lehetősége nem szűnhet meg. A médiajog a reklámokra vonatkozó törvényi szintű szabályozással, így a lineáris médiaszolgáltatásban közzétett műsorszámok reklámmal és televíziós vásárlással történő megszakítását korlátozó és tiltó előírásaival, a szerkesztett tartalomtól való elkülönítés szabályaival, továbbá a megszakításra vonatkozó rendelkezésekkel teremti meg a szerzők személyhez fűződő jogait is tiszteletben tartó törvényi garanciákat (Mttv. 33–36. §). A mű egységét érintő, de a médiaszabályozással összhangban álló műintegritás csak nagyon kirívó esetben szenvedhet csorbát olyan mértékben, hogy az elérje a lineáris médiaszolgáltatásban közzétett szerzői mű alkotójának hírnevét vagy becsületét sértő szintet. Ennek gyakorlati előfordulása csekély. Az SZJSZT által tárgyalt esetek között is csak egyetlen, bírósági eljárásban adott szakvélemény lelhető fel, amelyben egy komolyzenei szerző zenei alkotásának címadó dalként való felhasználása az egyik országos kereskedelmi médiaszolgáltató népszerű show műsorában – a komolyzenei mű „méltatlan környezetbe”

helyezése miatt – megsértette a szerző mű integritásához való jogát.²²⁵ A felülvizsgálati eljárásban²²⁶ a Legfelsőbb Bíróság a jogerős bírósági ítélet felülvizsgálattal támadott rendelkezéseit hatályában fenntartotta.

Az LB – az SZJSZT szakértői véleményét figyelembe véve – megállapította, hogy a felperes szerzeményének engedély nélküli megváltoztatása és a ... show című műsorban való felhasználása a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 13. §-ába ütköző módon megsértette a szerzőnek a mű integritásához fűződő személyiségi jogát. A jogerős ítélet indokolása szerint az Szt. 13. §-a két fordulattal szabályozza a mű egységéhez fűződő szerzői személyiségi jogot. Első fordulatóban, egyéb törvényi feltétel nélkül, a szerző személyhez fűződő jogát sértőnek minősíti a mű minden torzító, csonkító, azaz a mű lényegét érintő megváltoztatását, amely – a szakértői vélemény szerint is – az alperes cselekménye folytán kétséget kizáróan megvalósult.

A jogszabály második fordulata ugyanakkor jogsértőnek minősíti a mű olyan megváltoztatását vagy megcsorbítását, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes. Az LB értelmezésében az Szt. 13. §-ának e fordulata is megvalósult az alperes cselekménye folytán, mert a megcsonkított zeneműnek a show műsor főcímében való felhasználása folytán a mű szellemi egysége megváltozott. A szöveg elhagyása mellett áthangszerelt mű ugyanis az adott bulvár műsor főcíméhez bejátszva már nem hordozta azt a gondolatiságot, amelyet a szerzők művükkel kifejezésre akartak juttatni. A műnek a szellemiségétől idegen, közismerten bulvár műsorhoz való társítása ezért annak ellenére jogsértő felhasználást jelent, ha arra a közös jogkezelő szervezet esetleg engedélyt adott. Az Artisjus Egyesület ugyanis a mű ilyen módon való felhasználását az Szt. 28. § (2) és (3) bekezdés alapján nem engedélyezhette. A mű lényegét érintő megváltoztatása az Szt. 50. § alapján sem minősül jogszerű átdolgozásnak, erre (önmagában) a szerzőtől származó felhasználási engedély sem jogosítja a felhasználót. Az LB indokolásában kimondta, hogy a mű engedély nélküli és gondolatiságával nem egyező műsorban történő felhasználása szakmai téren és az adott műfajt kedvelők körében hátrányt jelent a felperes számára. A szerzői mű leértékelődésével és közvetve a szerző hátrányos megítélésével jár, ha a művet nem a szándékolt gondolatisággal, a maga egységében jelenítik meg, hanem az egy bulvár műsor szignáljaként hangzik fel és a művet az ilyen jellegű műsor tartalmához kapcsolják.

A szerzemény engedély nélküli lerövidítése, áthangszerelése és a szöveg elhagyása a mű lényegét érintő olyan eltorzítása, illetve megcsorbítása, amely önmagában sérti a szerző személyhez fűződő jogát. Ezen túlmenően a mű egyéb olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely a szerző becsületét vagy hírnevét is sérti, ugyancsak a mű integritásához fűződő jog megsértésének minősül. A LB tévesnek minősítette azt az álláspontot, hogy a szerzői műnek a becsület vagy hírnév sérelmével járó megváltoztatása vagy megcsorbítása a felhasználás módjától független. A mű tartalmi és formai egységének kérdése és a művön engedély nélkül végrehajtott változtatás megítélése ugyanis a felhasználás módjától nem különíthető el. A szerzői jogsértés önmagában – a mű felhasználása, azaz a nyilvánosságához való közvetítése nélkül – általában nem is értelmezhető. Ebből következően a felhasználás módja is jelentheti a mű olyan mértékű eltorzítását vagy megcsorbítását, amely a becsület vagy hírnév sérelmét eredményezi. A perbeli műnek a szándékolt mondanivalójától, szellemiségétől eltérő műsorban való, engedély nélküli felhasználása, mint a mű tartalmi ismérveinek csorbítása, sértette a szerző hírnevét is.

225 FB 8.P.632.410/2004.

226 Pfv.IV.21.744/2007/6. szám.

IV. A médiaszolgáltató alapvető tevékenysége szerzői jogi szempontból: a nyilvánossághoz közvetítés

1. Rádiós és televíziós felhasználások a rendszerváltás előtt

1.1. Bevezető gondolatok

A rádió és a televízió világméretű elterjedése az ötvenes évektől kezdődött.

Amíg 1950-ben világszerte 180 millió rádió vevőkészüléket tartottak számon, addig 1968-ban ez a szám 674 millióra emelkedett. A televíziós vevőkészülékek száma ugyanezen idő alatt nyolcszorosára nőtt földünkön, s ma negyedmilliárd körül mozog. Magyarországon 1950-ben még csupán kerek 600 000 rádióelőfizetőt számláltak, 1970 végére számuk meghaladta a két és fél milliót. Az 1960. évi 100 000 magyar televízió előfizetővel szemben ma már közel két millió tv vevőkészülék van üzemben Magyarországon

– mondhatta a Benárd–Tímár szerzőpáros 1973-ban.²²⁷

A rádió és televízió rendkívül gyors elterjedését az is segítette, hogy egyetlen adás elvileg számtalan helyen, tömegek számára vált foghatóvá. Szerzői jogilag pedig a sugárzás, mint a műsor távolba közvetítésének hazánkban a 20-as évek második felétől (rádió), és az 60-es évek végétől (televízió) új felhasználási módja eltért a mű felhasználásának egyéb, hagyományos formáitól. A sugárzás fogalmát – ennél fogva – egyetlen felhasználási mód analógiájára sem lehetett felépíteni, tartalmilag sem a terjesztés, sem a nyilvános előadás, sem pedig a gépi átvitel nem volt a sugárzásra vonatkoztatható.²²⁸

A sugárzás szempontjából a felhasznált műveket a szakirodalom három csoportba sorolta:

- eredetileg is sugárzás céljára készült (valójában tipikusan megrendelt) alkotások (pl. rádió és tv-játék),
- nem sugárzás céljára készült művek közvetítése eredeti verzióban (pl. színházi közvetítések, vagy irodalmi művek felolvasása, zeneművek változatlan formában való sugárzása),
- eredetileg más műfajú művek sugárzás céljára történő feldolgozása (pl. regény feldolgozása, zenemű megfilmesítése, ld. klip vagy filmzeneként, műsorszám háttérzeneként való felhasználása).

A régi Szjt. megszületésekor a Magyar Rádió és Televízió egyetlen állami költségvetési intézményként nyújtott rádiós és televíziós műsorszolgáltatást, végezte az adások sugárzását.

Nem létezett a közszolgálati és kereskedelmi funkciók elkülönülése sem fogalmilag, sem szervezetiileg. A Magyar Rádió és Televízió jogállását, vezetőinek jogviszonyát az állami irányítás egyéb jogi eszközének minősülő kormányhatározatok, pártutasítások, tájékoztatási hivatali normák rendezték, amelyek időről időre változtak. Ilyenek voltak az állami vezetők

²²⁷ Benárd–Tímár 1973, 213.

²²⁸ Meg kell jegyezni, hogy a kezdetekben folytak kísérletek a sugárzás szerzői jogi fogalmának megfeleltetésére az említett felhasználási módok tekintetében, illetőleg megpróbálták a sugárzást a terjesztés, a nyilvános előadás, és a gépi átvitel analógiájára definiálni. Lásd Benárd–Tímár 1973, 214.

munkaviszonyával összefüggő kérdésekről szóló 1077/1987. (XII. 31.) MT határozat, továbbá az Állami Rádió és Televízió Bizottságról, valamint a Magyar Rádióról és a Magyar Televízióról szóló, ominózus 1047/1974. (IX. 8.) MT határozat.

Ez (utóbbi) minisztertanácsi határozat II. fejezetének 6. pontja tartalmazta azt a parlament kulturális és sajtóügyekkel foglalkozó bizottsága által a médiaelnökök meghallgatása során vizsgált, sokféle értelmezésre okot adó, majd az Alkotmánybíróság 37/1992. (VI. 10.) határozatával mind formai, mind tartalmi okból alkotmányellenesnek nyilvánított rendelkezést, miszerint „Az MR és az MTV a Minisztertanács felügyelete alatt áll. Ennek keretében jóváhagyja az MR és az MTV szervezeti és működési szabályzatát.”²²⁹

A Magyar Rádió és a Magyar Televíziót érintő szabályozási rendszerbe illeszkedett a már említett, e szervezettel kötött felhasználási szerződés tartalmáról és a díjfizetés feltételeiről szóló Rendelet is, amely nagy teret adott az állam általi jogszerzésnek, és jelentősen lecsökkentette a szerzői/szomszédos jogi autonóm rendelkezés lehetőségét.

1.2. Felhasználás a szerző engedélye nélkül, díjfizetés ellenében a régi Szt. alapján a rendszerváltás előtt

A rádió és a televízió működésének alapját biztosító rendelkezés alapja az volt, hogy a tömeges felhasználás miatt a szerző egyedi hozzájárulását a törvény pótolta, ennek fejében a szerző részére díjazás járt.

A törvényi engedély, a *licence legale* jogintézménye a BUE rendelkezésein alapszik és valamennyi műfajra kiterjedt: „(1) (...) az irodalmi és művészeti művek szerzőinek kizárólagos joga, hogy engedélyt adjanak: 1. Műveik sugárzására vagy minden más jel, hang vagy kép vezeték nélküli közvetítésére alkalmas eszközzel történő nyilvános átvitelére; 2. sugárzott mű mindenfajta, akár vezeték útján történő, akár vezeték nélküli nyilvános átvitelére, ha ezt az átvitelt az eredetihez képest más szervezet végzi; 3. a sugárzott mű hangszóró vagy egyéb, annak megfelelő jel-, hang- vagy képközvetítő eszközzel történő nyilvános átvitelére. (2) Az Unióhoz tartozó országok törvényhozó szerveinek hatáskörébe tartozik, hogy a fenti (1) bekezdésben említett jogok gyakorlásának feltételeit megszabja, de e feltételek joghatálya szigorúan azokra az országokra korlátozódik, melyek azokat megszabták. E feltételek semmiképpen nem sérthetik a szerző személyiségi jogát, sem pedig azt a jogát, hogy – békés megegyezés hiányában – az illetékes hatóság által megállapított méltányos díjazásban részesüljön”.²³⁰

A törvényi engedély nem korlátozódott a magyar szerzők műveire, a BUE-ben részes államok valamennyi állampolgárának művét jogosult volt a rádió, illetőleg a televízió ily módon felhasználni.

Ebben a szerző vagyoni jogait korlátozó csoportban a rádió és televízió jogosultsága két területre terjedt ki: a már nyilvánosságra hozott művek változatlan sugárzására, valamint a nyilvános előadás közvetítésére, amennyiben e jogot a szerző a felhasználási szerződésben nem zárta ki. A törvényi engedélyt az Szt. valamennyi műfaj tekintetében biztosította a rádió és televízió sugárzására.

A törvényi engedély alapján a rádió és televízió bármilyen védett művet változatlan formában akárhányszor alkalommal sugározhatott, mégpedig saját műsora keretében vagy más nyil-

229 Sarkady Ildikó: A médiatörvény gyakorlati tapasztalatai, korreferátum. *XI. Jogász Vándorgyűlés*. Budapest, Magyar Jogászegylet, 1997., valamint: Sarkady Ildikó 2005.

230 BUE 11^{ba} cikk (1)–(2) bekezdés.

vános helyről történő sugárzás útján (színházi közvetítés), akár élő adásban, akár felvételtől, abban az esetben, ha a művet bármilyen módon, bárhol és bármilyen nyelven már nyilvánosságra hozták és a szerző nevét feltüntették.

A mű bármilyen változtatással történő sugárzására már felhasználási szerződést kellett kötni, tehát a törvényi engedély nem vonatkozott a művek rádióra, televízióra való átdolgozására, adaptációkra, így az irodalmi mű alapján készült hangjátékokra, televíziós játékokra és filmekre.

A törvényi engedély esetén a felhasználást – néhány kivételtől eltekintve – a szerző nem tilthatta meg, a jogszerű sugárzás feltételeit, így a közvetítés időpontját a felhasználóval, adott esetben a színházzal vagy a rendezővel kellett egyeztetnie a rádió-, illetőleg televíziószervezetnek. Az egyeztetési kötelezettség nem jelentette a rádió, televízió jogainak korlátozását. A törvényi alapú felhasználás jogszerűsége független a díjfizetés megtörténtétől, azt a szerző polgárjogi alapon érvényesítheti.

Itt kell rámutatnunk a törvényi engedély jogintézményétől eltérő két szerzői jogi rendelkezésre, nevezetesen a már megjelent irodalmi művek nyilvános előadásának [régi Szjt. 36. § (1)], valamint a zeneművek színpadon kívüli nyilvános előadásának esetére [régi Szjt. 40. § (1)], mely felhasználásoknál a szerzői hozzájárulást megadottnak kellett tekinteni, de amely esetekben a szerzői jogdíj fizetésének elmaradása – a törvényi engedély intézményével szemben – a szerzői jog megsértését is eredményezte és következményeit is alkalmazta.²³¹

1.3. Kivételek a törvényi engedély alól a régi Szjt. alapján a rendszerváltás előtt

A törvényi engedélyezés alóli kivételnek számított, amikor a szerző a színházzal kötött felhasználási szerződésben kizárta a rádiós és/vagy televíziós közvetítés jogát, azaz megtiltotta a rádiónak és/vagy televíziónak, hogy az adott színházi alkotást törvényi engedély alapján nyilvános helyről közvetítse, vagy a színházi művet nyilvános előadás közvetítése útján – akár élőben, akár felvételtől – sugározhassa. A szerző a felhasználási szerződésben a rádiós sugárzást, és/vagy televíziós közvetítést korlátozhatta is, különböző feltételekhez köthette, például a sugárzást egyedi szerzői engedélytől tehetette függővé.

Itt szükséges utalnunk arra a korábban kialakult gyakorlatra, miszerint a szerzővel kötött felhasználási szerződések leginkább éppen a színházi közvetítések körében állandósultak. A nyilvános hangversenyekről történő televíziós közvetítéseket a zeneszerzők csak annyiban korlátozhatták, amennyiben a hangversenyen első alkalommal még nyilvánosságra nem hozott művet adtak elő.

A televíziós műfaj filmekkel rokon szerzői jogi természetére már utaltunk. A Vhr. a magyar mozifilmek televíziós közvetítésére a színházi közvetítések szabályait rendelte alkalmazni, a filmszínházakban történő bemutatás céljára készült magyar filmek²³² sugárzására a színházak nyilvános előadásának közvetítésére vonatkozó rendelkezések voltak irányadók [Vhr. 19. § (2)]. Ennek megfelelően – az Szjt. 42. § (1) bekezdése alapján – a filmgyár a szerzőktől megszerzett nyilvános előadási és terjesztési jogokat kizárólagos jogosultságként a filmforgalmazóra ruházta, amely aztán a televízióval köthetett felhasználási szerződést a film

231 Régi Szjt. 52. §, bírság kiszabására is lehetőséget adott a régi Szjt. 53. § (2) bekezdése.

232 A hazai szakirodalom szerint a Vhr. ugyancsak a magyar filmekről rendelkezik, de ez a BUE alapján a külföldi filmek magyarországi vetítésére is kiterjedt. Lásd Benárd-Tímár 1973, 164.

televíziós sugárzására. Ebben a szerződésben pedig a forgalmazót ugyanazok a korlátozási jogosítványok illették meg, mint a szerzőket az eredeti felhasználás során. Nyilvánvalóan a filmforgalmazó érdeke volt, hogy a szerzőkkel azonos jogosítványai gyakorlásával kizárja vagy korlátozza, hogy mozifilmet a hozzájárulása nélkül a televízióban sugározni lehessen.

A szerző művének visszavonási jogát a televízióval, rádióval is közölnie kellett, e nélkül a mű további, rádiós, televíziós felhasználása jogszerű volt (Vhr. 8. §). Ha a szerző a már nyilvánosságra hozott művön változtatott, és ezt – az új változat megküldése mellett – a rádió és a televízió részére bejelentette, a sugárzás céljára történő szerzői hozzájárulás nélküli, díjazás ellenében történő felhasználás csak az új változatra vonatkozott [régi Szjt. 22. § (2)].

1.4. A szerző díjazása törvényi engedély esetén a régi Szjt. alapján a rendszerváltás előtt

A műveknek a szerző egyedi hozzájárulása nélküli felhasználása lényegében megszüntette a szerződéskötés szükségszerűségét a szerző és a felhasználó között, hiszen a törvényi engedély intézményesítette a szerzői hozzájárulást és a díjazás feltételeit is jogszabályok határozták meg. A mű rádiós, illetőleg televíziós műfajban történő felhasználásának egyetlen momentuma maradt, amely a szerző, valamint a rádió és a televízió közötti közvetlen viszonyt fenntartotta, nevezetesen e szervezetek értesítési kötelezettsége a mű felhasználásáról és a díj megállapításáról. Ennek a szerzők érdekében született rendelkezésnek az értelmében az értesítést a felhasználást követő 15 napon belül kellett a szerzőnek elküldeni és az értesítésben a díjat is közölni kellett.

Amennyiben a szerzői jogdíjat a Szerzői Jogvédő Hivatal útján kellett megfizetni, úgy a felhasználásról az értesítést is a hivatalnak kellett megküldeni [Vhr. 19. § (1)]. Ez utóbbi esetben a szerző, valamint a rádió, televízió között semmilyen közvetlen jogi kapcsolat nem maradt.

Kezdetben a művek rádióban, televízióban való sugárzása esetén szerzőnek akár közvetlenül, akár a Szerzői Jogvédő Hivatal útján járó jogdíjakat az 5/1970. (VI. 12.) MM számú rendelet²³³ (a továbbiakban: Rendelet) állapította meg. Később azonban a közös jogkezelési díjakat már nem a rendelet tartalmazta. A gyakorlat valójában azt a képet mutatta, hogy a rendeletet sohasem alkalmazták a közös jogkezelési díjakra, arról szerződést kötöttek, és eltértek a rendelettől. (Előbb fix díjjal, majd százalékos díjat állapítottak meg a szerződésekben, a rendeleti szabályozás ekkor már csak általános szerződési feltétel-rendszerként működött.)

1.5. A Rendelet feltételei és a szerzői díjazás a rendszerváltás előtt

A Rendelet hatálya alá tartozó sugárzási szerződés törvényi alapját az Szjt. a felhasználási szerződések között fektette le (régi Szjt. 34. §). A sugárzási szerződés alapján a szerző a művet a rádió és a televízió rendelkezésére bocsátotta, a rádió és a televízió pedig meghatározott időtartamra megszerezte a mű sugárzásának jogát, valamint azt a jogot, hogy a műről hang-,

²³³ A Magyar Rádió és Televízió felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a szerzők díjazásáról, módosította a 4/1988. (II. 12.) MM számú rendelet. Megjegyzés: a Magyar Televízió önállóságát 1974-ben nyerte el, addig a Magyar Rádióval egységes jogi személyként, költségvetési intézmény jogi szervezeti formában működött.

illetve képfelvételt készítsen, a felhasználás fejében a rádió és a televízió köteles volt a szerzőnek díjat fizetni.

A Rendelet hatálya alá tartoztak azok a sugárzási és megfilmesítési szerződések, amelyeket a Magyar Rádió és Televízió (MRT) a szerzővel vagy jogutódjával jövőben alkotandó műre, az MRT műsoraiban felhasználni kívánt, még nyilvánosságra nem hozott alkotásokra, vagy változtatással felhasználni kívánt, átdolgozott művek felhasználására kötött. Az írásbeli szerződés tartalmazta azokat a kötelező elemeket, amelyekben a feleknek meg kellett állapodniuk: a mű címe, műfaja, terjedelme, időtartama, az elkészítés határideje, képzőművészeti alkotások esetén annak pontos leírása, valamint a fizetendő díj összege.

Amennyiben a mű más szerzői jogi védelmet élvező alkotás felhasználásával készült, úgy az alapul szolgáló mű szerzőjétől az átdolgozó, illetőleg a feldolgozó köteles volt előzetes írásbeli hozzájárulást szerezni. Az MRT mind a felhasznált mű szerzőjével, mind pedig az átdolgozóval köteles volt írásbeli felhasználási szerződést kötni.

A Rendelet kialakította a mű átadásának, elfogadásának és kijavításának, továbbá a szerződéstől való elállásnak a szabályait, továbbá rendelkezett arról is, hogy mű első sugárzásáig a mű bármilyen felhasználásához az MRT hozzájárulása szükséges.

A szerző személyhez fűződő jogai, a mű integritásának védelme kapcsán már volt szó arról, hogy a régi Sztj. a művön minden változtatást jogellenesnek minősített. Ez azt eredményezte, hogy például egy főszerkesztő a kisebb javításokat, elírásokat, helyesírási hibákat sem javíthatta ki a leadott cikken. A szabályozásban tiltottak mindenfajta önkényes változtatást és minden szerzői hozzájárulás nélküli módosítást szankcionáltak. Ugyanakkor ez a rendelkezés a gyakorlatban szinte jelentéktelen volt, mivel a művek végső formáját nem a szerző, de nem is a főszerkesztő határozta meg: ebbe elsősorban a politikának volt meghatározó beleszólása. A Tájékoztatási Hivatal, illetve a közvetlen politikai irányítás alapján ugyanis teljes volt a cenzúra. A szerzői jogi szabályozás ezért e tekintetben inkább csak „kirakat”-nak tekinthető.

A kollektív, többszerzős műfajokban, a rádió–televízió felhasználás során a felek közötti együttműködésnek, a felhasználás feltételeiben való megállapodásnak még nagyobb volt a jelentősége, mint más műfajoknál. Az MRT-vel kötött felhasználási szerződés feltételei között – a jogszerű változtatási lehetőség céljából is – rögzítésre került, hogy a jövőben megalkotandó mű tekintetében az MRT a művet kijavítás végett, megfelelő határidő tűzése mellett – akár ismételten is – visszaadhatta a szerzőnek. A kijavítás, illetőleg elfogadás kérdésében a mű átvételétől számított két hónapon belül kellett a szerzőt írásban értesíteni. A Rendelet az MRT-nek a szerződéstől való elállási jogot biztosított, ha a szerző az indokoltan kívánt kijavítást nem végezte el vagy a művet az előírt határidőben nem adta át. Ezekben az esetekben a szerzőt díjazás sem illette meg. A Rendelet tehát nem adott kijavítási lehetőséget a felhasználó MRT részére, ezzel szemben biztosította a jogviszony elállással történő megszűnésének lehetőségét.

A sugárzási szerződés²³⁴ alapján az MRT a szerződésben meghatározott időre megszerezte a mű bármilyen technikai eljárással történő rögzítésének, valamint bármely belföldi adóállomásról való sugárzásának, ismételt sugárzásának jogát, valamint azt a jogot is, hogy a rögzített felvételt külföldi adóállomásnak is átadja.²³⁵

A megfilmesítési szerződés alapján a televízió jogosult volt sugárzás céljára televíziós filmet, továbbá a Vhr. 31. §-a szerint animációs és dokumentumfilmet készíteni. A megfilmesítési

234 A rádió csak sugárzási szerződést, a televízió sugárzási vagy megfilmesítési szerződést kötött.

235 Ebben az időben kizárólag a földi analóg sugárzás volt ismert terjesztési mód.

szerződés kiterjedt a mű rögzítésére, továbbá a rögzített mű más nyelvű felirattal történő előadására és szinkronizálására, valamint a rögzített mű – területi korlátozás nélküli – ismételt sugárzás, terjesztés, továbbá nyilvános előadás céljára történő értékesítésére. Ez utóbbi jogot az MRT díjfizetés ellenében szerezte meg. A megfilmesítési szerződés alapján az MRT megszerezte az alapul szolgáló mű, például a filmnovella felhasználásával készülő forgatókönyv készítésének jogát is. A rögzített mű részleteinek más műsorban való felhasználása díjazás fejében történt. A rögzített mű külföldi értékesítéséből származó, költségekkel csökkentett bevétel 10%-a illette meg a szerzőt.

Az MRT díjat fizetett a Rendelet mellékletében meghatározott díjtételek alapján a rádió-sugárzás (A), valamint a televízió-sugárzás (B) után. A díjfizetés a szerződés alapján készített mű elfogadásától, a kész műre vonatkozó szerződés megkötésétől, illetve az ismételt sugárzást követő 8 napon belül volt esedékes. Amennyiben a fizetés a Szerzői Jogvédő Hivatal útján történt, a hivatalnak teljesített kifizetés a szerző részére történt fizetésnek minősült. Az MRT legfeljebb 50% összegű előleg folyósítására volt jogosult. A törvényi engedélyezés alá eső művek változatlan formában történő sugárzásáért a műre megállapított díjtétel 50%-át kellett fizetni. Ez a fizetési korlát nem vonatkozott a rádió vagy televízió útján közvetített színházi előadásokra. Ezekben az esetekben a díjtáblázatban külön a színházi előadások televízió útján történő közvetítésére vagy rádiós sugárzására, illetve az ismételt sugárzásra megállapított díjakat kellett fizetni.²³⁶ A Rendelet előírást tartalmazott az átdolgozó, feldolgozó és a szerző részére járó díj nagyságáról, továbbá a visszafizetés eseteiről is.

A színházi közvetítésekért, a zenei kisjogos művek felhasználásáért, valamint az ún. „deviza külföldi” szerzők részére járó díjakat minden esetben a Hivatalon keresztül folyósította az MRT. Szintén a Szerzői Jogvédő Hivatal útján kellett megfizetni az ismeretlen szerzőt, valamint az ismeretlen helyen tartózkodó szerzőt megillető díjakat. A képző-, ipar- és fotóművészeti, valamint ipari tervezőművészeti alkotásokért járó díjak folyósítása a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapján keresztül történt.

A zeneművek tekintetében a rádiók, televíziók már akkor is nagy felhasználóknak számítottak. Ennek megfelelően – a kialakult nemzetközi gyakorlat alapján – az MRT a zeneművek „kisjogos” felhasználására átalánydíjas szerződést kötött a zeneszerzőket és szövegírókat képviselő szervezettel, a Szerzői Jogvédő Hivatallal. Az MRT a „nagyjogos” szerződéseket közvetlenül a szerzőkkel kötötte meg. A zenei nagyjogos engedélyezés körébe tartozó műveket a felek szerződésben rögzítették.

A televízió gyakorlatában zenei nagyjogos engedélyezési körbe tartozónak minősült – többek között – a zenés színpadi művek televíziós közvetítés céljára lerövidített változatának felhasználása, ha a lerövidített változat terjedelme a 20 percet meghaladta. A 20 percbe csak a színpadi műből vett részlet ideje volt beszámítható. Nagyjogos engedélyezés körébe tartozónak minősült a zenés színpadi mű egészének vagy legalább egy teljes felvonásának sugárzása is. A külföldi szerzők díjaira a Szerzői Jogvédő Hivatal a külföldi jogvédő szervezetekkel kötött viszonzossági megállapodást. A díjak felosztása a zeneművek sugárzásának időtartama alapján történt.

236 Ugyan a norma itt díjigényt írt, valójában a kizárólagos jog alapján adott engedély fejében járó díjat kellett megfizetni.

2. A rendszerváltás körüli, átmeneti időszak az új Szjt. megszületéséig: a Novella

2.1. Az 1994-es módosítást kiváltó gyakorlati indokok és jogi kényszerek

A korábban bemutatott engedélyezési rend a monopols helyzetben lévő állami rádióra és televízióra szabott megoldás volt, a rendszerváltás időszakában megjelent rádió- és televíziótársaságok (kábelszervezetek, illetve a lassan kiépülő, a mai kereskedelmi médiaszolgáltatók elődjeinek tekinthető szervezetek) számára is igen kedvező lehetőséget teremtett a jogszerű felhasználásra, hiszen

- egy átalány díjigény mellett korlátlanul hozzáfért a világrepertoárhoz minden rádió és televízió,
- az egyedi jogszerzésben pedig nagy előnyt jelentett a rádió- és televíziószervezeteknek a díjmaximalás melletti teljes felhasználási jogszerzés, beleértve a harmadik személynek való átengedés jogát is.

A szabályozásnak a megváltozott társadalmi, piaci és technikai feltételekhez való idomítása elkerülhetetlenné vált: a szerzői jogi szabályozás előbb adaptálódott, mint a médiajog – részben köszönhetően a már meglévő alapoknak, illetve a teljesen egyértelmű nemzetközi kötelezettségeknek is. Nagy jelentőségű ez a lépés abból a szempontból is, hogy lényegében a régi Szjt.-nek ez az 1994. évi LXXVII. törvénnyel végrehajtott novelláris módosítása (a továbbiakban: Novella) alapozta meg az új Szjt. lényegüket tekintve máig hatályos rendelkezéseit is. (A következőkben azt az elvet követjük, hogy a régi Szjt. koncepcionális módosulásait itt mutatjuk be, az új Szjt. megértéséhez szükséges közvetlen előzményeket pedig a hatályos jogról szóló részben tárgyaljuk.)

2.2. A Novella által bevezetett szabályozási rezsim

Az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi LXXVII. törvény témánk szempontjából legfontosabb hozadéka az volt, hogy hatályon kívül helyezte a régi Szjt. 22–24. §-ait, megszüntetve ezáltal a rádióknak és a televízióknak a már nyilvánosságra hozott mű változatlan formában történő sugárzására és a nyilvános előadás közvetítésére adott törvényi engedélyt. A törvényjavaslathoz fűzött indoklás ezt a következőképpen magyarázta: „E törvényi engedély – noha a Berni Unió Egyezmény 11bis cikke szerint megengedett – nemzetközi szinten egyre kevésbé elfogadott; nemcsak az Egyezményhez készülő jegyzőkönyv tervezete zárja ki a lehetőségét, hanem az EK Bizottsága által készített irányelv-tervezet is.” Az itt még csak irányelv-tervezetként említett forrás a későbbi Műhold irányelv,²³⁷ amely ugyan kötelező erővel ekkor még nem bírt, viszont az 1994-ben hatályba lépett Európai Megállapodás²³⁸ alapján már nem lehetett teljesen figyelmen kívül hagyni sem.

237 A műholdas műsorsugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó szerzői jogra és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokra vonatkozó egyes szabályok összehangolásáról szóló 1993. szeptember 27-i 93/83/EGK tanácsi irányelv (a továbbiakban: Műhold irányelv).

238 A Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai között társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről szóló 1994. évi I. törvény.

Az Európai Megállapodásban ráadásul Magyarország vállalta azt a kötelezettséget, hogy – a csatlakozás időpontjára – szabályozása meg fog felelni az Európai Közösségben aktuális védelmi szintnek, ideértve azokat a nemzetközi szerződéseket is, amelyeknek az EK vagy a tagállamok tagjai. Ebbe a körbe tartozott a Római Egyezmény is, amely – az ún. másodlagos felhasználások kivételével – nem teszi lehetővé az előadóművészek jogainak ily módon történő korlátozását. A magyar jogalkotó pedig nem kívánt abba a szerzői jogi hagyományokkal szembe menő megoldásba belemenni, hogy az előadóművészeknek biztosítja a kizárólagos jogot, a szerzők esetében pedig fenntartja a kényszerengedélyt.

A díjigény felszámolása természetesen magával vonta a sugárzási szerződés feltételeinek újraszabályozását is. Igen fontos változás a korábbi helyzethez képest, hogy a sugárzási szerződés alapján a rádió- vagy a televíziószervezet már nem szerez jogot a műről való bármilyen hang-, illetve képfelvétel készítésére, hanem csupán arra válik jogosulttá – a Berni Unió Egyezmény 11bis cikkének (3) bekezdésében foglaltakkal egyezően –, hogy a művet ún. efemer módon rögzítse, azaz arról saját eszközeivel saját felhasználás céljára, rövid időre szóló felvételt készítsen [rég. Szt. 34. § (1)]. Az ismételt sugárzást lehetővé tevő rögzítéshez a szerző külön hozzájárulása szükséges, és a felvétel minden egyes felhasználásáért díjazás jár [rég. Szt. 34. § (2), (6)]. A Novella e tekintetben egyébként a rádió- és televíziószervezetekkel kötött szerződésekben fokozatosan kialakult és jelenleg is érvényesülő gyakorlatot ismeri el törvényi szinten.

A már nyilvánosságra hozott művek esetében – a színpadra szánt irodalmi művek és a zenedrámai művek kivételével – a szerzők egyedi joggyakorlása ellehetetlenítené a rádió- és a televíziószervezetek mindennapi működését. Ezért e területen a Novella közös joggyakorlást ír elő, a jogok közös kezelését követeli meg: a Szerzői Jogvédő Hivatal köt szerződést a felhasználó rádióval, illetve televízióval a már nyilvánosságra hozott művek sugárzásának és ismételt sugárzást lehetővé tevő rögzítésnek jogosításáról és az említett felhasználásokért fizetendő díjak mértékéről [rég. Szt. 25. §; Vhr. 20. §; rég. Szt. 34. § (5)]. A Hivatal megszűnését követően 1996-tól ezt az engedélyezési jogot a szerzők nevében a frissen alakult ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület (a továbbiakban: ARTISJUS) gyakorolja.

A sugárzási szerződésre vonatkozó rendelkezések hatályát bővíti a Novella azzal is, hogy előírja azok megfelelő alkalmazását a saját műsort készítő és nyilvánossághoz átvivő kábeltelevíziókra is [Szt. 34. § (7)].

A Novella először rendelkezik arról is, hogy a mű sugárzásának minősül a műhold útján történő sugárzás is, ha a sugárzott műsor a nyilvánosság körében közvetlenül fogható. A törvény szövege – a Műhold irányelvvel már tartalmilag egyezően – azt is definiálja, mikor kell a műhold útján sugárzott műsort a nyilvánosság körében közvetlenül foghatónak tekinteni. A műhold útján sugárzott műsor nyilvánosság körében közvetlenül foghatónak minősül, ha a rádió- vagy a televíziószervezet felelősségével és ellenőrzése alatt műsort hordozó jeleket juttatnak el a műholdhoz, majd onnan a Földre megszakítatlan közvetítés útján, azzal a céllal, hogy a jeleket a nyilvánosság vehesse [rég. Szt. 34. § (6)]. Ezzel a rendelkezéssel megszűnik a magyar szerzői jogban is a különbségtétel a távközlési és a közvetlen vételre szánt műholdas sugárzások közt.

3. Nyilvánossághoz közvetítés a hatályos jog alapján

3.1. Bevezető gondolatok

A hatályos Szjt. szerint a nyilvánossághoz közvetítés – követve a technológiai fejlődést – többféle cselekménnyel történhet, ezekben közös, hogy a mű hozzáférhetővé tétele a felhasználótól távol lévő közönség számára valósul meg. (Ezen elem beazonosításával lehet ezt a felhasználást elhatárolni a nyilvános előadástól, ahol a mű hozzáférhetővé tétele az előadásnál jelenlévő közönség számára valósul meg.)

A nyilvánosság fogalmát az Szjt. a nyilvánossághoz közvetítés vonatkozásában külön nem határozza meg. Ezekben az esetekben is irányt mutat a nyilvános előadás felhasználásánál követett megközelítés [Szjt. 24. § (3)]: vagyis ha a családon és annak szűk ismerősi, baráti körén túlhaladó körben válik hozzáférhetővé a mű, megvalósultnak kell tekinteni a nyilvánossághoz közvetítést. A nyilvánosság egyébként arra is utal, hogy a vételre képes személyi kör meghatározhatatlan. Még az 1969-es törvény alapján született, de máig alkalmazható BH rögzítette, hogy a nyilvánosság akkor valósul meg, ha – a műszaki lehetőségek határain belül – a rendszerhez bárki csatlakozhat, szolgáltatásait bárki igénybe veheti.²³⁹ Ennek az igénybevételi lehetőségnek nem kell mindenki számára egy időben fennállnia: az Európai Bíróságnak a 306/05. számú Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) kontra Rafael Hoteles SA ügyben 2006. december 7-én hozott ítélete kidolgozta a „szukcesszív nyilvánosság” elvét, amelynek értelmében ha a nyilvánosság tagjai egymás után férhetnek hozzá a műhöz, akkor is megvalósul a nyilvánosság, ha egyébként objektíven bárki számára nyitva áll a lehetőség a hozzáférésre.²⁴⁰

A nyilvánossághoz közvetítés vagyoni jogát el kell határolni a terjesztés – szerzői jogilag szintén releváns, de e tanulmányban részletesen nem tárgyalt – vagyoni jogától is: míg az utóbbi szerzői jogi szempontból a fizikai műpéldányok hozzáférhetővé tételét jelenti, addig a nyilvánossághoz közvetítés esetében mindig nem fizikai hordozón való hozzáférhetővé tételről van szó. Ennek az elhatárolásnak a tekintetben különös jelentősége van, hogy a nyilvánossághoz közvetítés esetében alapelvei szinten nem merül ki a jog, vagyis az elsőt követő, újabb nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétellel megvalósuló felhasználások esetében ismét engedélyt kell kérni a jogosulttól.

Már itt szükséges kitérni arra, hogy hogyan viszonyul egymáshoz a szerzői jogi nyilvánossághoz közvetítés, terjesztés, valamint a médiajogi műsorterjesztés fogalom. A fogalmak egymásra vetített értelmezése elengedhetetlenül szükséges. Mindenekelőtt azt kell hangsúlyozni, hogy a szerzői jogi fogalomtár egyik legalapvetőbb, legrégebbi, nemzetközi és uniós jogban is alkalmazott fogalma, amely a szerzői művek „tradicionális” úton való elérhetőségét biztosítja, a terjesztés fizikai műpéldányokra vonatkozik, így csak nagyon közvetve lehet kapcsolatba hozni a média-értéklánccal.

Az a szerzői jogi és médiajogi fogalom, amely többé-kevésbé párba állítható egymással, de nem fedik egymást, az a szerzői jogi nyilvánossághoz közvetítés és a médiajogi műsorterjesztés fogalma.

²³⁹ BH1991. 147.

²⁴⁰ Ehhez nagyon hasonló következtetésre jutott az SZJSZT is egy 2005-ös döntésében. Ld. 32/2005. – Televíziós csatornák szállodai szobákban szállodavendégek számára történő hozzáférhetővé tétele.

Az Mttv. 203. § 50. pontja szerint a műsorterjesztés definíciója a következő: bármely átviteli rendszerrel megvalósuló elektronikus hírközlési szolgáltatás, amelynek során a médiaszolgáltató által előállított analóg vagy digitális műsorszolgáltatási jeleket a médiaszolgáltatótól az előfizető, vagy felhasználó vevőkészülékéhez továbbítják, függetlenül az alkalmazott átviteli rendszertől és technológiától. Műsorterjesztésnek minősül különösen a műsorszórás, a műholddal végzett műsorterjesztés, a hibrid üvegszálas-koaxiális átviteli rendszeren végzett műsorterjesztés, emellett a médiaszolgáltatás Internet Protokoll segítségével történő továbbítása valamely átviteli rendszeren, ha a szolgáltatás jellege, illetve feltételei megegyeznek a műsorterjesztéssel, illetve ez helyettesíti a más módon megvalósított műsorterjesztést. Műsorterjesztésnek minősül az olyan műsorterjesztés is, amelyhez az előfizető külön díj ellenében, vagy más elektronikus hírközlési szolgáltatás díjával csomagban értékesített díj ellenében férhet hozzá. A tíznél kevesebb vevőkészülék csatlakoztatására alkalmas átviteli rendszer segítségével történő jeltovábbítás nem minősül műsorterjesztésnek.

Az Mttv. definíciója szerint a műsorterjesztés célja a jeleknek a médiaszolgáltatótól az előfizető vagy felhasználó vevőkészülékéig való eljuttatása. A terjesztést végző személy nem szükségszerűen (és jellemzően nem) a médiaszolgáltató, hanem valamely más személy. Műsorterjesztő az Mttv. alkalmazásában a műsorterjesztési szolgáltatást nyújtó, ideértve a digitális műsorszóró hálózat üzemeltetőjét is, ha a műsorterjesztést saját maga végzi. Amennyiben az átviteli hálózatot nem a műsorterjesztő üzemelteti, az előfizetőnek, vagy felhasználónak nyújtott szolgáltatás feltételeit meghatározó, illetve az előfizetővel szerződést kötő szolgáltató minősül műsorterjesztőnek (Mttv. 203. § 51.).

Az előfizető: olyan természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiség nélküli gazdasági társaság vagy más szervezet, aki vagy amely a nyilvánosan elérhető médiaszolgáltatás vagy elektronikus hírközlési szolgáltatás nyújtójával, vagy sajtótermék kiadójával ilyen szolgáltatások igénybevételére vonatkozó szerződéses viszonyban áll (Mttv. 203. § 8.). Felhasználó: az a természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli gazdasági társaság vagy egyéb szervezet, aki vagy amely használja vagy igényli az elektronikus hírközlési szolgáltatásokat vagy médiaszolgáltatásokat (Mttv. 203. § 10.).

A médiajogi előfizető, a felhasználó a műsorokat fogyasztó, vevőkészülékkel rendelkező közönséget jelenti (tehát szerzői jogi értelemben fő szabály szerint nem felhasználó).

A műsorterjesztés médiajogi definíciója alapvetően műszaki szempontú, de technológia semleges: egyrészt nem tesz különbséget az alapjául szolgáló analóg és a digitális jel között, másrészt az eljuttatás technológiai között, független tehát attól, hogy műsorszórás útján, műholdas műsorterjesztéssel, hibrid üvegszálas-koaxiális átvittel vagy internet útján valósul meg. Semleges továbbá a definíció abból a szempontból is, hogy akkor is beszélhetünk műsorterjesztésről, ha az előfizető ingyenesen jut hozzá, de akkor is, ha külön díj ellenében, vagy más elektronikus hírközlési szolgáltatás díjával csomagban értékesítve, díj ellenében teheti ezt.

Mindezek alapján meg lehet állapítani azt, hogy a műsorterjesztés médiajogi fogalma igen tág, és magában foglalhatja (de több esetben nem foglalja) valamennyi szerzői jogi nyilvánosságához közvetítési aktust, de akár ennél tágabb is lehet a tartalma, méghozzá abból a szempontból, hogy a műsorterjesztés nem feltétlenül a vevőkészülékhez való eljuttatást jelenti, a nyilvánosságához közvetítés viszont minden esetben a közönség számára eljuttatást célozza.

Mindezek fényében hangsúlyozni kell, hogy két önmagában zárt fogalomrendszerrel szólnunk, amely egymással párhuzamosan érvényesül, egyik sem érinti a másikat. Ezt azért kell

ilyen határozottan leszögezni, mert jelenleg nem lehet sem a multilaterális nemzetközi egyezmények, sem az uniós jog szintjén szabályozási párhuzamot találni. A Nemzetközi Távközlési Unió jogalkotása nincs összekötve a WIPO Egyezményekkel, és az AVMS sem teremt kapcsolatot az uniós szerzői jogi normákkal (erre egyébként már a Novella miniszteri indokolása is utal).

Van/lehet médiajogi terjesztési részecselemény, amely önmagában nem szerzői jogilag minősülő felhasználás, legfeljebb más cselekménnyel együtt, és van olyan nyilvánossághoz közvetítés is, amelynek esetében irreleváns a médiajogi terjesztés. A műholdas terjesztés első fázisát jelentő, a feladó állomáshoz való műsorjel szétosztás önmagában nem felhasználás, a multiplexelés önmagában nem felhasználás szerzői jogi szempontból, holott a digitális műsorterjesztéshez nemigen nélkülözhető, és még lehetne sorolni a példákat a két fogalomrendszer különbözőségére. Hangsúlyozandó tehát, hogy a médiajogi terjesztési szabályozásnak nincs szerzői jogi hatása, a szerzői jogi szabályozásnak pedig nincs médiajogi hatása.

Az alábbiakban a szerzői jogilag nyilvánossághoz közvetítésnek minősülő cselekményeket értékeljük és elemezzük médiajogi szempontból is.

A nyilvánossághoz közvetítés körébe a szerzői jogok vonatkozásában a következő felhasználási esetkörök tartoznak (az alábbiakban az egyes jogok részletes tárgyalásánál bemutatjuk azt is, hogy melyikhez milyen szomszédos jogi jogosultságok kapcsolódnak):

- sugárzás [Szt. 26. § (1)–(6) bekezdések];
- földfelszíni sugárzás;
- műholdas sugárzás;
- kódolt sugárzás;
- nyilvánossághoz közvetítés vezeték útján vagy más módon [Szt. 26. § (7) bekezdés];
- az Szt. 26.§ (1)–(7) bekezdései alá nem sorolható nyilvánossághoz közvetítés [Szt. 26. § (8) bekezdés első mondat];
- a nyilvánosság számára lehívásra történő hozzáférhetővé tétel [Szt. 26. § (8) bekezdés második mondata];
- továbbközvetítés és ennek altípusa, az egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítés (Szt. 28. §).

3.2. A sugárzás

A földfelszíni sugárzás

A Novella által 1994-ben bevezetett szabályozáson nyugodva, de új dogmatikai rendben a sugárzás kizárólagos jogának a hatályos Szt. három alapvető típusát ismeri: az egyszerű sugárzást (földfelszíni), a műholdas sugárzást és a kódolt sugárzást. Ennek jelentősége elsősorban a szerzői jogi felelősség és a díjfizetés szempontjából van.

A sugárzás során a művek olyan közönséghez jutnak el, amelynek tagjai a felhasználás helyén nincsenek jelen. Ebben az esetben a mű érzékelhetővé tétele távollévők számára történik hangoknak, képeknek és hangoknak, vagy technikai megjelenítésüknek (pl. a digitális jeleknek) vezeték vagy más hasonló eszköz nélkül megvalósuló átvitelével. Mindaddig, amíg a digitális átállásra (várhatóan 2014. december 31-ig) teljes körben sor nem kerül, a sugárzás

Magyarországon analóg módon (frekvencia útján) és digitálisan is – simulcast – megvalósulhat, de a szerzői jogi felhasználás szempontjából mindegy, hogy a jel melyik típusba tartozik. Így olyan szempontból nem fog az átállás változást jelenteni, hogy a sugárzásra továbbra is engedélyt kell szerezni a jogosultaktól.

A földfelszíni sugárzás felhasználási módjának megvalósításához szükséges hírközlési közreműködést meghatározó médiajogi fogalom a műsorszórás lehet: olyan műsorterjesztés, amelynek során analóg vagy digitális rádiós, illetve audiovizuális médiaszolgáltatásokat a földfelszínen telepített – az elsődlegesen műholdas szolgálatra rendelt frekvenciák kivételével – rádiófrekvenciát használó, általában egyirányú adatátvitelt lehetővé tevő átviteli rendszerrel továbbítják az előfizetőhöz vagy felhasználóhoz. Műsorszórásnak minősül a digitális műsorszóró hálózat vagy műsorszóró adó segítségével végzett műsorterjesztés is.

A sugárzást végző személy bárki lehet, ám ahhoz, hogy a cselekménye sugárzásnak legyen tekinthető, meg kell felelnie a nyilvánosság fogalmának is. Lényeges, hogy abban az esetben, ha a műsorszórást végző eszközök üzemeltetője (pl. Antenna Hungária) más megbízásából, annak nevében végzi a tevékenységét, akkor nem végez önálló felhasználást, e tekintetben tevékenységét egynek kell tekinteni azzal, akinek a nevében ezt teszi.

Ha ez a személy önállóan, az eredeti sugárzó szervezettől elkülönülve további tevékenységet is végez, ezáltal a média-értéklánc önálló szereplőjévé válik (például egy korábban már sugárzott műsort kábelhálózatba táplál be), és cselekményét is önállóan kell értékelni szerzői jogi szempontból. Vagyis abban az esetben, ha az Antenna Hungária a közszolgálati műsorok terjesztője, akkor nem valósít meg önálló sugárzási cselekményt, ha viszont önálló műsorterjesztési tevékenységet folytat, és ehhez más által már nyilvánossághoz közvetített műsorhordozó jeleket is felhasznál, akkor önálló felhasználóvá válik.

A sugárzásra Magyarországon engedélyt kell kérni a jogosultaktól, ha a sugárzás Magyarországon valósul meg. A sugárzás mindenhol megvalósul, ahol a tevékenység a nyilvánossághoz eljut (azaz fogható a jel). Ez a földfelszíni sugárzás esetében – műszaki okokból – elsősorban azt jelenti, hogy a Magyarországról kiinduló sugárzásra terjed ki az Szjt. szerinti engedélyezési kötelezettség. A sugárzás a nyilvánossághoz közvetítés általános típusa is egyben: ha a nyilvánossághoz közvetítés konkrét technikai megvalósítása nem sorolható az alább tárgyalt valamely speciális kategóriába, a felhasználást sugárzásnak kell minősíteni.

Az Szjt. 27. §-a alapján az írók, zeneszerzők és a szövegírók művein fennálló kizárólagos sugárzási jog gyakorlása jelenleg közös jogkezelésben történik, kivéve a színpadra szánt irodalmi művek és a zenedramai művek vagy jeleneteik, illetve keresztmetszeteik, valamint a szakirodalmi művek és a nagyobb terjedelmű nem színpadra szánt szépirodalmi művek felhasználását. Ez utóbbi művek jogosultjai egyénileg gyakorolhatják a jogaikat, illetve azon művek esetében, amelyeket tipikusan használnak fel sugárzás céljára, ugyanakkor nem kizárt az, hogy a jogosultak ne egyedileg, hanem ügynökségek útján adjanak engedélyt.

Azon művek tekintetében, amelyekre alkalmazandó a közös jogkezelés, ez kötelező is, vagyis a szerző nem tudja más úton (egyedileg vagy ügynökség útján) gyakorolni ezt a jogát. (A kötelező közös jogkezelés alkotmányosságáról az AB is megemlékezett már: Az Alkotmánybíróság 382/B/1995. AB határozata foglalkozott először a szerzői jog gyakorlása korlátozásának, a kötelező közös jogkezelésnek az alkotmányosságával, még a régi Szjt. és annak Vhr.-je alapján. Az AB e határozatában nem mások érdekeinek a szerzői tulajdon korlátozása útján történő érvényesítése alkotmányos módját vizsgálta, hanem azt, hogy a szerzői kizárólagos jog egyes esetekben kötelezően csak közös jogkezelés útján való érvényesíthetősége alkot-

mányos korlátozásnak tekinthető-e. Az AB úgy találta, hogy a kizárólagos jog gyakorlásának, a rendelkezési jognak az ilyen módon való korlátozása alkotmányos, sőt itt nem is mások, hanem kifejezetten a szerző jogának a modern műszaki környezetben való gyakorolhatósága érdekében történik meg az a korlátozás, hogy nem lehet egyedileg engedélyezni a felhasználást, és előzetesen nem lehet lemondani a díjról. A bíróság ezt a korlátozást úgy értelmezte, hogy valójában nem a szerzőket, hanem a felhasználókat korlátozza, méghozzá abban, hogy a szerzővel a díjazása tekintetében a hátrányára állapotjanak meg. Ez a megközelítés igényli az értelmezést, mivel a rendelkezési jog ilyen módon „a rendelkező javára való” korlátozásánál furcsa módon nem említette azt a bíróság, hogy ez a joggyakorlási mód a műveket tömegesen felhasználóknak is a javára van, hiszen a felhasználónak nem kell minden egyes jogosulttal önállóan, külön tárgyalnia és kialakítania a díjat, hanem költséghatékonyan valamennyi mű felhasználására egy kézből szerezhet engedélyt.) E jog gyakorlása tekintetében, az említett szerzők vonatkozásában a közös jogkezelést az ARTISJUS végzi.

Az előadóművészek esetében elválík egymástól az élő előadás sugárzása, illetve a hangfelvételen, valamint az egyéb módon (például filmben) rögzített előadás sugárzásának az engedélyezése. Az élő előadás sugárzásának engedélyezése egyénileg történik (például egy koncert azonos időben történő sugárzása) az Szt. 73. §-ának (1) bekezdése a) pontja alapján. Az előadóművészeknek a filmben rögzített előadásaik sugárzására vonatkozóan nincs joguk.²⁴¹ A hangfelvételek sugárzása esetében a hangfelvétel-előállítói és előadóművészi jogok szintén közös jogkezelésben kerülnek gyakorlásra az Szt. 77. § (3) bekezdése alapján. Ha a sugárzás tárgya rádió- és televíziószervezet teljesítményét is hordozza, a rádió- vagy televíziószervezet műsorainak sugárzása – a többi jogosítás fentiek szerint történő megvalósulása mellett – egyedi engedélyezés alá tartozik a 80. § (1) bekezdése alapján.

A filmelőállítónak a sugárzás engedélyezésére vonatkozó saját, szomszédos jogi jogosultsága nincs. Ettől függetlenül azonban a film sugárzásához gyakran a film-előállító engedélye (is) szükséges, méghozzá azért, mert a film szerzői a megfilmesítési szerződéssel – a szöveges vagy szöveg nélküli zenemű szerzője kivételével [Szt. 66. § (1)] – az erre vonatkozó jogukat rá ruházták át [Szt. 73. § (3)]. Ha a jogát ruházási vélelem nem állna be, ezeket a jogokat nem szerezne meg a filmelőállító, így nem tőle, hanem az eredeti jogosultaktól (vagy képviselőjüktől) kellene engedélyt kérni a sugárzashoz.

A jogkezelő szervezetek ugyan – a fentiek szerint részben – együtt szedik be az őket megillető jogdíjakat, de mindegyikük önállóan állapítja meg a díjait. Az együtt beszédés azt jelenti, hogy a teljes díj egy bizonyos, megállapodás szerinti %-a a másik közös jogkezelő szervezetnek beszédett díj, ez így működik az ARTISJUS-EJI²⁴²/MAHASZ²⁴³ esetében. Az Szt. általában rögzíti azt, hogy a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg, amelynek – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia [Szt. 16. § (4)]. A díjszabások ezt az elvet követik: a nemzetközi gyakorlatot is figyelembe véve a felhasználók egyes bevételeinek meghatározott %-ában definiálják a díj mértékét.

241 Itt utalni kell arra, hogy a WIPO 2012-es, az audiovizuális előadóművészek szomszédos jogairól szóló pekingi szerződése várhatóan szélesíteni fogja ezen művészek jogait. (Magyarország a szerződés aláírói között volt.)

242 Előadóművészi Jogvédő Iroda (a továbbiakban: EJI).

243 Magyar Hangfelvétel-kiadók Szövetsége (a továbbiakban: MAHASZ).

Az ARTISJUS 2012. december 31-ig érvényes RTV díjszabása²⁴⁴ I. fejezet 1. pontja alapján, valamint a MAHASZ-EJI díjszabás 1.1.–1.3. pontja alapján²⁴⁵ a díjfizetés elsősorban a költségvetési támogatás, az előfizetői díjbevételek, illetve egyéb, a műsorszolgáltatással összefüggő (pl. reklám- és szponzorációs) bevételek meghatározott százalékaiban történik, egy minimumösszeg meghatározása mellett. Alternatív megoldásként – csak az ARTISJUS díjszabása alapján – a sugárzó szervezetek választhatják a napi zenei műsoridő napi teljes adásidőhöz viszonyított arányához igazodó jogdíjfizetést is, a díjszabás 3. pontjában megjelölt feltételek teljesülése esetében. Itt utalni kell arra, hogy a díjszabás az igazságügyért felelős miniszter által jóváhagyott általános szerződési feltételként érvényesül, az ebben nem rendezett kérdésekben, illetve ahol maga a jogdíjközlemény ad lehetőséget további részletszabály megállapítására, a jogkezelő szervezet és a felhasználó egyedi megállapodást köthetnek. A Filmjus Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete (a továbbiakban: FILMJUS) – tekintettel arra, hogy az engedélyezést nem közvetlenül végzi, hanem a filmelőállítón keresztül – a díj mértékét a filmelőállító bevételeinek részeként határozza meg.²⁴⁶

A Hungart Vizuális Művészek Társasága Jogkezelő Egyesület (a továbbiakban: HUNGART) által szedett jogdíj mértéke az egyes televíziószervezetekkel megkötendő megállapodásokban kerül olyan módon rögzítésre, hogy annak alapja a díj megállapításakor hatályos, a zenei- és irodalmi művek azonos célú felhasználására vonatkozó, számított jogdíj teljes összege. Ezen jogdíjalap, mint bázisszám alapul vételével, a televíziószervezet adatszolgáltatása alapján, a ténylegesen felhasznált képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások és a felhasznált zenei- és irodalmi művek aránya határozza meg a jogdíj mértékét, azaz a jogdíj a bázisszám annyi %-a, amilyen arányban a műfelhasználások egymáshoz viszonyulnak. A jogdíjfizetés és az adatszolgáltatás részletes feltételeit – szintén a jóváhagyott díjszabás felhatalmazása alapján – a HUNGART-tal megkötendő felhasználási szerződések rögzítik. (Itt utalunk arra, hogy az Szjt. 92/H. §-ának szabályai szerint folyamatban van a 2013. évi díjszabás előkészítése, a kézirat lezárása idején a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala konzultációt folytat róla a jelentős felhasználókkal és a felhasználók érdekképviseleti szervezeteivel.²⁴⁷)

Műholdas sugárzás

A földfelszíni sugárzás hagyományos úton történik, és jellemzően egyetlen ország területére terjed ki a foghatósága. A nemzetközi földfelszíni sugárzás általában technikai okokból problematikus: egyrészt a földfelszíni jelek továbbjuttatását akadályozhatják domborzati elemek, másrészt a nemzetközi szinten történő frekvencia-kiosztás, amelynek eredménye az, hogy ugyanazt a frekvenciát az egyes országok eltérő célokra használják. A műholdas sugárzás

244 Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye az irodalmi és zeneművek sugárzás útján, vezetékkel vagy egyéb módon a nyilvánossághoz történő közvetítéséért, kódoltan történő eredetiségéért fizetendő szerzői jogdíjakról, valamint a felhasználás engedélyezésének egyéb feltételeiről (a továbbiakban: R-TV 12). *Hivatalos Értesítő* 2011/62. szám.

245 Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Irodájának (MSZSZ-EJI) és a Magyar Hangfelvételi Szövetségének (MAHASZ) közös díjszabása a kereskedelmi célból kiadott hangfelvételnél vagy az arról készült másolatnak sugárzás útján, továbbá vezetékkel vagy bármely más hasonló eszközzel vagy módon a nyilvánossághoz közvetítéséért fizetendő előadóművészi és hangfelvételi előállítói jogdíjakról és a felhasználások egyéb feltételeiről.

<https://www.eji.hu/felhasznaloinak/hangfelvetelek_sugarzasi_jogdijai/hangfelvetelek_sugarzasi_jogdijai.html>

246 Filmalkotások sugárzással, vezeték útján vagy más hasonló eszközzel vagy módon történő nyilvánossághoz közvetítése után fizetendő jogdíjról és a felhasználások egyéb feltételeiről. <http://www.filmjus.hu/3_jogdijkozl/jogdijkozl_0.htm>

247 <http://sztnh.gov.hu/hirek/kapcsolodo/SZJF-111-2-2012_Felhivas.pdf> Mivel a nyilvánossághoz közvetítési díjak a műfelhasználáshoz kapcsolódó bevétel %-ban állapítják meg az elsődleges nyilvánossághoz közvetítési díjakat, ezért változtatásra alapvetően ezekben nincs szükség. A felhasználási módok változása igényelhet módosítást.

megoldja ezt a problémát: a technológia képes a jel nagy távolságra, több ország területére történő átvitelére.

A magyar szerzői jogi szabályozás 1994 óta ismeri a műholdas sugárzás fogalmát (lényegében a Duna Televízió 1992. végi indulása tette szükségessé), ekkor került módosításra a régi Sztj [régi Sztj. 34. § (5)]. Egészen az Európai Unióhoz való csatlakozásunk időpontjáig a műholdas sugárzás Magyarországon is megvalósult, ha itt is fogható volt, függetlenül a fellövés helyétől, azaz itt mindenképp kellett engedélyt szerezni a felhasználáshoz.

A régi Sztj. Novellája – követve a technikai haladást – már a mű sugárzásának minősítette a műhold útján történő sugárzást is, ha a sugárzott műsor a nyilvánosság körében közvetlenül fogható. A műhold útján sugárzott műsor nyilvánosság körében közvetlenül foghatónak minősült, ha a rádió- vagy a televíziószervezet felelősségével és ellenőrzése alatt műsort hordozó jeleket juttatnak el a műholdhoz, majd onnan a Földre megszakítatlan közvetítés útján, azzal a céllal, hogy a jeleket a nyilvánosság vehesse. Ezzel a rendelkezéssel – az Indokolás szerint – megszűnt a magyar szerzői jogban is a különbségtétel a távközlési és a közvetlen vételre szánt műholdas sugárzások közt.

A felhasználás – eltérő szabály hiányában – megvalósult mindenütt, ahol a nyilvánosság általi vétel lehetősége objektíve adott volt. Ebből fakadóan pedig akkor is kellett hozzá engedélyt kérni Magyarországon, ha nem Magyarországon lötték fel a műholdra a műsort, de itt is fogható volt.²⁴⁸ A gyakorlat a Bogsch-elméletet követte (Bogsch Árpád a WIPO egykori főigazgatója volt, az elmélet az ő nevéhez fűződik). Itt szükséges röviden megemlíteni azokat az elméleti megközelítéseket, amelyek a műholdas sugárzás – és lényegében valamennyi nyilvánossághoz közvetítési forma – esetében alkalmazásra kerülnek, vagy legalábbis megalapozottnak tekinthetők.

A BUE már idézett sugárzás felhasználásra vonatkozó fogalmát (11bis cikk (1) bekezdés²⁴⁹) többféleképpen lehet értelmezni aszerint, hogy hol valósul meg a felhasználás:²⁵⁰

1) Bogsch-elmélet:

- először is a műholdas sugárzás a BUE 11bis cikke értelmében vett sugárzásnak minősítendő, hiszen a sugárzást a BUE 11bis cikke vezetékek nélküli műsorszórásként a nyilvánossághoz közvetítés egyik fajtájaként kezeli, vagyis semmiképp sem korlátozza kizárólag a kibocsátás aktusára, hanem egészen a nyilvánossághoz való eljutásáig terjedően értelmezi egységében a cselekményt, emiatt pedig a sugárzás mindenhol megvalósul, ahol ez megtörténik, tehát a műhold teljes lefedettségi területén;
- a nemzeti elbánás elve értelmében tehát minden lefedett ország jogát alkalmazni kell;
- legfeljebb annak az országnak a jogát lehet figyelmen kívül hagyni, amelyet csak jelentéktelen mértékben érint lefedettség, bár éppen ebbe beletartozhat a kibocsátás helye is, ha ott jelentéktelen számú közönség képes fogni a műsort;
- a sugárzást kibocsátó és a folyamatot ellenőrző szervezet ebből fakadóan felelős az összes lefedett ország szerzői jogi szabályainak betartásáért (azaz mindenütt engedélyeztetni kell a felhasználást).

²⁴⁸ Ld. erről a hatályos Sztj. miniszteri indokolását.

²⁴⁹ Az irodalmi és művészeti művek szerzőinek kizárólagos joga, hogy engedélyt adjanak: 1. műveik sugárzására vagy minden más, jel, hang vagy kép vezetékek nélküli közvetítésére alkalmas eszközzel történő nyilvános átvitelére; 2. sugárzott mű mindenfajta, akár vezetékek útján történő, akár vezetékek nélküli nyilvános átvitelére, ha ezt az átvitelt az eredetihez képest más szervezet végzi; 3. a sugárzott mű hangszóró vagy egyéb, annak megfelelő jel-, hang- vagy képközvetítő eszközzel történő nyilvános átvitelére.

²⁵⁰ Fouad Maken: *Copyright in the Global Information Society*. Amsterdam, Kluwer Law International, 2000.

- 2) Kommunikációs elmélet (amely két jelentős ponton tér el a Bogsch-elmélettől, de épít arra), kialakulása 1986-ra tehető:²⁵¹
- a nyilvánossághoz közvetítés kiindulópontja a kibocsátás (emisszió) országa, ezen ország jogának alkalmazását semmiképp sem lehet elkerülni;
 - ha több ország joga kerül számításba, akkor mindig a magasabb védelmi szintet jelentő jogot kell alkalmazni (például ha a kibocsátás helyének jogrendszerében a sugárzásra nézve nincs kizárólagos joga a szerzőnek, vagy törvényi engedélyt alkalmaznak, a lefedettség által érintett országok jogát kell alkalmazni, ha ott viszont kizárólagos jogot biztosítanak).

Ennek felel meg a CISAC „Sydney Rule” elnevezésű belső megegyezése is, amelynek értelmében a „besugárzott” államok területén (azaz a műhold lefedettségén belül) működő jogvédő társaságokkal a jogdíj mértékéről lefolytatott egyeztetés a feltétele az egy kézből, a műsort eredeztető állam területéről történő, a közös jogkezelés körébe tartozó műholdas sugárzási jogosításnak.²⁵²

3) Emissziós elmélet:

Eszerint felhasználás csak az emisszió államában valósul meg, azaz fikciót alkalmaz a jogosítás egyszerűsítésére. E kiindulás alapján az alkalmazandó jog a kibocsátás helyének joga. Az emissziós elmélet – lényegében a legegyszerűbb és a nemzeti jogok szerint egyébként is működő megközelítést követi: vagyis az eredet országának jogát kell alkalmazni. (Azt azért meg kell jegyezni, hogy a nemzeti jogok problémáira azért lehetett ezt minden további nélkül alkalmazni, mert a földfelszíni sugárzás eleve megállt a nemzeti határokon – ez azonban a műholdas sugárzás esetében kezdettől fogva nem így történt.)

Ennek az elméletnek nagy előnye az egyszerűség, hiszen ebben az esetben csak egy jogot kell alkalmazni, de hátránya a következménye: a potenciális *forum shopping*.

A műholdas sugárzás a hatályos Szt. szerint a sugárzás első, nevesített aloscsoportja, amelyről akkor lehet beszélni, ha a műsor a nyilvánosság körében közvetlenül fogható, ez pedig akkor valósul meg, ha a rádió- vagy televíziószerkezet felelősségével és ellenőrzése alatt műsort hordozó jeleket juttatnak el a műholdhoz, majd onnan a Földre megszakításlan közvetítés útján azzal a céllal, hogy a jeleket a nyilvánosság vehesse [Szt. 26. § (2)]. Médiajogi szempontból a műsorterjesztés egyik nevesített, műhold útján megvalósuló aloscsoportról, egy önálló, a földfelszíni sugárzástól elváló műsorterjesztési platformról van szó.

A Legfelsőbb Bíróság gyakorlata szerint a nyilvánosság megítélésénél nincs jelentősége annak, hogy ténylegesen hányan veszik igénybe az antennarendszer szolgáltatását. A nyilvánosság akkor állapítható meg, ha – a műszaki lehetőségek határain belül – a rendszerhez bárki csatlakozhat, szolgáltatásait bárki igénybe veheti. Nem valósul meg a nyilvános átvétel, ha valaki műholdas adás vételére alkalmas egyedi antenna-berendezést használ, vagy ha több vevőberendezés tulajdonosai (használói) közösen – külön szervezet létrehozása nélkül – létesítenek és tartanak fent antennarendszert.

²⁵¹ Az audiovizuális művek és hangfelvételek témájában Párizsban, 1986 júniusában tartott WIPO-UNESCO szakértői ülés után.

²⁵² Gyertyánfy Péter: A kódolt kábeltelvíziós adásokról az SZJSZT egy szakvéleménye kapcsán. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 106./6. (2001). Ma már a Sydney Rule alkalmazása – legalábbis Európában – csak kétoldalú megállapodások alapján lehetséges. Az ún. CISAC-ügyben az Európai Bizottság a kölcsönös képviselői szerződések egyenkénti újratárgyalására hívta fel az EU-ban működő közös jogkezelő szervezeteket, mondván, hogy a sokoldalú megállapodás (egyeztetett gyakorlat) versenytorzító hatású lehet. A határozat európai bírósági felülvizsgálata jelenleg folyik.

Mivel jellemzően akkor alkalmazzák a felhasználók ezt a fent említett technológiát, ha több országban lévő közönségnek kívánják eljuttatni a műsort, ezért rendszerint határon átnyúló vonatkozásokkal is bír. További, a műholdas sugárzás technológiájának terjedését magyarázó körülmény, hogy a jel továbbítása – különösen a digitális formátumé – lehetővé teszi több műsor egyidejű továbbítását, ilyen módon pedig a közvetítés hatékonyabb, gyorsabb és olcsóbb is.

A Magyarországra irányuló műholdas műsorsugárzást a Műhold-irányelv szabályozza. Az irányelv EGT-relevanciájú, azaz nem csak az EU jelenlegi tagállamai alkalmazzák, hanem az Európai Gazdasági Térségnek az EU-n kívüli államai is. Az irányelvet az Szjt. részben 1994. július 1-jével, részben 2004. május 1-jével, Magyarországnak az EU-hoz való csatlakozásával ültette át.²⁵³ Ennek értelmében pedig a műholdas sugárzással megvalósuló felhasználás helye az Európai Gazdasági Térségnek kizárólag az a tagállama, amelyből a rádió- vagy televíziószervezet felelősségével és ellenőrzése alatt a műsort hordozó jeleket eljuttatják a műholdhoz, majd onnan továbbítják a Földre megszakítatlan közvetítés útján azzal a céllal, hogy a jeleket a nyilvánosság vehesse.

Abban az esetben, ha a műsor Magyarországról kerül fellövésre²⁵⁴ és itt is veheti a nyilvánosság, a felhasználás helye kétséget kizáróan Magyarország, a felhasználási engedélyt is itt kell megszerezni. Abban az esetben, ha a műsor Magyarországról kerül fellövésre és más EGT-tagállamban veszi a jelet a nyilvánosság, a felhasználás helye akkor is Magyarország, a felhasználási engedélyt ilyenkor is a magyar jogkezelő szervezettől kell kérni. A jogdíj mértékében aszerint lehet különbség, hogy mekkora az adott vevő országban potenciálisan elérhető közönség mérete.

Olyan esetben, ha a fellövés helye Magyarország és több országot fog be a műhold *footprint*-je, szintén Magyarország a felhasználás helye (függetlenül attól, hogy ezek körében szerepel-e Magyarország), az engedélyt is itt kell megszerezni, a díj mértékében valamennyi, a *footprint*-be fogott országban potenciálisan elérhető közönség száma figyelembe vételre fog kerülni. A felhasználás helye a fent említett szabály értelmében abban az esetben nem Magyarország, ha a fellövés helye nem Magyarországon van, hanem más EGT-országban. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a Magyarország területére irányuló műholdas műsorsugárzás fejében ne kellene jogdíjat fizetni: ezt abban az országban kell megtenni, ahol a fellövés történik.

Az Európai Bíróságnak az irányelvet értelmező döntése szerint külön elbírálás alá esik az az eset, ha a sugárzó szervezet székhelye és a tényleges, fizikai fellövés helye eltérő tagállamban van: az Európai Bíróság ilyen esetre azt állapította meg, hogy ezen feltételek mellett a díjat mindkét tagállamban külön-külön érvényesíteni lehet és beszámításnak sincs helye.²⁵⁵ (Egy ilyen megoldás – ugyan nem kizárólagosan – de összefügg azzal, hogy a sugárzó szervezetek gyakran megpróbálják megkerülni a székhely szerinti ország rájuk vonatkozó adó-/média-/szerzői jogi szabályozását.)

Annak elkerülése érdekében továbbá, hogy az EGT-n kívüli államból kerül ténylegesen fellövésre a műsor és – esetlegesen – ez az ország alacsonyabb védelmi szintet biztosít csak, mint az EGT országai a Műhold-irányelv alapján, az irányelv (és annak nyomán a magyar

253 Egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi törvények módosításáról szóló 2003. évi CII. törvény 59–60. §.

254 Fellövésen (médiajogi szakkifejezéssel: feladáson) szerzői jogi szempontból nem csak a műszaki cselekményt kell érteni. Az idézett norma összeköti a műszaki lépést a tartalom meghatározásával is, így helyesebb a szerkesztett tartalmat hordozó műsorhordozó jelek fellövéséről beszélni.

255 Az Európai Bíróságnak a Lagardère Active Broadcast kontra Société pour la perception de la rémunération équitable (SPRE) és Gesellschaft zur Verwertung von Leistungsschutzrechten mbH (GVL) közötti C-192/04. számú ügyben 2005. július 14-én hozott ítélete.

szabályozás) az olyan esetekre is kiterjed, amikor a műholdra való tényleges fellövés helye az EGT-n kívüli országban van, de a műsorsugárzás bármely, az EGT-n belüli országba (pl. Magyarországra) irányul. Ezekben az esetekben a Műhold-irányelv 1. cikke (2) bekezdésének d) pontjában foglaltakat kell alkalmazni.

E szerint pedig a következők irányadók: amikor a műholdas nyilvánosságához közvetítés olyan nem közösségi államban történik, amely nem biztosítja az előzőekben előírt védelmi szintet,

- ha a műsорт hordozó jeleket egy (EGT-) tagállamban található fellövést végző állomásról közvetítik a műholdhoz, ezt a műholdas nyilvánosságához közvetítési cselekményt a tagállamban végbemenő cselekménynek kell tekinteni, és a felhasználási engedélyt annak a személynek kell megszereznie, aki ezt a fellövést végző állomást működteti; vagy
- ha ilyen tagállamon belüli fellövést végző állomás nincs használatban, de valamely tagállamban letelepedett műsorsugárzó szervezet adott megbízást a műholdas nyilvánosságához közvetítési cselekményre, akkor úgy kell tekinteni, hogy ez a cselekménye abban a tagállamban történt, amelyben a műsorsugárzó szervezet EGT-n belüli fő telephelye található, és az engedélyt ennek a személynek kell megszereznie.

Ennek alapján azt kell megvizsgálni, hogy az érintett országban eléri-e a védelem szintje az irányelvben előírt védelmi szintet. Itt figyelemmel kell lenni arra, hogy az adott országnak van-e olyan megállapodása az EU-val, amelynek alapján annak biztosítania kell az irányelvbeli védelmi szintet. Ez az EU-hoz csatlakozni kívánó országok (például Albánia, Szerbia) esetében feltételezhető, mivel ezek a társulási megállapodásaik keretében vállalták, hogy közelítik a védelmi szintjüket az EU-ban alkalmazotthoz.

Ha tehát a műholdas nyilvánosságához közvetítéssel kapcsolatos részecselekmények ilyen módon meg vannak osztva EGT- és nem EGT-tagállamok között, az irányelv törekszik arra, hogy az uniós védelmi szintnek megfelelő védelmet kapjanak a jogosultak. Ha azonban olyan eset forog fenn, amelynek alapján még így sincs lehetőség az egyszerűsített jogszerzési szabályok alkalmazására, akkor a felhasználáshoz minden, a műhold által befogott országban engedélyt kell kérni a BUE 11bis cikke (1) bekezdésének i) pontja alapján. Így ha ilyen országból történik műholdas sugárzás Magyarország területére, akkor ahhoz Magyarországon is meg kell szerezni a megfelelő jogosulti engedélyeket.

Az irányelv ezen az úton lényegében lezárja annak a lehetőségét, hogy szerzői jogi fórum shopping útján a jogdíjfizetés alól ki lehessen bújni vagy azt csökkenteni lehessen. A gyakorlatban, elsősorban a kódolt műholdas sugárzás körében előfordul, hogy nem a fellövés, hanem a megcélzott közönség államában szerez engedélyt a felhasználó (pl. máshonnan fellőtt, de nyelve, tartalma miatt egy másik tagállam közönségét megcélzó műholdas sugárzás).

Ha Magyarországon engedélyt kell kérni a szerzőktől a műholdas sugárzáshoz, akkor a jogok az Szjt. 27. §-ának (2)–(3) bekezdései alapján közös jogkezelésbe tartoznak, feltéve, hogy a műsорт ugyanaz a rádió- vagy televíziós szervezet egyidejűleg földi sugárzás útján is közvetíti a nyilvánosságához (vagyis kettős felhasználást valósít meg). Ez esetben nincs szó kötelező közös jogkezelésről, hanem mód van arra, hogy a szerző tiltakozzon a joga közös kezelése ellen.

A szomszédos jogi jogosultak esetében nincs kifejezetten nevesített műholdas sugárzási felhasználás, ez azonban nem azt jelenti, hogy ne létezne ilyen tartalmú joguk (és ne lennének az ő jogaikra is alkalmazandók az előbb mondottak). Az, hogy a műholdas sugárzási jogot az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók, illetve a rádió- és televíziós szervezetek esetében

bele kell érteni a sugárzási jogba, egyértelművé teszi a Műhold-irányelv 4. cikk (1)–(2) bekezdése,²⁵⁶ a magyar jogot pedig természetesen az irányelvvel összhangban kell értelmezni.

Az előadóművészek ezen jogát a rögzítetlen előadások vonatkozásában a 73. § (1) bekezdés b) pontjába (rögzítetlen előadását sugározzák vagy más módon a nyilvánossághoz közvetítik), a filmalkotásban rögzített előadások esetében ugyanebbe a bekezdésbe a 73. § (3) bekezdése közvetítésével, illetve a kereskedelmi célból kiadott hangfelvételben rögzített előadások tekintetében a 77. § (1) bekezdésébe („kereskedelmi célból kiadott hangfelvétel vagy arról készült másolat sugárzása vagy más módon történő nyilvánossághoz közvetítése”) értendő bele. A hangfelvétel-előállítók ezen joga a kereskedelmi célból kiadott hangfelvételek vonatkozásában a 77. § (1) bekezdéséből következik (idézett fordulat).²⁵⁷

A rádió- és televíziószervezetek a 80. § (1) bekezdése alapján szintén jogosultak a műholdas sugárzás engedélyezésére. A film-előállítóknak ilyen szomszédos joguk nincs, ezt az engedélyezési jogot a megfilmesítési szerződéssel megszerzett szerzői jogosultságok útján gyakorolják. Ennek modellje ugyanaz, mint a sugárzás esetében, vagyis a film-előállító engedélyezési jogot gyakorol, de a befolyó bevételeiből részesíti az érintett filmes jogosultakat.

Az Sztj. 27. §-ának (2) bekezdése szerint az írók, zeneszerzők és szövegírók jogai vonatkozásában – a színpadra szánt irodalmi művek és a zenedrámái művek vagy jeleneteik, illetve keresztmetszeteik, valamint a szakirodalmi művek és a nagyobb terjedelmű nem színpadra szánt szépirodalmi művek (pl. regények) felhasználása kivételével – kilépést lehetővé tevő közös jogkezelés érvényesül akkor, ha a műholdas sugárzást ugyanaz a rádió- vagy televíziószervezet végzi, mint amelyik egyidejűleg földi sugárzás útján is a nyilvánossághoz közvetíti a műsort. Ha a műholdas közvetítést más szervezet végzi, akkor is kilépést lehetővé tevő közös jogkezelésben gyakorolják a jogosultak a jogaikat, csak ugyanezen § (3) bekezdése alapján.

A FILMJUS vonatkozó díjszabása, amely a rendezők, filmírók, operatőrök jogainak engedélyezésére terjed ki, nem nevesíti külön a műholdas sugárzás felhasználást, de a §-hivatkozással meghatározott hatály alapján a díjszabást a műholdas közvetítésre is alkalmazni kell.²⁵⁸ Ez a közös jogkezelés önkéntes,²⁵⁹ a szerzők ugyanúgy, mint a sugárzási joguk gyakorlása vonatkozásában, kiléphetnek belőle. A képzőművészeti alkotások szerzői e jogukat szintén önkéntes közös jogkezelésben²⁶⁰ gyakorolják.²⁶¹ Az előadóművészek esetében a joggyakorlás hasonlóan alakul a földfelszíni sugárzáshoz. A hangfelvételben rögzített előadások előadói és hangfelvétel-előállítói az Sztj. 77. §-a szerint a műholdas sugárzás fejében is díjigényben részesülnek, amelyet kötelező közös jogkezelésben érvényesíthetnek. A rádió- és televíziószervezetek a 80. § (1) bekezdés a) pontja alapján engedélyezhetik a műsoraik műholdas sugárzását. A filmelőállítónak ilyen szomszédos joga nincs, engedélye a rá átruházott szerzői jogok alapján lehet szükséges.

256 (1) A műholdas nyilvánossághoz közvetítés esetében az előadók, hangfelvétel-előállítók és műsorsugárzó szervezetek jogainak védelmére a 92/100/EGK irányelv 6., 7., 8., és 10. cikke irányadó. (2) Az (1) bekezdés alkalmazásában, a 92/100/EGK irányelv szerinti „vezeték nélküli sugárzás” fogalmába beleértendő a műholdas nyilvánossághoz közvetítés is.

257 A hatályos Sztj.-ből úgy tűnik, a hangfelvételben rögzített teljesítmények előadóművészeinek és a hangfelvétel-előállítóknak sugárzási és műholdas sugárzási joga csak a kereskedelmi célból kiadott hangfelvételek esetében áll fenn. Egyéb jogaikat nem korlátozza a kereskedelmi cél.

258 „A FILMJUS a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) 26. § (1)–(7) bekezdése, (8) bekezdésének első mondata, valamint 66. § (3) és 90. § (1) bekezdése alapján, az alábbiak szerint állapítja meg a filmalkotások sugárzással vagy egyéb módon történő nyilvánossághoz közvetítésének díját és a felhasználás egyéb feltételeit.”

259 <<http://kjk.sztnh.gov.hu/szervezetek/adatlapok/filmjus>> 3.10. pont.

260 <<http://kjk.sztnh.gov.hu/szervezetek/adatlapok/hungart>> 3.14. pont.

261 A képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások nyilvánossághoz közvetítéséért fizetendő jogdíjak. A televíziószervezetek által fizetendő jogdíjak.

A műholdas sugárzásra vonatkozóan valamennyi bejegyzett közös jogkezelő szervezet (az ARTISJUS, az EJI, a MAHASZ, a FILMJUS és a HUNGART) díjszabásának azonos szakaszai vonatkoznak, mint a sugárzásra (ld. fent), a díjszabás és a díjfizetési tételek tehát követik az Szjt. logikáját. Az egyetlen különbség, hogy az ARTISJUS díjszabása az egyetlen, amely külön is megnevezi a műholdas sugárzás felhasználását (ezt az Szjt. is külön teszi meg a szerzők esetében), a többi díjszabás esetében viszont a sugárzási jog engedélyezésének feltételeiből kell kiolvasni a műholdas felhasználás jogának engedélyezésére vonatkozó feltételeket is. Természetesen a nem közös jogkezelésben gyakorolt jogok esetében a díj teljesen kötetlen, kétoldalú tárgyalások útján kerül megállapításra.

Kódolt sugárzás

Ahogy fent említettük, a jel formájának a szerzői jogi minősítés szempontjából nincs jelentősége. Előfordulhat azonban, hogy a sugárzás nem fogható közvetlenül a nyilvánosság számára, mivel azt valamilyen technikai megoldás akadályozza, méghozzá rendszerint annak érdekében, hogy csak a közönség célzott tagjai érhessék el a tartalmat. A közönség ezen tagjai rendszerint fizetnek ezért a hozzáférésért. Nem ez az eset áll fenn akkor, ha a jel megváltoztatásának (sűritésének, kompressziójának) az az egyetlen célja, hogy több jel legyen eljuttatható a közönséghez, ha azt aztán a közönség tagja minden további eszköz igénybevétele nélkül tudja fogni.

Az ide tartozó technikai megoldások közül az Szjt. a kódolt sugárzást definiálja: eszerint pedig akkor kódolt a sugárzás, ha a műsort hordozó jeleket bármilyen módon átalakítják azzal a céllal, hogy a hozzáférést a nyilvánosság valamely szűkebb körére korlátozzák. Ebből következően, ha a kódolásnak nem a nyilvánosság szűkebb körére való korlátozás a célja, hanem például az, hogy professzionális szervezetek tudják csak fogni a műsort (például további feldolgozás céljára), akkor nincs szó kódolt sugárzásról (ilyen esetben a nyilvánosságnak még egy szűkebb köre sem férhet hozzá a műsorhoz). A kódolt sugárzás kétséget kizáróan a sugárzás egyik altípusa, a külön szabályozásnak a felelősség szempontjából van jelentősége.²⁶²

A kódolt sugárzásnak két a esetét határozza meg a törvény. Egyszerűbb az az eset, ha a sugárzott műsor jeleit a nyilvánossághoz közvetítő szervezet kódolja és a mű zavartalan érzékelése a nyilvánosság tagjai számára csak az e szervezettel kötött külön megállapodás alapján, a tőle vagy a hozzájárulásával mástól beszerzett kódoldóval lehetséges [Szjt. 26. § (4) bekezdés]. Az ide tartozó esetekben a jel kódolását a nyilvánossághoz közvetítő szervezet végzi. Fontos, hogy ez a nyilvánossághoz közvetítés elvileg történhet hagyományos, földfelszíni sugárzással (jellemzően kódolt digitális jel útján), és műholdas közvetítéssel is. Ha ez utóbbi történik, alkalmazandó az Szjt. 26. § (3) bekezdésének a felhasználás helyét kijelölő szabálya is.

A másik a eset, ha a műsor a nyilvánosság körében csak azt követően fogható közvetlenül, hogy a műsort hordozó jeleket – az eredeti rádió- vagy televíziószervezettel kötött megállapodás alapján, a tőle vagy a hozzájárulásával mástól beszerzett eszközzel (kódoldóval) – arra alkalmassá tették. Ez az Szjt. 2012. január 1-jével hatályba lépett módosítása óta már független attól is, hogy melyik szereplő tette alkalmassá a közvetlen foghatóságra a jelet. Az ilyen

²⁶² Az Európai Bíróságnak az Airfield NV és Canal Digitaal BV kontra Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (Sabam) C-431/09. számú és Airfield NV kontra Agicoa Belgium BVBA C-432/09. számú egyesített ügyekben 2011. október 13-án hozott ítélete.

felhasználásért az eredeti rádió- vagy televíziószervezet és a kódoldót alkalmazó, nyilvánossághoz közvetítő szervezet egyetemlegesen felel.

Ez a rendelkezés különösen fontos abból a szempontból, hogy ha a kódolt sugárzásban részt vevő eredeti rádió- vagy televíziószervezet, illetve a kódoldót alkalmazó, nyilvánossághoz közvetítést végző szervezet közül csak az egyik van Magyarországon, a jogérvényesítés egyszerű: a jogosultak mindkét szervezettel szemben fellelphetnek igényükkel. Utalni kell itt az SZJSZT 38/2000. döntésére, amely szerint a diszpozitív egyetemleges felelősség körében a jogdíj teljesítésének érdekében – a cselekmények minősítésének érintetlenül hagyása mellett –

elképzelhető továbbá olyan megállapodás is – egyrészt a jogkezelő szervezetek és a kódolt adást sugárzó szervezetek, másrészt pedig az utóbbiak és a velük való megállapodás alapján a műsort a kód feloldásával foghatóvá tevő kábelszervezetek között –, hogy a díjazás két részből áll: az adás eredetének a helyén működő jogkezelő szervezetnek fizetett egyfajta átalánydíjból és a dekódolás helyén az azt elvégző kábeltelevíziós szervezet által az adott ország jogkezelő szervezetének fizetendő kiegészítő díjból.

Az SZJSZT 38/2000. számú véleménye azt is megerősítette, hogy az egyetemleges felelőség itt a jogérvényesítést megkönnyítő konstrukció. (Bár a norma egy része változott azóta, az egyetemleges felelősségre vonatkozó SZJSZT álláspont irányadó maradt.) Az előbbi esetben tehát a kódoldást maga a közönség tagja végzi a számára rendelkezésre bocsátott eszközzel, az utóbbi esetben a kódolás egy közvetítő szervezet feladata.

Ha a kódolás a közvetítő szervezetnél megy végbe, a felhasználásért egyetemlegesen felel az eredetető szervezettel. Ha a közönség tagja a kód oldója, akkor a közvetítő szervezet önálló tevékenységet végez, és önállóan kell megítélni a felhasználását. Ezt az értelmezést erősíti meg az Európai Bíróság fent említett *Airfield*-ügyben hozott döntése is.

A döntés kulcsfontosságú abból a szempontból, hogy meghatározza, mely esetben kell a műholdas és a kódolt sugárzás szabályait egymásra vetítve alkalmazni és ezzel összefüggésben azt, hogy az a szolgáltató, aki párhuzamosan az eredeti műsorsugárzó szervezettel, csomagban értékesíti a műsort, kell-e, hogy engedélyt kérjen a felhasználásához. Az Európai Bíróság a következőket mondta ki:

A műholdas műsorsugárzásra és a vezetékes továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról szóló, 1993. szeptember 27-i 93/83/EGK tanácsi irányelv 2. cikkét úgy kell értelmezni, hogy valamely műholdas programcsomag-szolgáltató köteles az érintett jogok jogosultjainak engedélyt beszerezni a televíziós műsoroknak az alapügyekben szereplőhöz hasonló közvetett és közvetlen közvetítése során való közreműködése céljából, hacsak e jogosultak nem állapodtak meg az érintett műsorsugárzó szervezettel, hogy a szerzői jogi védelemben részesülő műveket e szolgáltató közreműködésével is továbbítják a nyilvánosság számára, azzal a feltétellel, hogy ez utóbbi esetben az említett szolgáltató közreműködése nem teszi új nyilvánosság számára hozzáférhetővé az említett műveket.

Az előadóművészek, hangfelvétel-előállítók, rádió- és televíziószervezetek, filmelőállítók esetében a joggyakorlás a műhold útján való sugárzással azonos joggalapon történik (a törvény nem nevesíti külön a kódolt sugárzás felhasználását egyik esetben sem).

A kódolt sugárzás egyes típusai esetében a zeneszerzői, illetve szövegírói szerzői jogok gyakorlása a zenedrámai művek vagy jeleneteik, illetve keresztmetszeteik felhasználása kivételével (tehát e jog tekintetében a fentiekkel ellentétben a közös jogkezelés kiterjed az irodalmi művekre is!) közös jogkezelés útján zajlik, az Szt. ebből lehetővé teszi a jogosultak számára a kilépést az Szt. 27. § (3) bekezdése alapján. A filmalkotások, illetve a képzőművészeti alkotások szerzői a műholdas sugárzásnál írottak szerint gyakorolják a jogukat.

Az előadóművészek, hangfelvétel-előállítók, rádió- és televíziószervezetek, filmelőállítók esetében a joggyakorlás a műhold útján való sugárzással azonos elvek szerint (és a díjszabásaik azonos tételei alapján) történik. Az ARTISJUS és az EJI-MAHASZ díjszabása szerint a díjtétel sem különbözik az előzőekben írottaktól: a kódolt sugárzás két típusának engedélyezése ugyanazon tarifa szerint történik, mint a hagyományos, földfelszíni sugárzásé.

E fejezetben ki kell térni arra az elharapózni látszó gyakorlatra és ennek szerzői jogi megítélésére is, amikor a jelet műhold útján külföldről Magyarországra közvetítő televíziós szervezet Magyarországon a vételhez szükséges eszközöket külön sem közvetlenül, sem közvetve nem kínálja fel a nyilvánosság számára, az adást kizárólag kábeles, mikrohullámú, műholdas, internet protokollon keresztül megvalósuló, vagy más hasonló szolgáltatást nyújtó vállalkozás közbeiktatásával teszi foghatóvá. E vállalkozások bocsátják az említett eszközöket az előfizetők rendelkezésére bérleti, vagy adásvételi szerződéssel, vagy „ingyenesen”, ekkor az előfizetői díj foglalja magában az ellenszolgáltatást is. A felhasználási cselekmény értékelése két lépésből áll: előbb értékelni kell az első szakaszt, majd a másodikat, és meg kell próbálni a kettő együtt történő értelmezését is.

Magyarországon a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet 19. §-a szerint – összhangban a BUE-val, a TRIPS-megállapodással²⁶³ és a WIPO Szerzői Jogi Szerződésével²⁶⁴ is – a *lex loci protectionis* elve alapján a szerzői jogokat annak az államnak a joga szerint kell elbírálni, amelynek területén a védelmet igénylik. Az az ország, amelynek a területén igénylik a védelmet, azonos azzal az országgal, amely ország területére vonatkozóan állítják, hogy engedély nélküli felhasználás és ezzel összefüggésben jogsértés történt, azaz hogy – ennek előfeltételeként – ebben az országban fennáll a védelem. Eszerint pedig a vizsgált esetkörben értelemszerűen az Szt. szabályai alkalmazandók.

Az Szt. 26. §-ának (2) bekezdése első mondata a felhasználás definícióját adja meg, a második mondat meghatározza a definícióban használt nyilvánosság körében foghatóság fogalmát, a harmadik (és a vizsgált esetekben nem releváns negyedik) mondat pedig egyes, e körbe eső felhasználások tekintetében a felhasználás helyére vonatkozó speciális szabályt határoz meg.

A felhasználás helyét kijelölő szabályban (tehát a bekezdés utolsó előtti mondatában) az „azzal a céllal, hogy a jeleket a nyilvánosság vehesse” fordulat nem minősül a felhasználás helye önálló feltételének, hanem csak (szükségtelen) ismétlés, mivel a műhold útján való sugárzás nyilvánosság körében foghatónak az Szt. 26. § (2) bekezdésének első mondatából következően per definitionem akkor minősül [és esik így a 26. § (2) bekezdése hatálya alá], ha azzal a céllal történik, hogy azt a nyilvánosság közvetlenül vehesse. Ezt az értelmezést támasztja alá az is, hogy a Műhold-irányelvnek az a rendelkezése [az 1. Cikk (2) bekezdés b) pontja], amelynek a magyar jogba való átültetését az Szt. 26. § (2) bekezdésének utolsó két mondata szolgálja, ezt a bővítményt nem is tartalmazza. (Egyebekben az Szt. hivatkozott

263 A szellemi tulajdonjogok kereskedelmi aspektusairól szóló megállapodás. Kihirdette: az 1998. évi XI. törvény.

264 A Szellemi Tulajdon Világszervezetének Szerzői Jogi Szerződése. Kihirdette: a 2004. évi XLIX. törvény.

rendelkezésének miniszteri indoklásából sem lehet arra következtetni, hogy itt a magyar jogalkotó a Műhold-irányelvénél szűkebb, vagy bővebb körben kívánta volna alkalmazni a szabályt.) Ebből fakadóan ez a kritérium nem szűkíti tovább azt az esetkört, amikor a felhasználás helyét a szabály szerint kell meghatározni.

A felhívott törvényi rendelkezés első két mondata [egyébként a Műhold-irányelv 1. cikke (2) bekezdése a) pontjának átültetése] pedig egyértelművé teszi, hogy a műholdas sugárzás, mint felhasználási cselekmény körébe csak azok a cselekmények esnek, amelyek körében a műsort hordozó jelek közvetlenül vehetők a nyilvánosság által. A törvényszöveg egyszerű nyelvtani értelmezéséből következően a műsor nyilvánosság körében közvetlenül foghatósága a jelek nyilvánosság általi vehetőségét jelenti.

Mindebből következően a felhasználás helye meghatározásának nem többletfeltétele a jelek nyilvánosság általi vételének lehetősége, ugyanakkor ez a felhasználási cselekmény fogalmának elengedhetetlen részét képezi, ilyen módon pedig a televíziószervezet önmagában álló cselekménye (ha nem a közönségnek, hanem egy másik szervezetnek továbbítja a jelet) semmiképp sem tekinthető olyannak, amely nyilvánosság általi vételt célozna.

Ebből következően pedig a hatályos magyar jog szerint olyan esetben, amikor a műholdas jelátvitel nem irányul arra, hogy a jeleket a nyilvánosság közvetlenül vehesse, nem csak a felhasználás helyére vonatkozó, az Szjt. 26. §-ának (2) bekezdés utolsó előtti mondatában meghatározott speciális szabály nem alkalmazható, de a cselekmény nem is felel meg a felhasználás 26. § (2) bekezdésbeli definíciójának, vagyis a cselekmény nem tekinthető a magyar jog szerinti, az Szjt. 26. § (2) bekezdésében szabályozott, „egyszerű” műholdas sugárzásnak.

Ugyanakkor ez természetesen nem zárja ki azt, hogy a teljes leírt folyamat – tehát nemcsak önmagában a televíziószervezet cselekménye, hanem azzal együtt, hogy az adást Magyarország területén kábeles, mikrohullámú, műholdas, IPTV vagy más hasonló szolgáltatást nyújtó vállalkozás közbeiktatásával teszik foghatóvá – az Szjt. más szabálya alapján felhasználásnak legyen tekinthető. Továbbá azt sem, hogy – amennyiben más országban kéri a jogvédelmet – a televíziószervezet fent elemzett cselekménye ezen ország joga szerint önálló felhasználási cselekménynek minősíthető legyen.

A vizsgált cselekménysor az Szjt. 26. §-a (2) és (3) bekezdésének együttes olvasata szerint műholdas elemet is tartalmazó, kódolt sugárzásnak minősülhet olyan módon, hogy a nyilvánosság körében való közvetlen vétel lehetősége csak a köztes, a nyilvánossághoz közvetítést ténylegesen elvégző szervezet bekapcsolásával valósulhat meg. [A (3) és a (4) bekezdésbeli tényállás között ez esetben alapvető különbség, hogy a (3) bekezdés esetében a kódolás célja az, hogy a közönség a sugárzást közvetlenül vehesse, míg a (4) bekezdés szerint épp a közvetlen vétel (további) megakadályozása a kódolás célja. Mindkét esetben egyértelmű azonban, hogy a végső cél az, hogy a nyilvánosság vehesse a jeleket. Az Szjt. 26. §-ának címéből is következik az, hogy ezekben az esetekben a két szervezet által együttesen, egységes folyamatként megvalósított nyilvánossághoz közvetítés egy-egy viszonylagos önállósággal bíró esetéről van szó.]

Itt utalni kell megint csak az SZJSZT 38/2000. számú döntésére is, amely elvi élel mondta ki az Szjt. akkor hatályos 26. § (3) bekezdése tekintetében, hogy ilyen esetben

a sugárzáson kívül nem valósul meg valamely más önálló felhasználási cselekmény; egyetlen felhasználási folyamatról van szó, amely az eredeti rádió- vagy televíziószervezet uralma alatt áll, e szervezet szerzői jogilag releváns aktusának a technikailag szükséges része.

A kábeltelevíziós szervezet technikai közreműködése – a dekódolás, valamint a kábel rendelkezésre bocsátása és működtetése – épp úgy nem minősül új felhasználási tevékenységnek, mint ahogy a sugárzás megelőző szakaszaiban sem minősül annak sem a kódolás technikai művelete (még akkor sem, ha azt a rádió- vagy televíziószervezet megbízásából más szervezet végzi), sem pedig a sugárzás céljára műszaki eszközök (antennák, erősítők, kábelek, műholdas berendezések) más szervezetek általi rendelkezésre bocsátása és az eredeti rádió- vagy televíziószerkezettel való megállapodás alapján a sugárzás céljából való működtetése. Mindezek ugyancsak az egyetlen felhasználási folyamatnak – a sugárzásnak – a sugárzást végző rádió- vagy televíziószervezet uralma alatt álló, technikailag szükséges, de külön felhasználásnak nem minősülő részei.

Figyelemmel arra, hogy a (3) és a (4) bekezdés szerinti esetekben is olyan felhasználásról van szó, amely több szervezet együttes cselekménye és egyik törvény által szabályozott felhasználási esetben sem kizárt, hogy az első szervezet műhold útján továbbítsa a jelet, ezért álláspontunk szerint ilyen esetekben a (2)–(3), illetve a (2)–(4) bekezdést egymásra tekintettel kell alkalmazni azzal, hogy a műholdas jeltovábbítást, valamint a földi folyamatot egy-egy esetben, egy felhasználásnak kell tekinteni. (Amellett, hogy a (3) és a (4) bekezdés hatálya ezeknél értelemszerűen tágabb: nem csak olyan esetekre terjed ki, amelyek első szakasza műholdon valósulna meg.)

Hangsúlyozni kell, hogy az ilyen esetekben együttesen kell alkalmazni a műholdas sugárzásra, illetve a (3) bekezdés szerinti kódolt sugárzásra vonatkozó szabályokat, ez következik a Műhold-irányelv 1. Cikke (2) bekezdése a)–c) pontjaiból is, mivel az a) pont a műhold útján való nyilvánosságához közvetítést definiálja, a b) pont határozza meg ebben a körben a felhasználás helyét és a c) pont definiálja azoknak a kódolt sugárzásoknak a körét, amelyeket műhold útján való nyilvánosságához közvetítésnek kell tekinteni. Ebből következően pedig egyértelmű, hogy a műhold közbejöttével megvalósult kódolt nyilvánosságához közvetítést is műholdas sugárzásnak, illetőleg a műholdas sugárzás egy speciális esetének kell tekinteni.

Bár uniós jogi háttere az Szjt. 26. § (4) bekezdésének nincs, emiatt a (2) bekezdéssel való összekapcsolása nem támasztható alá irányelv-értelmezéssel, ugyanakkor az kétségtelen, hogy mivel nincs arra utalás a törvényben, hogy ez kizárt lenne, a kapcsolat ezen bekezdések között ugyanúgy megteremthető, mint a (2) és a (3) bekezdés között.

Ebből következően pedig végeredményben a vizsgált tényállást úgy kell értékelni, hogy az eredeti televíziószervezet az Szjt. 26. §-a (3) vagy (4) bekezdése szerinti nyilvánosság általi vételre szánja a jelet, de annak hozzáférhetővé tételéhez egy köztes, a nyilvánosságához közvetítést végeredményben ténylegesen elvégző szervezetet vesz igénybe.

Ha a vizsgált cselekmények tekintetében a fentiek szerint minősül a felhasználás, akkor alkalmazható az Szjt. 26. §-ának (2) bekezdésében a felhasználás helyét meghatározó szabály, az Airfield-ügyben mondottakra is tekintettel, amely éppenséggel arra utal, hogy a célország második felhasználási magatartással elérhető közönségét az engedélyezés során figyelembe kell venni. Márpedig a fellövés országától különböző országokban fennálló verseny piacokon a fellövésért felelős szervezettől különböző vállalkozások által megszerzett előfizetőktől származó bevételt nemigen lehet figyelembe venni az első felhasználási magatartást engedélyező szerződésben. Ez gyakorlatilag nem lehetséges, mert egy, vagy több a szerződésben nem részes fél bevételeivel való elszámolásra kellene kötelezni a műsort eredetető szervezetet. Emiatt az Szjt. 26. §-ának (3) bekezdésében szereplő – nem EU-s kötelezettségen nyugvó – egyetemleges felelősségi szabály alkalmazását ez az értelmezés semmiképp sem zárja ki, hiszen abban

az esetben, ha kódolt műholdas sugárzásról van szó, a szabályokat értelemszerűen kumulatíván kell alkalmazni. Ebből fakadóan pedig az eredeti televíziószervezet (függetlenül attól, hogy Magyarországon van-e letelepedve) a magyar jog alapján a tényleges nyilvánossághoz közvetítő szervezettel egyetemleges felelősséggel tartozik a felhasználásért, vagyis a közös jogkezelő szervezet az egységes felhasználásért az általános polgári jogi szabályok értelmében bármelyiküktől követelheti a felhasználásért fizetendő jogdíjat. (Természetesen, ha a teljes díj megfizetésére sor került a televíziószervezet székhelyén működő közös jogkezelő szervezet számára, akkor a jogdíjfizetési kötelezettség teljesítettnek minősül és a közös jogkezelő szervezetek közti megállapodás alapján juthat hozzá a magyarországi közös jogkezelő szervezet.)

Abban az esetben, ha az Szt. 26. §-ának (4) bekezdése szerinti felhasználásról van szó, szintén alkalmazható a felhasználás helyét kijelölő szabály az Szt. alapján, bár ez az esetkör nem tartozik az uniós jog által harmonizált körbe.

3.3. Vezetékes közvetítés

Az Szt. a sugárzás szabályait rendeli alkalmazni azokban az esetekben is, amikor a saját műsort a nyilvánossághoz vezetékes útján vagy bármely más hasonló eszközzel vagy módon közvetítik [Szt. 26. § (7) bekezdés].

Ez sem előzmények nélküli szabályozás azonban. A régi Szt. 1994-es módosítása a sugárzási szerződésre vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazását írta elő a saját műsort készítő és nyilvánossághoz átvivő kábeltelevíziókra is.

A „saját műsor” alatt szerzői jogi értelemben a nyilvánossághoz közvetítést végző szervezet által előállított – az ortalom feltételeinek megfelelő – műsort vagy műsorszámokat kellett/kell érteni. A fogalom a különböző jogterületek már említett eltérő megközelítési módja miatt nem volt azonos a ma már nem hatályos, rádiózásról és a televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény (a továbbiakban: Rttv.) „saját gyártású műsorszám”²⁶⁵ fogalmának tartalmával (ahogy ma sem azonos vele). A saját gyártású műsorszám médiajogi lényege ugyanis a médiaszolgáltató által saját maga által szerkesztett tartalomban van, függetlenül attól, hogy a szerkesztett műsor egyes elemeit, adott esetben a védett műveket ki állította elő. (Ezt a fogalmat az Mttv. már nem is használja.)

Ennek a felhasználási módnak újabban amiatt van egyre nagyobb jelentősége, mert az interneten keresztül történő, de nem interaktív, rádió- vagy televíziószerű szolgáltatások (*streaming*) egyre jobban terjednek. Ide tartoznak a web-rádiók, a „podcasting” (amikor a felhasználó a műsorszámokat az archívumában oly módon teszi hozzáférhetővé, hogy a közönség tagja az archívumból kiválasztott műsorszámról tartós másolatot készíthet), illetve a rádió- vagy televízióműsorok hagyományos sugárzással egyidejű internetes közvetítése is (*simulcasting*). Két szempontot kell itt hangsúlyozni: részben azt, hogy a közönség ezekben az esetekben sem (vagy csak igen korlátozottan) avatkozhat a műsorba, másrészt a jeltovábbításra nem rádiófrekvencián, hanem valamely vezetékes műszaki megoldás útján kerül sor.

A többi szerzői jogi jogosult, illetve a szomszédos jogi jogosultak jogai a korábbiakhoz hasonlóan alakulnak.

²⁶⁵ Mttv. 2. § 42. pont. „*Saját gyártású műsorszám*: olyan műsorszám, amelyet többségében a) műsorszolgáltatóval munkavégzésre irányuló jogviszonyban álló természetes személy, illetőleg b) műsorszolgáltató által viselt költségek terhére magyarországi lakóhelyű természetes személy, magyarországi székhelyű jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság készített, és az így létrejött műsorszámhoz fűződő – törvényben meghatározott – vagyoni jogok a műsorszolgáltatót illetik meg.”

A felhasználási módok növekvő jelentőségét tükrözik a jogkezelői díjszabások is. Az ARTISJUS R-TV 12 díjszabása megkülönbözteti egymástól e cím alatt az egyszerű *cablecastingot* (ha a műsort nem sugárzással, hanem vezeték útján teszik hozzáférhetővé), az önálló *webcastingot* (ha nem vezetéken, hanem bármely más hasonló eszközzel vagy módon – ideértve a számítógépes, illetve elektronikus hírközlési hálózat igénybevételét – teszik hozzáférhetővé), az interaktív vagy prémium *webcastingot* (ha a közönség tagja a műsort – annak műsorfolyamkénti érzékelhetőségének megtartásával – befolyásolhatja, például azzal, hogy a műsort megállíthatja, előre vagy visszatekerheti, illetve például műfaj, előadó választásával, a műsort alkotó művek értékelésével vagy más módon a műsor összetételét meghatározhatja), valamint a *simulcastingot* (ha a sugárzással egy időben számítógépes hálózat vagy elektronikus hírközlési hálózat igénybevételével is történik a nyilvánossághoz közvetítés).

3.4. Továbbközvetítési jogok

Ahogy erre korábban már utaltunk, a régi Szjt. megalkotásakor még nem volt ismert a rádió és televízió műsorok vezetékes továbbításának technikai lehetősége, így nem is rendelkezett a műsorok vezetékek útján történő átvitelének szabályairól; azok csak jóval később, először rendeleti szinten, a Vhr. 1988. évi módosításának eredményeként kerültek megfogalmazásra [Vhr. 19. § (4)]. A kialakult joggyakorlat egy része azonban máig alkalmazható, ami indokolja az egységes tárgyalást is.

A vezetékes továbbítás szerzői jogi szabályainak alapját a BUE 11bis cikkének (1) bekezdés 2. pontja képezte, miszerint „a sugárzott mű mindenfajta, akár vezeték útján történő, akár vezeték nélküli nyilvános átvitelére, ha ezt az átvitelt az eredetihez képest más szervezet végzi,” kiterjed a szerző kizárólagos joga.

A vezetékes továbbítás (médiajogi szempontból: kábel útján való terjesztés) alatt a rádió vagy televízió műsoraiban sugárzott műveknek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával, vezeték útján vagy egyéb módon történő egyidejű nyilvános átvitelét kellett érteni. A vezetékes továbbításhoz, mint önálló felhasználáshoz a szerző, valamint a rádió vagy televízió hozzájárulását – a Vhr. alapján – megadottnak kellett tekinteni, ha az átvitelt végző szervezet a Szerzői Jogvédő Hivatálnak a művelődési miniszter jóváhagyásával megállapított díjat befizette. A befolyt díjból az előadóművészek is részesültek.

Amennyiben a vezetékes vagy az egyéb, ún. nagyközösségi antennát működtető szervezet saját műsort szolgáltatott vagy a rádió, televízió műsorát megváltoztatva továbbította, illetve ha azt nem egyidejűleg, hanem késleltetve közölte, akkor a felhasznált, szerzői jogilag védett művek szerzőivel közvetlenül volt köteles szerződést kötni. Ez utóbbi két esetben a rádió, televízió hozzájárulását is meg kellett szereznie a továbbító szervezetnek.

Abban az esetben, ha a nagyközösségi antennát maga a rádió, televízió működtette, úgy a megnövekedett felhasználás díját a Szerzői Jogvédő Hivatallal kötött szerződésben kellett rendezni. A Vhr. módosítása nyomán új szerzői jogi kérdésként merült fel, hogy a nagyközösségi antennarendszer ténylegesen átvitelnek, illetőleg nyilvános átvitelnek minősül-e? Az értelmezési kérdésben a Legfelsőbb Bíróság foglalt állást. Az LB megállapította, hogy „amennyiben a sugárzó szerv, valamint az előfizető által használt rádió-, illetőleg televízió-berendezés közé az átvitel lebonyolítása során harmadik személy, nagyközösségi antennarendszer iktatódik,

azt olyan új felhasználásnak kell tekinteni, amely jogdíjköteles.”²⁶⁶ Ezekben az esetekben – az egyéni jogosítás lehetetlensége miatt – a szerzői engedélyt abban az esetben kellett megadottnak tekinteni, ha a jogdíjat az átvitelt végző szervezet a Szerzői Jogvédő Hivatallal rendezte.

A Legfelsőbb Bíróság az átvitel nyilvánossága kérdésében úgy foglalt állást, hogy nem az egyes készülékek képernyőin megjelenő műsort nézők köre a meghatározó, nevezetesen nem a családiasság köréhez mért nézőszám a döntő, hanem ténylegesen az átvitel nyilvánossága. Ez pedig kétség kívül megállapítható, hiszen „a nagyközönségi rendszerhez való csatlakozás – a rendszer hatókörén belül a szükséges műszaki feltételek megléte esetén – elvileg mindenki számára rendelkezésre áll.” „A nyilvánosság akkor valósul meg, ha – a műszaki lehetőségek határain belül – a rendszerhez bárki csatlakozhat, szolgáltatásait bárki igénybe veheti.”²⁶⁷ (A nyilvánosság fogalmával kapcsolatos esetekre már utaltunk, nem látszik ez ügyben releváns eltérés a koherens jogfejlődéstől. Ld. ehhez a korábban említett spanyol szállodai szoba-ügyet, illetve a később említésre kerülő Premier League-ügyet.)

A hatályos jog szerint a már sugárzott műveknek az eredetileg megcélzotthoz képest szélesebb közönséghez való eljuttatását végezheti maga az eredeti sugárzó szervezet és megvalósíthatja más is, ráadásul ez az átfogó néven továbbközvetítésnek nevezett felhasználás többféle technikával történhet. A média-értéklánc ezen szereplői ún. másodlagos felhasználást végeznek.

Attól függően, hogy ki végzi a továbbközvetítést, az Szjt. a szerzőnek kétféle jogot biztosít: engedélyéhez kötött az is, hogy a sugárzott művét sugárzással továbbközvetítse (vagy erre másnak engedélyt adjon), és az is, ha az eredeti szervezethez képest más személy az eredeti közvetítéssel egy időben, változatlan formában, csonkítatlanul végzi a továbbközvetítést. A két cselekmény közti közös pont, hogy mindkét esetben megtörtént már az első nyilvánossághoz közvetítés, és a második cselekmény mindkét esetben újabb részét éri el a közönségnek. Az előbbi esetben az újabb engedélyezési kötelezettség oka egyszerűen az újabb közönség befogása, míg az utóbbi esetben ezen kívül az is, hogy új üzleti szereplő lép be a felhasználásba.

A nyilvánossághoz közvetítés utolsó nevesített típusa már sugárzott vagy másként nyilvánossághoz közvetített mű más szervezet közbeiktatásával történő egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítése. A gyakorlatban ez a tevékenység a kábelszolgáltatók (egyik) jellemző tevékenysége (a vezetékes közvetítés fent bemutatott tevékenysége mellett), de a továbbközvetítés eszköze bármilyen technológia lehet. Az engedélyre itt amiatt van szükség, mivel a továbbközvetítő személy az eredeti szervezettől különböző, önálló szolgáltatást nyújtó szervezet. Nem az a döntő szempont tehát, hogy az elsődleges nyilvánossághoz közvetítő által megcélzotthoz képest a közönség újabb csoportjához tudja eljuttatni az egyébként változatlan műsort, jellemzően önálló bevételre is szert téve ezzel (ha egy kábeles szolgáltató az országosan fogható nem kódolt műsorokat közvetíti csak tovább, akkor is felhasználó, ezáltal engedély- és díjköteles a tevékenysége). Utalni kell arra, hogy csak abban az esetben beszélünk továbbközvetítésről, ha az első cselekmény is nyilvánossághoz közvetítésnek minősült. Ha ennek a feltételei nem állnak fenn, akkor a közvetítő szervezet a sugárzás vagy a vezetékes közvetítés valamely, az Szjt. 26. §-a szerint minősülő alakzatát valósítja meg.²⁶⁸

266 Petrik Ferenc 1990. 104. Az esetre a forrásban konkrét szám nélkül történik hivatkozás.

267 BH1991. 147.

268 Abban az esetben, ha a felhasználás első szakasza kódolt sugárzást valósított meg, és a kábelszolgáltató kódolás után vagy átkódoltan közvetíti tovább a jelet, akkor a felhasználás 26. § (3), vagy (4) bekezdés alapján minősül. Az eltérő jogalapon nyugvó felhasználások azért kerültek egy díjkezelvénybe, mert üzleti és közönség elérési szempontból azonos a modell, de más az engedély tárgya, és más a díj szerepe. A díj csak az engedélyezőt illeti, azt nem kell elosztani a 28. §-ban meghatározott algoritmus szerint.

Minden szerzőt az Sztj. 28. §-ának (1)–(2) bekezdése alapján illeti meg ez a jog. Az előadó-művészeknek vezetékes továbbközvetítésre vonatkozó kizárólagos joga nincs. Ez csak a kereskedelmi célra készült hangfelvételekben rögzített előadások esetében, és csak díjigényként illeti meg őket az Sztj. 73. § (3) bekezdésének a 28. §-ra történő kifejezett utalása alapján. A hangfelvétel-előállítóknak a 77. § (1) bekezdése alapján áll fenn ez a díjigénye. A rádió- és televíziószervezetek műsorainak kábeles továbbközvetítéséhez a 80. § (1) a) pontja alapján áll fenn kizárólagos engedélyezési joga. A filmelőállítóknak ilyen szomszédos joguk sincs, a megszerzett szerzői jogok útján engedélyezik a filmek kábeles továbbközvetítését.

Az Sztj. 28. § (1) bekezdésében szabályozott jogukat a jogosultak egyedileg gyakorolják. A 28. § (2) bekezdésében foglalt jogot a szerzők és más jogosultak – uniós jogi rendelkezésnek eleget tevő szabály szerint²⁶⁹ – kötelező közös jogkezelés útján gyakorolják, a díjukról csak a felosztást követően, annak erejéig rendelkezhetnek. A kötelező közös jogkezelés – a szerzői kizárólagos jog és a szomszédos jogi díjigények esetében is – szükségszerűség: a továbbközvetítést végző szervezetnek a jel tartalmára már semmilyen befolyása nem lehet, komplett műsorfolyamokat kap, amelyeket egy az egyben, változtatás nélkül tud csak a saját szolgáltatása részévé tenni, nincs technikai lehetősége arra, hogy egy-egy szerző művét kiemelve belőle.

Míg a többi nyilvánosságához közvetítési esetkörben a közös jogkezelés „egyablakos” volta a jogkezelő szervezetek közti magánjogi megállapodáson nyugszik, addig a továbbközvetítés eseteiben az „egyablakosság” törvényi előírás. Az engedélyt jelenleg az ARTISJUS adja meg valamennyi jogosulti csoport nevében és ő szedi be a jogdíjat is valamennyi arra jogosult nevében (természetesen a többi jogosult jogkezelő szervezeteinek tartalmi egyetértése mellett).²⁷⁰

Az Sztj. 28. §-ának (4) bekezdése alapján a befolyt díjnak a költségek levonása után fennmaradó összegéből – ha az érintett közös jogkezelő szervezetek évente március 31-ig másként nem állapodnak meg – tizenhárom százalék a filmgyártókat, tizenkilenc százalék a filmalkotások mozgóképi alkotóit, három százalék a képzőművészeket, az iparművészeket és a fotóművészeti alkotások szerzőit, tizennégy százalék a filmírókat, tizenöt és fél százalék a zeneszerzőket és zeneszöveg-írókat, huszonhat és fél százalék az előadó-művészeket, valamint kilenc százalék a hangfelvétel-előállítókat illeti meg. Külön magyarázatot érdemel a szétosztási szabály: egyrészt a filmgyártók (filmelőállítók) – a fentiek szerint – a rájuk átruházott jogok díjain osztoznak a többi jogosulttal, a rádió- és televíziószervezetek pedig ebből a díjból nem részesülnek. Szerzői jogi szempontból egyedi úton állapodhatnak meg a továbbközvetítést végző személlyel.

A magyar közszolgálati médiaszolgáltató rádió- vagy televíziószervezet műsorában sugárzott, vezetéken vagy másként közvetített művek továbbközvetítéséért járó díjakat a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alapból kell megfizetni; erről az Alap kezelője gondoskodik [Sztj. 28. § (6)].

Ez a szabály mindenképp további magyarázatot igényel: a norma ugyanis eltér a szerzői jog alapvető elvétől, miszerint az fizeti a jogdíjat, aki a felhasználást végzi. A továbbközvetítő szervezet ezekben az esetekben ugyanis nem a magyar közszolgálati médiaszolgáltató rádió- vagy televíziószervezet, hanem valamely más – rendszerint piaci szolgáltatást végző –, médiajogi terminológia szerinti műsorterjesztő szervezet. Figyelemmel azonban arra, hogy a

269 Műhold irányelv 9. cikk (1) bekezdés.

270 Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye (Kábel 12) rádió- vagy televízióműsorok egyidejű, változatlan, csonkítatlan továbbközvetítői, valamint kódoltan eredetizetett rádió- vagy televízió-műsorok kódolás után vagy (át)kódoltan történő nyilvánossághoz közvetítésében közreműködők („kábel-szervezetek”) által fizetendő szerzői jogdíjakról, valamint a felhasználás engedélyezésének egyéb feltételeiről. <http://www.ARTISJUS.com/_userfiles/file/felhasznaloknak/aktualis_jogdijkozlemeny_kabel.pdf>

továbbközvetítő műsorterjesztő számára a közszolgálati médiaszolgáltató műsorának továbbközvetítése – közcélból – kötelező az Mttv. 74. §-ának (1) bekezdése alapján, (amely szerint a közszolgálati médiaszolgáltatók összesen négy lineáris audiovizuális médiaszolgáltatását és három lineáris rádiós médiaszolgáltatását a műsorterjesztő – a műsorszórással megvalósított műsorterjesztés kivételével – díjmentesen köteles továbbítani) a műsorterjesztő e médiaszolgáltatásokhoz való hozzáféréseért a hozzáférés biztosításához kapcsolódó, a hozzáférés költségeit meghaladó mértékű többletdíjat az előfizetőtől nem kérhet. A közszolgálati médiaszolgáltató nem követelhet e médiaszolgáltatásai terjesztéséért a műsorterjesztőtől ellenszolgáltatást. Vagyis az előfizető minimális díj ellenében kell, hogy hozzáférjen a tartalmakhoz, illetve a közszolgálati médiaszolgáltató nem korlátozhatja díjfizetési kötelezettséggel a terjesztő hozzáféréseit a tartalmakhoz. Így biztosítható azon közérdek érvényesülése, hogy a közszolgálati médiaszolgáltatói tartalom biztosan eljusson az előfizetőhöz. Ugyanakkor azonban ez nem akadályozza azt, hogy a műsor részeként nyilvánossághoz közvetített művek és más teljesítmények jogosultjai ellenszolgáltatást kapjanak a műveik felhasználásáért.²⁷¹ Mivel ez a díj sem az előfizetői díjba nem építhető be, sem a terjesztőtől nem tudja beszedni az eredeti felhasználó rádió- vagy televíziószervezet, ezért a díj fizetése az állam részéről biztosított.

3.5. A nyilvánossághoz közvetítés lehívásra hozzáférhetővé tétellel

Az Sztj. a nyilvánossághoz közvetítési formák között szabályozza a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogát, amelynek alapján a szerzőnek az is kizárólagos joga, hogy művét az előzőekhez képest másképp közvetítse a nyilvánossághoz. Idetartozik az is, hogy olyan módon közvetítse a nyilvánossághoz, amikor a művet vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg [Sztj. 26. § (8)]. Ezt a felhasználási módot a régi Sztj. nem ismerte, bevezetésére az új törvény elfogadásával került sor.

Az Mttv. terminológiája szerint ez a felhasználás lekérhető médiaszolgáltatásnak minősülhet, azaz olyan médiaszolgáltatásnak, amelyben a médiaszolgáltató által összeállított műsorkínálat alapján a felhasználó egyéni kérés alapján, az általa kiválasztott időpontban tekintheti, illetve hallgathatja meg a műsorszámokat, ha ennek feltételei megvalósulnak (Mttv. 203. § 35.).

Bár úgy tűnik, a két fogalom azonos elemekből épül fel (a hozzáférés helyének és idejének szabad megválaszthatósága a közönség részéről), gyakorlatban sokszor nem egyszerű besorolni a szolgáltatásokat sem médiajogi, sem szerzői jogi szempontból.

Önmagában az, hogy a közvetítés internet protokollon keresztül zajlik, nem feltétlenül jelenti azt, hogy ez a felhasználás valósul meg. Ha a közvetítés „TV-szerű”, vagyis a közönség tagja sem a helyét, sem az idejét nem tudja meghatározni a közvetítésnek, akkor az vezetékes közvetítés lehet, még akkor is, ha internet protokollon keresztül történik. Ha párhuzamosan történik ez a sugárzás bármely formájával, az *simulcasting*ként szintén a vezetékes közvetítés kategóriája. Ha a szolgáltatás IP-alapú, de egyébként a közönség tagja késleltetheti az adást, vagy bárhogy másként minimálisan befolyásolhatja azt, még mindig minősülhet *webcasting*nek (*premium webcasting*nek), illetve egy sugárzás melletti *simulcasting*nek. Mindezek tekinthetők lineáris műsorszolgáltatásnak is.

271 Boytha György: A médiatörvény és szerzői jogunk. *Magyar Jog*, 1996/8.

Ha viszont a közönség tagja teljesen szabadon befolyásolhatja ezt a két tényezőt, akkor már lehívásra hozzáférhetővé tételről van szó. Ez a médiajogi minősítés szempontjából is releváns lehet: a feltételek teljesülése esetén minősítheti a felhasználást lekérhető szolgáltatásnak. Jól érzékelhető ugyanakkor, hogy a szolgáltatások egyre jobban diverzifikálódnak, a felhasználás minősítése ilyen módon pedig egyre összetettebb, műszaki, üzleti ismereteket is igénylő minősítési eljárásá válik.

A lehívásra hozzáférhetővé tétel joga vonatkozásában a zeneszerzők és a szövegírók képviseletében az ARTISJUS látja el az engedélyezést, kivéve, ha a jogosult kilépett a közös jogkezelésből.²⁷² Korábban az irodalmi művek lehívásra hozzáférhetővé tétele is ebbe a körbe tartozott, de ezt az Szjt. 2003-as módosítása megszüntette.²⁷³

A filmalkotások szerzői a megfilmesítési szerződésben átruházhatják a filmelőállítóra a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogát, de az Szjt. 66. § (3) bekezdése alapján ettől függetlenül díj illeti valamennyi felhasználás fejében. A FILMJUS által képviselt szerzők vonatkozásában a FILMJUS érvényesíti a díjat önkéntes közös jogkezelés alapján, tehát itt is lehetséges a kilépés.²⁷⁴ A HUNGART ezt a jogot a képzőművészeti alkotások szerzői vonatkozásában szintén önkéntes közös jogkezelés alapján gyakorolja.²⁷⁵

Az előadóművészek ezen joga a rögzített előadások vonatkozásában az Szjt. 73. § (1) bekezdés b) pontja alapján, illetve a rögzített előadások esetében az e) pont alapján áll fenn. A 74. § (2) bekezdésében a 27. § (3) bekezdésére tett visszautalás alapján ezt a jogot a kilépést lehetővé tevő jogkezelés útján gyakorolják a jogosultak. A filmben rögzített előadások előadói ezt a jogukat is átruházhatják a filmelőállítóra, de csak abban az esetben, ha előtte e jog vonatkozásában kiléptek a jogkezelésből.²⁷⁶

A hangfelvétel-előállítók ezt a jogukat egyedileg gyakorolják a 76. § (1) bekezdés c) pontja alapján. A rádió- és televíziós szervezeteknek a műsoruk (vagy egyes műsorszámok) lehívásra hozzáférhetővé tétele tekintetében az Szjt. 80. § (1) bekezdés d) pontja alapján egyedi engedélyezési joguk van. Bár a rádió- és televíziós szervezetek sok esetben maguk hozzák létre azt a felületet, amelyen keresztül a lehívásra hozzáférhetővé teszik a műsorukat, így e tekintetben jogosultként nincs is szükségük másától engedély megszerzésére. Ehhez hozzá kell tenni, hogy ha – és ez az esetek többsége – a műsorban mások szerzői vagy szomszédos jogai is érintettek, akkor az esetleg megszerzett más típusú nyilvánosságához közvetítésre adott engedély mellett külön meg kell szereznie a rádió- és televíziós szervezetnek a lehívásra hozzáférhetővé tételre vonatkozó engedélyt is azon jogok vonatkozásában, amelyek nem őt illetik.

A filmelőállító – az általa megszerzett szerzői és előadóművészi jogokon túl – saját szomszédos jogát is gyakorolja az Szjt. 82. § (1) bekezdése c) pontja alapján. Ebből következően az olyan szolgáltatások esetében, amelyek filmalkotások vagy más filmek lehívásra hozzáférhetővé tételére irányulnak, elsősorban a filmelőállító engedélyének megszerzése szükséges.

272 Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye zeneművek nyilvánosság számára egyedi lehívásra (*on demand*) hozzáférhetővé tétele fejében fizetendő szerzői jogdíjakról, valamint a felhasználás engedélyezésének egyéb feltételeiről (I 12). *Hivatalos Értesítő*, 2011/62. <http://ARTISJUS.hu/_userfiles/file/felhasznaloknak/aktualis_jogdijkozlemeny_i.pdf>

273 2003. évi CII. törvény 60. §.

274 Filmalkotások nyilvánosság számára lehívással hozzáférhetővé tétele fejében fizetendő jogdíjakról és a felhasználások egyéb feltételeiről. <http://www.filmjus.hu/3_jogdijkozl/jogdijkozl_0.htm>

275 <<http://www.hungart.org/oldal.php?azon=12>> Lehívásra hozzáférhetővé tétel fejében fizetendő jogdíjak.

276 SZJST 27/2006. – Az előadóművészeknek a televízióműsorok ismételt sugárzásáért járó díjigény érvényesítése közös jogkezelés útján. Az Szjt. 74. § (2) bekezdésének értelmezése.

3.6. A nyilvánossághoz közvetítéshez kapcsolódó szabad felhasználások

A véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülését a hatályos Szjt.-ben számos korlátozás szolgálja, amelyek azonban – igencsak meglepő módon – szinte egy az egyben a régi Szjt.-ből származnak.²⁷⁷ Az Szjt. 2003-as módosítása ugyan átstrukturálta az egyes rendelkezéseket – az INFOSOC-irányelv²⁷⁸ szövegezéséhez való közelítés szándékával –, de ez érdemi változást a legtöbb esetben nem eredményezett.

Az, hogy a hatályos Szjt.-nek a véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülését elősegíteni hivatott rendelkezései érdemben ugyanazok, mint a régi Szjt. megfelelő szabályai, illetve még ott is, ahol az Szjt. eltért a régi Szjt. szabályaitól, gyakorlatilag visszarendeződés következett be, önmagában még nem ok arra a következtetésre, hogy a rezsim elavult lenne. Bár kétségtelen, hogy a régi Szjt. hatályának jelentős részében Magyarországon nem lehetett a véleményszabadság tényleges érvényesüléséről beszélni, az azonban állítható, hogy a régi Szjt. ebben az időszakban is a lehető legteljesebb módon élt azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a nemzetközi egyezmények biztosítottak számára: e tekintetben pedig a nemzetközi keret nem sokat változott, és ezek a lehetőségek az Európai Unióhoz való csatlakozással sem bővültek érdemben. Ha megvizsgáljuk akár az INFOSOC-irányelvet, akár a más tagállami megfelelő szabályokat, nem állíthatjuk, hogy a magyar jog – és akár a régi Szjt. is – relevánsan szűkebb keretet biztosítana a véleménynyilvánítás szabadságának, mint bármely más európai uniós tagállam mai szerzői jogi rezsimje.

Ebből pedig az az igen fontos következtetés adódik, hogy a szerzőével ütköző emberi jogok érvényesítése nem kizárólag a szerzői jog feladata, ennek nem feltétlenül a szerző jogainak korlátozásával kell megvalósulnia, hanem ezen kívül számos, a szerzői jog képességein jóval túlmutató szempont által determinált jogalkotói feladat, amiben a szerzői jog és a korlátozási rendszer csak igen csekély szerepet játszhatnak.

A tájékoztatás célját szolgáló szabad felhasználás eseteit a régi Szjt. kifejezetten a sajtó, a rádió és televízió, valamint a filmhíradó részére biztosította, mégpedig „a tájékoztatás szabadsága, az akadálytalan információközlés és információcseré érdekében”.²⁷⁹ A hatályos Szjt. ebben a körben ugyanezeket a szabad felhasználásokat biztosítja, alig néhány kisebb módosítás kivételével. Ebből álláspontunk szerint semmiképp sem lehet olyan következtetést levonni, hogy az információs szabadság ugyanolyan terjedelemben lenne csak biztosított, mint korábban, mivel ezeken a csatornákon ma több nagyságrenddel gazdagabb információhoz jut hozzá a társadalom.²⁸⁰ (Itt rögtön hozzá is kell tenni, hogy a magyar jogalkotónak jelenleg nincs lehetősége relevánsan szélesebb körben szabad felhasználásokat biztosítani: ugyanis ezt a területet az INFOSOC-irányelv uniós szinten harmonizálta.)

A szabad felhasználás tájékoztatás célját szolgáló esetei részben az alanyi kör, részben pedig a kommunikációs közlemény jellege alapján három csoportba voltak sorolhatók. A tény- és híryanagyot tartalmazó közlemények szabad, bárki általi (sajtó, rádió, televízió, filmhíradó, hírszolgálati irodák és ügynökségek stb.) átvételének feltétele a forrás megjelölése volt és csak a kommentár és saját újságírói teljesítmény nélküli tények, „csupasz” hírek, információk,

277 A rég Szjt. kommentárja is úgy jellemzi ezeket a korlátozásokat, mint amelyek a tájékoztatás szabadságát, az akadálytalan információközlést és az információcserét szolgálják. Benárd–Tímár 1973, 151.

278 Az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdésekben történő összehangolásáról szóló 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban: INFOSOC-irányelv).

279 Benárd–Tímár i. m. (8. lj.) 153.

280 Gyenge Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. Budapest, HVG-Orac, 2010. 201.

események egyszerű közlésére vonatkozott; célja pedig az alapinformációk, rövid hírek gyors elterjesztése volt.

Mindenki, így a sajtó (beleértve a rádiót és a televíziót is) számára is szabad felhasználást engedett a törvény a tény- és híryanagok, továbbá a nyilvános tárgyalások és beszédek tartalma tekintetében.²⁸¹ Ezekben az esetekben a szabad felhasználásnak egyetlen feltétele a forrás megjelölése volt.

A tény- és híryanagok vonatkozásában ez a hatályos jog szerint is így van, azzal a releváns különbséggel, hogy az Szjt. 1. §-a kifejezetten rögzíti, hogy a szerzői jogi védelem nem terjed ki a sajtótermékek közleményeinek alapjául szolgáló tényekre vagy napi hírekre. A dogmatikai megoldás más, de a végeredmény ugyanaz. A változás logikus voltára az Szjt.-t módosító törvény indokolása is rávilágított.²⁸²

A tény- és híryanagokra vonatkozó rendelkezést a régi Szjt.-ben is kiegészítette – az 1921. évi szerzői jogi törvénytől jóval tágabb közlési szabadságot jelentő – nyilvános beszédek, tárgyalások szó szerinti átvételének, részletes ismertetésének és tartalmának szabad, szintén mindenki – így a sajtó, rádió, televízió, filmhíradó – számára biztosított felhasználása. Az 1921-es törvény az oktatás és szórakozás céljából tartott rendezvényeken, így a különböző szakmai konferenciákon, tudományos kongresszusokon vagy irodalmi előadások alkalmával tartott beszédek sajtó útján való közlését még a szerző engedélyéhez kötötte. A régi Szjt. ezt a korlátot megszüntette és teljes közlési szabadságot biztosított a tény-, és híryanagok szabad átvétele mellett a nyilvánosan tartott beszédek, bírósági tárgyalásokon, nyilvános tanácskozásokon, konferenciákon elhangzottak korlátlan felhasználásának. A zárt körben tartott beszédek, előadások átvételéhez a szerző hozzájárulására volt szükség. Szintén a szerző engedélye kellett – a BUE²⁸³ értelmében – valamennyi beszéd gyűjteményes kiadásához is.

A tárgyalások és beszédek tartalmának felhasználása a hatályos jog szerint eredményét tekintve hasonló, de a dogmatikai megoldás megint csak más: önmagában a tartalom ugyanis soha nem állt szerzői jogi védelem alatt, így egyértelmű az, hogy ma már a nyilvános tárgyalások és beszédek tartalma is közkincsbe tartozik, vagyis bárki (a médiát is beleértve) minden további nélkül felhasználhatja ezeket. A hatályos jog ebből a szempontból egyértelmű: a nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint politikai beszédek (tehát nem a tartalmuk, hanem a konkrét megfogalmazásuk) tájékoztatás céljára – a cél által indokolt terjedelemben – szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást – a szerző nevével együtt – fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul. Az említett művek gyűjteményes kiadásához a szerző engedélye szükséges.

Korábban is csak a sajtó részére biztosított privilegizált helyzetet az Szjt. a gazdasági és politikai időszériú cikkek átadása-átvétele vonatkozásában. Ennek nyilvánvalóan az újságírói szerzői jogi teljesítmény, a „hozzáadott érték” volt az oka. Ebben az esetben a szabad felhasz

281 Régi Szjt. 19. § (1) bekezdés első mondat.

282 Eszerint: „A törvény kizárja a szerzői jogi védelemből a sajtóközlemények alapjául szolgáló tényeket vagy napi híreket. E szabály a BUE 2. Cikkének (8) bekezdésében foglaltakra figyelemmel kerül át az Szjt. 36. §-ának (1) bekezdéséből az Szjt. 1. §-ába. A tény- és híryanagot tartalmazó közlemények átvétele ugyanis nem szabad felhasználásnak minősül, mivel a szerzői jogi védelem eleve nem terjed ki a sajtótermékek közleményeinek alapjául szolgáló tényekre vagy napi hírekre. A hivatkozott rendelkezés nem művek szabad felhasználásáról, hanem irodalmi, tudományos vagy művészeti műnek nem minősülő anyagokról szól, így elhelyezése az Szjt. 36. §-ában sem megfelelő. Meg kell jegyezni, hogy a tényközlések nemcsak a sajtó esetében, hanem általában sem elégítik ki a művek keletkezéséhez szükséges követelményeket, a rendelkezés célja, hogy a sajtóközlemények sokfélesége miatt e körben egyértelműbb helyzetet teremtsen. A »sajtótermék« fogalmába mind az írott, mind pedig az elektronikus sajtó termékei beletartoznak.”

283 BUE 2bis Cikk (3) bekezdés.

nálás feltétele a forrás feltüntetése mellett a megjelölt szerző megnevezése, valamint az volt, hogy az ilyen átvétel a cikk eredeti közzétételekor ne zárják ki.

„A szabad átvétel kedvezménye nem vonatkozik ama cikkekre, amelyek nem minősülnek időszéri politikai vagy gazdasági cikknek, nem tartoznak tehát ide pl. a tudományos és szakcikk, valamint a szépirodalmi cikkek (vers, novella stb.)” – mutatott rá az SZJSZT egy szakvéleménye.²⁸⁴

E szabálynak is megvan az utódja az Szt.-ben, méghozzá a 36. § (2) bekezdésében. Figyelemre méltó az, hogy ezt a szabályt az Szt. 1999-es szövege teljesen elhagyta, ezt a törvény 2003. évi módosítása hozta vissza, akkor az INFOSOC-irányelvnek való megfelelés okán.²⁸⁵ A szabad felhasználás fontos újdonsága, hogy alkalmazását a jogosult megtilthatja – a változás a hivatkozott uniós rendelkezés okán került be a törvénybe.

Korábban a televízióra külön rendelkezés vonatkozott a képzőművészeti, építészeti vagy iparművészeti alkotás, valamint a fénykép alkalomszerű vagy díszletként történő szabad felhasználásáról [régi Szt. 19. § (3)], mely esetben a törvény még a szerző nevének feltüntetését sem tette kötelezővé, ahogy ma sem [Szt. 36. § (2)]. Az alkalomszerű felhasználás az alkotás kizárólag kiegészítő, járulékos „felvillantatását” jelentette a műsorban, és legfeljebb illusztrációként szolgálhatott.

A Legfelsőbb Bíróság a képzőművészeti alkotások szabad felhasználása körében hozott ítéletében kimondta, hogy a perbeli szobornak a televízióban sugárzott előadássorozatban való felhasználása nem alkalomszerűen és nem díszletként történt. A kilenc alkalommal való képre vitel nem egyeztethető össze az alkalomszerűséggel. A perbeli esetben az alkotóművész jogsérelmét nem a szobornak a díszletbe való egyszerű beállítása, hanem annak kiemelt, önálló mondanivalót hordozó, az adásban elhangzottakat művészi eszközökkel kiegészítő bemutatása valósítja meg.²⁸⁶ A televízió szabad felhasználási joga a díszlet és a jelmez céljára készült művekre nem terjedt ki (Vhr. 15. §), e művek felhasználására a törvényi engedély rendelkezései érvényesültek [régi Szt. 22. § (1)], nevezetesen változatlan sugárzásuk esetén a televízióknak nem kellett külön kikérnie a szerző engedélyét, de díjfizetés terhelte a műsorszolgáltatót. Ezt a rendelkezést ugyan 1994-ben hatályon kívül helyezték, de a hatályos szabályozás szintén követi [Szt. 36. § (3)].

A gazdasági és politikai időszéri cikkek műfaját a különböző eseményekhez kapcsolódó publicisztikai írások, vezércikkek, kommentárok, glosszák, vélemények, hírmagyarázatok, háttérinformációk, ismertetések, kritikák, bírálatok, riportok, interjúk, a sajtószemlék stb. alkotják. Ezeknek az újságírói szerzői jogi teljesítményt is tartalmazó írásoknak átvétele – a régi Szt. szerint – csak napilap, folyóirat, továbbá a rádió és a televízió számára volt lehetséges. A BUE stockholmi revíziója nyomán a szabad átvétel – a szabad felhasználás feltételeinek fennállása esetén – a külföldi sajtóban megjelent gazdasági és politikai cikkekre is vonatkozott. Ilyen feltétel volt a forrás és a megjelölt szerző megnevezése, azaz az átadó külföldi sajtóorgánium és az ott cikkíróként feltüntetett szerző megjelölése. A másik feltétel pedig az átvétel megtiltásának kizárása volt. Az átvételi tilalmat egyértelműen és kifejezetten fel kellett tüntetni: „átvétel tilos”, „utánnnyomás fenntartva”. A sajtó számára a szabad átvétel nem vonatkozott a gazdasági, politikai témájú cikkeken kívüli írásokra, így például a tudományos szakcikkekre, a szépirodalmi művekre, a képző- és iparművészeti alkotásokra, valamint

284 SZJSZT Gyűjtemény II. 89. Ü.i.sz.: 5/1988.

285 SZJSZT 11/2007. – Cikkek szerzői jogi védelme.

286 SZJSZT Gyűjtemény I. 167. Ü.i.sz.: 3/1975. 2.P.20.973/1975. Pf.III.21.392/1975.

az építészeti és fényképészeti művekre. Ez utóbbi műfajok nyilvánosan kiállított alkotásait azonban a napilapok, a folyóiratok és a filmhíradó, valamint a rádió és televízió egyéb időszerrű műsorai bemutathatták [régi Szt. 20. § (2)].

A szabad tájékoztatást szolgálták a napi eseményekkel kapcsolatos szerzői műveknek a híradó keretében és a rádió, televízió időszerrű műsoraiban való, az alkalom által indokolt mértékű bemutatása [régi Szt. 20. § (1)]. Az időszerrű műsor fogalmát – médiaszabályozás hiányában – a Vhr. határozta meg: „Időszerrű műsor az a közvetítés, amely egy adott időponthoz fűződő, meghatározott eseményről ad tájékoztatást vagy ismertetést, és csak ennek keretében, járulékosan használja fel egyes művek kisebb részeit” (Vhr. 16. §).

Az időszerrű műsorok szerzői jogi szempontú definíciója elsősorban a napi eseményekhez kapcsolódó olyan adásokat jelentette, amelyekben egy szerzői alkotás az adott eseményhez ténylegesen is kapcsolódott. Ilyen például a sporteseményről készült felvétel a televízióban, illetőleg magáról a „napi eseményről” pl. koncertről, operabemutatóról készült felvétel sugárzása a filmhíradóban. A szerzői művek időszerrű műsorban való megjelenítése az alkotások kisebb, de jellemző részleteinek bemutatására és elsősorban az információ közlés terjedelmének indokolt mértékére korlátozódott. Amennyiben a tájékoztatás keretében felhasznált szerzői mű nem állt kapcsolatban az adott napi eseménnyel, úgy annak híradóban, rádióban vagy televízióban való bemutatása jogszerűtlennek minősült.

Ez a szabály lényegében változatlan formában jelenik meg az Szt. 37. §-ában: a törvény 2004. május 1-jén hatályba lépett szövege szerint egyes művek az időszerrű, napi eseményekről való tájékoztatás céljára – a cél által indokolt terjedelemben – szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást – a szerző nevével együtt – fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul.²⁸⁷

Itt kell utalni arra, hogy ha e szabad felhasználás hatálya alá eső tudósítás részeként kerül felhasználásra egy szerzői mű, és később a műsor például az archívumból továbbra is hozzáférhető marad (például lehívásra hozzáférhetővé tétellel), de időközben elveszíti az aktualitását, akkor a hozzáférhetővé tétel folytatása végeredményben már nem tekinthető aktuálisnak, ebből fakadóan pedig megszűnik szabad felhasználás lenni és engedélyezést fog igényelni.

A sajtóorgánumok és a rádió-televízió felhasználásait is szabaddá nyilvánította a régi Szt. a szabadban, nyilvános helyen, állandó jelleggel felállított képzőművészeti, építészeti és iparművészeti alkotások látképének felhasználása tekintetében [régi Szt. 45. § (1)], amely esetekben a látkép a szerző hozzájárulása és díjazása nélkül volt elkészíthető. (A látkép ilyen feltételekkel való szabad felhasználása egyébként tágabb körben volt megengedett, nem csak a média tehetette meg szabadon.) A szerző nevét a látképen akkor kellett feltüntetni, ha azon egy meghatározott képzőművészeti, építészeti, műszaki vagy iparművészeti alkotás bemutatása szerepelt [Vhr. 34. § (1)]. Ezt a megoldást az Szt. lényegében egy az egyben átvette: a szabad felhasználásról az Szt. 68. § (1) bekezdése, a névfeltüntetés kötelezettségéről a 67. § (3) bekezdése rendelkezik.

Meg kell végül említeni egy olyan szabályt is, amely nem az Szt.-ben került elhelyezésre, mégis szerzői és szomszédos jogok korlátozásának tekinthető (bizonyos feltételek fennállása esetén). Az 1996. évi I. törvény ismerte a nyilvános rendezvény közvetítésére vonatkozó közjogi jellegű korlátozását a szerző és a szomszédos jogi jogosult jogainak. Ennek utóda az Mttv. rövid híradásokra vonatkozó 19. §-a, amely szerint az Európai Unió területén letelepedett valamennyi lineáris audiovizuális médiaszolgáltatás médiaszolgáltatója jogosult rö-

287 A módosítás az INFOSOC-irányelv 5. cikk (3) bekezdés c) pontja második fordulatának felel meg.

vid híradás céljából méltányos, ésszerű és megkülönböztetéstől mentes módon hozzáférni a Magyarországon letelepedett audiovizuális médiaszolgáltató által kizárólagos joggal közvetített – a Médiatanács által közzétett, az Mttv. 16. § (2) bekezdésben meghatározott listán szereplő, kiemelten nagy jelentőséggel bíró, vagy bármely tagállamban ilyennek minősített – eseményről adott közvetítéshez. A hozzáférés a médiaszolgáltatás jeléhez való hozzájárulás, az esemény helyszínén történő felvételkészítés vagy az eseményről rögzített felvétel átadása útján történhet. A feleket szerződéskötési kötelezettség terheli. A szerződést ésszerű feltételekkel kell megkötni; a hozzáférési jog ellenértéke nem haladhatja meg a hozzáférés biztosítása által közvetlenül felmerülő költségek összegét. A közzétehető részletek összesített időtartama nem haladhatja meg az érintett műsorszám időtartamának tíz százalékát, de legfeljebb az ötven másodpercet. Szerződés ennél hosszabb összesített időtartamú részletek közzétételét is lehetővé teheti. A hozzáférési jogot szerzett audiovizuális médiaszolgáltató a rövid híradásban köteles megjelölni a kizárólagos közvetítési jog azon jogosultját, amellyel megállapodott a közzétételről. A műsorszám megállapodás alapján felhasználható részletei önállóan nem, kizárólag általános hír- és tájékoztató műsorszámok részeként tehető közzé. Amennyiben a lineáris audiovizuális médiaszolgáltató lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásában is közlé kívánja tenni a rövid híradást, azt csak úgy teheti meg, ha a lineáris és a lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásban közzétett, a rövid híradást tartalmazó műsorszámok azonosak egymással.

Az Mttv.-beli rendelkezést amiatt nem lehet klasszikus szabad felhasználásnak tekinteni, mert a hozzáférés biztosítása nem a műsorhoz, hanem az eseményhez kapcsolódik: emiatt nem is érintett mindig a szerzői vagy szomszédos jogi jogosultság. Továbbá amiatt sem, mert a kedvezményezett díj fizetésére kötelezett ezekben az esetekben, igaz, ez nem haladhatja meg a közvetlenül felmerülő költségeket.

Az Európai Bíróság a C-283/11. számú ügyben²⁸⁸ nyilvánosságra hozott főtanácsnoki véleményében²⁸⁹ vizsgálta meg azt, hogy az esemény kizárólagos közvetítési jogával rendelkező jogosult jogának ilyen módon való korlátozása összhangban áll-e az Alapjogi Chartával. Bot főtanácsnok szerint azt kell vizsgálni, hogy az irányelv e rendelkezése sérti-e ezen, a kizárólagos közvetítési jogokkal rendelkező jogosultak részére elismert alapjogokat, mivel ez utóbbiak többé nem határozhatják meg szabadon azon árat, amelyet a rövid részletekhez való hozzáférés átengedése ellenében szabnának meg. A főtanácsnok szerint az uniós jogalkotó megfelelő egyensúlyt teremtett egyrészt a kizárólagos közvetítési jogokkal rendelkező szolgáltatók vállalkozási szabadsága és tulajdonhoz való joga, másrészt a tájékozódás szabadsága és a média pluralizmusa között. Ráadásul tekintettel az európai információs és véleménynyilvánítási térség megvalósulására, az ellentételezés összegének a hozzáférés biztosítása során közvetlenül felmerülő költségekre való korlátozása a leghatékonyabb eszköz a tagállamok közötti, és a televíziós csatornák gazdasági jelentősége szerint az információ terjesztése korlátozásának elkerülésére. A főtanácsnok kiemeli, hogy az irányelv vitatott rendelkezése általi, a kizárólagos közvetítési jogokkal rendelkező televíziós műsorszolgáltatók vállalkozási szabadsága és tulajdonhoz való joga megsértését nagy mértékben enyhíti a rövid híradáshoz való jog bizonyos számú feltételhez, illetve korlátozáshoz való kötése.

288 Yves Bot főtanácsnok 2012. június 12-i indítványa a C-283/11. számú ügy Sky Österreich GmbH v. Österreichischer Rundfunk ügyben.

289 Döntés a kézirat lezárásakor még nem született.

4. Többszörözéssel kiegészített nyilvánossághoz közvetítés – a PVR-szolgáltatások megítélése

A szerző legalapvetőbb és legrégebbi joga, hogy a művét többszörözze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. Idetartozik a mű első rögzítésének, felvételének az engedélyezése is, aminek különös jelentősége van az improvizatív alkotások esetében (így különösen például a zenei rögtönzések, a performance-jellegű alkotások körében), amelyek szerzői jogi védelmet élveznek rögzítettség nélkül is. Ebből fakadóan a szerző kizárólagos joga arra is kiterjed, hogy döntsön arról, kívánja-e egyáltalán a műve rögzítését, vagy sem. (A szomszédos jogi jogosultak esetében az első rögzítés és a többszörözés joga elválik egymástól, és rendszerint külön kezelik a rögzítés további többszörözését is.) Többszörözésnek minősül a mű anyagi hordozón való – közvetlen vagy közvetett – rögzítése, bármilyen módon, akár véglegesen, akár időlegesen, valamint egy vagy több másolat készítése a rögzítésről. Az anyagi hordozón való többszörözés azt jelenti, hogy a műnek bármely, fizikai, megtestesült hordozóra való rögzítése többszörözés. Így ennek minősül az, ha például CD-re, DVD-re vagy számítógép-monitorra, bármely háttértárra történik meg a többszörözés.

Egyes esetekben a többszörözés tömegesen valósul meg, emiatt pedig a szerzőnek nincs tényleges lehetősége egyedileg engedélyezni minden egyes műpéldány létrehozatalát. Ugyanakkor viszont éppen a tömegesség miatt ezeknek a cselekményeknek az engedély alól való mentesítése nem járhat azzal a következménnyel, hogy ezek fejében az alkotó semmiféle ellenszolgáltatást ne kapjon, mivel így a műve felhasználásainak jelentős része vonatkozásában esne el az ellenszolgáltatástól. Az ilyen többszörözések egy jelentős körét teszik ki a magáncélú többszörözések. Ezek fejében a jogosultat engedélyezési jog nélküli díjigény illeti meg.

A díjigény egyik típusa a rádió- és a televíziószervezetek műsorában sugárzott, a saját műsort vezeték útján a nyilvánossághoz közvetítő műsorába belefoglalt, valamint a kép- vagy hanghordozón forgalomba hozott művek magáncélú többszörözését fedi. Vagyis itt elsősorban az audio, illetve audiovizuális művek többszörözéséről van szó. Ezen műveknek az Szjt. 35. §-ban foglalt többszörözéseire tekintettel szerzőit, előadóművészi teljesítmények előadóművészeit, továbbá filmek és hangfelvételek előállítóit műveik, előadó-művészi teljesítményeik, illetve filmjeik és hangfelvételeik magáncélú másolására tekintettel megfelelő díjazás illeti meg, amelyet a gyakorlat „üreshordozó-díjnak” hív. Bár a díj egyik alapját azok a többszörözések képezik, amelyeknek forrása a rádió- vagy televíziószervezet műsorában történő nyilvánossághoz közvetítés, aminek tárgya bármely szerzői vagy szomszédos jogi teljesítmény lehet, egyedül a rádió- és televíziószervezetek nem részesülnek az üreshordozó-díjban. Odáig el lehet jutni, hogy az Szjt. 83. § (2) bekezdése alapján a rádió- és televíziószervezet teljesítménye tekintetében is érvényesülnek azok a szabad felhasználások, amelyek vonatkozásában az üreshordozó-díj igénye fennáll, de abban a rendelkezésben, amely arról szól, hogy mely jogosulti csoportok között kell felosztani a díjat, nem szerepelnek a rádió- és televíziószervezetek. A törvény alapján legfeljebb filmek esetében az átruházott szerzői vagyoni jog jogosultjaként, vagy más szomszédos jogi jogosulti pozícióban kaphatnak ebből a díjból: ez meg is történik: filmelőállítóként jelentősen részesülnek a díjból a FILMJUS útján, ugyanis a film a FILMJUS gyakorlatában – helyesen – igen tágra értelmezendő. A díjból való részesülésből eredeti jogosultként történő kimaradásuk azonban indokolt, mivel az üres-

hordozó-díj alapjául szolgál rögzítés tárgya rendszerint nem a rádió- vagy televíziószervezet teljesítménye, hanem az abban foglalt valamely egyéb teljesítmény.²⁹⁰

Az üreshordozó-díjat valamennyi jogosult nevében az irodalmi és a zenei művekkel kapcsolatos szerzői jogok közös kezelését végző szervezet érvényesíti, a díjszabásában meghatározott eszközök tekintetében.²⁹¹ A díjnak a jogosulti csoportok közötti elosztásáról a jogosultak megállapodhatnak. Ha ezt elmulasztják, a törvény szerinti arányban kell elosztani a befolyt díjat.²⁹²

Különösen fontos a többszörözési jog tekintetében témánk szempontjából a 36/2007. számú SZJSZT²⁹³ döntés, amely kimondta, hogy az előfizetői *set-top-box* egységen belül elhelyezett Private Video Recorder (PVR) alkalmazása esetén az előfizető által végzett műsorrögzítési tevékenység a hatályos Szjt. 35. § (1) bekezdése értelmében szabad felhasználásnak minősül, de csak amennyiben az előfizető természetes személy, és a többszörözés egyébként megfelel a magáncélú másolás és a szabad felhasználás valamennyi követelményének.

A network PVR alkalmazása esetén, tehát, ha a szolgáltató saját központi szerverén különít el minden előfizető számára egy-egy, a szolgáltató által meghatározott kapacitású tárterületet, amelyhez csak az adott előfizető, azonosítást követően férhet hozzá, a tárhelyen való műsorrögzítés nem minősülhet magáncélú másolásnak és ily módon szabad felhasználásnak, ugyanis ebben az esetben a másolat elkészítésében a szolgáltató aktívan és folyamatosan közreműködik, és teljes mértékben irányítása alatt tartja a másolási folyamat elvégzéséhez szükséges komplex technikai–műszaki folyamatot.

Ez a szakértői álláspont tükröződik az ARTISJUS R-TV 12 díjszabásában is, amelynek 2.3. pontja rögzíti, hogy a sugárzásra adott engedély nem terjed ki arra, hogy a közönség tagja a kiválasztott műsorszámokról digitális vevődekóderbe (*set-top-box*) épített, vagy a műsort szerkesztő, illetve a műsorrögzítő jeleket a közönség tagja által érzékelhető egységes jelfolyammá szerkesztő, illetve a nyilvánossághoz közvetítő szervezet (vagy bármelyikük közreműködője) a közönség tagja számára rendelkezésre tartott tároló egységre tartós másolatot készítsen. Vagyis a sugárzó szervezet által kapott engedélybe nem tartozik bele az ilyen szolgáltatás nyújtása. Emellett pedig az Ü 12 díjszabás kifejezetten kimondja azt, hogy abban az esetben, ha a rögzítés audio, illetve audiovizuális tartalom tárolására szolgáló, szórakoztató elektronikai eszközökbe integrált tárolóegységek (beépített tárolóegységgel rendelkező videó felvevő-lejátszó készülékek, [beépített tárolóegységgel rendelkező DVD-író, -felvevő, -lejátszó készülékek, beépített tárolóegységgel rendelkező televíziókészülék, beépített tárolóegységgel rendelkező digitális vevődekóder] és műholdvevő készülék útján történik, akkor a magáncélú többszörözésnek minősül és az üreshordozó-jogdíjat meg kell utána fizetni. Az ezen díjszabás alapján beszedett jogdíjak a magáncélú többszörözésre vonatkozó szabályok szerint kerülnek elosztásra a jogosultak között.

290 A díjszabás szükségszerűen figyelemmel van az Európai Bíróság joggyakorlatára is, ld. C-467/08. Padawan-ügyben hozott ítéletet és a C-462/09. „Opus”-ügyben hozott ítéletet.

291 Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye a magáncélú másolásokra tekintettel megállapított üres hang- és képhordozó jogdíjakról (Ü 12). *Hivatalos Értesítő*, 2011/62.

292 Szjt. 20. § (4)–(7) bekezdés.

293 SZJSZT 36/2007. – Szakirodalmi mű közzététele és felhasználása az internet útján. Az ún. elektronikus könyvek és általában a digitalizált vagy eleve digitális formátumban megalkotott művek szerzői jogi státusza. A digitális, online felhasználásokra vonatkozó jogok (többszörözés, terjesztés, nyilvánossághoz közvetítés) és kivételek. A többszörözés fogalma digitális tárolás esetében. A hasznoszerzési célzat szerepe a szabad felhasználás szempontjából.

Emellett pedig az ARTISJUS I jelzésű díjszabásának²⁹⁴ 5. pontja tartalmazza azokra a szolgáltatásokra vonatkozóan a konkrét díjtételeket, amelyek esetében a műsor rögzítése nem a fogyasztónál, hanem a szolgáltatást nyújtónál történik. Ez utóbbi rendszerint már az üzleti modellből fakadóan nem is a rádió- vagy televíziós-szervezet, hanem valamely más szolgáltató (rendszerint IPTV-szolgáltatást nyújtó szolgáltató). A díjszabás elkülöníti egymástól a digitális központi személyi műsorrögzítő szolgáltatás (ún. Network PVR), valamint az időben eltolt műsorérzékelést lehetővé tevő szolgáltatás (ún. *catch up* vagy archív TV) díját. Az ez alapján befolyt jogdíjak felosztása az online joggyakorlás szabályai szerint történik, ld. feljebb.

5. Műszaki úton megvalósított nyilvános előadás

A szerző egyik legrégebb óta biztosított, „klasszikus” joga a műve nyilvános előadásának engedélyezése. Az Szjt. definiálja az előadás és a nyilvánosság fogalmát is. Ebből fakadóan mindkettőnek meg kell valósulnia ahhoz, hogy nyilvános előadásról lehessen beszélni. Előadás a mű érzékelhetővé tétele a jelenlévők számára. E felhasználásnak nem feltétele, hogy a jelenlévők a művet érzékeljék is, elegendő hozzá a felhasználást megvalósítók erre irányuló szándéka. Nyilvános az előadás, ha az a nyilvánosság számára hozzáférhető helyen vagy bármely más helyen történik, ahol a felhasználó családján és annak társasági, ismerősi körén kívüli személyek gyűlnek vagy gyűlhetnek össze. Fontos hangsúlyozni, hogy a nem nyilvános előadásra nem terjed ki a szerző engedélyezési joga.

A hatályos magyar jog szerint a nyilvános előadás jellemzően kétféleképpen történhet meg: élő előadásként és műszaki úton (a törvény nyitva hagyja a más úton való nyilvános előadás lehetőségét is). Élő előadás a mű előadása a közönség jelenlétében személyes előadóművészi teljesítménnyel, így például a színpadi előadás, a hangverseny, a szavalóest, a felolvasás. Ezekben az esetekben tehát az előadás során jelen van a közönség, jellemzően egy teremben tartózkodik a művet előadó személlyel. Műszaki úton történik az előadás akkor, ha a mű érzékelhetővé tétele bármilyen műszaki eszközzel vagy módszerrel történik, ilyen a televízió- vagy rádióműsor vetítése, a közönséghez közvetített vagy (műpéldányon) terjesztett mű hangszóróval való megszólaltatása, illetve képernyőn való megjelenítése.

Így például a közönség számára nyitva álló térben rádiókészülék megszólaltatása zeneszolgáltatásnak minősül függetlenül attól, hogy az üzemeltető szándéka szerint a műsor valójában kit szórakoztat.²⁹⁵ Hasonlóképpen: a fogyasztók részére nyitva álló helyiségben elhelyezett televíziós készülék útján szolgáltatott zene után a vendéglátóipari-egységet üzemben tartó személynek szerzői jogdíjat kell fizetnie;²⁹⁶ vendéglátóhely közönségének videokészülék útján közvetített zeneművek ún. kisjogos (azaz közös jogkezelésbe eső) előadása nyilvános előadásnak minősül (az italboltot üzemeltető alperes a vendéglátóipari-egységben, a közönség részére nyitva álló területen heti 4 napon, esténként szolgáltatott zenét videó-lejátszó készülék útján).²⁹⁷ Egy egész évben működő üdülön belül található büfé esetén a bíróság akként foglalt állást, hogy mivel a zeneszolgáltatás folyamatos, állandó jellegű szolgáltatás a vendégek számára, a nyilvános előadás megvalósul. A fizetendő jogdíj mértéke tekintetében pedig az

294 Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye zeneművek nyilvánosság számára egyedi lehívásra hozzáférhetővé tétele fejében fizetendő szerzői jogdíjakról, valamint a felhasználás engedélyezésének egyéb feltételeiről (I 12). *Hivatalos Értesítő*, 2011/62.

295 BH1985. 226.

296 BH1992. 98.

297 BH1993. 228.

üdülőben, kempingben történő központi zeneszolgáltatásra vonatkozó jogdíjmérték irányadó.²⁹⁸ Az üdülő közösségi célokat szolgáló helyiségében elhelyezett televíziókészülék üzemeltetése szerzői jogdíjfizetést von maga után, mert ez az üzemeltetési mód meghaladja a szabad felhasználást jelentő családiasság körét.²⁹⁹ Egy egész évben üzemelő panzió esetén a panzió üzemeltetője által aláírt ún. adatszolgáltatási lap szerint a panzióban központi gépzene-szolgáltatás történik (*music center* útján), míg a szobákban televíziókészülékek üzemelnek. A közös jogkezelő szervezet által benyújtott egyéb bizonyítékok alapján az élőzene-szolgáltatás is megállapítható volt. Az alperes azzal (is) védekezett, hogy a felek között szerződés nem jött létre, így az alperes jogdíjfizetésre nem köteles. A BH végén található összegzés szerint a közös jogkezelés keretében kezelt jogok érvényesítésének a feltétele az, hogy a felhasználó jóhiszeműen járjon el, és a felhasználást megelőzően szerezzé be a szükséges hozzájárulást, mert a szerzői jogokra vonatkozó rendelkezések alapján a zenefelhasználás megkezdését, a változást, annak megszüntetését a felhasználó írásban köteles a felperesnek bejelenteni. Ha a felhasználó, azaz az alperes nem tesz eleget a jogszabályban előírt kötelezettségének, akkor a közös jogkezelő szervezet az ellenőrzés alapján állapítja meg a díjfizetési kötelezettséget. Mindebből következik, hogy a szerződéskötés elmaradása nem jelenti a jogdíjfizetés alóli mentesülést, a szerzői jogdíj iránti igény érvényesítésének nem feltétele a felhasználási szerződés előzetes megkötése. A jogosulatlan felhasználás önmagában megalapozza a közös jogkezelő díjkövetelését, a felhasználás tényét pedig bármilyen bizonyítékkal alá lehet támasztani.³⁰⁰

Figyelemmel arra, hogy egyes műtípusok (nem színpadra szánt irodalmi és a nem zenedrámai zeneművek) nyilvános előadása egyszerre számos helyen történhet, viszont mások esetében ez a felhasználás jól kontrollálható egyedileg is, ezért az utóbbi esetekben a törvény lehetővé teszi az egyedi engedélyezést, az előbbi esetekben viszont a nyilvános előadás engedélyezését nem maguk a szerzők, hanem az erre a célra létrehozott képviselőtüket ellátó szervezetük, a közös jogkezelő szervezet végzi.

A szomszédos jogi jogosultak esetében az a vagyoni jog, amely a szerzők esetében a gépi úton történő nyilvános előadás, a nyilvánossághoz közvetítés körébe tartozik.³⁰¹ Előadóművészek esetében idetartozik az Szt. 73. § (1) bekezdés b) pont rögzítetlen előadás sugárzása vagy más módon a nyilvánossághoz közvetítése, kivéve, ha az előadás, amelyet sugároznak vagy más módon a nyilvánossághoz közvetítenek, már maga is sugárzott előadás. Filmbe rögzített előadás esetében az előadóművészeknek ilyen joga nincs.

A hangfelvételek esetében mind az előadóművészt, mind a hangfelvétel-előállítót csupán díjigény illeti meg a gépi úton történő nyilvános előadás után, szintén a 77. §-ban szabályozott nyilvánossághoz közvetítési jog részeként.

A film-előállítóknak ilyen joguk nincs, a filmek nyilvános előadását a korábban általuk megszerzett szerzői vagyoni jogok gyakorlásával engedélyezik. A rádió- és televíziószervezetek e jogukat egyedileg gyakorolják, de ez eleve szűkebb, mint a többi jogosulti csoportot megillető hasonló jog: az Szt. 80. §-a alapján a televíziószervezet hozzájárulása csak ahhoz szükséges, hogy műsorát a közönség részére közvetítsék olyan helyiségben, amely belépti díj ellenében hozzáférhető a közönség számára.

298 BH1992. 467.

299 BH2005. 144.

300 BDT2008. 1793.

301 Részletesen ld. Faludi Gábor – Grad-Gyenge Anikó: A nyilvános előadási jog az EU jogában. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012. január.

A közös jogkezelő szervezetek ezt a jogot az Szjt. alapján külön-külön gyakorolják (a felhasználási feltételeket külön állapítják meg) azzal, hogy a beszédessel magánjogi megállapodás útján az ARTISJUS-t bízta meg.³⁰²

302 Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye az előadások szervezői számára az irodalmi és zeneművek nem színpadi nyilvános előadásának engedélyezése fejében fizetendő szerzői jogdíjakról, valamint a felhasználás engedélyezésének egyéb feltételeiről (Sz 12) 9. pont; Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye a vendéglátó üzletek és szálláshelyek számára az irodalmi és zeneművek nem színpadi nyilvános előadásának engedélyezése fejében, valamint kereskedelmi célból kiadott hangfelvételek vagy arról készült másolatok nyilvánosságához közvetítéséért fizetendő szerzői és szomszédos jogi jogdíjakról, valamint a felhasználás engedélyezésének egyéb feltételeiről (V 12); Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye az üzletek és egyéb zenefelhasználók számára az irodalmi és zeneművek nem színpadi nyilvános előadásának engedélyezése fejében, valamint kereskedelmi célból kiadott hangfelvételek vagy arról készült másolatok nyilvánosságához közvetítéséért fizetendő szerzői és szomszédos jogi jogdíjakról, valamint a felhasználás engedélyezésének egyéb feltételeiről (K 12).

Bibliográfia

Cikkek, tanulmányok

- Abel, Paul: Rundfunk und Urheberrecht. *Gerichts-Zeitung*, 1925/10.
- Bacher Vilmos: A szellemi tulajdon jogi védelme és a Ptk. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/3.
- Bacher Vilmos – Faludi Gábor: Jogérvényesítés a szellemi tulajdonjogok területén. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2005. április.
- Balás P. Elemér: Szerzői jog. Szladits Károly: *Magyar Magánjog*, I. Budapest, Grill, 1941.
- Bódiné dr. Beliznay Kinga: Sajtórendészeti igazgatás a XX. századi Európában. *Magyar Közigazgatás*, 1998/1.
- Boytha György: A szerzői jog és az iparjogvédelem összefüggései. *Jogtudományi Közlöny*, XXIII/11–12. (1968)
- Boytha György: A médiatörvény és szerzői jogunk. *Magyar Jog*, 1996/8.
- Boytha György: A szellemi alkotások joga és az új Ptk. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/3.
- Chikán Attila: Vállalatok és funkciók integrációja. 1997.
- Csengery Antal: Adatok Szemere Bertalan életrajzához. 2. Közlemény. *Budapesti Szemle*, 1869/XIII.
- Faludi Gábor: Szerzői jog, iparvédelem és a Ptk. koncepciója. I. rész. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/2.
- Faludi Gábor: A szerzői mű egysége védelmének egyes kérdései. *Infokommunikáció és Jog*, 2011. december.
- Faludi Gábor – Grad-Gyenge Anikó: A nyilvános előadási jog az EU jogában. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012. január.
- Ficsor Mihály: A tudományos-technikai forradalom és a szerzői jog válsága. *Jogtudományi Közlöny*, XXXVI/12. (1981)
- id. Ficsor Mihály (szerk., megj.): *A szerzői jog a gyakorlatban. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeinek gyűjteménye*, III.: 1997–2003. Budapest, KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, 2004.
- Ficsor Mihály Zoltán: A szellemi tulajdon és a Ptk. Észrevételek és javaslatok a polgári jogi kodifikációhoz. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2001/2.
- Gálik Mihály: A magyar médiapiacok koncentráltasága és a médiakoncentráció külön szabályozása. Valentiny Pál – Kiss Ferenc László (szerk.): *Verseny és Szabályozás*. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 2008.
- Grad-Gyenge Anikó: Az új Ptk. szerzői joggal és iparjogvédelemmel kapcsolatos rendelkezései. Búcsú a szellemi alkotások jogától? A KRE ÁJK 20 éves jubileumi kötete. Várható megjelenés: 2013. tavasz.
- Gyenge Anikó: A szerzői jog metamorfózisai és az *editio princeps* jogintézménye. *Magyar Jog*, 2003/11.
- Gyertyánfy Péter: A kódolt kábeltelevíziós adásokról az SZJSZT egy szakvéleménye kapcsán. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 106/6. (2001)
- Kiss Tibor: A szerzői jog első kodifikációja Magyarországon. Az 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról. *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, 12/3. (2002)
- Koltay András: Sajtó és Jog 1848/49-ben. Horváth Attila – Hajdu Gábor (szerk.): *Magyar jogtörténeti tanulmányok: pályakezdő dolgozatok*. Budapest, Neolife, 2004.
- Michael Kunczik: A demokratikus újságírás. *Médiakutató*, 2001. nyár.

- Lendvai Zsófia: Szerzői jog az ókorban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 113/3. (2008)
- Lenkovics Barnabás – Székely László (összeáll.): *A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeinek gyűjteménye*, II.: 1990–1996. Budapest, Eötvös, 1998.
- Lontai Endre: Technikai fejlődés és a szerzői jog. *Állam- és Jogtudomány*, XXXIII/1–2. (1991)
- Messik Márta (vál., szerk., kieg.): *A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeinek gyűjteménye*, I. 1970–1977. Budapest, 1981.
- Mezei Péter: A szerzői jog jövője (is) a tét – Gondolatok a Google Books könyvdigitalizálási projektről. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 6/5. (2011)
- Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig. (Az 1884. évi. XVI. tc.). *Jogelméleti Szemle*, 2004/3.
- Part Krisztina Katalin: A szerzői jogi szabályozás kialakulása Angliában, Németországban és az Egyesült Államokban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 111./4. (2006)
- Petkó Mihály: A szerzői jogi szabályozás története. *Collega*, VI/5. (2002)
- Révész T. Mihály: A sajtójogi felelősség kérdése a magyar jogban. *Jogtörténeti Szemle*, 1992/1.
- Polyák Gábor: *A médiarendszer kialakítása piacra lépés és hozzáférés a német, osztrák és magyar médiaszabályozásban*. 2008.
- Sarkady Ildikó: A médiatörvény gyakorlati tapasztalatai, korreferátum. *XI. Jogász Vándorgyűlés*. Budapest, Magyar Jogászegylet, 1997.
- Sarkady Ildikó: A médiajog szerzői jogi megközelítése. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 116/6. (2011)
- Tamura, Yoshiyuki: Rethinking Copyright Institution for the Digital Age. *WIPO Journal*, 2009/1.

Monográfiák, kötetek

- Alföldy Dezső: *A magyar szerzői jog*. Budapest, Grill, 1936.
- Balás P. Elemér: *Rádió, szerzői jog, sajtójog*. Budapest, Csáthy Ferenc, 1927. A sajtó könyvtára 1927/1.
- Balás P. Elemér: *Szerzői jogi reformtörekvések*. Budapest, Csáthy Ferenc, 1927. A sajtó könyvtára 1927/2.
- Balogh József: *Voces paginarum*. Budapest, Franklin, 1921.; németül bővítve: Lipcse, Dietrich, 1927.
- Benárd Aurél – Tímár István: *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1973.
- Bodó Balázs: *A szerzői jog kalózzai*. Budapest, Typotex, 2011.
- Csermely Péter: *A rejtett hálózatok ereje: Hogyan stabilizálják a világot a gyenge kapcsolatok?* Budapest, Vince, 2005.
- Faludi Gábor: *A felhasználási szerződés*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1999.
- Fülöp Géza: *Olvasók, könyvek, könyvtárak*, I.: A kezdetektől 1848–49-ig. Budapest, Magyar Média-pedagógiai Műhely, 1993.
- Gálik Mihály – Polyák Gábor: *Médiaszabályozás, a médiakoncentráció szabályozása*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2005.
- Gierke, Otto von: *Deutsches Privatrecht*, I. Leipzig, 1895. Urheberrecht.
- Gyenge Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. Budapest, HVG-Orac, 2010.
- Gyertyánfy Péter (szerk.): *A szerzői törvény magyarázata*. Budapest, CompLex, 2006.

- Hevesi Sándor: *Magyar író mesterek*. Budapest, Singer és Wolfner, 1926.
- Kenedi Géza: *A magyar szerzői jog*. Budapest, Athenaeum, 1908.
- Kohler, Joseph: *Urheberrecht an Schriftwerken und Verlagsrecht*. Stuttgart, F. Enke, 1907.
- Knorr Alajos: *A szerzői jog magyarázata*, III. Ifj. Nagel Ottó, Budapest, 1890.
- Koltay András: *A szólásszabadság alapvonalai magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*. Budapest, Századvég, 2009.
- Kovács Krisztina – Cseh Gabriella: *A lapalapítás és a sajtószabadság magyar és nemzetközi szabályozása*. COLPI, 1996.
- Magyar Jogi Lexikon*, VI., Budapest, Pallas, 1907.
- Makeen, Fouad: *Copyright in the Global Information Society*. Amsterdam, Kluwer, 2000.
- Nótári Tamás: *A magyar szerzői jog fejlődése*. Szeged, Lectum, 2010.
- Palágyi Róbert: *A magyar szerzői jog zsebkönyve*. Budapest, Kereskedelmi és Jogi Kiadó, 1959.
- Penyigei Krisztina: *A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 3*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2012.
- Petrik Ferenc (szerk.): *A szerzői jog*. Budapest, Kereskedelmi és Jogi Könyvkiadó, 1990.
- Porter, Michael: *Competitiv Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York, The Free Press, 1985.
- Révész T. Mihály: *A sajtópolitika egyes kérdései Magyarországon a kiegyezés után*. Budapest, ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszék, 1977.
- Sarkady Ildikó: *Média jogi írások*. Budapest, Új Mandátum, 2005.
- Schricker, Gerhard: *Kommentar zum Urheberrechtsgesetz*. München, C.H. Beck, 1999.
- Sólyom László: *A személyhez fűződő jogok elmélete*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983.
- Stöckel, Heinz: *Presserecht*. München, C.H. Beck, 1994.
- Szente Andor: *Rádió, film és hangos film a szerzői jogban*. Budapest, Kereskedelmi Jog, 1934.
- Törő Károly: *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1990.
- Treitschke, Heinrich von: *Politik*, I. Leipzig, S. Hirzel, 1899.
- Zolnai Béla: *A látható nyelv*. Budapest, Minerva, 1926.

Bíróági döntések, vélemények

Bíróági döntések

Kúria P.I.348/1932. ítélete

Kúria P.I.3581/1934. ítélete

Kúria a P.I. 1333/1935. ítélete

Legf. Bír. 1423/1952.

Legf. Bír. Pf.I.21322/1964.

Legf. Bír. Pf. III.20107/1970.

Legf. Bír. Eln. Tan. P. törv. 21.399/1972.

Legf. Bír. Pf.III.20015/1977.

BH1978/9.376.

Legf. B. Pf.III.21.597/1979.

Legf. Bír. Pf. III. 21.597/1979.

Legf. Bír. Pf. IV20560/1983.

BH1984. 6. 222.

Legf. Bír. Pf. IV.21060/1984.

BH1985. 226.
BH1986. 14.
BH1990. 126.
BH1991. 146.
BH1991. 147.
BH1992. 98.
BH1992. 467.
BH1993. 226.
BH1993. 228.
BH1993. 351.
FB 8.P.26070/1994/41.
LB Pf.IV.25.051/2001/8.
FB 8.P.632.410/2004.
BH2005. 56.
BH2005. 144.
Pfv.IV.21.744/2007/6.
BDT2008. 1793.

Szerzői Jogi Szakértő Testületi vélemények

SZJSZT 7/1973. – Bohóctréfák szerzői jogi oltalma
SZJSZT 8/1986. – A mű „nem sajátos” címe
SZJSZT – 23/1994.
SZJSZT 24/1998. – Az időszaki kiadványok egyes példányainak mint gyűjteményes műveknek, valamint a bennük szereplő alkotásoknak a szerzői jogi megközelítése
SZJSZT 09/2000. – Televíziós műsorformátumok és műsorok szerzői jogi védelme
SZJSZT 25/2000. – Tények, hírek a szerzői jog tükrében
SZJSZT 26/2000. – Rádiós műsorformátum és műsor szerzői jogi védelme
SZJSZT 28/2000. – Televíziós műsorformátum és műsor szerzői jogi védelme
SZJSZT 39/2000/1–2. – Filmek engedély nélküli bemutatása; az okozott hátrány
SZJSZT 42/2000. – Dokumentumfilm közreműködői, mint szerzők, illetve előadóművészek
SZJSZT 8/2002. – Videófelvétel szerzői jogi védelme; filmelőállítói jogok
SZJSZT 13/2003. – Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmben
SZJSZT 19/2003. – Cikkek másolatainak engedély nélküli többszörözése és terjesztése
SZJSZT 28/2003. – A sajtófigyeléssel kapcsolatos szerzői és szomszédos jogi kérdések
SZJSZT 30/2003. – A mű integritása védelmének joga, mint személyhez fűződő jog, értelmezése zenés színpadi mű filmfeldolgozása esetén
SZJSZT 26/2004. – Építészeti látványtervek szerzői jogi oltalma és felhasználása
SZJSZT 41/2004. – Azonos ötlet megjelenése különböző alkotásokban
SZJSZT 01/2005. – Azonos, illetve hasonló ötlet alapján egymástól függetlenül készült grafikai alkotások szerzői jogi védelme
SZJSZT 6/2005. – Sajtótermékek összehasonlító vizsgálata és a kapcsolódó szerzői jogi kérdések
SZJSZT 31/2005. – Az átdolgozás szintjét el nem érő inspiráció színpadi lézerprodukció esetén
SZJSZT 32/2005. – Televíziós csatornák szállodai szobákban szállodavendégek számára történő hozzáférhetővé tétele
SZJSZT 3/2005. – Internetes portál (weboldal) szerzői jogi védelme

- SZJSZT 27/2006. – Az előadóművészeknek a televízióműsorok ismételt sugárzásáért járó díjigény érvényesítése közös jogkezelés útján. Az Szjt. 74. §-a (2) bekezdésének értelmezése
- SZJSZT 11/2007. – Cikkek szerzői jogi védelme
- SZJSZT 36/2007. – Szakirodalmi mű közzététele és felhasználása az internet útján
- SZJSZT 28/2007. – A filmelőállító fogalmának értelmezése
- SZJSZT 15/2008. – Felhasználási engedély szerzése filmben felhasznált zeneműnek a film-mel együtt DVD-n
- SZJSZT 24/2008. – Televíziós műsor formátumának egyéni, eredeti jellege stb.
- SZJSZT 01/2009/1. – A zeneművekre és zeneműszövegekre fennálló kizárólagos többszörözési és terjesztési jog gyakorlása, különös tekintettel az Szjt. 19. §-ára
- SZJSZT 21/2009. – Cím szerzői jogi védelme
- SZJSZT 22/2010. – Cím szerzői jogi védelme
- SZJSZT 32/2010. – Televíziós műsor alapját képező szinopszis szerzői jogi védelme
- SZJSZT 32/2010. – Televíziós műsor alapját képező szinopszis szerzői jogi védelme
- SZJSZT 1/2011/1. – „A 100 leggazdagabb magyar” című kiadvánnyal összefüggő szerzői jogi kérdések
- SZJSZT 3/2012. – Színpadi mű rendezésének szerzői jogi védelme

Az Európai Bíróság döntései

- C-241/91. számú Radio Telefis Eireann és Independent Television Publications Ltd. kontra Bizottság ügyben hozott ítélet
- C-403/08. számú Football Association Premier League Ltd. és társai kontra QC Leisure és társai, valamint a C-429/08. Karen Murphy kontra Media Protection Services Ltd. ügyben 2011. október 4-én meghozott ítélet
- C-192/04. számú Lagardère Active Broadcast kontra Société pour la perception de la rémunération équitable (SPRE) és Gesellschaft zur Verwertung von Leistungsschutzrechten mbH (GVL) ügyben 2005. július 14-én hozott ítélet
- C-431/09. számú Airfield NV és Canal Digitaal BV kontra Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (Sabam) és C-432/09. számú Airfield NV kontra Agicoa Belgium BVBA C-432/09. számú egyesített ügyekben 2011. október 13-án hozott ítélet
- Yves Bot főtanácsnok 2012. június 12-i indítványa a C-283/11. számú ügy Sky Österreich GmbH kontra Österreichischer Rundfunk ügyben

Médiatudományi Intézet, Budapest
A kiadásért felel Nyakas Levente
Tördelő: Mátai és Végh Kreatív Műhely
Nyomdai kivitelezés: Crew Kft.
Megjelent 8,75 (B/5) ív terjedelemben, 150 példányban.
Médiatudományi Könyvtár: ISSN 2063-5222
Médiatudományi Könyvtár 4.: ISBN 978-615-530-200-8

